

شاید
بسیار
بسیار
بسیار
بسیار
بسیار
بسیار

زن

زن، خانواده، بحران

اصغر طاهرزاده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

زن، آنگونه که باید باشد (زن - خانواده - بحران)

نویسنده:

اصغر طاهرزاده

ناشر چاپی:

لب المیزان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	زن، آنگونه که باید باشد (زن- خانواده- بحران)
۱۰	مشخصات کتاب
۱۱	اشاره
۱۵	فهرست مطالب
۲۵	مقدمه
۲۹	مقدمه مؤلف
۳۵	زن آنگونه که باید باشد
۳۵	اشاره
۳۷	امام؛ خود راه است
۳۹	امام نار
۴۲	زنان و غفلت از جنبه ی یمین
۴۵	هویت گمشده ی زن
۴۷	زنان و تضاد با خود
۵۰	زنان شکست خورده
۵۲	همسران و انتقام از هم
۵۶	جمع محبت الهی با محبت به همسر
۵۸	زن و روحانیت رحمانی
۶۷	زن قدرت یا خدمت؟
۶۷	اشاره
۶۹	جایگاه تاریخی فمینیسم
۷۲	جایگزینی شعارهای انحرافی
۷۵	کمال زن با حفظ زن بودن
۷۹	مردان و قوام خانواده

۸۳	زن؛ و غفلت از کمالات خود
۸۶	روز زن!
۸۸	نقش زنان در اقتصاد پایه
۹۱	غفلت از ارزش های اساسی
۹۷	مشورت با زنان
۹۷	اشاره
۱۰۲	مرد و زن دارای حقیقتی واحد
۱۰۴	ارزش مساوی شخصیت زن و مرد
۱۰۶	محرومیت از بهشت
۱۰۸	مادر و ارزش های متعالی
۱۱۱	عدم مشورت با کدام زن؟
۱۱۶	آشفتنگی روح زنان در بیرون خانه
۱۱۹	محرومیت بزرگ
۱۲۲	آفات غیرت ورزی بی جا
۱۲۵	زن و هویت جدید
۱۲۸	مربی و آسودگی روان
۱۳۱	زنان و ظرائف تربیت
۱۳۳	زنان و روحیه ی عرفانی
۱۳۵	کارآیی دلِ مادران
۱۳۹	زن و مرد و حیات طیب
۱۳۹	اشاره
۱۴۱	چگونگی و جایگاه عذاب قیامت
۱۴۴	چگونگی جزای عمل اهل ایمان
۱۴۶	بودنِ پاک
۱۴۹	زندگی بی وسوسه
۱۵۳	تفاوت بدن ها و حقیقت واحد

- ۱۵۸ حجاب دوگانگی ها
- ۱۶۱ دوگانگی بین زن و مرد از کجا؟
- ۱۶۷ فرهنگ بحران زا
- ۱۷۱ بینش های کهنه با واژه های نو
- ۱۷۴ بیماری غرب یا بیماری ما؟
- ۱۷۵ کمال حقیقی از آن کیست؟
- ۱۸۱ وظایف الهی؛ راه ورود به قرب
- ۱۸۳ خودت باش، غیر خودبودن را نخواه
- ۱۸۹ ازدواج تولدی دیگر
- ۱۸۹ اشاره
- ۱۹۴ ازدواج و نفی منیت
- ۱۹۷ خانواده؛ بستر تضادها و سیر به سوی توحید
- ۲۰۰ نقش ازدواج در کنترل خیال
- ۲۰۵ تأثیر ازدواج بر پرورش ابعاد مختلف انسان
- ۲۰۷ ازدواج و تکمیل نصف دین
- ۲۰۹ انس با همسر؛ مرتبه ای از انس با خدا
- ۲۱۲ محبت اولیه
- ۲۱۶ عشق اولیه
- ۲۲۰ خانواده؛ بستر انس با خدا
- ۲۲۳ معنای پختگی حاصل از ازدواج
- ۲۲۷ مأنوس شفیق
- ۲۳۴ ملکوت ازدواج
- ۲۳۸ عوامل بحران خانواده و راه های برون رفت از آن
- ۲۳۸ اشاره
- ۲۴۰ خانواده؛ گسست ها و پیوست ها
- ۲۴۰ خانواده؛ اولین واحد توحیدی

- ۲۴۱ گسستگی خانواده، یک بحران
- ۲۴۸ اومانیسیم، ریشه فرو ریختن خانواده
- ۲۴۹ تصور غلط غرب، از زن
- ۲۵۱ راز احیاء خانواده اصیل
- ۲۵۳ انسان، گرگ انسان می شود
- ۲۵۳ راه حلّ اساسی
- ۲۵۴ خصوصیت خانواده جدید
- ۲۵۶ دگرگونی در معنی خانواده
- ۲۵۶ یگانه شدن دو انسان از دو سوی زندگی
- ۲۵۷ فمینیسم و حيله ی سرمایه داری جهت ویرانی خانواده
- ۲۵۹ زن و اسارت جدید
- ۲۶۰ فمینیسم یا جنگ بین زن و مرد؟
- ۲۶۱ تن های زنانه و ذهن های مردانه
- ۲۶۲ زنان؛ بر تخت تربیت نسل انسان
- ۲۶۴ راه برون رفت
- ۲۶۴ رعایت کرامت زن
- ۲۶۵ ایجاد بستری برای تربیت
- ۲۶۶ همسران صالح، بستر تعالی مردان
- ۲۶۹ تقبیح ازدواج مکرر
- ۲۷۰ راه بازگشت
- ۲۷۱ جمعی غیرممکن
- ۲۷۱ راه حلّ خیالی
- ۲۷۱ اشاره
- ۲۷۲ ۱- غفلت از کرامت زن و گسست خانواده
- ۲۷۵ ۲- عقل زن
- ۲۷۶ ۳- مشورت با زنان

- ۲۷۷ آفات پشت کردن به طرح اسلام در خانواده
- ۲۷۹ ریشه اصلی عقب رفت
- ۲۸۰ اینک نوبت اسلام است
- ۲۸۱ خانواده؛ قلب جامعه
- ۲۸۴ بهانه ای غیر منصفانه
- ۲۸۵ سکنای گمشده
- ۲۸۶ حفظ قلب یا حفظ خانواده
- ۲۸۷ معجزه پیوند
- ۲۹۰ نزدیکی های حقیقی
- ۲۹۲ خانه ی گمشده
- ۲۹۳ محل بشارت پروردگار
- ۲۹۵ سرای بودن
- ۲۹۶ معنای بودن
- ۲۹۷ آزاد از گذشته و آینده
- ۲۹۷ جایگاه «بودن»
- ۲۹۹ ازدواج؛ شروع سکنی گزیدن
- ۳۰۱ خانواده؛ زمینه ی وجودی آرامش بخش
- ۳۰۳ هدف از تشکیل خانواده
- ۳۰۴ نامه ای به زوج هایی که در ابتدای پرواز خود هستند
- ۳۱۰ منابع
- ۳۱۷ درباره مرکز

زن، آنگونه که باید باشد (زن - خانواده - بحران)

مشخصات کتاب

سرشناسه: طاهرزاده، اصغر، ۱۳۳۰ -

عنوان و نام پدیدآور: زن، آنگونه که باید باشد (زن - خانواده - بحران) / اصغر طاهرزاده.

مشخصات نشر: اصفهان: لب المیزان، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری: [۲۹۵] ص.

شابک: ۳۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۰۹-۱۵-۴؛ ۳۰۰۰۰ ریال (چاپ دوم)؛ ۳۰۰۰۰ ریال (چاپ سوم)؛ ۳۰۰۰۰ ریال (چاپ چهارم)؛ ۳۰۰۰۰ ریال (چاپ پنجم)؛ ۴۰۰۰۰ ریال (چاپ هفتم)؛ ۵۵۰۰۰ ریال (چاپ هشتم)

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: چاپ دوم و سوم: ۱۳۸۸.

یادداشت: چاپ چهارم: اسفند ۱۳۸۸.

یادداشت: چاپ پنجم: ۱۳۸۹.

یادداشت: چاپ هفتم: ۱۳۹۱.

یادداشت: چاپ هشتم: ۱۳۹۲.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۹۳] - ۲۹۵.

موضوع: زنان در اسلام

موضوع: زناشویی (اسلام)

رده بندی کنگره: ۱۷۲/۲۳۰/BP ط ۱۶ ز ۹ ۱۳۸۷

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۱

شماره کتابشناسی ملی: ۱۵۷۹۹۶۱

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

زن، آن گونه که باید باشد

(زن - خانواده - بحران)

اصغر طاهرزاده

۱۳۸۷

ص: ۳

فهرست مطالب

مقدمه. ۱۱

مقدمه مؤلف... ۱۵

زن؛ آن گونه که باید باشد. ۲۱

امام؛ خود راه است... ۲۳

امام نار. ۲۵

زنان و غفلت از جنبه ی یمین.. ۲۸

هویت گمشده ی زن.. ۳۱

زنان و تضاد با خود. ۳۳

زنان شکست خورده. ۳۶

همسران و انتقام از هم.. ۳۸

جمع محبت الهی با محبت به همسر. ۴۲

زن و روحانیت رحمانی.. ۴۴

زن؛ قدرت یا خدمت؟. ۵۳

ص: ۵

- جایگاه تاریخی فمینیسم.. ۵۵
- جایگزینی شعارهای انحرافی.. ۵۸
- کمال زن با حفظ زن بودن.. ۶۱
- مردان و قوام خانواده. ۶۵
- زن؛ و غفلت از کمالات خود. ۶۹
- روز زن! ۷۲
- نقش زنان در اقتصاد پایه. ۷۴
- غفلت از ارزش های اساسی.. ۷۷
- مشورت با زنان. ۸۳
- مرد و زن دارای حقیقتی واحد.. ۸۸
- ارزش مساوی شخصیت زن و مرد. ۹۰
- محرومیت از بهشت... ۹۲
- مادر و ارزش های متعالی.. ۹۴
- عدم مشورت با کدام زن؟. ۹۷
- آشفتگی روح زنان در بیرون خانه. ۱۰۲
- محرومیت بزرگ.... ۱۰۵
- آفات غیرت ورزی بی جا ۱۰۸
- زن و هویت جدید.. ۱۱۱
- مربی و آسودگی روان.. ۱۱۴
- زنان و ظرائف تربیت... ۱۱۷

زنان و روحیه ی عرفانی.. ۱۱۹

کارآیی دلِ مادران.. ۱۲۱

زن و مرد و حیات طیب.. ۱۲۵

ص: ۶

چگونگی و جایگاه عذاب قیامت... ۱۲۷

چگونگی جزای عمل اهل ایمان.. ۱۳۰

بودن پاک... ۱۳۲

زندگی بی وسوسه. ۱۳۵

تفاوت بدن ها و حقیقت واحد.. ۱۳۹

حجاب دوگانگی ها ۱۴۴

دوگانگی بین زن و مرد از کجا؟. ۱۴۶

فرهنگ بحران زا ۱۵۱

بینش های کهنه با واژه های نو. ۱۵۵

بیماری غرب یا بیماری ما؟. ۱۵۸

کمال حقیقی از آن کیست؟. ۱۵۹

وظایف الهی؛ راه ورود به قرب... ۱۶۵

خودت باش، غیر خودبودن را نخواه. ۱۶۷

ازدواج؛ تولدی دیگر. ۱۷۳

ازدواج و نفی منیت... ۱۷۸

خانواده؛ بستر تضادها و سیر به سوی توحید.. ۱۸۱

نقش ازدواج در کنترل خیال.. ۱۸۴

تأثیر ازدواج بر پرورش ابعاد مختلف انسان.. ۱۸۸

ازدواج و تکمیل نصف دین.. ۱۹۰

انس با همسر؛ مرتبه ای از انس با خدا ۱۹۲

محبت اوليه. ۱۹۵

عشق اوليه. ۱۹۹

خانواده؛ بستر انس با خدا ۲۰۳

ص: ۷

معنای پختگی حاصل از ازدواج.. ۲۰۶

مأنوس شفیق.. ۲۱۰

ملکوت ازدواج.. ۲۱۷

عوامل بحران خانواده و راه های برون رفت از آن. ۲۲۱

خانواده؛ گسست ها و پیوست ها ۲۲۳

خانواده؛ اولین واحد توحیدی.. ۲۲۳

گسستگی خانواده، یک بحران.. ۲۲۴

اومانیسیم، ریشه فرو ریختن خانواده. ۲۳۱

تصور غلط غرب، از زن.. ۲۳۲

راز احیاء خانواده اصیل.. ۲۳۴

انسان، گرگِ انسان می شود. ۲۳۶

راه حلّ اساسی.. ۲۳۶

خصوصیت خانواده جدید.. ۲۳۷

دگرگونی در معنی خانواده. ۲۳۹

یگانه شدن دو انسان از دو سوی زندگی ۲۳۹

فمینیسم و حیلۀ سرمایه داری جهت ویرانی خانواده. ۲۴۰

زن و اسارت جدید.. ۲۴۲

فمینیسم یا جنگ بین زن و مرد؟. ۲۴۳

تن های زنانه و ذهن های مردانه. ۲۴۴

زنان؛ بر تخت تربیت نسل انسان.. ۲۴۵

راه برون رفت... ۲۴۷

رعایت کرامت زن.. ۲۴۷

ایجاد بستری برای تربیت... ۲۴۸

ص: ۸

همسران صالح، بستر تعالی مردان.. ۲۴۹

تقیح ازدواج مکرر. ۲۵۲

راه بازگشت... ۲۵۳

جمعی غیرممکن.. ۲۵۴

راه حلّ خیالی.. ۲۵۴

۱- غفلت از کرامت زن و گسست خانواده. ۲۵۵

۲- عقل زن.. ۲۵۸

۳- مشورت با زنان.. ۲۵۹

آفات پشت کردن به طرح اسلام در خانواده. ۲۶۰

ریشه اصلی عقب رفت... ۲۶۲

اینک نوبت اسلام است... ۲۶۳

خانواده؛ قلب جامعه. ۲۶۴

بهبانہ ای غیر منصفانه. ۲۶۷

سکنای گمشده. ۲۶۸

حفظ قلب یا حفظ خانواده. ۲۶۹

معجزه پیوند... ۲۷۰

نزدیکی های حقیقی.. ۲۷۳

خانه ی گمشده. ۲۷۵

محل بشارت پروردگار. ۲۷۶

سرای بودن.. ۲۷۸

معنای بودن.. ۲۷۹

آزاد از گذشته و آینده. ۲۸۰

جایگاه «بودن» ۲۸۰

ص: ۹

ازدواج؛ شروع سکنی گزیدن.. ۲۸۲

خانواده؛ زمینه ی وجودی آرامش بخش.... ۲۸۴

هدف از تشکیل خانواده. ۲۸۶

نامه ای به زوج هایی که در ابتدای پرواز خود هستند.. ۲۸۷

ص: ۱۰

۱- کتابی که در پیش رو دارید، مجموعه‌ی چند سخنرانی از استاد طاهرزاده است که در آن‌ها از زوایای مختلف موضوع زن و خانواده مورد بررسی قرار گرفته، به اضافه‌ی مجموعه‌ی سؤال و جواب‌هایی که در مورد ازدواج از ایشان شده است.

چون معتقدیم موضوع زن و خانواده و ازدواج، موضوعات بسیار حساسی است که باید با تعریف درست با آن‌ها برخورد کرد، بر آن شدیم تا مباحث را به صورت کتاب در اختیار عزیزان قرار دهیم.

۲- سخنران محترم موضوع زن و خانواده را در آینه‌ی جهان معاصر بررسی کرده و معتقد است در شرایط جدید نمی‌توان با تعریفی که در گذشته از زن و خانواده داشتیم با آن‌ها برخورد کرد و اساساً باید موضوع بازخوانی شود، و گرنه بحران خانواده همچنان باقی می‌ماند. لازم است عزیزان با دقت کامل مطالب را دنبال بفرمایند تا تصور نکنند دیگر کار از

کار گذشته است و باید تسلیم وضع موجود شد و یا اصرار داشته باشند همسرانشان باید مثل مادر و مادر بزرگانشان عمل کنند.

۳- با این که موضوعات بحث شده بیشتر مربوط به زنان است ولی گویا به همان اندازه که زنان باید در شرایط جدید تعریف درستی از خود داشته باشند تا تعریف فرهنگ مدرنیته از زن بر روح و روان آن‌ها غالب نشود، مردان نیز باید متوجه باشند در شرایط جدید ضروری است موقعیت زنان را درست ارزیابی کنند و گرنه یا هنوز چشم در گذشته ای دارند که قابل برگشت نیست و یا چیزی را درباره ی زنان می پذیرند که فرهنگِ ظلمانیِ مدرنیته بر آن‌ها تحمیل کرده است و لذا پیشنهاد می کنیم آقایان نیز مباحث کتاب را با حساسیت کامل دنبال فرمایند.

۴- نقطه ضعفی که در بعضی از خواهران و برادران متدین به چشم می خورد، نشناختن جایگاه لذات حلال با محرم خود است، به طوری که با روحیه ای مقدس مآبانه نسبت به آن بی توجه هستند.

در این کتاب سعی شده است آفات چنین روحیه ای بررسی و تحلیل شود و این که اگر موضوع درست دیده شود نه تنها هیچ تنافی با سلوک دینی ندارد، بلکه موجب نشاط در انجام واجبات نیز می شود.

۵- در بحث «ازدواج؛ تولدی دیگر» استاد به سؤالاتی جواب داده اند که عموماً خواهران و برادران در ابتدای زندگی با آن‌ها روبه رو هستند، که اگر درست با آن سؤالات برخورد کنند و جواب درستی بگیرند، منجر به تصمیماتی نمی شود که بعد از سال‌ها از انجام آن تصمیمات پشیمان باشند.

۶- زیبایی «خدمت» به جای «قدرت» از نکات دقیقی است که کتاب در بحث «زن؛ قدرت یا خدمت؟» بدان پرداخته تا حجاب «اراده معطوف به قدرت» که شاخصه‌ی فرهنگ غربی است، جایگاه حساس زن را نادیده نگیرد و ما از بصیرت بزرگی که باید نسبت به زنان در نظام هستی داشته باشیم محجوب گردیم، بصیرتی که رسول خدا صلی الله علیه و آله در سخن خود ما را بدان آگاه کردند که؛ «حُبِّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا ثَلَاثٌ، النِّسَاءُ وَ الطَّيِّبُ وَ جُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»^(۱) محبت سه چیز از دنیا به قلب من افتاده است، زنان، عطر و قرار داده شده است نور چشم من در نماز.

۷- از نکاتی که متأسفانه دشمنان دانا و دوستان نادان به آن دامن می زنند موضوع عدم مشورت با زنان است، و روایاتی را نیز به عنوان نمونه مطرح می کنند. استاد در بحث «مشورت با زنان» با دعوت ما به آیات قرآن و تدبّر در آن ها، ابتدا به خوبی روشن می کنند، محال است از نظر ارزش و رسیدن به کمال، ذره ای بین زن و مرد تفاوت باشد و سپس به جایگاه روایات پرداخته اند تا معلوم شود اگر خاستگاه روایات درست روشن گردد نه تنها کوچک ترین تحقیری در آن ها برای زنان نخواهد بود، بلکه برعکس آن روایات حساسیت جایگاه زنان را برای داشتن بستری مناسب در امر تربیت فرزند مدّ نظر دارند.

۸- در بحث «عوامل بحران خانواده و راه برون رفت از آن» سعی شده با دقت در مشکلاتی که فرهنگ مدرنیته برای خانواده ایجاد کرده، ابتدا موضوع موشکافی شود سپس با نقد پیشنهادهایی که بدون در نظر گرفتن

ص: ۱۳

آفات فرهنگ مدرنیته، می خواهند نظام خانواده از دست رفته را به آن برگردانند، احیاء خانواده را با عبور از مدرنیته مدّ نظر قرار دهد.

۹- اگر بدانیم که زنان در تعیین شخصیت و سرنوشت جامعه نقش اساسی دارند و هرگونه اخلاق و منش و شخصیتی پیدا کنند، تأثیر مستقیم و ماندگار بر فرزندان و همسرانشان می گذارند، زن و مرد دست به دست هم می دهیم تا برای رسیدن جامعه به افق های متعالی، نسبت به جایگاه زنان نهایت هوشیاری را به صحنه آوریم.

امید است این کتاب قدمی در راستای فهم جایگاه زن و خانواده باشد. إن شاء الله

گروه فرهنگی المیزان

ص: ۱۴

۱- با آن که می دانم بحمدالله در دههٔ اخیر بسیاری از اندیشمندان، متوجه بحران خانواده و جایگاه واقعی زن در کشور عزیزمان شده اند و هر کدام به سهم خود تلاش های موثری نموده اند؛ ولی از آن جایی که باید قبل از نظر به آرمان ها، بستر تحقق آن ها را شناخت و تحلیل نمود. من نیز بر آن شدم که مباحث مربوط به زن و خانواده را از زاویه ای خاص خدمت عزیزان عرض کنم.

با توجه به این که نباید در مقابل سؤال های جدید، جواب های کهنه را تکرار کرد، باید عرض کنم فرهنگ مدرنیته، عالم جدیدی را برای ما پیش آورده که در ظلمات آن همه چیز گم شده است.

قصهٔ ما قصهٔ آن روستایی در مثنوی است، که در روشنایی روز گاو خود را به طویله برده و شب هنگام در تاریکی رفته است، تا آن را بجوید و چون شیر، گاو را خورده و به جای آن نشسته، روستایی بدون آن که

بداند دست به پشت و پهلو شیر می کشد، به تصور این که گاو خود را نوازش می کند.

دست

می مالید بر اعضای شیر

پشت

و پهلو، گاه بالا، گاه زیر

گفت

شیرآر روشنی افزون شدی

زهره اش

بدردی و دل خون شدی

ما نیز پدیده ها را در شرایط جدید نمی بینیم و برنامه های خود را برای پدیده هائی پیشنهاد می کنیم که به آن شکل وجود خارجی ندارد.

فکر می کنیم ماشین سواری همان اسب است که کمی تندتر می رود و یا بیل مکانیکی همان بیل است که با حجم بیشتری خاک ها را جابجا می کند؛ غافل از این که این ها تمام زمین را در اختیار خود قرار می دهند و چهره زندگی را به کلی نسبت به گذشته تغییر داده اند.

در مباحث کتاب روشن خواهد شد در دنیای جدید انسان، تعریف دیگری از خود دارد و به تبع آن زن نیز معنی دیگری به خود گرفته که اگر بستر مناسبی برای ارتباط با او فراهم نشود؛ با نگاه های گذشته و در بسترهای گذشته نمی ماند و موجب بحران خانواده و جامعه می شود، و این در حالی است که بهشت زیر پای مادران است. و اگر مادران جامعه درست عمل نکنند؛ جامعه به جهنمی تبدیل می شود که نه مرد می تواند ادامه حیات دهد و نه زن.

۲- همان طور که زنان با مبانی دینی در شرایط گذشته توانستند تعریف صحیحی برای خود تدوین کنند و زندگی انسان را رونق بخشند، در شرایط جدید نیز باید تلاش کنند بر مبنای نگاه الهی به زن، تعریف مناسبی از خود داشته باشند، تا بتوانند نقش هایی که همیشه در تاریخ

اسلامی ما آفریده اند، ادامه دهند. چاره‌ی کار نه ماندن در زندگی گذشته است در حالی که شرایط، شرایط گذشته نیست؛ و نه تسلیم شدن به آن نوع زندگی که فرهنگ مدرنیته به زنان پیشنهاد می‌کند؛ که بیشتر زنان عضوی مزاحمند و باید کاری کرد که از شر آن‌ها آزاد شد؛ و یا اسباب دست کمپانی‌های بزرگ خواهند شد و عامل هرچه بیشتر سقوط جامعه.

با حساسیت به موضوع فوق است که در مباحث کتاب سعی شده موضوع زن و خانواده طرح شود و در حدی که بضاعت بنده اجازه می‌داده، افق حرکت روشن گردد. آنچه بر آن تأکید دارم این است که اگر خانواده کنونی دچار پریشانی است، این پریشانی امری عارضی نیست که بر اثر عوامل خارجی به وجود آمده باشد تا عواملی از همان نوع بتواند آن را مرتفع کند، این پریشانی به تعریفی بر می‌گردد که در شرایط جدید برای عالم و آدم می‌شود. باید علت گسستگی از زندگی دینی گذشته پیدا شود تا درمان‌ها مؤثر افتد و این بدون شناخت تمدن جدید که علت این گسست است امکان ندارد.

۳- همه‌ی ما معتقدیم وقتی ارزش خانواده را شناختیم، می‌فهمیم باید در مراقبت از آن سخت کوشا بود. ولی حرف ما این است که:

آه

زندانی این دام بسی بشنیدم

حال مرغی که رهیده است از این دام بگو

راه حلی نیاز است که در شرایط جدید حیات توحیدی خانواده حفظ شود و آزاد از روحیه‌ی غربزدگی بتوان از طریق خانواده به سکنی گزیدن روحی رسید. لازم است همه تلاش کنیم تا بیش از آن که هنوز پدیده‌ی زن و خانواده را در گذشته بنگریم و افسوس رفتن آن شرایط را بخوریم -

ص: ۱۷

در حالی که به گذشته برگشتن محال است - واقعیت را درست بنگریم و امکان تحقق آرمان ها در شرایط جدید را برنامه ریزی کنیم، کاری که از طریق انقلاب اسلامی انجام دادیم، درست در شرایطی که نظام های سیاسی کشورها تماماً سکولار بود و همه می گفتند دوره دین گذشته - چون برگشت به گذشته را محال می دانستند- انقلاب اسلامی نشان داد در شرایط جدید نیز می توان نظامی سیاسی بر مبنای تفکر دینی پدید آورد، که در عین مترقی بودن و قدم به جلو برداشتن، تعریفی از انسان دارد که بندگی انسان و معبودیت خدا در آن محفوظ خواهد ماند.

۴- شاید اگر کسی بخواهد یکی از خطرات بزرگی که آینده ی کشور ما را تهدید می کند بشناسد و پیشاپیش از آن خطر عبور کند و خدمت بزرگی به جامعه بنماید، باید در رابطه با خطر فروپاشی خانواده فکر کند و راه حلی مطابق روح زمانه ارائه نماید. و متوجه باشد هر چند کار، کار مشکلی است ولی اولاً: مبانی فطری و تکوینی خانواده توحیدی در جان انسان ها نهفته است. ثانیاً: سرمایه بزرگی چون قرآن و سنت و عترت در دست ما است. ثالثاً: بحران غرب که به اذعان همه ی کارشناسان مربوطه با بحران خانواده شروع شد، پدیده عبرت آموزی است که زمینه را برای به خود آمدن نسل موجود آماده می کند.

۵- ریشه ی فروریختن خانواده در دوره مدرنیته را باید در امانیسم یا خودبنیادی بشر - که اصالت نفسانیات است - جستجو نمود. آیا جمع اصالت نفسانیات با هر عنوان، با حفظ خانواده ممکن است؟ خانواده ای که شرط بنایش عدم حاکمیت نفسانیات است. زیرا در حاکمیت نفسانیات هیچ

جمعی به عنوان جمع هم‌مدل موجود نمی‌شود، یا همه پراکنده‌اند و یا همه مقهور قدرت یک فرد، که هیچ کدام از این دو حالت، خانواده نیست.

۶- خانواده مرکب از اجزای پراکنده‌ای نیست که در کنار هم آمده‌اند، بلکه جمع یگانه‌ای است که همه سعی دارند برای هدف توحیدی آن جمع، منیت و انانیت خود را نفی کنند، و لذا هرگز با پذیرش تمدن غربی خانواده باقی نمی‌ماند. و نیز متوجه باشیم جمعی که طبق عادت خشک و خالی کنار هم آمده‌اند خانواده نیست و اصرار برای حفظ این نوع خانواده دور شدن از مطلب و باقی ماندن در سرگردانی است.

۷- پند و اندرز در یک جمع متذکر هدف پذیرفته‌ای است که مورد غفلت قرار می‌گیرد و لذا مؤثر هم خواهد بود، ولی در شرایط حاضر با پند و اندرز نمی‌توان خانواده‌ای را که به جهت اومانیسیم فرو ریخته است برپا نگهداشت.

تا حدی که برای بنده ممکن بوده سعی شده است بر اساس نکته‌ی فوق روشن شود عامل برپاداشتن خانواده، برگشت به روح بندگی است و موضوع از این زاویه پیگیری می‌شود.

۸- اومانیسیم به معنی تصرف نفس امّاره انسان در همه چیز، حتی در انسان است و این با استیلا- همراه است، بشر در این فرهنگ معنی‌اش عوض می‌شود و انانیت محور می‌گردد، در چنین فرهنگی نمی‌توان به خانواده‌ای نظر کرد که نمایش وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت است، و همه در عین این که هر کدام خودشان هستند، مستغرق در آرمان توحیدی حاکم بر خانواده‌اند.

۹- با فروپاشیدن خانواده در غرب، مأواهای دروغینی جایگزین شد که هرگز روح انسان را ارضاء نمی کند، کاباره های نیمه شب و عشرتکده های زنان هر جایی چگونه می تواند جایگزین خانواده باشد و روح بشر را به آرامشی برساند که از این همه خشونت رهائی یابد.

انقلاب دینی تنها راه امید برای احیاء خانواده است تا بشر از خشونت پیش آمده دست بردارد و به بقای خود در آینده امیدوار گردد. زیرا شهر خدا در زمین با خانواده توحیدی شروع می شود و گرنه شیاطین زمین را اشغال می کنند.

۱۰- سال های سال در هسته توحیدی خانواده زندگی کردیم و بالیدیم و آن طور که باید و شاید متوجه نقش اساسی آن نبودیم، اما با حضور فرهنگ مدرنیته و تضعیف نقش خانواده، تازه بشر فهمید در چه شرایط مبارکی زندگی می کرده، باید بیماری هایی که خانواده را گرفتار کرده شناخت و استبدادهای جزئی بعضی پدران در گذشته را بهانه نکرد و به راحتی دست از خانواده ی دینی برداشت، مگر با استبداد حاکمان در جامعه از جامعه باید صرف نظر کرد؟ خانواده ای که به جای مسئولیت الهی پدر، گرفتار پدر سالاری شود، محکوم است ولی راه حل آن انصراف از خانواده ی دینی نیست، زیرا در آن صورت به سرنوشتی دچار می شویم که امروز غرب دچار آن شده است.

طاهرزاده

ص: ۲۰

زن آنگونه که باید باشد

اشاره

ص: ۲۱

«وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا * يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ يَمِينَهُ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا» (۱)

ما بنی آدم را گرامی داشتیم و وسیله مسافرت آنان را در خشکی و دریا فراهم نمودیم و از رزق های پاکیزه به ایشان روزی دادیم و به طور آشکار آن ها را بر بسیاری از آفریده های خود برتری بخشیدیم.

هر گروهی را با امامشان فرا می خوانیم پس کسی که کارنامه اش را به وجه یمین و مبارکش دهند کارنامه خود را می خواند و به قدر رشته ی درون شکاف هسته ی خرما به آن ها ستم نمی شود.

امام؛ خود راه است

در آیات فوق می فرماید انسان را در این دنیا کریمانه خلق کردیم تا کریمانه بماند و گوهر کرامت خود را ضایع نکند، میهمان سفره ی گسترده طبیعتش کردیم تا با برکات ارتباط با طبیعت از کرامت باز نماند. «وَلَقَدْ

ص: ۲۳

كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ؛ سوگند که بنی آدم را بزرگ داشتیم و گرفتار دنیا و طبیعتش نکردیم «وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ»؛ و در دریا و خشکی او را حمل کردیم و تاج سر دریا و خشکی قرارش دادیم. «وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ»؛ و از پاکی های این دنیا برایش رزق قرار دادیم تا به پستی نگراید. «وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا»؛ و از بسیاری از آن هایی که خلق کردیم او را برتر داشتیم. تا امام خود را پیدا کند و نسبت به امام خود کور نباشد و راه ابدیت خود را به بیراهه نکشاند. «يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ»؛ آن روز که انسان ها را به امامشان و با امامشان می خوانیم اگر انسان امامی نورانی برای خود انتخاب نکرده باشد راه را گم کرده است ولی «فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا»؛ کسی که کتابش را به وجه یمین و مبارک او می دهند، چون کتاب خود را بخواند می بیند که کوچک ترین ضرری نکرده است. پس هر کس باید جنبه ی یمین و جنبه ی مبارک خود را که همان وجه فطری هر انسانی است، انتخاب کند تا کتابش را به یمین او دهند و برای تحقق این امر باید امام مبارکی را انتخاب نماید تا جنبه ی یمین او بر او غلبه کند و کتاب را به جنبه ی یمین او بدهند. در ادامه می فرمایند: «وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا»؛ (۱) اگر کسی در این دنیا کور شود و امام خود را نشناسد و راستی را در راستان نبیند و دست در دست راستان نگذارد، در آخرت بی امام است و کسی که بی امام است راه به سوی

ص: ۲۴

حقیقت را نمی شناسد و چنین کسی به منزل نمی رسد. آری «وَمَنْ كَانَ فِي هَيْدِهِ أَعْمَى»؛ کسی که در این دنیا کور است و امامش را نشناخته در آن دنیا راه سعادت خود را نمی بیند در حالی که «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»؛ بنی آدم را بزرگ داشتیم تا امام خود را انتخاب کند، بزرگش نداشتیم که از بزرگی خود برای بیشتر داشتن دنیا استفاده کند، پس اگر امام انتخاب نکرد، و راستی را در راستان نیافت، کور است و کسی که در دنیا کور است و امامش را ندید «فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى»؛ در آخرت با کوری شدیدتری مبتلا است و نمی داند به کدام راه باید برود.

امام نار

قرآن در آیه ۴۱ سوره قصص می فرماید: «وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنصِرُونَ»؛ عده ای را جهت امتحان افراد جامعه، رهبر و امام قرار دادیم تا جامعه را امتحان کنیم، ولی آن ها جامعه را به آتش می خوانند و در قیامت یاری نمی شوند. این رهبران و الگوها امام نار هستند و مردم خود را به آتش می خوانند در آیه ۲۴ سجده می فرماید: «وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ»؛ (۱) بعضی از فرزندان اسرائیل یا حضرت یعقوب علیه السلام که از طریق حضرت اسحاق علیه السلام به حضرت ابراهیم علیه السلام می رسند و معصوم هستند را امام قرار دادیم که به «امر» ما هدایت کنند. آنان را به این مقام نایل کردیم چرا که در دین داری صابر

ص: ۲۵

بودند و به آیات ما یقین داشتند. پس همچنان که ملاحظه می فرمائید در منطق دین امام نار داریم و امام نور. و می توان گفت روی هم رفته امام هر کس شخصیتی است که مصداق مجموعه ارزش ها و خصلت هایی است که او برای خود برمی گزیند.

ابتدا انسان عقاید و خصلت هایی را برای خود خوب و پسندیده می داند سپس کسی را که مصداق آن ارزش ها است به عنوان امام خود انتخاب می کند. در همین راستا یک شیعه ی واقعی، امیرالمؤمنین علیه السلام را، به عنوان امام برمی گزیند. به عبارت دیگر شیعه خصلت های الهی انسانی آن حضرت را بر گزیده و ایشان را امام و غایت خود قرار داده و مصداق کامل آن خصلت ها را در شخص آن حضرت می یابد و اگر چنین نباشد در واقع او حضرت علی علیه السلام را امام خود نگرفته است. یک وقت است می گوئیم چون علی علیه السلام پسر عموی پیامبر صلی الله علیه و آله و داماد آن حضرت است امام ما است، یک وقت است شجاعت، صداقت، خلوص، پاکی و ایثار و حکمت و ایمان آن حضرت را پذیرفته ایم و به این جهت آن حضرت را امام خود قرار داده ایم. در حالت دوم است که به واقع آن حضرت را امام خود گرفته ایم، و گرنه صرف پسر عموی پیامبر صلی الله علیه و آله و داماد آن حضرت بودن کمال نیست، عثمان هم داماد پیامبر صلی الله علیه و آله بود. کسی که فاطمه زهرا علیها السلام را به عنوان امام و غایت شخصیت خود انتخاب می کند در واقع خصلت های آن انسان کامل را برای خود انتخاب می کند و سپس مصداق آن خصلت ها را در شخص فاطمه زهرا علیها السلام می یابد. زیرا کسانی که آن خصلت ها را غایت شخصیت خود گرفته اند، پذیرفته اند آن خصلت ها

آن‌ها را به سوی کمال و یمن و میمنت سوق می‌دهد و جنبه‌ی یمن خود را با تبعیت از آن حضرت رشد می‌دهند و لذا بودشان یمین می‌شود. فرمود: «أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ»؛^(۱) کتاب او به جنبه‌ی یمین شخصیت او داده می‌شود.

هر کس را در قیامت با امامش می‌خوانند - که مصداق خصلت‌های پذیرفته‌اوست در شخصی خاص - حال اگر امامی را انتخاب کرد که جنبه میمنت و روحانی او را تقویت کرد، نامه اعمال او به جنبه یمین او داده می‌شود. چون شخصیت خود را یمین و مبارک کرده است. امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «فَالنَّاسُ أَتْبَاعُ مَنْ اتَّبَعُوهُ مِنْ أُمَّةٍ الْحَقِّ وَ أُمَّةٍ الْبَاطِلِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ «يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَ لَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا» فَمَنْ اتَّخَذَ حُشْرًا مَعَهُمْ وَ مَنْ اتَّخَذَ بِالمُنَافِقِينَ حُشْرًا مَعَهُمْ»^(۲) مردم پیرو امامان خود هستند امامان حق یا امامان باطل، خداوند در قرآن فرمود: روزی که مردم را با امامشان می‌خوانیم، کسانی که نامه اعمالشان به جنبه یمین آن‌ها داده شود نامه‌های اعمال خود را می‌خوانند و مورد عقاب هم قرار نمی‌گیرند. هر کس صادقان را برای خود امام بگیرد با آن‌ها محشور می‌شود و هر کس منافقان را رهبر اتخاذ کند با آن‌ها محشور می‌گردد.

ص: ۲۷

۱- سوره اسراء آیه ۷۱.

۲- بحار الأنوار، ج ۶۶، ص ۸۱.

در روایت داریم در روز قیامت هر دو دست مؤمن یمین است که این حاکی از آن است که کل شخصیت مؤمن یمین و مبارک است و کافر کل شخصیتش شمال و شومی است. انسانی که اهل یمین شده خود را از محدودیت های وهمی آزاد کرده است. به عنوان مثال؛ علم یعنی راست و «یمین» و جهل یعنی چپ و «شمال» و این طور نیست که هر کس در قیامت مثل دنیا یک طرفش راست باشد و طرف دیگرش چپ. بلکه دو نوع وجود در آن صحنه هست، وجودی مبارک و وجودی نامبارک، مثل علم و جهل. زنان اگر ارزش های فاطمی را انتخاب کنند به یمن و میمنت می رسند، بودشان یمین می شود و کتابشان به شخصیتی که ساخته اند و سراسر یمن و مبارکی است داده می شود. چون میمنت عالم یعنی فاطمه زهرا علیها السلام را انتخاب کردند و آن جا معلوم می شود ضرر نکرده اند. به همین جهت در آخر آیه می فرماید: «وَلَا يُظَلَّمُونَ فِتْيَانًا»؛ حتی به اندازه آن رشته ای که وسط شکاف هسته خرما هست ضرر نکرده اند.

اگر زنان ارزش هایی را به عنوان ارزش برای خود انتخاب کردند که مخصوص مردان است با خود برخورد یمین نکرده اند و به وجه انحرافی خود دامن زده اند، روز قیامت کجی شان را به ایشان می دهند، آن وقت می بینند که چه قدر ضرر کرده اند. عین این مسئله برای مردها مطرح است و حرف ما در این جلسه روشن نمودن جایگاه حقیقی زن و مرد است تا هر کدام افقی را که باید در جلو خود ترسیم کنند و بدان دست یابند درست بشناسند. و اگر انسان افق وجودی خود را درست نشناسد جایگاه

دستورات الهی را در رابطه با حقوق زن و مرد نمی شناسد. مسلّم این یک کار غیر الهی است که بخواهیم زن را بر مرد و یا مرد را بر زن ترجیح دهیم. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، حقیقتاً پیامبر انسان ها است نه پیامبر مردان، همان طور که خدا، خدای انسان هاست. آیا اگر می فرمایند: «جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ لِزَوْجِهَا»؛ (۱) جهادِ زن خوشرفتاری با شوهر و خوب شوهرداری کردن است. می خواهند مردان را بزرگ کنند، یا می خواهند جایگاه هرکس را روشن نمایند تا هر کس در جای حقیقی خود قرار گیرد و جنبه ی یمین او رشد کند؟

اگر زنان ارزش هایی که صرفاً ارزش های مردی است برای خود انتخاب کنند با خودشان کج برخورد کرده اند و لذا فردا کتابشان را به جنبه راست وجودشان نمی دهند. بسیاری از زنان و مردان چون جای خودشان نیستند گزینش ها و انتخاب ها و اعمالشان منجر به ضرر آن ها می شود. و در حال حاضر متأسفانه جوامع، مبتلا به مردشدنِ زنان شده است و از آن جنبه ی مبارکی که در زن بودن زنان هست و باید آن را رشد دهند غفلت می شود. همه ی این ها به جهت آن است که هرکس خود را در مرتبه ی اسفل السافلین دنیا ارزیابی می کند و از رتبه ها و افقی که خداوند برای زن و مرد در نظر گرفته و در راستای آن تکالیفی برای هر کدام تعیین نموده، غافل است.

یکی از آسیب های جوامع، غفلت زنان و مردان از جایگاه خودشان است و علت آن هم غفلت از ارزش هایی است که هر کدام از زنان و

ص: ۲۹

مردان باید برای خود پاس بدارند و مطابق آن امام خود را انتخاب کنند، غفلت از این موضوع تا آن جا جلو رفته که می بینید در قسمت های عرب نشین کشور ما و در بعضی از کشورهای دیگر مردان هیچ مسئولیتی را به عهده نمی گیرند، چند همسر دارند که همه کارها به عهده آن ها است، مردها صبح به قهوه خانه می روند و دور هم می نشینند و سیگار می کشند.

مقام معظم رهبری «حفظه الله» در یکی از سفرهایشان عمداً به جنوب کشور رفتند تا این معضل زشت جاهلیت را متذکر شوند. متأسفانه در بین بعضی از اعراب با زنان همانند کنیزان برخورد می شود و این عین پشت کردن به دین است. حالا بعضی ها به طور افراطی به اسم نجات زن از این معضل، خواستند نقش مردانه به زنان بدهند و آن ها را به عنوان رقیب مردان مطرح کردند، که این نه تنها راه حل مسئله نیست بلکه بحران بسیار بدتری به همراه دارد. به جای آن که از طریق بازگشت به اسلام ناب این مشکل را به شکل حکیمانه حل کنند با شعارهای فمینیستی و با زیر بنایی سکولار شعار «زنان بدون مرد» سر می دهند در حالی که در شرایط موجود این نوع راه حل ها چه ما بخواهیم یا نخواهیم کار را به همجنس گرایی و ازدواج گروهی و برای عدم ارتباط با مرد به بارداری از طریق تزریق اسپرم می کشاند.

اصل بحث ما این است که در یک زندگی سالم اسلامی، تمنا از طرف مرد و پذیرش تمنا از طرف زن مطرح است و این کل یک زندگی اسلامی است. برای تشکیل خانواده و در کانون خانواده، هر کدام از زن و مرد وجوهی از ابعاد شخصیت خود را در راستای احیاء خانواده از فردیت خارج می کنند و غرق جنبه اجتماعی خانواده می نمایند. و البته وجوهی از ابعاد شخصیتی هر کس مربوط به خود اوست و ربطی به خانواده ندارد و در آن حالت هر کدام در درون خود خصلت های فردی خود را دارند. مثل من و شما که در مقابل هم دو نفر انسانیم با خصوصیات فردی مربوط به خود، اما در مقابل خداوند هیچیم، هیچ، و همه فردیت خود را غرق ربوبیت او می کنیم. اگر زن و مرد از آن جهت که باید نظر به خانواده داشته باشند و جنبه فردیت خود را در مقابل خانواده نفی کنند، این کار را نکردند، عملاً کارشان به مقابله با همدیگر می انجامد، دیگر نه کار زن پذیرش تمنای مرد خواهد بود و نه مرد نسبت به آن زن و خانواده احساس مسئولیت می کند، و ناخواسته کانون ارتباط آن دو به عنوان اعضاء خانواده ویران می شود. ولی اگر زن هویت خود را در قبول تمنای مرد و کمک به مرد برای رساندن خانواده به اهداف مورد نظر جستجو کرد، مقصد بزرگی را دنبال کرده است.

گاهی ما خودمان گم شده ایم و می خواهیم خود را پیدا کنیم ولی نمی دانیم خود گم شده خود را کجا پیدا کنیم، در این بحث می خواهیم عرض کنیم، خود گمشده زن در قبول تمناهای همسرش پیدا می شود -

چون موضوع بحث ما زن است این مثال را می‌زنم و گرنه مرد هم همین طور است- اگر زن هویت گم شده خود را در پذیرش تمناهای مرد پیدا کند و مرد را در این پذیرش تمنا کمک کند تا بتواند مسئولیت اداره خانواده را، که کلهش به عهده ی مرد است، خوب انجام دهد، این زن در این شرایط به یک موفقیت بزرگ دست پیدا کرده است.

وقتی انسان به جای خدا، محور شد و «مَنْ» های زن و مرد به میدان آمد، به جای تمنا از طرف مرد و پذیرش از طرف زن، دو تمنا روبه روی هم قرار می‌گیرند. و در این حالت هیچ وقت کانون خانواده به طور واقعی شکل نمی‌گیرد. چون بالأخره یک نفر باید مسئولیت کلی خانواده را بر اساس اصولی که شریعت تعریف کرده است به عهده بگیرد و دیگری جهت موفقیت آن مدیریت، باز بر اساس اصولی که شریعت تعریف کرده، ظرائفی را که در توان دارد به کار بندد تا آن خانواده به عنوان یک واحد توحیدی شکل بگیرد و جلو رود. در راستای مسئولیت کلی مرد، شریعت می‌فرماید: خروج زن از خانه باید به اذن و اجازه شوهرش باشد و زن هم به جهت بندگی خدا، از شوهرش اجازه می‌گیرد، نه به جهت فربه کردن من شوهر، چون هر دو بر اساس اصول شریعت الهی عمل می‌کنند و در مقابل خدا هیچ‌اند هیچ. بحث فربه کردن «من» مرد مطرح نیست، بحث احترام به مسئولیتی است که خداوند به عهده مرد گذاشته است. توصیه ای که دین به زنان می‌کند این است که حرف همسران خود را بشنوید ولی برای خدا، وقتی روشن شد به خاطر حکم خدا حرف او را می‌شنوید دیگر «من» همسران فربه نمی‌شود بلکه مسئولیت او بیشتر می‌گردد. در خانواده اگر خدا محور شد یکی تکلیفش می‌شود رهبری

کلی خانواده برای رساندن آن خانواده به فضایی که اعضاء در یگانگی با همدیگر نظرها را به سوی حضرت احد بیندازند و دیگری تکلیفش می شود کمک کردن و پذیرفتن تمناهای مسئول خانواده برای این که خانواده به وحدت مطلوب برسد. در راستای چنین هدفی است که زن احساس می کند با تمام وجود در تحقق آن هدف در صحنه است. اگر خدا محور شد یکی مثل ملوانی که می خواهد این کشتی را به ساحل برساند، تکلیفش می شود دستوردادن، و یکی تکلیفش می شود پذیرش دستورات ملوان، تا در رساندن کشتی به ساحل سهیم باشد. وقتی هر کدام بر اساس اصول شرعی جایگاه و وظایف خود را تعریف کنند هیچ کدام منیتی ندارند. اختلاف و دوگانگی وقتی است که هر کدام یک من جداگانه داشته باشند. نه آن که هر کدام من خود را در وظایف شرعیه ذوب کرده باشند. آری وقتی من وسط باشد آن که قدرتش بیشتر است حاکم می شود و آن که ضعیف تر است محکوم می گردد.

زنان و تضاد با خود

اگر زن و شوهر دو من شدند جنگ شروع می شود و احساس بنده این است که در نگاه غربی شرایطی به وجود آمده است که به اسم احقاق حقوق زن، منیت زنان فربه شده، آن وقت دو من، در خانواده به وجود می آید که نتیجه آن متلاشی شدن خانواده است.

اگر در صحنه خانواده دو من پیدا شد و هر دو همسر خواستند رئیس باشند، دو رقیب می شوند روبه روی هم. اگر زنان قبول و پذیرش را معنای

واقعی خود ندانند، جنگ میان دو تمنا آغاز می شود و این جنگ، در عین ظاهری صلح گونه، سراسر رقابت و تلاش یکی برای غلبه بر دیگری است.

تضادی که بعد از مدتی بعضی زنان با خود پیدا می کنند ریشه اش در این است که از یک طرف فطرتاً قبول تمناهای مرد را عامل نشاط و معنادار کردن زندگی خود می دانند و از طرف دیگر برای خود تقاضا و تمناهای مستقل قائل شده اند در مقابل تمناهای مرد، و عملاً دو من در یک سرا به وجود آمده است. وقتی نفس اماره مزه این نوع من را چشید به آسانی نمی تواند از آن دست بردارد. از طرفی حس می کند که این من مستقل خودش نیست از طرفی نفس اماره سعی در حفظ آن من دارد. در نتیجه خودش با خودش تضاد پیدا می کند، زیرا به این صورت من شدن، من شدن در مقابل مرد است، نه آن من که به طور طبیعی هرکس دارد. حالا که یک من پیدا کرده در مقابل مرد، برای خودش این سؤال پیش می آید که چرا مرد دستور بدهد ولی من دستور ندهم - تضادی بین زن خانه بودن با مسئولیت مردانه - این تضاد او را به عصیان بر خود و بر دیگران و نارضایتی از وضع موجود خود می کشاند. می بیند نه دیگر خودش، خودش است و پذیرش تمناهای مرد به عنوان مسئول خانه، و نه می تواند از نظر روحی و فطری یک من مستقل از مرد داشته باشد. یک منی شده در مقابل مرد، به طوری که می خواهد بر مرد حاکم باشد، تضاد بین غریزه ی غلبه بر غیر از یک طرف و فطرت پذیرش تمناهای مرد از طرف دیگر، زن را به بی هویتی می کشاند، نمی داند زن است یا مرد، مادر است یا پدر، قیافه مردان بگیرد و داد بزند، یا صفای زنان داشته باشد و مسئولیت های اصلی

خانه را به عهده مرد خانه بگذارد؟ با خودش نمی تواند بسازد و تلاش می کند برای نجات از جنگ بین «خدمت» یا «قدرت» بر من خود بیفزاید و قدرت و استعلای بیشتری را طلب کند و لذا از خود اصیل خود دورتر می شود و در نتیجه نارضایتی بیشتر از خود، و فربه کردن من همچنان ادامه می یابد.

مرد در چنین شرایطی در مقابل من فربه شده ی زن، دیگر احساس مسئولیت نسبت به سرنوشت خانواده ندارد و لذا من این مرد تبدیل به من می شود که زن را بیشتر شیئی می بیند که باید از آن تمتع بیابد، در این حال، نه زن دیگر پذیرش تمنای مرد را کار خود می داند و نه مرد ارتباط صحیح با زن و خانواده را مسئولیت خود می شمارد، دو حیوانند که با محاسبه های دنیایی همدیگر را تحمل می کنند، ولی نه این که با هم اند، بلکه بر هم اند. در عین تمتع از هم، هر کدام در درون دیگری را رقیب خود احساس می کند، هر کدام فکر می کند دیگری عامل خسرانش شده است. مثل تصور ما نسبت به مغازه داری که کالاهای مورد نیاز ما را دارد، در عین این که به جهت آوردن آن کالاها از او تشکر می کنیم، در درون خود همواره نگرانیم نکند کلاه سر ما بگذارد. عشق زن و مردهای غربی عموماً نسبت به همدیگر همه چیز هست مگر عشق، یک معامله ی محترمانه و مؤدبانه است که باید همواره به همدیگر القاء کنند که این عشق است، مگر عشق بدون ایثار ممکن است، و مگر ایثار با خودخواهی جمع می شود، و مگر نفی خود با نظر به عالم قدس ممکن است؟ باید برای هدفی متعالی و حضور در زندگی ابدی، خود مادون دنیایی را زیر پا گذارد.

وقتی زن نتوانست به اصالتش برگردد، بخواهد و نخواهد، انسانی شکست خورده است و مرد نیز این چنین است، به عنوان مثال مرد وقتی شکست خورده است که با عشق به خانواده به سر کار نرود. اما وقتی مرد احساس کرد تلاش های روزانه ی او در خانه به ثمر می نشیند و زن خانه نه تنها مانع و رقیب مسئولیت او در خانه نیست بلکه یار و همراه اوست، با تمام امید کار می کند تا این خانه سر پا بماند. ولی اگر چنین برداشتی نداشت، احساس می کند مثل حمال ها دارد بیگاری می کشد و خود را مجبور به این بیگاری می بیند، این حالت یک مرد شکست خورده است. شما زنان اگر می خواهید مرد را از نشاط و امید محروم کنید به او بگوئید ما نیاز به پول شما نداریم، بزرگ ترین محرومیت مرد این است که احساس کند در خدمت خانواده ای نیست.

زن شکست خورده زنی نیست که از زن بودن خود ناراحت است بلکه از من بودنش شکست خورده است. در این حال است که خود را چنین تحلیل می کند که برده ای هستم در چنگال مرد و باید با کار خود زندگی او را بسازم که مرد از زندگیش تمتع گیرد. اگر تحلیل زن در زندگی چنین شد، خود را آن من می داند که در من شدن شکست خورده و لذا خود را کلفت همسر و فرزندانش حس می کند. در حالی که زن وقتی در وجود اصیل خود قرار داشته باشد، به چیزی ماوراء قدرت نظر می کند، جاروب کردن و تیمار کردن کودکان را عین زندگی می بیند. برعکس زن شکست خورده که چه در درون خانه کار کند، چه بیرون خانه، خود را

کلفتی می داند که محکوم به بیگاری است. با این من شدن هر چه می کند از احساس شکست خارج نمی شود، چون در حقیقت من خود را در مقابل من مرد قرار داده است، اگر بر من مرد غالب و حاکم شد که از خود شکست خورده است، چون اصلتش تقاضاپذیری بود نه حاکم شدن، و اگر مغلوب شود خود را کلفت احساس می کند، چون من خود را به صحنه آورده ولی آن من از من مرد شکست خورده است و در هر صورت خود را بی حقیقت می داند. در این حال نه مرد خادم خانه است و در موقعیت مسئولیت، و نه زن خادم خانه و در موقعیت تبعیت. هر دو خادم من خود هستند. وقتی در یک کلاس درس معلم، عرق می ریزد و درس می گوید و دانش آموزان هم با تمام ولع مطالب را می گیرند این کلاس به خوبی جلو می رود. اما اگر دانش آموزان نسبت به خدمت معلم بی تفاوت بودند، دیگر نه معلم می تواند معلمی خود را ادامه دهد و نه دانش آموزان از آن کلاس بهره می گیرند و نه کلاس به نحو مطلوب ادامه می یابد.

جنبش فمینیسم با روح سکولاری که بر آن حاکم است دشمن واقعی روحیه مادری و ایثار زنان شد، به اسم استیفای حقوق از دست رفته زنان، با فربه کردن من زنان، بزرگ ترین ظلم را به زنان کردند. با تحقیر کار در خانه، علاوه بر آن که آنان را گرفتار استثمار کارخانه ها و شرکت های بی رحم نمودند، محل امن خانه را از آن ها گرفتند و سبب فروپاشی خانواده شدند.

با فربه نمودن منیت زنان، اول زنان را از هویت حقیقی خود محروم کردند و سپس خانواده از داشتن محیطی گرم که فقط با ایثارگری زنان

بدان دست می یافت، محروم شد. در این حال نه دیگر مرد خادم خانه است، در لباسِ مسئول، و نه زن خادم خانه است در لباسِ تبعیت. هر دو خادم من خود شدند و فعال برای غلبه بر دیگری، و تلاش برای غلبه بر همدیگر را زندگی پنداشتند و از زندگی باز ماندند. زندگی آن است که در کنار هم روحانیت یک دیگر را رشد دهیم و تحقق چنین زندگی با پذیرش ارزش تقوا ممکن است و نه با پذیرش ارزش پول و پُز.

همسران و انتقام از هم

اگر تقوا به عنوان مقصد اصلی زندگی، مورد غفلت قرار گیرد همه چیز وارونه می شود. قرآن می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»؛ (۱) این آیه می فرماید خداوند شما و گذشتگان را خلق فرمود و دستور به عبادت و بندگی داد تا متقی شوید، روشن می کند که مقصد خلقت تقوا و حاکم شدن حکم خدا بر تمام ابعاد انسان است. حال اگر در زندگی چنین رویکردی مورد نظر باشد، همه ی دستورات دین جای خود قرار می گیرند و زن و مرد نیز از وظایفی که خداوند به عهده هر کدام قرار داده است، راضی اند. اما وقتی از این موضوع غفلت شود، زن و مرد رقیب همدیگر قلمداد می شوند، در این حالت زن حس می کند مرد برای او یک شیء مزاحم است که جلو فعالیت های او را می گیرد، چون من او را کنترل می کند، و مرد هم نسبت به زن چنین احساسی دارد. هر دو یکدیگر را شیء مزاحم می دانند و چون

ص: ۳۸

نمی‌توانند از همدیگر جدا شوند، سعی می‌کنند به زعم خود مزاحمت آن دیگری را به حدّ اقل برسانند و او را تابع خود کنند، چون حقّ در میان نیست، من در میان است، هر من موقعی دلش حال می‌آید که آن دیگری نوکرش باشد. از طرفی چون در نظام الهی به واقع هر کدام توانایی‌ها و سرمایه‌هایی دارند که دیگری ندارد و لذا به یک دیگر نیازمنداند، بدون آن که از هم جدا شوند، همواره این جنگ ادامه می‌یابد، چون به جهت همان امکاناتی که هر کدام دارند به راحتی یکی نمی‌تواند دیگری را برده خود کند، و در نتیجه در این جنگ هیچ کدام پیروز نمی‌شوند و هر چند یکی از آن‌ها به ظاهر پیروز شود، به وقتش آن دیگری انتقام خود را می‌گیرد. و از آن طرف چون با حفظ منیت خود می‌خواهند زندگی را ادامه دهند، هر کدام برای دیگری ارزشی قائل نیست و به چیزی غیر از این زندگی نظر دارد و آرامش را در بیرون از خانه جستجو می‌کند، هر دو از صبح تا بعد از ظهر مشغول کار هستند، عصر هم آقا یک‌طور خود را در بیرون خانه مشغول می‌کند، خانم هم تا آخر شب به بازار می‌رود و عملاً به جای آمدن به خانه، به خوابگاه می‌آیند، اینها هیچ وقت نمی‌توانند با هم باشند. امیدشان به ناکجا آباد است «روم جایی که آن این جا نباشد».

اگر مرد و زن امامشان را درست انتخاب نکردند زندگی برایشان مردابی می‌شود که همدیگر را فرو می‌برند و عملاً بدون آن که بخواهند، در سراسر عمر بلا‌ی جان هم می‌باشند نه وسیله تعالی همدیگر. آری! وقتی منیت‌ها رشد کند انتظاری جز این نباید داشت. آن‌هایی که سعی می‌کنند با به شغل رساندن زنان به زعم خود به آنان خدمت کنند و عملاً در مسائل

اقتصادی به آنان میدان دهند، باید متوجه باشند با ضعف مردان و زنان همتای مناسب خود را از دست می دهند و وقتی توازن اقتصادی به نفع زنان تغییر کرد عملاً تناسب مرد و زن به هم می خورد و این شروع سقوط خانواده است.

در ابتدای بحث مطرح شد که خداوند می فرماید: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْجَبْرِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا»؛ (۱) آدمیان را کرامت دادیم پس خود را با رشد منیت کوچک نکنید. دنیا دنی و پائین است و حفظ کرامت خدادادی به این است که انسان خود را در حدّ دنیا پائین نیاورد. در جایی که بندگی خدا در میان نیست انسان خود را در حدّ دنیا و نان و آب و پول پائین می آورد و لذا به جای نفی منیت در مقابل خدا، منیت ها رشد می کند و در چنین شرایطی هیچ کس با هیچ کس نمی سازد، حتی دو همسر در یک خانه. در آیه ی بعد می فرماید آدم ها روزی را به یاد آورید که شما را با امامتان می خوانند و شما جذب مقصدی می شوید که برای خود انتخاب کرده اید، در آن صورت اگر با پیدا کردن امامی قابل پذیرش، ابعاد راست و مبارک خود را رشد داده باشید حاصل حیات شما و برآیند زندگی شما همواره با یمن و مبارکی و راستی همراه است، چون جنبه های متعالی و مبارک خود را با خود به صحنه قیامت آورده اید، در آن جا به ابدیتی با برکت دست می یابید، بدون آن که احساس کنید مورد ظلم قرار گرفته اید. سپس می فرماید:

ص: ۴۰

«وَمَنْ كَانَ فِي هَيْدِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلَّ سَبِيلًا»؛^(۱) هر کس در این دنیا کور بود و امامی که او را هدایت کند انتخاب نکرد در آن دنیا نیز کور است و راه سیر به سوی سعادت را نمی شناسد و گمراهی اش صدها برابر گمراهی در دنیا است. چون الگوهایی که برای رسیدن به مقصد انتخاب کرده است او را به رشد منیت و پیروی از نفس اماره دعوت کردند. خانم «سیمون دو بوار» همسر ژان پل سارتر در مصاحبه ی خود با نشریه «ابزرواتور» می گوید:

«به عنوان اولین کار، زنان باید خارج از خانه کار کنند. در گام دوم در صورت امکان باید از ازدواج خودداری کنند، مسئله دوم شغل برای زنان است که به آن ها اجازه می دهد در صورت نیاز از همسر خود جدا شوند. با داشتن شغل آنان می توانند خرج خود و فرزندانشان را تأمین کنند... به خوبی می دانم کار در جامعه امروزی نه تنها رهایی بخش نیست، بلکه انسان را با خود بیگانه می کند. اما در نهایت زنان باید میان یکی از این دو از خود بیگانگی را انتخاب کنند، خانه داری، یا اشتغال در بیرون خانه».^(۲)

بنده بدون هر شرحی عزیزان را به تأمل در سخنان این خانم دعوت می کنم تا معلوم شود چه چیزی را می خواهند از زنان ما بگیرند و چه چیزی را به جای آن پیشنهاد می کنند، آیا این نوع پیشنهادها مبارزه با مردسالاری و احیاء حقوق زنان است؟

ص: ۴۱

۱- سوره اسراء، آیه ۷۲.

۲- نشریه «نوول ابزرواتور» آغاز سال ۱۹۷۲.

سؤال: آیا محبت زن و شوهر به هم دیگر در کنار تمنّای مرد و قبول زن، جایگاهی دارد یا در فرهنگ توحیدی که همه چیز باید برای خدا باشد و فقط هم باید دل را به خدا داد، چیزی به نام محبت بین زن و شوهر جایی ندارد؟

جواب: آری عشق به آن معنا که تمام ابعاد وجودمان نظر به محبوب و معشوق باشد، مخصوص به خداست و عرفا سعی دارند جان خود را با این نوع محبت و عشق پُر کنند. و لذا هیچ محبت و عشقی نباید در عرض محبت به خدا قرار گیرد ولی در طول محبت به خدا محبت به همسر و فرزندان جا دارد، تا آن جا که در خبر آمده است حضرت امام حسین علیه السلام می فرمودند به محبت رباب و سکینه، خانه ای را که در آن رباب و سکینه زندگی می کنند دوست دارم، رباب هم بعد از شهادت حضرت سیدالشهداء علیه السلام نه در زیر سایه ای استراحت کرد و نه آب خنکی نوشید، زیرا محبوبش حسین علیه السلام با لب تشنه و زیر آفتاب شهید شد، یک سال هم پس از شهادت حضرت، بیشتر زنده نماند. (۱)

چون مرد در مقام حقیقی خود و زن در مقام حقیقی خود هر کدام مظهر لطف الهی به همسر خود می باشند، اگر از منیت ها آزاد باشند، هیچ کس بهتر از همسر هر کس صفا و پاکی همسرش را نمی بیند. اگر زن در جای خودش باشد، برای مرد تمام وفاداری به حقیقت، وفاداری به

ص: ۴۲

همسرش می شود. این در موقعی است که زن در جای خود قرار گرفته باشد.

عایشه می گوید من حسادت می ورزیدم وقتی می دیدم سالها بعد از رحلت خدیجه علیها السلام رسول خدا صلی الله علیه و آله دوستان او را احترام می کرد، کم تر می شد که رسول خدا صلی الله علیه و آله عبایشان را زیر پای کسی بیندازند، اما به عشق خدیجه عبا را زیر پای دوستان خدیجه می انداختند و همواره از او یاد می کردند. به طوری که یک روز گفتم «به جای او که سالخورده بود خداوند زن جوانی به تو داده» پیامبر صلی الله علیه و آله با شنیدن این سخن سخت خشمگین شد، و فرمود: چگونه این سخن را گفتی؟ سوگند به خدا، خدیجه هنگامی به من ایمان آورد که همه مردم کافر بودند، مرا هنگامی تصدیق نمود که همه تکذیب می کردند». (۱)

منظور عرضم آن است که وقتی زن در جای خود قرار گیرد وفاداری مرد به حقیقت، با وفاداری او به همسرش در یک راستا قرار می گیرد. این وفاداری تا آنجا بود که آنس بن مالک می گوید: «وقتی برای پیامبر صلی الله علیه و آله هدیه می آوردند می فرمود: این هدیه را به خانه فلان بانو ببرید، زیرا او دوست خدیجه علیها السلام بود و به خدیجه علیها السلام علاقه داشت». (۲)

زن چهره ی اسم رحمت حق است و رحمت حق همیشه واسعه است، همین که شما از خدا چیزی بخواهید او جواب می دهد.
اگر زن متوجه

ص: ۴۳

۱- بحار الأنوار، ج ۱۶، ص ۱۲.

۲- مستدرک سفینه البحار، ج ۲، ص ۲۱۷، نقل از کتاب «حضرت خدیجه، اسطوره ایثار و مقاومت» از مرحوم محمد مهدی اشتهااردی.

باشد که مظهر چنین اسمی است و خداوند از طریق اسم رحمان با او مرتبط است، بر اساس همان صفت با همسر و فرزندانش برخورد می کند و جنبه رحمانی خود را تقویت می نماید و به راحتی آماده پذیرش تمنای مرد می باشد. رحمانی بودن خداوند به این معناست که خداوند تقاضای بندگانش را رد نمی کند، مظهر این اسم به نحو خاص، زنان هستند که اگر شرایط طبیعی خود را حفظ کنند، روحیه «خدمت» بر قلب و روان آن ها غلبه پیدا می کند و در این رابطه بیشتر احساس بقاء و وجود در خود می کنند، رحمٌللعالمین بودن با تکبر نمی خواند. تکبر یعنی حذف طرف مقابل و امکان بروز را از او سلب کردن، در صورتی که زنان در جان خود طالب ایجاد شرایطی هستند که زمینه بروز دیگران فراهم گردد، هویت زن، حفظ این روحیه است و با پذیرفتن تقاضاهای منطقی همسرش جنبه های بالقوه این روحیه بالفعل می گردد و به عنوان یک سرمایه ی قابل پسند در جان زنان نهادینه می شود. عمده این است که زن جای خود را گم نکند و بداند روحیه پذیرش تمنای مرد برکت بزرگی برای او به همراه دارد. آیا درست است که تقاضاهای مرد از زن را به عنوان مسئول نظام کلی خانواده به مردسالاری تعبیر کنیم و به پیشنهادهای امثال خانم سیمون دُوبوار تن دهیم؟ در آن صورت چه هویتی از زن باقی می ماند.

زن و روحانیت رحمانی

عمده آن است که همان طور که زن متوجه است مرد وسیله تکمیل نیازهای روحی و اقتصادی اوست تا بتواند وظیفه خود را در بستر خانه به

خوبی به انجام برساند، مرد هم متوجه باشد، زن وجودی است که خداوند خلق کرده تا بتواند عامل تکمیل نیازهای او باشد و در آن راستا تمناهای او را برآورده کند. موضوع برآوردن نیازهای شهوانی یکی از تمناها است ولی اصل نیست. در راستای حفظ روحیه رحمانی زن روایت است که اگر مرد در روی شتر از زن تقاضای ارتباط کرد زن اجابت کند. (۱)

ولی اصل مسئله خیلی بالاتر از این حرف هاست، روحیه پذیرش تمنای مسئول خانه مطرح است که در آن مورد خاص هم قابل تحقق است. البته این کار سختی است که زن، روحیه پذیرش تمنای مرد را در خود نهادینه کند، و اگر خود زن این جایگاه را برای خود بشناسد می تواند خود را در این راستا رشد دهد، و این چیزی است که شیطان به شدت مانع تحقق آن می شود. پذیرش تمنا راه ارتباط با اسم رحمت پروردگار است نه راه ارتباط با اسم قاصم الجبارینی خداوند که بر اساس آن اسم، پشت هر جباری را می شکند. روحیه غلبه ی رحمت از زن چهره ای در راستای پذیرش تمنا و تقاضای مرد می سازد که روایات توصیه می کند در هر صورت اذن همسر خود را بطلبد. روایت هایی که می گوید نباید زن و مرد نسبت به هم دیگر حیا کنند به جهت آن است که حیا مربوط به جایی است که از یک طرف امید پذیرش تمنا نباشد و از طرف دیگر هم روحیه ی پذیرش آن تمنا در میان نیست.

وقتی یک سازمان بخواهد اداره شود باید کارها تقسیم شود، حال اگر کارها بر اساس استعدادهای افراد تقسیم شود علاوه بر آن که کار آن

ص: ۴۵

مجموعه به خوبی جلو می رود، هر کس هم در انجام وظایف خود احساس آرامش می کند و در این راستا فرمود: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ»؛ (۱) مردان عامل قوام زنان هستند به جهت امتیازاتی که هر کدام دارند و به جهت آن که مردان از مال خود برای زنان خرج می کنند. زیرا قبلاً عرض شد شریعت در هیچ مورد ظلمی به زنان روا نداشته، بلکه بر عکس، چون زنان مسئول تربیت روحی خانواده اند باید گرفتار مسائل اقتصادی نباشند تا بتوانند با روحی آرام وظیفه خود را انجام دهند. مشکل وقتی پیش می آید که ملاک ارزیابی ارزش ها به هم بریزد و ارزش «قدرت» بر ارزش «خدمت» فزونی یابد و یا بخواهیم خدمت را با ارزش پول اندازه گیری کنیم. حتی اگر دقت بفرمائید در تفاوت «دیه ی» مرد و زن جانب زن رعایت شده تا اگر مرد خانواده به قتل رسید دیه مناسبی برای زن بماند، و لذا دیه مرد را دو برابر زن قرار دادند، چون دیه را به باقی مانده مقتول می دهند و نه به خود مقتول. و موضوع به مسئله اقتصادی زن بر می گردد و نه به شرافت مرد تا بگوئیم چرا دیه زنان و یا ارث آن ها نصف مردان است.

زن می تواند تجلی اسم جلال و جمال الهی باشد، که از جهت زیبایی هایش، مظهر جمال حق و از جهت دوربودن از دسترس نامحرم، مظهر جلال الهی باشد. و از آن طرف هم مرد برای زن می تواند مظهر اسماء گوناگون الهی باشد و عظمت حق را به نمایش بگذارد، چیزی که شما با ذکر «سبحان الله» در قلب خود می پذیرید. و در همین راستا رسول

ص: ۴۶

خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «لَوْ كُنْتُ أَمْرُ أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا»؛ (۱) اگر بنا بود دستور سجده برای احدی بدهم دستور می دادم زن برای شوهر خود سجده کند. این همان است که عرض شد وقتی زن و مرد در جایگاه حقیقی خود دیده شوند تمام وفاداری به حقیقت، وفاداری به یکدیگر می شود. به شرطی که حجاب منیت مانع نظر به کمالات همدیگر نشود. به زنان می فرماید اگر هویت خود را جستجو می کنید، در راستای تسلیم در برابر هیبت همسران که مظهر مقام عقل کل است - در مقابل نفس کل - آن هویت را بیابید. همان طور که هر انسانی در حالت کلی تر هویت خود را در بندگی خداوند جستجو می کند و هر چه در راه بندگی خدا موفق شود، احساس می کند به خود اصیل خود نزدیک تر شده است. در چنین دستگاهی پذیرش حکم شوهر برای زن عین شکوفا شدن است و نه حقارت. لازمه درست دیدن موضوعات نگاه عرفانی به موضوعات است، اگر به یک عارفی بگوئی خدا مقدر فرموده است که سهم تو از دنیا نصف سهم برادرت باشد، هزار نکته باریک تر از مو در این حکم می یابد، چون اولاً: متوجه است صادر کننده حکم، خدایی است حکیم، ثانیاً: خدای حکیم تمام اراده اش در رشد دادن بنده اش می باشد پس حتماً در این حکم لطفی هست. اگر زن ها بر اساس روحیه لطیف خود در امورات خود در منظری عرفانی قرار نگیرند اولین مشکلشان این است که چرا ارث ما نصف ارث مردان است! اما حالا یک عارف که مقصد و مقصودش رفع حجاب بین خود و مولایش هست، مگر

ص: ۴۷

فقر و غنا و یا اساساً دارایی دنیا برایش مطرح است؟ اسلام چنین انتظاری از زن دارد که در دنیایی بالاتر از اقتصاد نفس بکشد. خدا کمک کند و خودمان هم حواسمان جمع باشد که به دست خودمان زنان را از بین نبریم و آن‌ها را با انداختن در امور اقتصادی بی مقدار نکنیم، زنان هم باید متوجه باشند، وقتی خداوند لباس و مسکن و غذای آن‌ها را به عهده مردان قرار داده است پس دغدغه این امور را نداشته باشند، چه همسر داشته باشند چه نداشته باشند، چه کار داشته باشند و چه کار درآمدزا نداشته باشند، در هر حال همچون عارفی زندگی کنند که مطمئن به حمایت خداوند است و در اصلاح رابطه بین خود و خدا بکوشند و منتظر باشند تا خدا چه پیش می‌آورد. وای و صد وای اگر موضوعات از منظر الهی خودش دیده نشود، آن وقت تمنای مردان از زنان به صورت تحکم دیده می‌شود. البته یک روح با صفا، تحکم را هم به تمنا تبدیل می‌کند بر عکس عده ای که تمنا را به صورت تحکم می‌بینند. انسانهای بزرگ عموماً به جایگاه تکوینی حادثه‌ها نگاه می‌کنند و لذا دیگر کاری ندارند این خانم یا این آقا با چه الفاظی حرف خود را می‌زند، متوجه اند از چه جایگاهی این حرف زده می‌شود. گفت:

نظر

را نغز کن تا نغز بینی

گذر

از پوست کن تا مغز بینی

آن مردی که با تحکم با همسرش سخن می‌گوید خطا کرده اما شما چرا ماوراء این ظاهر، متوجه تقاضای او نمی‌شوید؟ عین همین بحث برای مردها هم هست اما چون فعلاً خطر فمینیسم زنان را نشانه رفته است، ضرورت دارد در این وادی موضوع را ادامه دهیم. چرا که فرهنگ مدرنیته

ص: ۴۸

همه اعضاء خانواده را نشانه رفته است، اعم از زن و مرد و فرزندان، و البته و صد البته توصیه ی ما به برگشت به گذشته نیست، بلکه عبور از ظلماتی است که فعلاً در آن قرار گرفته ایم.

وقتی زن و مرد در منظری متعالی به زندگی و به همدیگر نگریستند زندگی بستر ریزش رحمت الهی خواهد شد، همان نگریستنی که رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: «انَّ الرَّجُلَ إِذَا نَظَرَ إِلَى امْرَأَتِهِ وَنَظَرَتْ إِلَيْهِ نَظَرَ اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِمَا نَظَرَ الرَّحْمَةِ»؛^(۱) چون مردی به زنش و زنش به وی از روی مهر بنگرند، خداوند بزرگ آن دو را با دیده مهر بنگرد.

با توجه به چنین نگاهی است که ما مسلمانان در انجام وظایفمان در خانه با همسرمان معامله نمی کنیم، ما در انجام وظایفمان به وظیفه می نگریم که در آن هویت خود را تثبیت کنیم، هرگز به همدیگر نمی گوئیم چون شما به وظیفه خود عمل نکردید من هم به وظیفه خود عمل نمی کنم، چون در ترک وظیفه عملاً ترک هویت خود را دامن زده ایم.

در آخر خوب است خلاصه مقاله ای را که یکی از خواهران در یکی از سایت های خبری نوشته بودند به عنوان حُسن ختام این جا بیاورم. ایشان می فرمایند:

«در خبرها آمده بود قرار است رانندگی اتوبوس های شهری را زنان به عهده بگیرند. ظاهر خبر نشان می دهد ما گرفتار جنگی شبیه جنگ های اول و دوم جهانی شده و همه مردان و پسران خود را به جبهه ها فرستاده ایم و همه کارها روی زمین مانده اند و از زنان استدعا!

ص: ۴۹

کرده ایم بیایند و این کارها را انجام بدهند تا یک وقت خدای ناکرده، مسافرها توی خیابان ها روی زمین نمانند و کالاها از کرانه های خلیج فارس به سواحل دریای خزر نرسند.

یکی از اشکالات عمده و بسیار خطرناک فرهنگی ما، افراط و تفریط است و به یک معنی «فمینیسم» زدگی ما است. روزگاری بر خلاف آموزه های اسلام زنان را برای هیچ کاری شایسته نمی دانیم، و زمانی دیگر چنان عرصه را برای آزادی های از نوع پیشرو و آوانگارد باز می گذاریم که به طرفه العینی مقام بسیار مهم جهانی مصرف لوازم آرایش و جراحی پلاستیک بینی و... را به دست می آوریم! گاهی خواهر و برادر را در خیابان به جرم این که کنار هم راه می روند، می گیریم، تا بیایند ثابت کنند محرم هستند، و گاهی چنان مرزهای محرم و نامحرم را از میان برمی داریم که خدا را شکر همه اهالی کشور خواهر و برادر یکدیگر می شوند. گاه برای قبول شدن دختران در دانشگاه ها که خود بهتر از هر کسی به محصولات نهایی آنها واقفیم، جشن می گیریم و گاه از بالا رفتن توقعات بی معنی و میل به مصرف زدگی و بی میلی جوانان به ازدواج سخن می گوئیم؛ زیرا به کلی از اصولی که دین جهت تعریف زن و مرد در اختیار ما گذارده غافلیم.

شما خوب می دانید در جامعه ای که از بی کاری در سطح گسترده، در رنج است، گرایش خانم ها به کارهای سخت و دشوار مردان، نه تنها فضیلت نیست بلکه به شدت هشداردهنده است. به شکلی کاملاً واکنشی و عصبی، کارهایی را که ظاهراً انجام آن ها توسط زنان ناممکن به نظر می رسند، به عنوان جلوه های اصلی «آزادی زنان»

مطرح می‌سازیم، غافل از اینکه ارائه‌کنندگان این نظریه‌ها، نه هرگز خود پشت‌تریلی و کامیون نشسته‌اند و نه هرگز اضطراب ناشی از سرگردانی فرزندانشان را در مهد کودک‌ها یا پشت درهای بسته‌خانه‌ها برای لحظه‌ای تجربه کرده‌اند.

جنبش بسیار قوی و فعال «فمینیسم» در سراسر جهان، با ترفندهای گوناگون توانسته است زنان را از وظیفه اصلی خود یعنی «مادری کردن» و «ایجاد تعادل و آرامش محیط خانواده به عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی» جدا کرده و به کارهای ظاهراً مهم و در واقع نمایشی بگمارد. بدیهی است ارتقای سطح سواد و بینش سیاسی و اجتماعی در زنان، به تقویت روحیه خودباوری و استقلال در جامعه می‌انجامد، اما بن بست‌هایی که بر سر راه بشر امروز قرار گرفته به نیکی نشان می‌دهد که وانهادن وظایف اصلی زن و مرد به نهادهای دیگر یا به یکدیگر و جابجایی ارزشهای حقیقی با ارزش‌های صوری، حاصلی جز اضطراب دائمی، فرار از ارزش‌های اخلاقی، اتلاف وقت و عمر و نهایتاً آشفتگی‌ها و بی‌سرو سامانی‌های عمیق، نداشته است. فرزندان در خانه‌های عاری از حضور و گرمای وجود مادر، گرفتار انواع نگرانی‌ها و اختلافات روحی شده‌اند که نهایتاً به گسترش بزهکاری‌ها، بی‌بند و باری‌ها و اعتیاد به مواد مخدر منجر شده است.

زنان در چنین شرایطی به کلی از ویژگی‌های مادرانه‌ی تعدیل‌کننده و ملاحظت‌آمیز خود به دور افتاده و تبدیل به موجوداتی مضطرب و زیاده‌خواه شده‌اند تا از رهگذر ارضای نیازهای روحی از طریق مصرف بیشتر، در خدمت پرکردن جیب‌های سرمایه‌داران قرار گیرند

و مادران را که علی القاعده نباید گرفتار مسائلی چون مصرف زدگی و تجمل گرایی باشند، به زیور این خصائل بیارایند!

اشکال این جاست که ما بر خلاف فرهنگ اصیل ملی و دینی خود، در مسائل فرهنگی از دیگران خط می گیریم و به جای الگو قرار دادن بزرگان دین و ادب و فرهنگ خود که بیش از هر چیز در عرصه ی تربیت فرزند و همدلی با شوهر خویش و حفظ امنیت و آرامش روانی خانوادگی تلاش می کردند، ارزش ها را به نوعی، با توانایی اقتصادی برابر می گیریم و به جای تقدیس زنانی که توانسته اند با نهایت کرامت و بزرگواری، فرزندان خوبی پرورش بدهند و با زمینه سازی برای حفظ ثبات و آرامش خانواده، خطرترین وظیفه اجتماعی را به سرانجام برسانند، فعلاً دنبال آن هستیم که بر تعداد زنان کامیون دار و بکسور و قهرمانان کاراته و کشتی و فوتبال بیفزاییم و کمترین توجهی به نیازهای فطری زنان و مردان نداشته باشیم تا اگر ۳۰ سال بعد به همان جایی رسیدیم که غرب امروز رسیده، طبق معمول گناه را به گردن داور بیندازیم!».

«والسلام علیکم و رحمہاللہ و برکاتہ»

ص: ۵۲

زن قدرت يا خدمت؟

اشاره

ص: ۵۳

ميلاد با سعادت دختر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله زهرای بتول علیها السلام را تهنیت عرض می کنم و امیدوارم این حقیقت آسمانی که در آسمان منصوره بود و ظهور زمینی کرد و فاطمه و عامل نجات از آتش شد، تولدش هدیه ای باشد برای ما تا به مدد نور آن حضرت راه ارتباط با آسمان را پیدا کنیم.

جایگاه تاریخی فمینیسم

اگر بخواهیم بدون مقدمه به یکی از مسئله های قرون معاصر تحت عنوان فمینیسم یا «نهضت احیاء حقوق زنان» نگاهی بیندازیم، باید ابتدا متوجه اهمیت این موضوع باشیم که امروزه مسئله مهمی نسبت به تعریف زن در دنیا مطرح شده است. حدود هفتاد سال پیش در راستای توجه به حقوق زن، مکتبی به صحنه آمده که اگر درست بررسی نشود شاهد حضور نگاه فرهنگ غرب به زن در ذهن و فکر نظام اجتماعی خود خواهیم شد و بر سر خانواده های ما همانی خواهد آمد که بر سر خانواده در دنیای غرب آمد. مسئله روز زن به همان اندازه که می تواند یک بازخوانی صحیح از نقش و موقعیت زن در دوران جدید باشد، خطر فرو افتادن در نگاهی که فرهنگ غرب برای زن تعریف کرده است را نیز به

همراه دارد. نگاهی که بیش از همه خود زنان از آن آسیب می بینند و عامل فروافتادن آن ها در بستری خواهد شد که سرمایه داران غربی جهت ادامه حیات خود آن را مدیریت کنند.

سرمایه دار غربی در حدود ۷۰ سال پیش متوجه شد که در غرب نهضتی توسط زنان برای نجات خود از دست نظام سرمایه داری در حال شکل گیری است، زیرا اساساً انقلاب صنعتی با انگیزه استثمار کارگران به خصوص کارگران زن صورت گرفت، به این صورت که نظام سرمایه داری حساب کرد اگر بخواهد کارخانه های بزرگ داشته باشد باید کارگرانی که طالب دست مزد بسیار کمی باشند در اختیار بگیرد و زنان جهت این امر بیشتر مورد هدف بودند و بر اساس همین نقشه شعار آزادی زنان را سر دادند، ولی قصد آن ها آزادی زنان از نظام خانواده بود تا آزاد از امر و نهی شوهرانشان بتوانند در اختیار برنامه سرمایه داران قرار گیرند.

پس از دویست سال ظلم و استثمار، همان فرهنگ سرمایه داری متوجه یک نحوه خود آگاهی در زنان غربی شد که بنا دارند خود را از بند سرمایه داران آزاد کنند. اصل قضیه چیز بدی نبود زیرا زنان غربی می خواستند برای نجات خودشان از استثمار بسیار کشنده ای که سرمایه داران غربی بر آن ها تحمیل کرده بودند، نجات پیدا کنند. ولی از آن جایی که سیاستمداران غربی سال های سال در جایگزینی هر جریان باطلی به جای جریان حق مهارت پیدا کرده بودند در این موضوع هم بیکار نشستند.

فرهنگ سرمایه داری غربی جایگزینی را در بسیاری امور انجام داده است، مثلاً در مورد پدیده ی روزنامه، حدود صد سال پیش در غرب عده ای با انگیزه ی خدمت به مردم تلاش کردند با به صحنه آمدن صنعت چاپ حرف هایشان را بزنند، و از طریق روزنامه نکات اجتماعی سیاسی مربوط به جامعه را در اختیار مردم بگذارند، ولی سرمایه داران با به دست گرفتن عنان روزنامه های بزرگ به شدت حرف های خود را جایگزین حرف هایی کردند که روشنفکران قصد گفتن آن را داشتند. این است که شما امروز یک روزنامه از روزنامه های مهم دنیا را نمی شناسید که در دست سرمایه داران نباشد، در صورتی که اصل کار این نبود. روزنامه یعنی وسیله ای که مردم بتوانند از طریق آن حرف روز خود را بزنند و بشنوند و صدای اعتراضشان را از آن طریق اعلام کنند ولی سرمایه داران آمدند و جهت گیری آن ها را به دست گرفتند به طوری که در حال حاضر اکثر روزنامه های مهم دنیا دست سرمایه داران مهم دنیا است و خبر آن چیزی است که آن ها تشخیص دهند.

وقتی متوجه شدیم سرمایه داری غربی در بسیاری از موارد گاه به جای سرکوب نهضت ها، در عین همراهی ظاهری، آرام آرام اهداف دیگری را جایگزین اهداف اصلی آن جریان ها می کنند و از این طریق حیات خود را حفظ می نمایند، می توانیم بسیاری از جریان های معاصر را درست تحلیل کنیم. به عنوان مثال کارگران در اروپا، اتحادیه ای تشکیل می دهند تا اجازه ندهند نظام سرمایه داری حقوق آن ها را تضييع کند، ولی نظام سرمایه داری حساب می کند اگر جریان اعتراض کارگران ادامه پیدا کند چیزی برای

ادامه‌ی حیات آن‌ها نمی‌ماند، حاضر می‌شود ابتدا امتیازهایی به آن‌ها بدهد ولی با نفوذ در اتحادیه‌های کارگری شعارهایی را جایگزین شعارهای اصلی می‌کند که عملاً اهداف اصلی اتحادیه‌های کارگری گم می‌شود. اتحاد کارگری در ابتدا نفی سرمایه‌داری را شعار می‌دهد ولی در ادامه، شعارشان رفاه بیشتر برای کارگران می‌شود و در شعار دوم استعمار کارگران ادامه می‌یابد، منتها چانه‌زنی بین کارگر و کارفرما شروع می‌شود که این حالت برای نظام سرمایه‌داری خطرناک نیست چون همیشه سرمایه‌دار سوار است و همه‌ی نهادهای تصمیم‌گیری در اختیار اوست.

جایگزینی شعارهای انحرافی

در مسئله نهضت زنان نیز همین روش به کار برده شد. دیدند زنان دارند بحث احقاق حقوق و احیاء حق زن را سر می‌دهند، واقعا هم حق زنان، از همه جهت لگدمال شده بود به خصوص که موضوع عدم رعایت حقوق زنان در غرب دارای پیشینه‌ی تاریخی است به طوری که مثلاً تازه در سال ۱۹۱۸ پارلمان فرانسه حق رأی به زنان می‌دهد و این در حالی است که آمریکا و دیگر نظام‌های سرمایه‌داری از طریق بیگاری کشیدن از زنان پایه خود را محکم کرده‌اند. اگر از قبل، بحث حق رأی زنان مطرح بود نظام صنعتی نمی‌توانست پایه‌های خود را محکم کند، حالا که از یک طرف پایه‌های نظام سرمایه‌داری محکم شده و از طرف دیگر جامعه زنان به خود آمده‌اند و در حال بیداری هستند، قبل از آن که حرکتی همه‌جانبه انجام گیرد و کار از دست نظام حاکم در رود، فرهنگ سرمایه‌داری

پیش قدم می شود و با جایگزینی شعارهای دلخواهش جریان را به نفع خود مصادره می کند و چنانچه عرض کردم این هنر همیشه نظام سرمایه داری غرب است و راز ماندگاری آن نیز در همین روش است. می خواهم نتیجه بگیرم که ابتدا جریان مثبت احقاق حق زنان در غرب مطرح شد، ولی بعداً یک جریان منفی در دل آن نهضت با همان شعار احقاق حق زنان جلو آمد و جای آن را گرفت و از این به بعد به اسم آزادی زنان، میدان بی بند و باری جنسی را برای زنان فراهم کردند و شعارها افتاد دست زنان معترضی که می گفتند مثلاً: چرا مردان می توانند رفیقه داشته باشند ولی زنان نمی توانند علاوه بر شوهرانشان، رفیق های دیگری هم داشته باشند! و از این طریق فرهنگ سرمایه داری توانست شعار احقاق حقوق زنان را از دست انقلابی های اصلی بریاید، و لذا با طرح شعارهای انحرافی، انسان های متعهد نیز کنار کشیدند.

به اسم «احیاء حقوق زنان» فرهنگ خطرناک شهوت زدگی نهادینه شد، به طوری که امروزه شعار آزادی زنان مساوی با آزادی زنان در بی بند و باری است. البته امروزه هنوز هم زنانی در دنیا هستند که در رابطه با احیاء حقوق زنان فعالیت می کنند ولی در حال حاضر فرهنگ جهت دادن به شعار احقاق حقوق زنان با طرح شعارهای انحرافی در دست سرمایه داران است. در دنیا بزرگ ترین سمینارها را به اسم احقاق حقوق زن برگزار می کنند و شعارهای ارزش مندی هم سر می دهند ولی بعد که سر حساب می شوی می بینی کل جریان از ابتدا تا انتها و حتی در صدور

قطع نامه، توسط جریان سرمایه داری اداره می شود و با شعار های جایگزین، روح موضوع ذبح می گردد.

پس از روشن شدن موضوع فوق حال سؤال این است که ما در رابطه با موضوع احیاء حقوق زنان چه باید بکنیم؟

بنده نمی خواهم بحث مفصلی در موضوع جایگاه زن داشته باشم ولی این را بدانید که در حال حاضر مسئله زن مسئله ای است که اگر ما و به خصوص خود زنان به صحنه نیایند و در شرایط جدید با موضوع درست برخورد نکنند، به اسم احقاق حقوق زن، قربانی می شوند و آسیب زیادی متوجه آن ها خواهد شد. من در حد ظرفیت این بحث طرح موضوع می کنم تا عمق مسئله شناخته شود و روشن شود خطر از کجا ما را تهدید می کند تا بهتر بتوان راه حل ها را بررسی کرد. ابتدا باید روشن شود از طریق نهضت به اصطلاح احقاق حقوق زنان، و بر اساس شعارهایی که داده می شود شدیداً خانواده های ما مورد تهدید قرار می گیرند. و این در حالی است که بقای اسلام در جامعه ی اسلامی به حفظ خانواده است، به آن روشی که اسلام مطرح کرده و لذا اگر خانواده های ما به روش های غربی روی آوردند حتماً اسلام از نظام اجتماعی ما رخت برمی بندد، زیرا که اسلام در یک جامعه با خانواده ی اسلامی می آید و با خانواده حفظ می شود.

ص: ۶۰

خداوند در قرآن در مورد خانواده و تعریف صحیح آن و این که جایگاه زن و مرد در خانواده جایگاه خاصی است، می فرماید: «وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ» (۱) و آنچه را خداوند به سبب آن بعضی از شما را بر بعضی دیگر برتری داده آرزو مکنید. برای مردان است آنچه کسب کرده اند، و برای زنان است آنچه کسب کرده اند، و از فضل خدا درخواست کنید که خدا به هر چیزی داناست.

می فرماید ای آدم ها، چه زن و چه مرد، هیچ کدام آرزوی چیزی را که خدا به دیگری داده نداشته باشید، هر کدام از زن و مرد بهره ای از آنچه کسب کرده اند می توانند ببرند، به جای آن که امتیازهای همدیگر را بخواهید، «وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ»؛ از فضل خدا چیزی را بخواهید که شما را در بهره بردن در آن چه به شما داده است موفق گرداند. همین طور که مثلا به جنابعالی یک هوش بیشتری از بقیه داده، و به آن دیگری قدرت بدنی بیشتر داده است، می فرماید آرزوی قدرت بدنی او را نکن بلکه از خداوند بخواه که بتوانی از هوش خود بهره برداری درستی بکنی. می فرماید: «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا»؛ هر مردی یک نصیبی و یک نتیجه ای دارد از آن چه که کسب می کند «وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ»؛

ص: ۶۱

هر زنی هم از آنچه که کسب کرده یک نصیبی دارد. مرد در مردبودنش اگر فعالیت کند در همان راستا نتایجی به دست می آورد و از زندگی بهره اش همانی است که با مرد بودنش و بر اساس تلاش به دست می آورد. زن هم در زن بودنش اگر تحرک و تلاش بکند در همان راستا از زن بودنش بهره ی لازم را می برد. لذا می فرماید: «وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ»؛ آن چیزی را که خداوند به دیگری بخشیده برای خود آرزو نکنید. خداوند کمالاتی به مرد داده است که مرد از طریق همین کمالات می تواند از زندگی اش نتیجه بگیرد. یک کمالاتی را هم به زن داده است که او هم از همان طریق می تواند کمالات مخصوص به خودش را به دست آورد. اگر مردان کمالاتی را آرزو کنند که زنان با زن بودنشان به دست می آورند به مشکل می افتند. اگر زنان هم کمالاتی را بخواهند که مردها با مردبودنشان می توانند به دست آورند، به مشکل می افتند، چون آنچه برای مردان کمال است معلوم نیست برای زنان کمال باشد. اگر کسی بتواند کمی در فضای معنوی این آیه زندگی کند، به راحتی می فهمد خطر بعضی از شعارهایی که در مورد زنان می دهند چه اندازه با ساختار روحی و جسمی زنان در تضاد است. آیه می فرماید هر کدام از زن و مرد سعی کنند خودشان باشند و در همان بستری که هستند حرکت به سوی کمال را شروع کنند. «وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ» به همین معنی است، که ای زنها شما مرد بودن را نخواهید و ای مردها شما زن بودن را نخواهید. شما «وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ»؛ از خدا کمالات متناسب با خودتان را بخواهید، ابتدای آیه فرمود: آرزو نکنید آنچه را که خداوند به هر کدام

از شما به عنوان زن و مرد داده، شما از خدا کمالات خودت را آرزو کن. میل کامل شدن در بستری را که خداوند برایت قرار داده است داشته باش، ولی میل مرد شدن یا زن شدن را نداشته باش، به طوری که زن کمالاتی که مربوط به مردان است دنبال کند و برعکس. در آخر آیه علت این که باید این نوع توفیق را از خدا بخواهد روشن می کند و می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا»؛ خداوند به هر چیزی دانا است، و لذا کمال هر چیزی را می داند. او داناست به این که زن اگر چه چیزی به دست بیاورد برای او کمال است و احساس می کند به مقصد رسیده است و چه چیزی را اگر به دست بیاورد برای او کمال نیست و احساس می کند به مقصد نرسیده است. پس کمال خود را از خدا بخواه، چون کمال هر کس در رسیدن به مقصدی است که خدا در جلوی پای او قرار داده است. خداوند حقیقت هر فردی و این که نیاز و کمالش به چیست را می شناسد، پس همان را از خدا بخواه.

نگاه قرآن را مقایسه کنید با آن بینشی که در نهضت های به اصطلاح احقاق حقوق زنان می خواهد به اسم تساوی زن و مرد عملاً زنان را با ارزش ها و اعمال مردان ارزیابی کند، در حالی که نه نیازهای واقعی زنان را می شناسند و نه نیازهای واقعی مردان را. خداوند است که می داند کمال واقعی زن و مرد کدام است و بر همان اساس بستر رسیدن به آن کمال را تعیین می کند. آیا به قول غربی ها خرد بشری برای به کمال رساندن بشر کافی است؟ و یا آن طور که ما معتقدیم خرد بشری آن است که بفهمد دین خدا راه رسیدن به سعادت است و عقل و خرد بشر برای تدبّر در دین

است. در سمینار زنان جهان در فرانسه دغدغه آن سمینار این بوده که چرا مردها می توانند چند زن بگیرند ولی زنان نمی توانند چندتا شوهر بکنند؟ ما فعلاً بحث در خوبی و بدی موضوع نداریم، بحث ما این است که اگر زن بتواند چند شوهر بکند آیا آن وقت به کمال مربوطه اش دست می یابد؟ آیا خداوند چون ابعاد روحی زن را می شناخته و می خواسته است که به کمال مربوطه اش دست یابد می فرماید چند شوهر نکند یا این که خدا می خواسته زن را محدود نماید؟ این اشکال علاوه بر موضوع گم شدن ارتباط نسل هاست که دیگر در چند شوهری زنان، هیچ کس نمی داند پدرش چه کسی است. دین با علم الهی به ابعاد کمالی زن، موضوع را بررسی می کند، ولی نهضت زنان جهان با خرد و عقل بشری مرد و زن را بررسی می کند، آن هم از دید میل های سطحی و احساسی.

مگر کار مردان درست است که هرطور و هرچند همسر که خواستند اختیار کنند، یا اسلام برای موضوع چند همسری شرایط خاص گذاشته است؟ به قول علامه طباطبایی «رحمه الله علیه» وقتی در جامعه زنان بسیاری بی شوهر باشند در آن شرایط است که اسلام اجازه می دهد مرد با آن زنان ازدواج کند تا علاوه بر سرپرستی آن ها، از خطر به فساد افتادن آن ها در جامعه جلوگیری نماید. وقتی زنان بی شوهر در تحت سرپرستی مرد خاص قرار نگیرند خطر به انحراف کشیدن مردان زیادی نیز هست و لذا همان خانمی که مانع همسر دوم شوهرش می شود زمینه ی آلوده کردن شوهر خود و شوهر بقیه زنان را از جهتی فراهم کرده است. آیا جواز ازدواج با بیش از یک همسر در شرایط خاص، به نفع مردهاست و یا به نفع زن ها؟ وقتی

معلوم نباشد این کودک فرزند کدام مرد است، علاوه بر عقده روانی که برای آن کودک پیش می آید، این فرزند را چه کسی نگهداری کند؟ باید طلبکار کدام مرد شد که خرج زندگی او را بدهد؟

نکات فوق از آن جهت مطرح شد تا معلوم شود گاهی خرد و عقل بشری بدون هدایت شریعت الهی چه راه های خطرناکی را مطرح می کند، و گرنه بحث چند همسری باید در جای خود بحث شود. مگر دین اجازه می دهد که همین طور هر کس خواست هر تعداد زن که بخواهد بگیرد. این ها سوءاستفاده کردن از آیات الهی و احکام پروردگار است. رسول خدا می فرماید: «تَزَوَّجُوا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَحِبُّ الذَّوَّاقِينَ وَ لَا الذَّوَّاقَاتِ» (۱). زن بگیرد و طلاق مدهید زیرا خداوند مردانی را که مکرر زن گیرند و زنانی را که مکرر شوهر کنند دوست ندارد.

مردان و قوام خانواده

عمده ی بحث ما فعلاً دقت در آیه مورد بحث، یعنی آیه ۳۲ سوره نساء است که می فرماید: آرزوی آن چیزهایی را که به بعضی از شما داده تا هر کدام از جهاتی نسبت به همدیگر برتری داشته باشید، نکنید. برای مردان با حفظ مرد بودن خود نصیب و بهره ای است که در راستای مرد بودنشان به دست می آورند، و برای زنان نیز نصیب و بهره ای است که در راستای زن بودنشان به دست می آورند، و از خدا بخواهید که آن بهره را از شما دریغ ندارد. خداوند از این طریق راه کمال هر کس را به او نشان می دهد.

ص: ۶۵

ولی متأسفانه به جای این که روزنامه ها و اهل قلم زنان و مردان را متوجه چنین نکاتی بکنند که آیات الهی در اختیار ما گذارده اند، موضوع مخصوص کردن جایگاه زن و مرد را یک نوع محدودیت قلمداد می کنند، و اصرار دارند زنان می توانند مانند مردان همان تمناها و شخصیت را داشته باشند و اگر بگویی بعضی از کارها مردانه است، می گویند شما می خواهید زنان را محدود کنید، آیا کمالاتی که برای مردان کمال است عیناً همان ها برای زنان کمال است؟ و یا به تعبیر قرآن «وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ»؛ ای زنان و مردان به دنبال آن کمالاتی نباشید که خداوند به طور متقابل هر کدام را بر اساس آن بر دیگری برتری داده است. مشکل و معضل بعضی روزنامه های ما این شده که چرا زن ها فوتبال نکنند. این فرهنگ فرهنگی است که برای زنان، مرد بودن را می خواهد و مرد نبودن را برای زن محدودیت به حساب می آورد. آیه فوق می فرماید: تو آن چیزی را که نردبان کمال خودت هست و خدا به تو داده، بشناس و بپذیر و سپس از خدا کمال بیشتر را در همان راستا بخواه، با هوس خود تمناى مرد بودن نکن. این یکی از حيله های فرهنگ سرمایه داری بود که نهضت احیاء حقوق زنان را در بستری انداخت که گرفتار چنین شعارهایی بشود، و به عنوان دفاع از حقوق زن، شعارها این شد که زنان باید مثل مردان فوتبال کنند و به راحتی مشروب بخورند و قمار کنند و سیگار بکشند و چند رفیق داشته باشند.

قرآن سپس به جایگاه زن و مرد در خانواده می پردازد و می فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ»

أَمْوَالِهِمْ؛ مردان قوام زنانند به دلیل آن که خدا برخی از ایشان را بر برخی برتری داده و نیز به دلیل آن که از اموالشان خرج می کنند. یعنی بر اساس آن که به هر کدام برتری هایی دادیم، در همان راستا و به جهت آن که مردان مسئول امور اقتصادی خانه اند، مسئولیت خانه به عهده ی مردان است. همان طور که زن ها را امتیازاتی دادند تا در این مسئولیت کمک کار مردان باشند، و در همین راستا به مردان امتیازاتی داده اند که قوام زنان و خانواده باشند و در مسئولیت تربیتی زنان کمک کار آن ها باشند. مثل این که بنده معلم هستم و آن آقا مکانیک است، او باید ماشین سواری مرا تعمیر کند و من هم فرزند او را درس بدهم، آن آقای مکانیک می شود قوام من در تعمیر ماشین و من هم می شوم قوام او در تعلیم به فرزندش، آیه می فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ»؛ قوام زنان به مردان است در دو چیز؛ یکی «بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ»؛ به جهت توانایی های خاص که در مسئله خانواده به مرد داده اند و لذا مرد باید مسئولیت خانواده را بپذیرد. مثل شجاعت که در اثر آن مرد بتواند جلوی دشمن بایستد و مانع تجاوز به زن خانه شود و حتی خود را به کشتن دهد ولی اجازه ندهد به حریم خانواده تجاوز کنند.

در قبال ظرائفی که برای تربیت فرزند به زن دادند، توانایی هایی هم برای مدیریت خانواده به مرد دادند. حالا چرا مرد باید مدیر خانواده باشد؟ یکی به دلیل خصوصیتی که عرض شد و دیگر «وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ»؛ به جهت آن که خرج خانه به عهده ی اوست. و لذا برای انجام مسئولیتی که به عهده دارد باید اختیاراتی نیز داشته باشد.

می فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ»؛ همه بحث در اینجاست، می فرماید: می دانی چرا مرد باید مسئولیت خانه را به عهده داشته باشد؟ به جهت این که توانایی هایی به مرد داده که به زن نداده است و یک استعدادهایی به زن داده که به مرد نداده است. حالا- به جهت این که در اداره خانه توانایی های خاص به مردها داده ایم، آن ها عامل قوام زنان خواهند بود. جمله ی «بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ»؛ به این معنی است که امتیازات متقابل است. مثل مکانیک بودن آن آقا و معلم بودن بنده. یک توانایی به این آقای مکانیک دادند که واقعا من ندارم، یک توانایی هایی هم من دارم و استعداد آن در من هست که او ندارد. اگر به بعضی استاد کارها بگویند یک ساعت در این اتاق بنشین و این کتاب را بخوان، حاضر است بیست ساعت کار کند ولی یک ساعت مطالعه نکند. خوب توانایی های بشر فرق می کند. مطالعه و تمرکز روی مطالب که برای بعضی مطلوب است، برای بعضی بسیار سخت است. و برعکس؛ می فرماید: «بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ»؛ خداوند به هر کدام از آن ها امتیازی داده تا در خدمت دیگری باشد. به عبارت دیگر این عبارت می رساند که زن و مرد نقص های هم دیگر را رفع می کنند. حال طبق این قاعده، مردها باید مدیر خانه باشند و از این طریق خدمت خود را به خانواده انجام دهند. عنایت دارید که مدیر غیر از حاکم است به همین جهت در آخر آیه فرمود: «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا»؛ خداوند است که برتر است و نه مردان. آری امتیاز یک طرفه نیست. بلکه امتیازهای متفاوت در میان است و مسئولیت هایی که مناسب آن امتیازات می باشد. «وَبِمَا أَنْفَقُوا»

مِنْ أَمْوَالِهِمْ»؛ هم چنین چون مردها باید خرج خانواده را بدهند برنامه ریزی به عهده آنان است، تا زنان به عنوان عناصر اصلی تربیت خانواده بدون هیچ دغدغه اقتصادی مشغول وظیفه اصلی خود باشند، به همین جهت در ادامه آیه می فرمایند: «فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ»؛ یعنی بعد از این که فرمود مردان قوام زنان هستند، زنان مؤمنه را مطرح فرمود تا ارزش آن ها را در حقیقت بندگی نشان دهد. می فرماید مردان قوام زنان هستند، آن زنانی که صالح و قانت و در غیبت شوهر حافظ حقوق او و خانواده باشند، به خاطر آن که خداوند حقوق زنان را حفظ کرده است. برای مردان فرمود: «بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ»؛ و برای زنان در آخر آیه اخیر فرمود: «بِمَا حَفِظَ اللَّهُ»؛ به خاطر آن که خداوند با مسئولیتی که بر عهده مردان گذارده حقوق زنان را حفظ کرده است.

آیه فوق می فرماید: مردان قوام زنانی هستند که چنین خصوصیتی را دارند و کمالات خود را در ازای زن بودن پذیرفته اند و تمنای ارزشهای مرد بودن نکرده اند. و چون خداوند حقوق زنان را حفظ کرده آن ها هم باید قانت و حافظات للغیب باشند.

زن؛ و غفلت از کمالات خود

با توجه به آیات فوق باید بینیم چطور می شود که این آیات در فضای خودش درست فهمیده نمی شود، به طوری که زن های ما حس می کنند حقوق آن ها رعایت نشده است.

اگر آیات فوق را جلوی فاطمه زهرا علیها السلام بگذاریم و بگوییم ای بانوی دو عالم آیا شما راضی هستید این طور که خدا می فرماید باشید؟ آیا در این بستر، احساسِ ضرر می کنید و چون خدا گفته است می پذیرید، یا واقعاً طوری کمالات خود را می شناسید که برای کامل شدن خود، صددرصد همان که خدا می فرماید را باید عمل کنید؟ می خواهم عرض کنم اگر زنان ما نقطه کمال حقیقی خود را بشناسند مسلم بهترین راه را همان شرایطی احساس می کنند که خداوند برای آن ها مقرر فرموده است. بعضی از زنان حدود ۶۰، ۵۰ سال است از آنچه خدا برایشان آورده ناراضی اند، چون مطلوب آن ها چیزهایی شده است غیر از آن چه خدا برای آن ها می خواهد. اگر بعضی از خانم ها فیلم تهیه می کنند تا بالکنایه بگویند ما زنان در فرهنگ دینی ضرر کردیم به جهت نشناختن کمالاتی است که زنان باید به دنبال آن باشند. البته می آیند موضوعات را برجسته می کنند. یک مرد قلدر بی تمدن بی دین را نمونه می آورند و بعد هم می خواهند نتیجه بگیرند که پس حقوق زنان در اسلام پایمال می شود، در نتیجه ما باید به حقوقی که اروپاییان برایمان پیشنهاد می کنند تن بدیم. عملاً بخواهند یا نخواهند به اسم احیاء حقوق زنان - که بنده هم معتقدم باید احیاء شود - در مسیری قرار می گیرند که فرهنگ سرمایه داری تعیین می کند و روحیه تقابل زن با مرد را تبلیغ می کنند و با این کار نه تنها هیچ حقوقی از زنان احیاء نمی شود بلکه در این تقابلی که دامن می زنند اولاً: به جهت وضع روحی خاص زنان، دوباره زنان ضرر می کنند و این خسارتی است به کل جامعه. ثانیاً: سایه امنی درست می شود که دومرتبه فرهنگ سرمایه داری به

همان شکل بتواند حیات خود را ادامه دهد. به همین جهت بزرگان دنیا معتقدند «نهضت احیاء حقوق زنان موجود به شدت زنان را آسیب پذیر کرده است». در حالی که برای ما مسلمان ها واقعا زن و مرد مطرح نیست، ما بیش از آن که نگران مردان باشیم، نگرانیم که زنانمان در زیر لوای این شعارها ضربه بخورند. چون اگر زنان ما ضربه بخورند، خانواده ضربه می خورد، خانواده که ضربه خورد همه جامعه ضربه می خورد. به این دلیل است که باید نسبت با این بحث ها حساس بود.

هر تمدنی مرکب از اجزای پراکنده نیست که بتوان بعضی را اختیار کرد و بعضی را وا گذاشت. شما می دانید که اگر تمدن اسلامی را به هر اندازه بپذیرید ناخود آگاه خانواده تان نیز به همان اندازه اسلامی می شود و اگر تمدن غربی را بپذیرید به همان اندازه خانواده تان غربی می شود و اهداف غربی را در زندگی دنبال می کند. قبول تمدن مثل دیدن یک میز نیست که بگوییم سطح این میز را نگاه می کنیم ولی پایه اش را نگاه نمی کنیم، بلکه قبول تمدن مثل خواستن میز است که اگر میز بخواهی میز با پایه و سطح میز است. اگر تمدنی آمد با تمام لوازم و مظاهرش می آید و خانواده یکی از مظاهر فرهنگ و ادب هر تمدنی است و نه جزیی از آن و لذا اگر فرهنگ و تمدنی را بپذیریم حتماً خانواده به شکلی که در آن تمدن هست خودش را به صحنه می آورد. دیروز شخصی آمده بود و می گفت دخترم نماز نمی خواند چه کار کنم؟ آن وقت خودش در همان جا رعایت بعضی از دستوراتی را که اسلام واجب کرده است نمی کرد و مظاهرش نشان می داد که شیفته ی فرهنگ غرب است. در تمدن غربی نماز

نیست. مگر می شود که شما تمدن غربی را بپذیرید آن وقت بخواهید روابطتان در خانواده اسلامی باشد؟ اگر تمدنی را پذیرفتید همه لوازم آن تمدن در زندگی و روابط شما وارد می شود. اگر تمدن غربی را پذیرفتید، با توجه به این که خانواده جزء هر تمدنی است پس خانواده تان حتماً غربی می شود. آیا روابط زن و شوهر و فرزند در خانواده ی غربی آن روابطی است که دین می گوید؟ تمدن غربی که اصالت را به نفسانیات می دهد نمی تواند حافظ خانواده ای باشد که هر یک از اعضا آن باید جهت حفظ هسته خانواده میل های خود را زیر پا بگذارند. مسلم با ورود تمدن غربی، خانواده به صورت اسلامی نمی ماند. مگر این که بخواهیم خانواده را به شکل سطحی حفظ کنیم که این هم ظاهر سازی بدون نتیجه است.

روز زن!

ابتدا باید روشن شود روز زن برای احیای چه نگاهی به زن است و می خواهیم از آن طریق چه چیزی را حفظ کنیم؟ تا آنجا که تجربه نشان داده هر شعاری در هر فرهنگی نگاه مخصوص به خود را به همراه دارد و لذا با شعارهای غربی در موضوعی خاص نمی توان نگاهی که اسلام به آن موضوع دارد را احیاء کرد. تمدن غربی اصالت را به «قانتات» و «صالحات» نمی دهد. فرهنگ اسلامی وقتی می گوید که زنان اگر می خواهند در هویت اسلامی باشند باید قانت باشند و بندگی خدا را دوست داشته باشند و زن در راستای جلب رضای خدا از شوهر خود اطاعت می کند، چون آن فرهنگ در ابتدا عظمت بندگی خدا را برای انسان نشان داده و او هم

پذیرفته است، در نتیجه موضوع اطاعت از شوهر به عنوان مسئول مدیریت خانه، خیلی راحت صورت می گیرد. حال اگر موضوع بندگی خدا از اصالت افتاد تمام دستورات الهی، تکلیف های آزار دهنده می شود. در فرهنگ غربی دیگر خانواده به عنوان خانواده ی دینی وجود ندارد، زیرا در آن فرهنگ خدا سالاری رخت بر بسته و خویشتن سالاری به صحنه آمده و آزادی فردی جای بندگی خدا را گرفته است. نه مردها نسبت به حقوق خانواده متعهد هستند، و نه زن ها. چون در آن فرهنگ اصالت با نفسانیت است و خود مداری مطرح است، بدون آن که لازم بدانند برای هدفی بزرگ تر بعضی از امیال را باید زیر پا بگذارند، آیا در این حالت می توان از خانواده به عنوان جایی که باید فرهنگ حضرت فاطمه و علی «علیهما السلام» در آن حکومت کنند دم زد؟ می گوئید چرا آنچه از خانواده انتظار داریم محقق نمی شود؟ در جواب این سؤال باید آیه ای که در ابتدای بحث عرض شد دوباره مطالعه شود که می فرماید: «وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ»؛ شما اول باید هر کدام میل های فردی را محکوم میل خدا بکنید و به حکم خدا راضی شوید تا به خانواده توحیدی برگردید و در بستر آن خانواده استعداد های الهی خود را رشد دهید و به آرامش درونی دست یابید و از نارضایتی های دوران ظلمات آخرالزمان رهایی پیدا کنید. در فضای حاکمیت نفس اماره هر کس زمینه ی ویران شدن دیگری است.

در خود آمریکا کتاب های خوبی راجع به حقوق زن نوشته شده است زیرا فجایعی که مردم آمریکا اکنون با آن روبه رو هستند - به جهت از

بین رفتن فرهنگ دینی در خانواده - باعث شده که فاجعه را بشناسند. آماری در سال های ۱۹۹۵ اعلام کردند که چند سال پیش ۴۵٪ زنان آمریکا معتقدند فقط باید در خانه باشند و حدود ۷۰٪ از زنان معتقد بودند اگر اقتصاد خانواده شان تأمین شود باید در خانه بمانند و کار و فعالیت در خانه را مناسب وظیفه و روحیه زنان می دانستند. زنان آمریکایی چون تجربه کردند که آمدن در جامعه مساوی با اضمحلال خانواده شد حالا به این نتیجه می رسند که برگشت به خانه آن خسارت ها را جبران می کند. اگر ما با موضوع زن درست برخورد کنیم و همان طور که آیات الهی جایگاه زن و مرد را تعیین می کند موضوع را بپذیریم، زن چه در خانه باشد و چه در بیرون خانه، جامعه ما به اهداف عالی خود می رسد.

نقش زنان در اقتصاد پایه

آقای «سیرایت میلز» جامعه شناس آمریکایی می گوید: «وقتی نهاد خانوادگی فعلی، زنان را تبدیل به برده های زبون و عروسک های دلربا، و مردان را به صورت اسباب دست زنان در می آورد، تحقق بخشیدن به ازدواج های موفق از عهده افراد خارج است». شما می دانید که تقریباً بیشتر از ده درصد ازدواج موفق در کشورهای اروپایی و آمریکایی نداریم. بسیاری از خانواده ها در آمریکا و بخصوص انگلستان، تک والدینی هستند، به این معنی که کودک یا با مادرش زندگی می کند و یا با پدرش. بسیاری از خانواده هایی که اسماً خانواده اند زن و شوهر عموماً همدیگر را نمی بینند، چون بدون طلاق از هم جدا شده اند. حالا بحث سر این است

که زنان غربی می گویند ما در ازدواج ناموفق بوده ایم چون مردها با ما هماهنگی ندارند و به اصطلاح مردها اسباب دست زن ها نشده اند و از آن طرف اگر مردها با فرهنگی روبه رو شدند که باید کار مرد، اطاعت از دستورات گاه و بیگاه زنان باشد، عرصه برای مرد تنگ می شود، و ترجیح می دهد بدون تشکیل خانواده با هر زنی که خواست مرتبط باشد و این در عمل به ضرر زنان تمام می شود، و همان طور که آقای سیرایت میلز می گوید: «زن در آمریکا یا برده است، یا بازیچه تبلیغات و یا عروسک دل ربا». لذا دیگر هویت اصلی زن مطرح نیست که بخواهد با حفظ آن هویت و با قوام بودن مردان در خانواده، هرکس به بهره روحانی که باید برسد، برسد. این جاست که آن آقا می گوید شما دیگر ازدواج موفق در غرب نخواهید داشت.

وقتی ما آیات ۳۲ و ۳۵ سوره نساء را کنار بگذاریم دیگر جایگاه زن گم می شود و بر خلاف ظاهر که خواستیم حقوق زن را احیا کنیم، همه چیز مردانه می شود، حتی قضاوت در مورد زنان، آقای رژه گارودی می گوید: «وقتی اقتصاد بازار بر اقتصاد پایه برتری پیدا کرد اعتبار و موقعیت زن در تمام سطوح زندگی اجتماعی خدشه دار می شود»^(۱).

چون در اقتصاد بازار کار زنان در منزل که عموماً یک سوم اقتصاد ملی جامعه را تشکیل می دهد، به چیزی گرفته نمی شود و ارزش های مردانه حکومت می کند، «قدرت» ارزش است و نه «خدمت». وقتی پول در صحنه است «قدرت» در صحنه است و عالم داخل خانه که در آن «خدمت» حاکم

ص: ۷۵

۱- «زنان چگونه به قدرت می رسند»، رژه گارودی، ترجمه امان الله ترجمان، ص ۱۸.

است بی مقدار می شود. اقتصاد بازار یعنی در آمد پولی، اقتصاد پایه یعنی گذران زندگی. بسیار تجربه کرده اید که در آمد بعضی از خانواده های روستایی زیاد نیست ولی زندگی شان خوب می چرخد. در دوران گذشته چون مادر در خانه حضور فعال اقتصادی داشت زندگی به خوبی می چرخید بدون این که پول زیادی وارد خانه شود، زنان همیشه با یک نوع تولید و ترمیم رابطه داشتند. مصرف کالاها و غذاهای بیرون خانه آن قدر زیاد نبود که نیاز به پول زیاد باشد. آنچه امروز در خانواده های ما نقش بازی می کند قدرت خرید کالاها بیرون خانه است و نه برنامه های مادران. در چنین شرایطی است که اعتبار و موقعیت زن در تمام سطوح زندگی اجتماعی خدشه دار و بی مقدار می گردد. وقتی «قدرت» ملاک ارزش شد بخواهیم و نخواهیم زنان از ارزش واقعی خود فرو می افتند. به طوری که عموماً در غرب حقوق زن ها در همان مقام و پستی که مردها هستند یک سوم کمتر است. گارودی در همان کتاب می گوید: «در نظام سرمایه داری نه تنها کار زنان در خانه جزء تولید ناخالص ملی به حساب نمی آید، حتی وقتی زنان از کار بی مزد خانه فارغ می شوند و مایل به انجام کار در خارج از خانه هستند در اکثر موارد کم درآمدترین و بی کیفیت ترین کارها به آنان واگذار می شود. در فرانسه کمتر از ۴٪ رؤسای مؤسسات زن هستند، در عوض ۷۰٪ کارمندان ادارات و ۸۰٪ پرسنل خدماتی را زنان تشکیل می دهند. در مجموع مزد زنان ۳۰٪ کمتر از مزد مردان است»^(۱)

اصلاً جنس نظام سرمایه داری در راستای کم بهادادن به

ص: ۷۶

۱- همان ص ۱۸.

زن، این است که نمی تواند تحمل کند زن به اندازه مرد حقوق بگیرد. چون ملاک ارزش ها «قدرت» است و نه «خدمت». و آنچه به واقع احیاء زنان است ایجاد بستری است که آن ها بتوانند «خدمت» خود را به عنوان ارزش ارائه دهند و گرنه اگر «قدرت» به میان آمد و ارزش به «قدرت» شد همان قدرت زنان را پس می زند.

غفلت از ارزش های اساسی

وقتی بناست پول در خانه بیاید، مردها در پول در آوردن روی هم رفته تواناترند، اساساً نظام اقتصادی نظامی است که در آن مردها بیشتر می توانند پول در آورند و در آن صورت دیگر ارزش های مردانه حکومت می کند و عالم داخل خانه که در آن «خدمت» حاکم است بی مقدار می شود. به این جمله اخیر با دقت بیشتر عنایت کنید تا رمز سقوط خانواده در دوران اخیر روشن شود. آری! «در درون خانه «خدمت» حاکم است و نه «قدرت» و اگر قدرت ملاک ارزش ها شد دیگر خانه و خانواده معنی خود را از دست می دهد. شما حضور مادران ایثارگر را در درون خانه ها ملاحظه بفرمائید! ببینید راستی اگر این ها در خانه نبودند چه می شد. مادران ایثارگر «خدمت» را به صحنه آورده اند. حالا این مادر در ازاء کارشبانه روزی اش در خانه چقدر پول می گیرد؟ هیچی. در منظر نظام سرمایه داری که باید همه چیز با پول ارزش گذاری شود، کار این مادر چقدر می ارزد؟ می گویند: هیچی. در حالی که مگر پول می تواند قیمت کار این مادران را تعیین کند؟ اما وقتی تعادل تعیین ارزش ها به هم خورد، وقتی اقتصاد بازار حاکم شد و

ارزش به پول شد، زنان بی مقدار می شوند. چرا که ارزش واقعی زنان به «خدمت» است، خدمت هم که در نظام سرمایه داری بی ارزش می باشد. اگر ارزش ها را پول تعیین کند ظرائف بسیار مهمی که از وجود هوا برای حیات ما مهم تر است، مورد غفلت قرار می گیرد.

اگر ارزش زنان هم به پول شد، مردها می توانند پول دارتر باشند پس با ارزش ترند و لذا ارزش های مردانه ملاک ارزیابی زنان قرار می گیرد. و این دامی است که فمینیسم بدون آن که بداند در آن افتاده است. از همان روزی که اقتصاد بازار ارزش شد مادر بزرگ های من و جناب عالی که به جهت غلبه «خدمت» بر «قدرت»، تاج سر همه بودند دیگر بی مقدار شدند، چون نمی خواستند پول در آورند و لذا خدمات آن ها مطلوب کسی نبود؛ چون مطلوب همه پول و قدرت شد، پس آن ها باید به آسایشگاه سالمندان سپرده شوند، زیرا در نظام پول و قدرت، جایی برای نقش آن ها پیش بینی نشده است. در چنین نظام ارزشی، عالم اسلامی و حقوق زن در اسلام زیر سؤال می رود. وقتی که ارزش به پولدار بودن شد نه به خدمت کردن، زنان ما باید بسیار هوشیار باشند که تحت تأثیر چنین شرایطی گوهر خدمت کردن خود را به راحتی زمین نگذارند و تحت تأثیر اقتصاد بازار سعی نکنند خودشان هم مهره ای از اقتصاد بازار شوند. چقدر راحتند زنانی که در حال حاضر بدون آن که خود را ببازند ارزش خود را به خدمت می دانند نه به اقتصاد بازار. وقتی متوجه باشیم زنانی که گرفتار اقتصاد بازار زمانه شده اند چه اندازه در فشار روحی و جسمی هستند، می فهمیم چقدر موقعیت زنانی که توانسته اند از عرصه اقتصاد بازار خود را نجات دهند،

برای خودشان مورد پذیرش است. آن‌ها اگر هم کار اقتصادی کنند، ولی آنچنان ارزش «خدمت» را احساس کرده‌اند که ارزشی برای پول خود قائل نیستند، آن‌ها برای کاری که «خدمت» است ارزش قائل هستند و خودشان را در دل خدمت، حیات می‌بخشند. بنده حسرت روح زنانی را می‌خورم که خودشان را در خدمت غرق کرده‌اند و نه در قدرت. بنده چون معلم هستم و موضوعات را با روحیه تربیتی دنبال می‌کنم، خدمت و تعلیم و تربیت را بسیار با ارزش تر از آن می‌دانم که بتوان با پول آن را ارزشیابی کرد و لذا فکر می‌کنم انسان با خدمتی که در تعلیم و تربیت انجام می‌دهد آنچنان روح خود را اشباع می‌کند که هرگز پول نمی‌تواند در هیچ اندازه‌ای جای آن را بگیرد.

کتابی است تحت عنوان «حق زنان» که سه خانم دانشمند آن را نوشته‌اند و یکی از آن‌ها پنج ماه رئیس جمهور پرتقال بوده است. نویسندگان در این کتاب می‌گویند: «از کل مشکلات و مسائل، در مسئله زنان، مسئله از دست دادن چیزی و یا به دست آوردن چیز دیگری نیست، بلکه این مسئله به هویت او مربوط می‌شود».^(۱) حرف این خانم‌ها این است که نباید بگوئیم در شرایط جدید چه به دست آورده‌ایم یا چه از دست داده‌ایم، بلکه در شرایط جدید مسئله زنان مربوط به هویت آن‌هاست که از دست رفته است. به تعبیر خودشان «ما الگوهای متعالی مان را از دست داده‌ایم» در واقع به زبان بی‌زبانی دارند می‌گویند ما چون بی‌فاطمه شده‌ایم به چنین روزگاری دچار شدیم. خانم دومیتلا باریوس از مبارزان کشور

ص: ۷۹

بولیوی وقتی در کنفرانس بین المللی زن در مکزیك در سال ۱۹۷۶ شرکت می کند و می بیند شرکت کنندگان در آن کنفرانس برای مسائلی نظیر همجنس بازی زنان اهمیت قائل می شوند و نگرانند چرا آن ها هم مثل مردان چند معشوقه ندارند! به خانم رئیس کنفرانس می گوید: شما هر روز صبح یک پیراهن می پوشید و مویتان را آرایش می کنید و به سر و صورت خود رنگ و روغن می مالید، آیا شما می توانید از حقوق ما زنان که فقط یک مسکن کوچک اجاره ای داریم دفاع کنید؟ به عقیده شما راه حل مشکلات ما در مبارزه با مردها است؟» (۱)

می گوید: شماها با کارهایتان حرف کسانی را که می گویند زنان بی خاصیت و بی مقدارند ثابت می کنید.

وقتی با دقت جریان های احیای حقوق زنان را که با رویکرد غربی فعالیت دارند، بررسی می کنیم ملاحظه می شود که بیشترین کار این جریان ها موضوع تحریک زنان و جبهه گیری جلوی مردان است و عملاً زنان را به ورطه هایی می اندازند که موجب بی مقداری زنان می گردد و در نتیجه درست عکس آنچه بناست ثابت شود، ثابت می گردد. این گونه جریان ها عملاً ثابت می کنند که زن موجودی است که به راحتی تحریک می شود و به جای روحیه مسئولیت پذیری وسیله دردسر خواهد بود. بعضی از زنان متوجه نیستند که به جای احقاق حقوق، دارند کاری را می کنند که مردها به این نتیجه برسند که زنان انسان های پرزحمت و پر مدعایی هستند.

ص: ۸۰

۱- همان، ص ۴۰.

اگر زنان و مردانِ مسلمان بیدار نشوند عده ای تحت عنوان نهضت احقاق حقوق زنان، با یک نوع عوام فریبی، دندان تیز کرده اند که دختران و زنان را مقابل اسلام و انقلاب اسلامی قرار دهند و با طرح ارزش های غربی طوری نتیجه گیری کنند که اسلام مانع تحرک و رشد زنان است. ما اعتقاد داریم که زنان باید در فضایی باشند که بتوانند کمالات فردی و اجتماعی خود را ظاهر کنند و چون اسلام به نقش تربیتی زن اهمیت می دهد نهایت سرمایه گذاری را برای به نتیجه رساندن کمالات زنان به کار می گیرد. قرآن می فرماید: «شرایط اسلام طوری است که زن و مرد بدون این که کوچک ترین ظلمی به حقوقشان بشود، می توانند به حیات برتر از زندگی حیوانی برسند».(۱)

امام خمینی «رحمه الله علیه» می فرماید: «زنان ما باید مقابل بعضی آخوندهای بی اطلاع از مصالح مسلمین که نظرات خودشان را تحمیل کرده اند تا زنان ما را از حقوق خودشان محروم کنند، بایستند».(۲) امام خمینی «رحمه الله علیه» خوب فهمیده بود که جریان حقوق زنان اگر خوب به صحنه نیاید اولین ضربه اش آسیب رساندن به زنان و مادران جامعه است. همین طور که به اسم دموکراسی هوس های سرگردان را تحریک می کنند تا اسلام را نفی کنند. جریان های سیاسی غرب برنامه دارند که به اسم احیاء حقوق زن، بی بند و باری را دامن بزنند و هرگونه اعتراضی را که در این رابطه بشود به عنوان مقابله با زنان قلمداد کنند و خودشان را در ظاهر پشتیبان حقوق زنان جا زده و آن ها را مقابل انقلاب اسلامی قرار

ص: ۸۱

۱- سوره نحل، آیه ۹۷.

۲- وصیت نامه سیاسی الهی امام خمینی «رحمه الله علیه» ص ۴.

دهند. ما باید تلاش کنیم حیات معنوی زن را در همان فضای قرآنی احیا و تبیین کنیم، تا زنان ما نه تنها فکر نکنند چیزی را از دست می دهند بلکه بدانند اسلام به واقع و به نحو جامع، تمام کمالات آن ها را مدّ نظر قرار داده و اگر به واقع می خواهند روز زن داشته باشند، روز زن یعنی روز بازگشت به حقوق حقیقی و حیات معنوی زن و شناخت خطراتی که در دوران جدید همه زنان دنیا را تهدید می کند. و مردها هم اگر این خطرات را نشناسند و ندانند، کارهایشان عملاً وسیله تأیید سخن دشمنان خواهد شد.

پروردگارا به حقیقت فاطمه زهرا علیها السلام زنان و مردان ما را از توطئه ای که برای از بین بردن فضای معنوی خانواده ایجاد کرده اند آگاه بگردان و توفیق حفظ خانواده دینی با حفظ حقوق خانواده و حفظ حقوق زنان را به ما عطا بفرما.

پروردگارا توفیق کسب کمالاتی را که در مرد بودن و زن بودن برای ما مقرر کرده ای به ما عطا بفرما.

«والسلام علیکم و رحمہاللہ و برکاتہ»

مشورت با زنان

اشاره

ص: ۸۳

«وَإِيَّاكَ وَ مُشَاوِرَةَ النِّسَاءِ فَإِنَّ رَأْيَهُنَّ إِلَى أَفْنٍ وَ عَزْمُهُنَّ إِلَى وَهْنٍ وَ اكْتِفَافٌ عَلَيْهِنَّ مِنْ أُبْصَارِهِنَّ بِحِجَابِكَ إِيَاهُنَّ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحِجَابِ أَبْقَى عَلَيْهِنَّ وَ لَيْسَ خُرُوجُهُنَّ بِأَشَدَّ مِنْ إِدْخَالِكَ مَنْ لَا يُوْتَقُّ بِهِ عَلَيْهِنَّ وَ إِنْ اسْتَطَعْتَ أَلَّا يَعْرِفَنَّ غَيْرَكَ فَافْعَلْ وَ لَا تُمْلِكِ الْمَرْأَةَ مِنْ أَمْرِهَا مَا جَاوَزَ نَفْسَهَا فَإِنَّ الْمَرْأَةَ رِيحَانَةٌ وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ وَ لَا تَعِيدُ بِكِرَامَتِهَا نَفْسَهَا وَ لَا تُطْمَعِهَا فِي أَنْ تَشْفَعَ لِغَيْرِهَا وَ إِيَّاكَ وَ التَّغَايِرَ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ غَيْرِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ يَدْعُو الصَّحِيحَةَ إِلَى السَّقَمِ وَ الْبَرِيئَةَ إِلَى الرَّيْبِ»؛

پرهیز از مشورت با زنان که زنان سست رأی هستند، و در تصمیم گرفتن ناتوان، و در پرده شان نگاه دار تا دیده شان به نامحرمان نیفتد که در پرده بودن، آنان را از - هر گزند - نگاه دارد، و برون رفتنشان از خانه بدتر نیست از آن که بیگانه که بدو اطمینان نداری، را نزد آنان در آری. و اگر توانی چنان کنی که جز تو را نشناسند، روا دار، و کاری که برون از توانایی زن است به دستش مسپار، که زن گل بهاری است، لطیف و آسیب پذیر، نه پهلوانی است کارفرما و در هر کار دلیر، و

مبادا گرامی داشت - او را - از حد بگذرانی و یا او را به طمع افکنی و به میانجی دیگری وادار گردانی.

و بپرهیز از غیرت ورزیدن نابجا که آن درستکار را به نادرستی کشاند، و پاکدامن را به بدگمانی خواند.

حضرت مولی الموحدين عليه السلام در این فراز از نامه سی و یک به فرزندشان حضرت امام حسن علیه السلام موضوع حذر از مشاوره با زنان خاصی را در میان می گذارند و می فرمایند: «إِيَّاكَ وَ مَشَاوِرَةَ النِّسَاءِ»؛ سپس علت آن را این طور بیان می کنند که «فَإِنَّ رَأْيَهُنَّ إِلَى الْفَنِّ وَ عَزْمَهُنَّ إِلَى وَهْنٍ» چون داوری و قضاوتشان سست و اراده هایشان ضعیف است.

خواهش بنده این است که ابتدا بدون هیچ قضاوتی سعی بفرمائید در فضای بحث قرار بگیرید تا جایگاه و خاستگاه سخن حضرت درست روشن شود و بتوانید نتیجه ی لازم را از آن رهنمود ببرید. و همین جا تأکید کنم با توجه به این که تمام صحبت های حضرت دارای نتایج حکیمانه است پس معلوم است این فراز هم دارای نتایج حکیمانه ای است که از آن طریق می خواهند انسان را از بیراهه ها آزاد کنند.

حضرت پس از سخن مذکور که إن شاء الله به شرح آن خواهیم پرداخت، می فرمایند: «وَ اكْفُفْ عَلَيْهِنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ بِحِجَابِكَ إِيَّاهُنَّ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحِجَابِ أَبْقَى عَلَيْهِنَّ»؛ آنان را در پرده نگه دار تا چشمشان به نامحرم نیفتد و برای آن ها پایدارتر و ماندنی تر است که در نهایت حجاب و دور از چشم نامحرم باشند. «وَ لَيْسَ خُرُوجُهُنَّ بِأَشَدَّ مِنْ إِدْخَالِكَ مَنْ لَا يُوَثِّقُ بِهِ عَلَيْهِنَّ» و برون رفتن آنان از خانه بدتر از آن نیست که نامحرم غیر مطمئن

را وارد زندگی آنان نمایی «وَإِنْ اسْتِطَعْتَ أَلَّا يَعْرِفَنَّ غَيْرَكَ فَافْعَلْ»؛ و در حفظ حرمت آن ها تا آنجا بکوش که اگر می توانی کاری کنی که جز تو کسی را نشناسند، این کار را بکن. «وَلَا تُمَلِّكِ الْمَرْأَةَ مِنْ أَمْرِهَا مَا جَاوَزَ نَفْسَهَا»؛ چیزی که از حد آنها سنگین تر است بر آن ها حمل نکن. «فَإِنَّ الْمَرْأَةَ رِيحَانَةٌ وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ»؛ زیرا زنان چون گل بهاری لطیف و آسیب پذیر هستند و نه قهرمان. «وَلَا تَعُدُّ بِكَرَامَتِهَا نَفْسَهَا وَلَا تُطْمِعْهَا فِي أَنْ تَشْفَعَ لغيرِهَا»؛ مبادا در گرامی داشتن او زیاده روی کنی و یا او را به طمع افکنی که بخواهد برای دیگران شفاعت کند. «وَإِيَّاكَ وَالتَّغَايَرَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِ غَيْرِهِ»؛ و بر حذر باش از غیرت نشان دادن بی جا «فَإِنَّ ذَلِكُكَ يَدْعُو الصَّحِيحَةَ إِلَى السَّقَمِ وَ الْعَجْرِيَّةَ إِلَى الرَّيْبِ»؛ که این کار سالم را بیمار، و پاکدامن را به سوی بدگمانی کشاند.

با توجه به این که هنر ما باید این باشد که سخنان حکیمانه امامان معصوم علیهم السلام را تا آن جا که ممکن است در همان سطحی که مطرح است بفهمیم بحث را ادامه می دهیم. هنر این نیست که وقتی نمی توان موضوع را درست فهمید، صورت مسئله را پاک کنیم. برای فهم این فراز مقدماتی نیاز است، و مسلم در بستری که قرآن به زن نظر دارد این سخنان مطرح است و با دقت بیشتر روشن می شود این سخنان تبیین سخن خدا است.

قرآن می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً»؛^(۱) ای مردم، تقوای پروردگاری را پیشه کنید که شما را از نفس واحد خلق کرد و از همان نفس واحد، زوجش را - نه زنش را - آفرید و سپس از آن دو، زنان و مردان زیادی را گسترانید. چنانچه ملاحظه می فرمائید طبق آیه فوق یک نفس است که زن و مرد از آن خلق شده اند. پس زن و مرد از یک مقام و یک حقیقت هستند. هر کدام را از همان پاره ای که همسرش را آفریده، آفریده است. پس وقتی که نفس واحدی در کار است مسلم برتری یکی بر دیگری در کار نیست. و امام معصوم علیه السلام به این نکته کاملاً واقف هستند و باید ما این حرف ها را از گوش مان بیرون کنیم که در اسلام زن و مرد از نظر ارزش درجه ای متفاوت دارند. این ها حرف های اسلام و مسلمین واقعی نیست. حضرت امام خمینی «رحمه الله علیه» در وصیت نامه الهی سیاسی خود می فرماید:

«ما مفتخریم که بانوان ما و زنان پیر و جوان و خرد و کلان، در صحنه های فرهنگی و اقتصادی و نظامی حاضر، و همدوش مردان یا بهتر از آنان در راه تعالی اسلام و مقاصد قرآن کریم فعالیت دارند. و آنان که توان جنگ دارند در آموزش نظامی که برای دفاع از اسلام و کشور اسلامی از واجبات مهم است شرکت و از محرومیت هایی که توطئه ی دشمنان و ناآشنایی دوستان از احکام اسلام و قرآن بر آن ها

ص: ۸۸

بلکه بر اسلام و مسلمانان تحمیل نمودند، شجاعانه و متعهدانه خود را رها کرده و از قید خرافاتی که دشمنان برای منافع خود به دست نادانان و بعضی از آخوندهای بی اطلاع از مصالح مسلمین به وجود آورده بودند، خارج نموده اند.

چنانچه ملاحظه می فرمایید از نظر دانشمند اسلامی و یک اسلام شناس واقعی مثل حضرت امام خمینی «رحمه الله علیه» اولاً؛ حضور فعال زنان در صحنه های فرهنگی و نظامی یک افتخار محسوب می شود. ثانیاً؛ مقابله ی زنان را در مقابل توطئه هایی که می خواهند آن ها را متزوی کنند یک کار بزرگ و ضروری می دانند.

یا قرآن در آیه ۲۱ سوره روم می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا...»؛ یعنی؛ از نشانه های حضور حضرت حق این که از جان خود شما، همسران شما را آفرید تا در کنار آن ها آرامش یابید، همان طور که در سوره آل عمران آیه ۱۶۴ می فرماید: خداوند، رسولی از جان خودتان برایتان مبعوث کرد «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ...». یعنی؛ همان طور که رسول خدا صلی الله علیه و آله جان مؤمنین است و در مقام یگانگی با روح مؤمنین قرار دارد، همسران شما نیز در این حد با جان شما یگانه اند.

پس به عنوان یک اصل باید فراموش نکنیم که زن و مرد از یک نفس واحد خلق شده اند و هیچ کدام بر دیگری برتری ندارند.

امام صادق علیه السلام می فرماید: «... خداوند تبارک و تعالی آنگاه که آدم را از خاک آفرید و به ملائکه فرمان داد تا او را سجده کنند، خوابی عمیق بر

او چیره ساخت، سپس مخلوقی جدید بیافرید... که وقتی به حرکت آمد، آدم از حرکت او به خود آمد، چون بدان نگریست، دید زیباست و همانند خود اوست، جز این که زن است... آدم در این هنگام گفت: خداوند این مخلوق زیبا کیست که من نسبت به او چنین احساس انس می‌کنم؟ خداوند گفت: این بنده من حوّا است.» (۱)

در همین روایت امام سخنان کسانی را که می‌گویند: خداوند حوّا را از دنده پائین آدم آفرید، رد می‌کنند، بلکه روشن می‌نمایند که آدم دید «همانند خود اوست».

ارزش مساوی شخصیت زن و مرد

پس از طرح اصل اول مبنی بر این که زن و مرد از نفس واحدی خلق شده‌اند و هر دو دارای گوهر واحدی هستند، اصل دومی را می‌توان مطرح کرد که خداوند می‌فرماید: اگر هر کدام از آن‌ها عمل صالحی را انجام دهند بدون هیچ تبعیضی نتیجه کار خود را می‌برند، که این نشانه آن است که در اصل شخصیت و فهم حقیقت مساوی‌اند. به عنوان مثال اگر یک آدم مست و یک آدم هوشیار پول به گدا بدهند هر دو یک ارزش ندارد، زیرا آدم مست اصلاً در حالت انتخاب طبیعی نیست و لذا بخشش او یک بخشش اختیاری به حساب نمی‌آید. پس اگر آن دو یک عمل را انجام دهند چون در حین انجام بخشش یک شخصیت و یک انگیزه ندارند عمل آن‌ها ارزش یکسان ندارد. حال اگر دو شخصیت یک عمل را انجام دهند

ص: ۹۰

و خداوند بفرماید ارزشِ عملِ هر دوی آن‌ها مساوی است نتیجه می‌گیریم که این دو شخصیت در حقیقت و ذات خود، از نظر ارزش مساوی اند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛^(۱) هر کس از زن و مرد عمل صالحی را انجام دهند، در حالی که مؤمن باشند، به هر کدام حیات طیب و پاک می‌دهیم. حیاتی که آلوده به خیالات دنیایی و امیال حیوانی نباشد. طبق این آیه خداوند می‌فرماید: زن و مرد هر کدام که باشند، در صورتی که مؤمن بوده و عمل صالحی انجام دهند، عملشان برای ما یک اندازه ارزش دارد. نتیجه می‌گیریم که ارزش شخصیتشان نزد خداوند یکسان است و در ادامه می‌فرماید: «وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛^(۲) و حتماً با مقیاس قرار دادن بهترین عمل، بقیه اعمالشان را نیز پاداش می‌دهیم. پس با توجه به این اصل از این دو آیه این را فهمیدیم که زن و مرد در شخصیت و مقام، از نظر اسلام یک میلیاردیم فرق ندارند. البته اگر کسی عکس آن را هم بگوید و بخواهد زن را برتر از مرد بداند به همان انحراف دچار است که کسی بگوید مردان برتر از زنان اند. نکته سومی که نباید مورد غفلت قرار گیرد این که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ»؛^(۳) بهشت زیر پای مادران است. این جا نفمود بهشت زیر پای زنان است. چون موضوع وظایف مادری نسبت به

ص: ۹۱

۱- سوره نحل، آیه ۹۷.

۲- سوره نحل، آیه ۹۷.

۳- مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۶۲۸.

فرزند، یک موضوع تربیتی و معنوی است و از این جهت ارزش خاص خود را دارد و لذا نفرمود بهشت زیر پای پدران است. حال اگر مادران نقش مادریشان را از دست دهند و با غفلت از مسئولیت مادری و تربیتی صرفاً در تأمین نیازهای اقتصادی با پدران هم تراز شوند، عملاً افراد جامعه در مسیری می افتند که در انتها بی بهشت می شوند، چون مادران تربیت آن ها را که منجر به بهشت می شد خوب انجام ندادند، نکته ای که در روایت فوق مورد نظر است امتیازی است که زنان از جهت مادر بودن دارند و بهره هایی که جامعه از این جهت از زنان خواهد برد.

محرومیت از بهشت

در جامعه ای که زنان از وظیفه مادری خارج شوند و نقش پدری به عهده گیرند، افراد آن جامعه از بهشت محروم می شوند. این نکته را از آن جهت عرض کردم که عزیزان عنایت داشته باشند که از منظر اسلام روی هم رفته مسیر حقیقی زن به کدام سمت است تا بتوان مسیر غیرحقیقی او را نیز معلوم کرد. با توجه به این نکته است که ائمه اطهار علیهم السلام در توصیه های خود می خواهند شرایطی فراهم شود تا بستر وظیفه ی مهم مادری زنان به خوبی فراهم گردد، و این رسالت اجتماعی که در چهاردیواری خانه انجام می شود ضایع نگردد. اگر زنان نقش پدر را به عهده گرفتند و خانواده دارای دو پدر شد خسارت اصلی که همان غفلت از نقش مادری است سر بر می آورد. در این راستا دو مشکل پیش می آید: یکی این که زن از مسیر صحیح خود منحرف شده است و خودش برای

خودش زیر سؤال می رود و احساس بی هویتی می کند، مثل بسیاری از زنان دنیا که در حال حاضر خودشان برای خود مسئله هستند. مشکل دوم، این که جامعه از مسیر تربیت دینی که به بهشت ختم می شود محروم می گردد. پس اینجاست که نقش تربیت کودکان به عهده هیچ کس غیر از مادران نمی تواند قرار گیرد. تربیت کودکان را به عهده هر کس گذاشتید به عهده ناکس و نااهل گذاشته اید. نه مدرسه، نه استاد، نه مهد کودک، هیچ کدام، به هیچ وجه، مقامش، مقام تربیت حقیقی، که مسیر انسان را به بهشت سوق دهد، نیست. این مادر - یعنی زن - است که باید در مسیر رسالت اصلی اش که همان تربیت انسان است قرار گیرد و از این جهت، مظهر خداست. همان طور که خدا پناه روح هر انسانی است، مادران پناه روح کودکانشان هستند. شخصی آمد خدمت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله پرسید یا رسول الله به چه کسی خدمت کنم. فرمودند به مادرت. عرض کرد بعد به چه کسی. فرمودند: به مادرت، پرسید یا رسول الله بعد به چه کسی خدمت کنم، فرمودند: به مادرت. مرتبه چهارم فرمودند به پدرت. مسلم حضرت نمی خواهد برای زنان پارتی بازی کنند. ولی چون مقام مادر، مقام جذب روح فرزند است برای هدایت، و نظر فرزند به مادر موجب هدایت او می شود، این چنین افراد را متوجه مادران می نمایند. مگر این که مادر، پدر شده باشد که به تعبیر حضرت از حالت «گل بودن» به «قهرمان بودن» تبدیل شده و به تعبیر دیگر از گل بودن به درخت بودن و میوه دادن که شأن پدر است، تغییر هویت داده است. گل که نباید میوه بدهد، گل باید روح ها را پیوراند، نه جسم ها را. پس زن به اعتبار مادر بودن، بهشت افراد جامعه را

تأمین می کند و آن ها را تا رسیدن به بهشت جلو می برد. ممکن است مهد های کودک بتوانند از نظر نظم رفتار و گفتار کودکان ما را راهنمایی کنند ولی از آن جایی که انسان ها با دلشان زندگی می کنند باید مادران با دلسوزی خاص خود دل های کودکان را جهت دهند و این کار از هیچ کس و هیچ جا به معنی خاص آن بر نمی آید. تربیت حقیقی انسان ها، مخصوص مادران است و فقط مادرانند که با غریزه ی مادری عمل می کنند، حتی آن مادرانی که می خواهند با تخصص تعلیم و تربیت خود عمل کنند بعضی جوانب را نادیده می گیرند. هر چند آن تخصص در جای خود برای جامعه مفید است، ولی کودک مادر می خواهد نه متخصص تعلیم و تربیت.

مادر و ارزش های متعالی

همان طور که کودک با هدایت باطنی و الهی می داند چگونه پستان مادرش را بمکد، اگر مادران در بستر طبیعی خود قرار گیرند به کمک همان هدایت باطنی و الهی به بهترین نحو وظیفه خود را انجام می دهند. اما اگر زنان ما پدر شدند، دیگر روحشان زمینه ی القای هدایت های باطنی را از دست می دهد و کودکان آن ها از اساسی ترین ارزش که همان تربیت مادرانه است محروم می شوند، زیرا ارزش انسان ها به تربیت آن ها است و موضوعات اقتصادی فرع آن است و اساساً تربیت از مقوله مادیات نیست تا با مادیات مقایسه شود. آیا می توان گفت کار مادران، وقتی می توانند فرزندان خود را به بهشت بفرستند، چند میلیارد تومان قیمت دارد؟ می توان

گفت ارزش کار مادرانمان را با پول اندازه گیری کنیم؟ مگر مادران ما ساختمان و ماشین اند؟ چون مقام مادری مقام تربیتی است، با ارزش های اقتصادی قابل اندازه گیری نیست. حال اگر شخصیت زن یک شخصیت اقتصادی شد، به همان اندازه از مادری خارج شده است. زنان به اندازه ای که مادرند - حال چه مادر باشند، و چه مادروار در مسیر تربیت جامعه قدم بردارند - در اصل خودشانند و قیمتشان بی انتهاست. ولی اگر خواستند با ارزیابی های اقتصادی شخصیت خود را ارزیابی کنند، سخت بی مقدار می شوند، و در آن صورت تک تک افراد جامعه مسیرشان به جهنم ختم می شود و از بهشت در می آیند.

با این مقدمه خواستم عرض کنم؛ اولاً: حضرت مولی الموحدين عليه السلام سخنی نمی گویند که منجر به تقلیل ارزش زن شود. ثانیاً: روشن شود حضرت علیه السلام می خواهند فرزندشان و همه ی ما نسبت به بستر تربیت کودکان یعنی مادران حساسیت کامل داشته باشیم. خداوند تأمین نیازهای اقتصادی خانواده را در شرایط طبیعی به عهده مردان گذاشته تا بهترین شرایط برای تربیت فرزندان و روح خدمت گذاری در خانه، برای زنان فراهم گردد. باید فضای صحبت حضرت را شناخت و سعی نمود از توصیه آن حضرت نهایت استفاده را کرد، مثلاً فضای صحبت من مشخص است. در این فضا وقتی می گویم زنی که مرد شد ارزش ندارد، یک کسی برود بگوید فلانی می گوید اگر زنان ریش در آورند دیگر ارزش ندارند. سخن را این طور نقل کردن باعث می شود تا عملاً مطلب از فضای خود خارج گردد.

مسلم چهار نکته را حضرت در نظر دارند. ۱- زنان و مردان از نفس واحد خلق شده اند و حقیقتشان مساوی است. ۲- نتیجه عملشان اگر عمل صالح انجام دهند مساوی است. ۳- مادران در نظام اسلامی مقامشان بسیار بالاست. ۴- آنچه به واقع برای هر انسانی ارزش دارد تربیت است نه اقتصاد و از این جهت نقش زنان بسیار حساس است. با توجه به این چهار نکته وقتی حضرت می فرمایند: حذر کن که با زنان مشورت کنی، معلوم است زن در این جا به معنی خاص است و در شرایط خاص. چون وقتی قرآن می فرماید: «...فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَ تَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا...» (۱) اگر پدر و مادر بخواهند با رضایت و مشورت یکدیگر، فرزندشان را از شیر بازگیرند، گناهی مرتکب نشده اند. پس مشورت کردن زن و مرد با همدیگر در امر فوق مورد تأیید قرآن است و می فرماید: پس از این که مرد، زن خود را طرف مشورت قرار داد و هر دو به چنین نتیجه ای رسیدند که فرزند خود را از شیر باز گیرند، در این حالت گناهی مرتکب نشده اند. پس اگر در جای دیگر در فرمایش امام علی علیه السلام داریم که: «إِيَّاكَ وَ مُشَاوِرَةَ النِّسَاءِ إِلَّا مَنْ جُرِّبَتْ بِكَمَالِ عَقْلٍ» (۲) بر حذر باش از مشاوره با زنان، مگر آن هایی که کمال عقل آنان آزمایش شده باشد. نتیجه می گیریم اولاً: آن توصیه که به حضرت امام حسن علیه السلام فرموده اند؛ توصیه ی مطلق به ترک مشورت با زنان نیست. ثانیاً: نساء در این روایت مثل بسیاری از روایات به معنی زنانی است که بیشتر جنبه شهوانی زندگی

ص: ۹۶

۱- سوره بقره، آیه ۲۳۳.

۲- الحیاه، ج ۱، ص ۱۹۳.

را محور قرار داده اند، حضرت ما را از مشورت با چنین زنانی بر حذر می دارند.

عدم مشورت با کدام زن؟

امروز جامعه غربی در اثر میدان داری میلِ زنان هوس باز، در حال سقوط کامل است. و در این سقوط زن و مرد فرق نمی کنند و همه سقوط خواهند کرد. پس توصیه ی امام برای نجات جامعه است.

به گفته ی نیل پستمن جامعه شناس آمریکایی؛ «وقتی در نهاد خانواده فعلی، زنان مبدل به برده های زبون و عروسکهای دلربا، و مردان به صورت اسباب دست زنان در می آیند، عفت بخشیدن به نظام خانوادگی موفق از عهده افراد خارج است.» پس در واقع می توان گفت در بسیاری موارد مردم گوهر خانواده اسلامی را از دست داده اند. حضرت در همان راستایی که فرمودند خیلی بذله گو مباش، می فرمایند با زنان هم مشورت نکن یعنی مواظب باش تحت تأثیر عروسک هایی قرار نگیری که جز به ظواهر خود به چیز دیگری نمی اندیشند و اسباب دست آن ها مباش. مشورت با این نوع زنان، مرد را و زن را و جامعه را ساقط می کند. سپس در همین راستا می فرمایند این ها رأیشان سست است و اراده هایشان به موضوعات پایین و سطحی معطوف است. آیاتی که می گوید زن و مرد از نفس واحدند و اگر عمل صالحی انجام دهند ارزش یکسانی دارند، و دینی که می گوید تربیت جامعه به دست مادران است، آیا می آید بگویند این زنان و مادران به هیچ دردی نمی خورند. همان امامانی که به ما توصیه می کنند در همه امور

سعی کنید رضایت مادرتان را به دست آورید، حتی اگر سنی از شما گذشته و خودتان دارای عروس و داماد هستید اگر می خواهید مسافرت غیر واجب بروید، از مادرتان اجازه بگیرید، می توان گفت آن امامان می گویند رأی این مادر - به اعتباری که زن است - پست و سست است؟! آن مکتبی که این چنین برای زن ارزش قائل است اگر گفت مواظب باش زنان را مورد مشورت خود قرار ندهی، مسلم منظور زنان خاص و در شرایط خاص است. از رسول خدا صلی الله علیه و آله داریم: «مَا أَكْرَمَ النِّسَاءَ إِلَّا كَرِيمٌ وَلَا أَهَانَنَّ إِلَّا لَيْئِمٌ»؛ (۱) زنان را بزرگ نمی دارد مگر انسان بزرگ و بزرگوار، و آنان را کوچک نمی شمارد مگر انسان پست و فرومایه. ولی با این همه باید مواظب بود مردها تحت تأثیر عروسکان گرفتار سطحی نگری قرار نگیرند و آن ها سلیقه هایشان را بر مردها تحمیل نکنند. در روایت داریم؛ نگاه به چهره پدر و مادر ثواب دارد. از طرفی فرمودند: نگاه بر خط قرآن هم ثواب دارد. یعنی مثل قرآن که دارای باطن است و نگاه به خطوط قرآن ما را متوجه جلوه ی آن باطن می کند، پشت چهره ی پدر و مادر یک باطن معنوی نهفته است، و این چنین والدین - که یکی از آن ها زن است - مورد احترام هستند. حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام ما را از خطراتی برحذر می دارند که جوامع غیر مذهبی به خصوص جامعه ی غربی گرفتار آن است، یکی از آن خطرات سرگرمی صرف و دیگر حاکمیت سلیقه زنان سطحی شده و شهوت زده است به طوری که محور زندگی ها سلیقه چنین زنانی بشود، کافی است خانم خانه از این دکور یا فرش خوشش نیاید، حالا آقا باید با

ص: ۹۸

گرفتن وام و اضافه کاری سلیقه ایشان را عملی کند، چون کاری ندارد مگر انجام آنچه را خانم خوب یا بد می داند. حضرت می فرمایند به عنوان یک اصل در زندگی هرگز رأی این نوع زنان را نپذیر، چون ما با داشتن رهنمودهای اسلام برای کارها ملاک داریم پس هر زن و مردی که منطبق با اسلام حرف بزند حرفش مقدس است. آیا امروز جامعه جهانی بر اساس نیازهایش تولید می کند، یا بر اساس میل این گونه زنان؟ وقتی سلیقه این نوع زنان حاکم شد دیگر مسئله اصلی جامعه فراموش می شود. بسیاری از فروشگاه ها در صدد تهیه مدهایی هستند که زنان می خواهند، و مردها هم بخش مهمی از اقتصاد خانه را صرف همین نوع خریدها می کنند، آیا دیگر فرصت فکر کردن و تعالی بخشیدن به خود دارند؟ فرهنگ مُد، فرهنگی است که آن نوع زنان دامن می زنند، حتی آن مدهایی که مردها به دنبال آن هستند و از آن پیروی می کنند.

اگر زنان در تعهد و تدین و مادری نباشند، همه ی جامعه بازیچه ی هوس آنان قرار می گیرد. آیا تذکر حضرت برای نجات از چنین ورطه ای لازم نیست؟ می فرمایند این نوع زنان خودشان در انتخاب بهترین ها سست هستند و تحت تأثیر وهمیات خود می باشند، و اگر نظر آنان را وارد زندگی کردی عملاً وهمیات را وارد زندگی کرده ای. حرف هرکس با همسرش باید این باشد که من رأی دین را از شما می پذیرم، خودم هم رأی دین را عمل می کنم نه نظر خود را، و از این طریق از دلسوزی های همدیگر محروم نمی شوید.

آری فقط از این طریق می توان نسبت به همدیگر دلسوزی نمود و وجود یکی مانع کمال دیگری نگردد. و واقعاً هم فرق نمی کند که زن اسباب دست هوس مرد باشد و یا مرد اسباب دست هوس زن باشد، در هر دو صورت هر دو قربانی شده اند.

اگر حقوق زنان نیز توسط مردان رعایت نشود باز فضای خانه از تجلی رحمت پروردگار محروم می ماند و لذا نباید به کرامت شخصیت زن تجاوز شود، همچنان که بنا به سخن حضرت نباید به اسم رعایت زنان، گرمی داشت آن ها از حد بگذرد و میل ها و سلیقه های و همی زنانه بر سازمان خانواده و جامعه حاکم گردد. با این مقدمات و توجه به شخصیت پذیرفته زن در اسلام و با آن مبنا باید به هشدارهای حضرت توجه کرد. به جهت محرومیت از این هشدارها، زندگی ها در جامعه جهانی امروز طوری شده که بیشتر از نیازهایشان ابزار دارند، و بیش از آن که حکمت در انتخاب هایشان نقش داشته باشد سلیقه زنان نقش دارد، و این گونه حضور زن غیر از حضور زنی است که در محیط خانه مادر است و محیط را برای تربیت فرزندانش و برای صعود همسرش فراهم می کند. زنی که مقام مادریش را از دست نداده، فرشته ای است در خانه که سایه ی رحمت او سراسر جامعه را فرا می گیرد. این زن در تربیت الهی همسر و فرزندش بسیار مؤثر است و از این طریق خدمتی شایان به جامعه ی خود می نماید. زنان ابتدا این رسالت را که باید مظهر عفت و هدایت باشند فراموش می کنند، سپس عروس حجله نشین می شوند. عروس حجله نشین کسی است که فقط کارش نظر به بُعد شهوانی زندگی است. حضرت به

فرزندشان توصیه می فرمایند که مواظب باش عروس های حجله نشین تفکر تو را تحت تأثیر خود قرار ندهند، این زنان با زنانی که تمام دغدغه هایشان نجات خانواده است بسیار متفاوت اند.

وقتی زنان وظیفه ی اصلی خود را فراموش کردند، موضوع رقابت با مردان پیش می آید، وقتی رقابت پیش آمد قدرت مردان را می طلبند و از این طریق مردها را در خدمت خود می گیرند و اصرار دارند نظر و سلیقه آن ها حاکم باشد، حضرت می فرمایند مواظب باش با این نوع زنان مشورت نکنی. زیرا بر خلاف ادعایشان نظراتشان سست و بی پایه است. حال در این فضا و با نظر به این زنان می فرمایند سعی کن آن ها را در پرده و حجاب نگه داری تا نامحرم را ننگرند زیرا در پرده بودن بهتر آن ها را از گزند ها حفظ می کند، و نیز سعی کن نامحرم غیر قابل اعتمادی به زندگی خصوصی آن ها وارد نشود که ضرر آن کمتر از آن که با آن روحیه وارد عرصه جامعه شوند نیست. پس به طور خلاصه سعی کن آن زنان و در آن فضا کمترین ارتباط را با مردهای غریبه داشته باشند. البته و صد البته این غیر از ارتباط ایمانی و متعهدانه ای است که خواهران ایمانی با برادران ایمانی جهت حل مسائل اجتماع دارند. هر چند در این موارد هم در عین این که نباید به اسم عدم اختلاط با نامحرم از مسئولیت ها شانه خالی کرد، تا آنجا که ممکن است باید ارتباط ها در حد اقل ممکن باشد. ولی آن مردی که به اسم عدم ارتباط با نامحرم مانع فعالیت های فرهنگی همسرش می شود، اگر ممانعت او موجب نقیصه ای در فعالیت های دینی شود باید فردای قیامت جواب این ممانعت را بدهند. یک مسئله آن است که زنان

باید روحیه خود را بهتر بشناسند و هر چه کمتر در معرض ارتباط با مردان غریبه باشند. مسئله دیگر آن است که مردها باید متوجه باشند اگر خداوند اذن خروج زنان از خانه را به آن‌ها داد، آن اذن به معنی ممانعت نیست. مثل این است که به افسر راهنمایی در چهار راه اذن داده اند که زیر نظر او و به دستور او ماشین‌ها حرکت کنند، حالا ایشان به بهانه این که باید به دستور من حرکت کنید نمی‌تواند به هیچ ماشینی اجازه حرکت ندهد بلکه باید با مدیریت او حرکت ماشین‌ها انجام گیرد. مسئله سوم نوع برخورد با آن زن‌هایی است که حضرت در موردشان می‌فرماید رأیشان سست و عزمشان ضعیف است که آن‌ها تا آنجا که ممکن است به صلاح خودشان است که کمتر در معرض ارتباط با مردان نامحرم باشند. نمونه‌ی حقانیت سخن حضرت را شما امروزه در فروشگاه‌های بوتیک و پاساژها می‌بینید، راستی اگر اینان گرفتار چنین پرسه‌هایی در این اجتماعات نبودند به مصلحت خود و جامعه نبود؟ اگر نظام ارزشی جامعه طوری بود که این نوع حضور را برای این نوع زنان به شدت تقبیح می‌کرد، وضع از همه جهات بهتر نبود؟

آشفتگی روح زنان در بیرون خانه

حضرت می‌فرماید: باقی ماندن این زنان در خانه برای خود آن‌ها موجب پایداری است، یعنی اولاً: عمرشان برایشان به عنوان یک سرمایه مفید می‌ماند و صرف امور ناپایدار نمی‌شود که هیچ حاصلی برای آن‌ها نداشته باشد. ثانیاً: موجب ثبات شخصیت و آرامش روح برای آن‌ها

خواهد بود. تا آنجایی که حضرت می فرمایند: اگر می توانی طوری شرایط را فراهم کن که جز تو را نشناسد و جز با تو ارتباط نداشته باشد، این کار را بکن. تا در فضای یگانگی بین دو همسر، تمام توجه روح او به سوی تو باشد و بدون هرگونه اضطراب، به وظایفی که در خانه به عهده اوست بپردازد. چقدر خوب بود اگر به طور کلی طوری نهادهای اجتماع را سازماندهی می کردیم که فعالیت زنان همراه با اختلاط با مردان نباشد و امورات مربوط به خودشان را خودشان مدیریت کنند و از طرفی شرایط طوری باشد که زنان جهت فعالیت های خود حدّ اقلّ خروج از خانه را به عهده داشته باشند.

در خبر آمده بود «دولت فرانسه برای برون رفت از مشکلات ناشی از کارکردن زنان در خارج از منزل و فروپاشی خانواده ها ... ضمن تأکید بر مشاغل خانگی، طرحی را به عنوان «به خانه برگردیم» اجرا نمود.»^(۱)

زیرا شرایط بیرون خانه روی هم رفته با روحیه زنان سازگار نیست و روح آن ها را آشفته می کند. و از صفای مادری خارجشان می نماید و توجهشان به فعالیت های با روحیه «خدمت گذاری» را به فعالیت های همراه با «قدرت و رقابت» سوق می دهد. حضرت فاطمه زهرا علیها السلام بدون آن که حضور فیزیکی فعالی در جامعه ی زمان خود داشته باشند مسلّم یکی از تاریخ سازترین انسان ها هستند به طوری که وقتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه ظهور کنند می فرمایند: «وَفِي ابْنِهِ رَسُولِ اللَّهِ لِي أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»؛^(۲) اسوه و راهنمای من در

ص: ۱۰۳

۱- هفته نامه عبرت ها، شماره ۱۱۶، هشتم، شهریور، ۱۳۸۷.

۲- بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۸۰.

این نهضت، دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله است. این سخن نشان می دهد نظامنامه حکومت جهانی مهدی عجل الله تعالی فرجه مبتنی بر سیره حضرت فاطمه علیها السلام است. وقتی حضرت مولی الموحدین علیه السلام می فرمایند: «لَيْسَ خُرُوجُهُنَّ بِأَشَدَّ مِنْ إِدْخَالِكَ مَنْ لَمَّا يُوْتَقُ بِهِ عَلِيَهُنَّ»؛ فکر نکن که فقط بیرون شدن از خانه برای این ها خطرناک است، اگر مردان نامحرم غیر مطمئنی هم وارد زندگی آن ها شوند خطرناک است. می خواهند تا آنجا که ممکن است روح زنان در عالمی دیگر غیر از عالم ارتباط با نامحرمان به سر ببرد، تا آزاد و آرام هسته توحیدی خانه شکل بگیرد و رشد کند.

با شعار این که زنان باید اجتماعی باشند و روحیه باز داشته باشند صفای بین زن و شوهر را به هم می زنیم و نمی فهمیم این شعار در همه جا و برای همه کس شعار خوبی نیست. مثالی هست که می گویند؛ «ملا» رفت بازار دید یک گاو آوردند تا بفروشند. صاحب گاو گفت باردار هم هست، متوجه شد که سریعاً آن را خریدند و گران تر هم خریدند. فردا که برای خواستگاری دخترش آمدند، برای این که او را بپسندند گفت: دختر ما باردار هم هست! غافل از این که هر حرفی همه جا کارساز نیست. بعضی ها فکر کرده اند خوب است زن هم مثل مرد اجتماعی باشد و با نامحرمان اختلاط داشته باشد. مرد حسابی همان طور که باردار بودن برای گاو خوب است و نه برای دختری که هنوز ازدواج نکرده، برای مرد هم خوب است اجتماعی باشد و خجالتی نباشد و اجتماعی بودن به این معنی که زنان ما بی پروا با نامحرمان ارتباط داشته باشند برای زنان حُسن نیست و علاوه بر این با این روش جنبه ی اطمینان مرد نسبت به همسرش از بین

می رود، و آشفتگی های شدیدی در روح زن به وجود می آید که در نهایت موجب سقوط خانواده می شود.

مرغی

که خبر ندارد از آب زلال

منقار

در آب شور دارد همه حال

ما نمی دانیم با این شعار های وارداتی از غرب چه نتیجه ای حاصل جامعه ی ما و زنان ما می شود. نه زنان ما می دانند چه عظمت هایی را از دست داده اند و نه مردهایمان می دانند چگونه فضای امن و پاک خانه از دست می رود.

محرومیت بزرگ

حضرت می فرمایند: اگر می توانی کاری کن که غیر تو را نشناسند. این توصیه مسلم به این معنی نیست که پدر و برادر شما را هم نشناسد بلکه منظور آن است که گرفتار موضوعاتی از اجتماع نشود که مربوط به حوزه مردان است و از این طریق دغدغه هایی وارد زندگی خصوصی شما شود که روح زنان را آزار می دهد. به همسر شما چه مربوط است که در اداره و بازار رقیب شما چه کسی است؟ به همین جهت در ادامه می فرمایند: «لَمَّا تُمَلِّكِ الْمَرْأَةُ مِنْ أَمْرِهَا مَا جَاوَزَ نَفْسَهَا»؛ کاری که بیش از توانایی زنان است بر دوش آن ها مگذار. به عبارت دیگر اموری که موجب فشار روحی به زن است بر آن ها وارد مکن، چون زنان مانند گل بهاری اند و نه قهرمان. بر عهده مردان قرار داده که برای زنان امنیت و آرامش روحی و جسمی فراهم آورند تا جامعه به نتایجی که باید از جانب زنان برسد، برسد. زیرا به همان اندازه که بستر آرامش روحی و جسمی زن از دست رفت، به همان

ص: ۱۰۵

اندازه جامعه از برکات واقعی که خداوند از طریق زنان به جامعه می دهد، محروم می شود. هرگز هنر نیست که زنان مانند یک مرد از صبح تا بعد از ظهر در بیرون خانه کار کنند و بعد هم انتظار داشته باشیم که بتوانند همسر خوبی برای ما و مادر مفیدی برای فرزندانمان باشند. این یک نوع رندی است و رندها همیشه ته چاه اند. پس رندی نکنید و شرایط اضطراب و ناامنی روحی و جسمی را برای زنان فراهم ننمایید که از برکات بزرگی محروم می شوید. جامعه محل کشاکش مردان است با همان روحیه ی مردی و تلاش برای سود دنیایی بیشتر، و خانه محل آرامش و خدمت و ایثار است، چگونه می توان خانه را از کشاکش جامعه حفظ کرد به جز به کاربردن توصیه هایی که مولی الموحدين عليه السلام مطرح می فرمایند؟ گاهی زنان را آنچنان گرفتار مسائل اقتصادی کرده ایم که اگر تخم مرغ گران شد قلب آن ها به طپش در می آید. با وارد کردن زنان در امور اضطراب زافقط زنان ضرر نمی کنند بلکه بیش از آن مردان ضرر می کنند، چون دیگر با گل پزمرده ای روبه رو می شوند که سخت به شادابی آن نیاز دارند. آقا و خانم هر دو از اداره می آیند حالا آقا نشسته می گوید خانم ناهار چی داریم، از این خانم همان انتظاری را دارد که باید از خانمی داشت که صبح تا حالا در خانه بود. آیا با این برخورد ها زنان را باید گل حساب کرد یا انسانی آهنین؟ آیا از انسان های آهنین انتظار لطافت و عواطف باید داشت؟ آیا با گل به سربردن هر چند با درآمد کمتر، با صفاتر است یا با آهن به سربردن با انبوهی از ثروت؟!

اسلام لباس و مسکن و غذای زن را به عهده مرد گذارده تا کارهای اقتصادی روح لطیف زن را فرسایش ندهد و او همچون «گل» برای همسر و فرزندانش شاداب بماند، زیرا جامعه سخت نیاز به چنین روح هایی دارد تا محبت را به جای خشم بنشانند. نه مردان باید زنان را گرفتار کارهای سنگین بکنند و نه زنان باید از حفظ روحیه ی خود غفلت نمایند. تلاش و تحرک برای هر زن و مردی لازم است ولی زنان نباید خود را در ورطه های اقتصادی - آن طور که روح و روحیه آن ها آسیب ببینند- بیندازند، که در آن صورت کمر خود را می شکنند. وقتی مادران نتوانستند مادری کنند، کودکان هم آن طور که باید و شاید دارای رشد متعالی نخواهند بود و عملاً به جای عوامل گرمی محیط خانه مزاحم خانه اند و همه چیز در هم می ریزد. بگذارید زنان چون گل بیالایند تا برای شما و فرزندانان مفید باشند. نسبت به زنانان انسان های منفعت طلب نباشید، چون باغبانی باشید که نفس پروراندن گل و به فعلیت درآوردن زیبایی های آن، برایش مهم است، گل میوه نمی دهد ولی روح ما را تغذیه می کند و لذا نفس پروراندن گل یک نحوه تغذیه است ولی تغذیه روحی. با چنین دیدی اگر زنان در صحنه باشند، فضای خانه آرامش خاصی به خود می گیرد که از هزاران گنج مهمتر است. بر اساس این دید است که در ادامه می فرمایند؛ انتظار زیاد از حد، از زن نداشته باش به طوری که طمع کند در بقیه کارها هم وارد شود، به عبارت دیگر چاخان او را نکن که تو خیلی مهم هستی، تا طمع کند در امور دیگر هم دخالت کند و بخواهد مسئولیت هایی را که

به عهده ی او نیست به عهده بگیرد زیرا در این صورت لطافت روحی خود را از دست می دهد.

آفات غیرت ورزی بی جا

پس از طرح این نگاه به زن و توجه به نکاتی این چنین دقیق، زاویه ی دیگری را در رابطه با زن می گشایند که: «إِيَّاكَ وَ التَّعْمَايِرَ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ غَيْرِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ يَدْعُو الصَّحِيحَةَ إِلَى السَّقَمِ وَ الْبُرْيَانَةَ إِلَى الرَّيْبِ»؛ پرهیز از غیرت نشان دادن بی جا که این کار انسان درست کار را به نادرستی می کشاند، و پاکدامن را به بدگمانی می خواند.

در این زاویه ما را از خطری می رهانند که شیطان بعضاً ما را از برکت ارتباط صحیح با همسر و خواهر و مادرمان محروم می کند. زنان بر اساس فطرت الهی در عفت و پاکی قرار دارند و باید شرایط بسیار بحرانی باشد تا ما تصورمان از آن ها منفی شود. اخیراً روزنامه ها نوشتند خانمی به دست یکی از جوانان محله کشته شد، زیرا آن خانم با ظاهر نامناسب در کوچه و خیابان ظاهر می شده، آن جوان تصور می کند وقتی با این چنین شکل بیرون می آید پس حتماً مایل به ارتباط نامشروع خواهد بود، در یکی از روزها که آن زن در خانه بوده آن جوان وارد خانه می شود و تقاضای عمل نامشروع می کند که با مخالفت شدید آن زن روبه رو می شود و آن جوان هر چه تلاش می کند راه به جایی نمی برد، می رود کارد آشپزخانه را برمی دارد و آن خانم را به قتل می رساند. عرضم از این مثال آن است که عنایت داشته باشید به این راحتی ها نمی توان نسبت به زنان سوءظن داشت،

البته آن خانم به جهت ظاهر نامناسبش در قتل خود بی تقصیر نیست، ولی قضاوت آن جوان هم قضاوت نادرستی بوده است. ممکن است زنان در بعضی موارد نسبت به رعایت دستورات الهی بی احتیاطی کنند ولی به این راحتی بی عفتی نمی کنند. حضرت می فرماید: آنچه آنچنان غیرت به خرج نده که گویا در کوچکترین ارتباط بین همسر و خواهر و مادرت با مردان غریبه آن ها را مجرم به حساب آوری. وقتی در مورد زنانی که به ورطه های نامشروع سقوط کرده اند مطالعه می فرمائید متوجه می شوید واقعاً در شرایطی قرار گرفته اند که برای حفظ عفت خود مقاومت زیادی می خواسته و متأسفانه آن ها از خود نشان نداده اند، تازه این نوع زنان بر خلاف آنچه شیطان القاء می کند، بسیار قلیل اند. لذا باید متوجه بود به این راحتی ها زنان به این ورطه ها که ما تصور می کنیم نمی افتند و لذا به این راحتی ها هم شما نباید غیرت به خرج دهید، زیرا غیرت بیجا منفور است. مثلاً خانم رفته تخم مرغ و گوشت بخرد حالا تاکسی نبوده که سوار شود نزدیک ظهر است فرزندانش از مدرسه می آیند، شوهرش از اداره می آید، غذا می خواهند به جای تاکسی ماشینی شخصی سوار شده، برادر شوهرش دیده و به شوهرش گفته و چه بدبینی ها که پیش نیامده است، محاکمه پشت محاکمه که باید مشخص شود چرا تاکسی سوار نشده ای. یا چون طرف با شوهر خواهرش کمی باز برخورد کرده - و از نظر شرعی هم به واقع شوهر خواهر همان قدر نامحرم است که یک مرد غریبه نامحرم است - ولی حالا آقا عصبانی است که چرا جلوی شوهر خواهرت بلند خندیدی، پس من دیگر به تو اعتماد ندارم، و در نزد خود هزار فکر بی مورد نسبت به همسرش

شکل داده است. آری! کار بدی کرده که جلو نامحرم بلند خندیده است، ولی اگر حدّ این نوع سخت گیری ها مشخص نشود معلوم نیست غیرت ورزی به جایی باشد. می فرمایند غیرت ورزی بی جا موجب می شود که زنان درستکار را به نادرستی، و زنان پاکدامن را به بدگمانی بکشاند. وقتی که مرد بیخود و با غیرت ورزی بی جا پناهش را از زن برمی دارد خودش با دست خودش به همسرش می گوید برو در ورطه های دیگر. حالا- این چقدر می تواند در مقابل وسوسه های شیطان و پناهی که مردان غریبه به او می دهند، مقاومت کند؟ مظلومیت زنان از آن جا شروع می شود که مردان غیرت بی جا می ورزند. همان طور که مردان بی غیرت، مردان پست و فرومایه ای هستند، و خدا مردان غیور را دوست دارد، مردانی هم که به اسم غیرت، افراط می کنند و در هر ارتباطی حساسیت نشان می دهند زنان خود را اگر هم به خطر نیندازند به زحمت های زیاد مبتلا می کنند. نمی شود با اندک خیال و احتمال، غیرت به خرج داد. حضرت می فرمایند اگر این کار را کردی سالم ها را نیز ضایع می کنی، در یکی از تشکلهای کاملاً مذهبی و ولایی که فعالیت آن ها در دانشگاه کاملاً ضروری است، شوهر یکی از خواهران دانشجو گفته بود من راضی نیستم فعالیت خود را در آن تشکل ادامه دهی چون ممکن است با مرد نامحرمی صحبت کنی و من ناراحت می شوم! آیا این غیرت ورزی است یا بازیچه ی شیطان شدن؟

چند موضوع است که با هویتی جدید در دنیای مدرن ظاهر شده و باید بر اساس شرایط جدید نگاه ما نسبت به آن موضوعات بازخوانی شود، یکی از آن‌ها پدیده‌ی تکنیک است و دیگری «زن». ماشین به عنوان یک پدیده جدید قوانین جدیدی را با خود به همراه آورده و کمتر از صد سال تمام چهره‌ی زمین را عوض کرده است که در جای خود باید بحث شود و نباید گفت تکنیک جدید همان تکنیک قدیم است که کمی پیچیده تر شده است، نخیر؛ هویت تکنیک جدید چیز دیگری است و اهداف خاصی را در بشر می‌پروراند که قبلاً به تصور بشر نمی‌رسید و لذا نوع انتخاب و زندگی بشر جدید یک نوع انتخاب و زندگی دیگری است. (۱)

زن هم در شرایط امروز با هویتی به صحنه آمده که نمی‌توان گفت این زن‌ها با این هویت ادامه هویت مادران ما هستند، منتها یک کمی آزادتر شده‌اند، بلکه باید با تعریفی دیگر با آن‌ها برخورد کرد تا جامعه از نقش آن‌ها استفاده کند و گرنه با تعریفی که غرب از زنان مطرح کرده زنان ما که از هویت گذشته خود مانده‌اند، به هویت و قالبی غربی وارد می‌شوند و از هویت سومی که نه برگشت به گذشته است و نه در غالب غربی فرورفتن، باز می‌مانند. برای استفاده جامعه از نقش زن در دوران جدید یک اسلام ناب نیاز است، با این برداشت‌های ساده از اسلام مشکل حل نمی‌شود - که از بحث این جلسه خارج است. وقتی نهادهای قبلی که زن هویت خود را در آن نهادها می‌یافت، به هم ریخته و دیگر آن خانه‌ای که

ص: ۱۱۱

زنان در آن نان می پختند و شیر گاو و گوسفند می دوشیدند و کره و ماست خانه را تهیه می کردند و با فضولات گاو و گوسفند سوخت زمستان را انبار می کردند، همه به هم ریخت، ما اصرار داریم زنان در خانه چه کار کنند؟ بستری که زن در عین وظیفه همسری برای مرد و وظیفه ی مادری برای کودکان، به عنوان یک عضو فعال اقتصادی در تلاش بود، حالا به هم ریخته حال باید فکر کرد چگونه باید بازسازی و تعریف شود؟ نمی توان هم چنان ناظر حادثه بود و فکری برای بازخوانی شخصیت ها نکرد، و بیش از همه زنان باید هویت خود را دریابند و خود را به عنوان عضوی مفید و فعال بازخوانی کنند و گمان نکنند اگر بعضی بارهای زندگی قبلی از دوش آن ها برداشته شده تعریف قبلی برای آن ها می ماند. ما در حال حاضر اجتماع را جدا از زن ها نمی دانیم. و با همه مقدماتی که عرض شد در شرایط جدید زنان پا به پای مردان نسبت به انسان ها وظیفه ای دارند که باید انجام دهند. و این در حالی است که در بعضی موارد بعضی از وظایف زنان از خانه به اجتماع آمده است و کار را برای روان زنان سخت نموده و خطر آسیب پذیری را برای بعضی شدت بخشیده که ان شاء الله باید در ادامه ی بحث به این موضوعات پرداخته شود.

سؤال: در حین بحث یک جا می فرمایید آنچه حضرت می فرمایند در رابطه با حذر کردن مردان از مشاوره با زنان مربوط به زنان خاصی است که به تعبیر شما زنان حجله نشین هستند، ولی در بعضی از قسمت های بحث که حضرت می فرمایند: کارهای سنگین تر از توان زنان بر آنان تحمیل نکن زیرا که آن ها چون گل بهاری لطیف هستند، موضوع را به همه زنان

تعمیم می دهید و در آخر موضوعی را طرح می کنید مبنی بر این که زنان و مردان در شرایط حاضر باید در تعریف زن بازخوانی کنند و حضور زنان در اجتماع را در حال حاضر چیز طبیعی می دانید. چگونه این نکات را با هم دیگر جمع کنیم؟

جواب: هم چنان که بحمدالله متوجه شده اید موضوع همان طور است که فرمودید، آری ما باید سه شخصیت از زن را در این بحث در نظر بگیریم و بنا به شواهدی که در حین بحث عرض کردم آنجایی که بحث عدم مشاوره با زنان است را یا به اموری خاص نسبت داد - مثل امور حکومت و اداره کشور - و یا به زنان خاص که روحیه سطحی نگری بر آن ها حاکم است، که با توجه به ادامه سخن حضرت که می فرمایند آن ها سست رأی اند و در تصمیم گیری ناتوان هستند، موضوع مربوط به زنان خاص می شود، زیرا این طور نیست که زنان در اموری که مربوط به خودشان است سست رأی باشند و یا در تصمیم گیری از خود ناتوانی نشان دهند. شخصیت دومی که از زن در سخن حضرت مطرح است جنبه مثبت شخصیت زن است که چون از سیاق سخن حضرت بر می آید که به عموم زنان تعلق دارد، ما هم آن را به عموم زنان تعمیم دادیم که همان روحیه لطیف و حساس آن ها می باشد. و اما در مورد وجه سوم که در مورد زنان بحث شد موضوع شرایط جدید و فرهنگ مدرن است که ما چه بخواهیم و چه نخواهیم باید نسبت به آن بی تفاوت نباشیم و فکر می کنم اگر با اصولی که حضرت مطرح فرمودند مبنی بر حضور بیشتر زنان در

خانه و لطیف بودن روحیه آن‌ها بتوان موضوع را با حفظ اسلام ناب در بستر صحیحی قرار داد.

مربی و آسودگی روان

مسلم همه شما قبول دارید روحیه حساس و عرفانی زنان نیاز به آرامش و آزادبودن از ارتباطات آشفته دارد. زیرا مربی واقعی برای این که ظرائف روح افراد تحت تربیت خود را درک کند، باید روحی لطیف و عرفانی داشته باشد و روح لطیف اگر درگیر مسائلی خشن شد، به زحمت می‌افتد و از کار ظریفی که به عهده دارد باز می‌ماند. اگر تربیت از طریق روح‌های لطیف ممکن است باید این روح‌ها در کشاکش مشکلات اجتماعی گرفتار نباشد. و اگر کار ظریف تربیتی به عهده زنان با آن روح عرفانی خاص نباشد مسلّم شخصیت دیگری که تا آن حدّ دقیق چنین کاری را انجام دهد نخواهیم داشت. معلم و کتاب و پدر هیچ کدام آنچه را زنان انجام می‌دهند نمی‌توانند انجام دهند. در تربیت دو چیز ضروری است؛ یکی لطافت و صفای روح، و دیگری روحیه اُنس‌گیری. مسلّم پدری که صبح می‌رود و شب می‌آید، اگر بر فرض هم این دو خصوصیت را داشته باشد نمی‌تواند اعمال کند. از طرفی آن اُنسی که روح لطیف کودک نیاز دارد عموماً در روح مردان نیست. علاوه بر کودکان حتی جوانان هم آنقدر که با مادرشان می‌توانند تماس و انس بگیرند با پدرشان نمی‌توانند. حال اگر به چنین روحیه‌ای نیاز داریم، که داریم، و حال که چنین روحیه‌ای به طور فطری در زنان هست، پس همه افراد جامعه باید سخت

مواظب زنان باشند که در گیر و دار زندگی، روحیه ی تربیتی آنان آسیب نبیند. و حضرت علی علیه السلام در این راستا به فرزندشان توصیه می کنند چون پهلوانان با زنان برخورد نکن و بارهای زندگی را بر دوش آنان مگذار.

کار وقتی مشکل می شود که زنان نیز از گوهری که در وجودشان هست غافل باشند و در جهت رشد آن تلاش ننمایند، و نه تنها در رشد آن کوشش نکنند بلکه خود را در ورطه هایی بیندازند که روحیه شان به روحیه ای مردانه تبدیل شود. چون به قول خودشان می خواهند از مردها عقب نیفتند! «پهلوان خانم» شدن که هنر نیست، زن بودن هنر است، در زن بودن گوهر خدمت نهفته است و در پهلوان بودن قدرت، وقتی این دو در زن جابجا شود و روحیه ی اعمال قدرت جای ارائه خدمت را بگیرد، مثل این است که سرکه ها شیرین، و شربت ها ترش شود، در این صورت هیچ کدام به کار نمی آیند.

در فرهنگ های انحرافی کمالاتی را برای زنان تبلیغ می کنند و ارزش می نهند که عملاً زنان را از نظر روحیه به مرد تبدیل می کند، و به اسم شرکت زنان در مدیریت جامعه از زن یک مرد می سازند که بتوانند مثلاً یک بنگاه اقتصادی را اداره کنند. (۱)

در قبل از انقلاب خانم هایی را به ریاست مدارس دخترانه می گماردند که روحیه ای مردانه داشتند، مثل مردان داد می زدند، سیگار می کشیدند، در سخن گفتن با نامحرم بی پروا

ص: ۱۱۵

۱- کاری که با نمایش فیلم «سال های دور از خانه» با طرح شخصیتی به نام اُشین، به نظام ارزشی ما تحمیل کردند و متأسفانه از آن طریق بعضی از دختران جوان ما هویت خود را از دست دادند.

بودند و راحت جلو نامحرم قهقهه می زدند، اتفاقاً شوهر یکی از این مدیران همکار بنده بود، می گفت: من و بچه ها سخت از خانم می ترسیم، حالا این خانم، مدیر نمونه و موفق به حساب می آمد و به دختران ما القاء می کردند اگر می خواهید موفق شوید باید مثل این خانم باشید که به جای یک مرد چهار مرد است، و امیرالمؤمنین علیه السلام درست در مقابل چنین افکاری می فرماید: «...فَإِنَّ الْمَرْأَةَ رَيْحَانَةٌ وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ»؛ زنان چون گل بهاری لطیف اند، و پهلوان نیستند، پس طوری با آن ها برخورد کن و انتظاراتی از آن ها داشته باش که روحیه حساس و لطیف آن ها برای آن ها باقی بماند، زیرا اگر زن به جای چهار مرد که هیچ، به جای صد مرد هم باشد و زن نباشد، هیچ چیز نیست، و در ظلمات بی هویتی هر روز یک شخصیت برای خود می سازد و در آخر هم نمی داند کیست.

سخنان حضرت مولی الموحدين عليه السلام، ابدأ سخنان عادی و نصیحت های موسمی و مربوط به قوم و قبیله خاص نیست، راز بقاء يك ملت است. فرهنگ حکیمانه ای که از اسرار درست زندگی کردن پرده بر می دارد و امروز با غفلت از این سخنان، جوامع بشری با بدترین بحران ها روبه رو خواهند شد. همان همکار ما که همسرش مدیر دبیرستان بود می گفت در خانه ما زندگی گم شده است، خانم من با من و بچه ها مثل دانش آموزان دبیرستان رفتار می کند، مادر بودن یادش رفته است، این است که دائماً باید متوجه باشیم طبق سخن حضرت علیه السلام ما «پهلوان خانم» نمی خواهیم، که نمی خواهیم، که نمی خواهیم. مادری می خواهیم که دارای روحی لطیف و امکان و فرصت انس گرفتن با فرزندانش را داشته باشد.

کارهای اجتماع طوری است که اگر انسان مواظب نباشد قلب و روح او را به خودش مشغول می کند و انسان را از حضور قلب در محضر خدا خارج می نماید، نمونه اش را در نماز تجربه می کنیم، همین که انسان می خواهد با حضور قلب اذکار نماز را اداء کند، حادثه های روز می آید جلو و مانع حضور قلب می شود، راه حل مسئله هم مشخص است، اولاً: باید قبل از ورود در جامعه از طریق عبادات و ذکر و دعا، قلب را با عالم معنا مأنوس کرد. ثانیاً: مواظب باشیم مسائل روزمره ی زندگی را اصل نگیریم، آن ها را امور دست دوم قلمداد کنیم، چون هدف اصلی ما بندگی خداست و خداوند به ما فرموده: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»؛ (۱) جن و انس را خلق نکردم مگر برای عبادت. پس از یک طرف روح را متوجه عالم معنا می کنیم و از طرف دیگر مواظب هستیم تمام قلب خود را مشغول امورات اجتماعی ننماییم و آن ها را مسائل دست دوم زندگی خود به حساب آوریم و گرنه آنچنان قلب ما را می دزدند که در عباداتمان هرچه می گردیم قلب خود را نمی یابیم. به جای آن که بر اساس وظیفه در اجتماع وارد شویم و کارهای مربوطه را انجام دهیم، خود آن کارها هدف می شوند، در حالی که ما نسبت به آن امور تکلیفی داریم و دیگر هیچ. حال با توجه به این که مسائل اجتماعی - به خصوص موضوعات اقتصادی- این چنین روح و روان انسان را می رباید که به سختی به خود برمی گردد،

ص: ۱۱۷

اگر زنان با آن روحیه ی لطیف و حساس، در چنین ورطه هایی وارد شوند، چه بر سر روان و قلب آن ها می آید خودشان بهتر می دانند! نمی گویم خواهران فعالیت های اجتماعی نداشته باشند، داشته باشند ولی به شرطی که هزار برابر بیشتر از مردان مواظب خود باشند. چون ما می خواهیم خودمان از لطافت روحی خارج نشویم تا بتوانیم عبادت خود را حفظ کنیم در حالی که زنان علاوه بر موضوع فوق، مسئولیت اصلی شان طوری است که باید همواره در آن لطافت روحی مستقر باشند تا بتوانند فضای اُنس و خدمت را نگه دارند و تربیت صحیحی را اعمال کنند. و از این لحاظ است که خواهران باید قیمت خود را بدانند و با اندک حادثه آن را فرو نگذارند و روح خود را زیر لگد اجرائیات و موضوعاتِ زودگذر جامعه له نکنند.

ما معلمان که مسئول تربیت روح و روان دانش آموزانمان هستیم نه تنها برای بندگی خدا حتی برای ارتباط صحیح با دانش آموزان و دانشجویان خود نیاز به روحی لطیف و حساس داریم تا روان دانش آموزان خود را درک کنیم، و به همین جهت وظیفه ی ماست که روی روح و روان خود سرمایه گذاری خاص بکنیم تا دقت و حساسیت لازم از دست نرود، زیرا مسئولیت تربیت و درک روان متربّی را به عهده داریم، چیزی که زنان باید بیشتر از معلمان بر روی آن حساس باشند، و لازمه چنین حساسیتی آن است که روح خود را مشغول ارتباط با نامحرم نکنند و گرنه محرم روح فرزندان و همسرشان نخواهند بود. امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند: فرزندانم! زنان را در معرض نامحرم قرار نده. کاری کن که در حریم تو بمانند، اما نه در اسارت تو.

بزرگ‌ترین محبت و خدمت را همیشه پیامبران و امامان معصوم علیهم السلام به بشریت کرده‌اند و از جمله خدمت‌های آن‌ها روشن کردن جایگاه زنان است، تا از این طریق نه تنها جامعه آسیب‌نبیند، خود زنان نیز بهترین نتیجه را از زندگی خود بگیرند. آنچه برای زنان نقشی حساس قائل‌اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «الرَّحِمُ شِجْنَةُ مِنَ الرَّحْمَنِ فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ اللَّهُ» (۱) رَحِم رشته‌ای از طرف خداوند است، هر که آن را پیوند دهد خدا او را پیوند دهد و هر که آن را ببرد خدا از او ببرد.

مسلم است منظور از این نوع محبت به زنان صرف انگیزه‌های شهوانی نیست بلکه نظر به روح پاکی است که هویت او در انس و محبت و لطافت و دلسوزی است، و امیرالمؤمنین علیه السلام از این زاویه می‌فرماید باید شرایط حریم و هویت زن را حفظ کرد.

زنان و روحیه‌ی عرفانی

محمی الدین بن عربی می‌گوید: زنان جهت فهم و سیر عرفانی آمادگی بیشتری دارند. اگر راه را بشناسند خیلی زودتر از مردها مقامات عرفانی را طی می‌کنند. همین‌جا به خواهرانی که وظیفه مادری به عهده‌شان نیست عرض می‌کنم سعی کنید استعداد عرفانی خود را به شدت رشد دهید، شرایط خود را فرصت مغتنمی بدانید که خداوند در اختیار شما گذارده است. محمی الدین می‌گوید: یکی از استادهای سلوکی من یک زن هشتاد و

ص: ۱۱۹

چند ساله ایی بود که مثل قرص قمر بود. چیزی که بالاترش را حضرت عسکری علیه السلام می فرمایند که «نَحْنُ حُجَّجُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ وَحَدَّثَنَا فَاطِمَةُ حُجَّةً عَلَيْنَا»^۱ ما حجت خدا بر خلق خدا هستیم و جدّ ما فاطمه حجت خدا بر ما است. بحمدالله در نظام اسلامی با دم الهی حضرت امام خمینی «رضوان الله علیه» زنانی تربیت شده اند که بدون هیچ ادعا و سر و صدایی راه هایی را طی کرده اند که اهل عرفان حسرت احوالات و مقامات آنان را می خورند. خواهرانی که در موقعیت خاص هستند و شرایط همسرداری برایشان فراهم نیست قدر روحیه لطیف عرفانی خود را بدانند و آن را با هیچ چیز دیگر معاوضه نکنند، همان طور که من و شما بعد از ماه رمضان یا بعد از زیارت خانه خدا و ائمه معصومین علیهم السلام باید مواظب باشیم آن احوالات با آرزوهای دنیایی ضایع نشود.

روحیه عرفانی زنان نیاز به آسوده بودن از مشغله های اجتماعی دارد، تا هم خودشان بهره کافی ببرند، و هم همسر و فرزندان یا شاگردانشان از آن روحیه محروم نگردند. غیر ممکن است، زنان در فضای آرامش و انس نباشند و مردان زندگی را به سلامت طی کنند. پس نجات مردان به صفای معنوی زنان است، زیرا آن جا که «قدرت» خود را می نمایاند و به خود مغرور است، آنچه کارساز و نتیجه بخش است، روح خدمت است و دلسوزی. حتی در شرایط عادی هم اگر چه مردان داد و بیداد می نمایند و قدرت نمایی می کنند ولی در نهایت اشک زنان است که حرف آخر را می زند، چه رسد که این روحیه برای اهدافی مقدس به کار گرفته شود. حالا کسانی که با اشک حکومت می کنند، اگر صفای روحانی خود را از

دست بدهند احساساتِ همراه با و هم به میدان می آید و در این حالت بازار تریکو فروش ها با پول بابا و اشک مادر رونق می یابد!

کارآیی دلِ مادران

آیا می شود نسبت به حریم مقدس زنان غافل بود و نگران از دست رفتن همه چیز نبود؟ سخن انسان های بزرگ آن است که: ما هر چه داریم از مادرمان داریم، چون انسان ها بیش از آن که با عقلشان زندگی کنند با دلشان زندگی می کنند، پدران سایه و بستر زندگی اند، دل ها به جایی نظر می کند که مادران نشانه رفته باشند، خوشا آن زندگی که عقل پدر و دل مادر، هر دو اهداف مقدسی را نشانه رفته اند. وقتی انسان ها با دلشان زندگی می کنند و دل با انس تغذیه می کند، حال به من بگو اگر مادر به عنوان عامل انسِ فرزند در زندگی فعال نباشد چه کسی به کودکان راه نشان دهد و دلشان را جهت دهی کند؟ هر جا ملاحظه کردید که جوانان، جوانانی تربیت پذیر نیستند، ریشه ی آن را در ضعف نقش مادران آن ها جستجو کنید. خانم کارمندی که مادری خود را در خرید انواع اسباب بازی های گران قیمت جستجو می کند، عملاً مادری خود را به فرزندانش هدیه نداده، حقوق خود را به آن ها هدیه داده است. کودکان و جوانان ما نیاز دارند از طریق دلدادگی از کسی حرف بشنوند و هدایت بگیرند، اگر زنان آن طور که امام الموحیدین علیه السلام پیشنهاد می کنند در شرایط خاص قرار نگیرند هیچ کس نمی ماند که جواب دلدادگی و طلب هدایت جوانان و کودکان ما را بدهد. در شرایط امروز که عموماً پدر و مادر در

ص: ۱۲۱

اداره هستند، معلم هم با حجمی زیاد از کتاب روبه روست که باید در طی یک سال درس بدهد، حال چه کسی با جوانان اُنس بگیرد؟ وقتی مادران نتوانند نقش اصلی خود را انجام دهند، نه نتیجه کار پدران مفید است و نه نتیجه ی کار معلمان. کودکان و جوانان خودشان می مانند و خودشان، مثل یک علف خودرو بی کس و بی یاور و عاصی و سرکش. جوانی که توانسته است به درون سینه مادرش راه یابد و اسرار آن سینه را با جان خود بنوشد، آرامش و تفکر را گم می کند، زیرا چیزهایی هست که گفتنی نیست ولی باید نسل ها بدانند و آن چیزها با نفوذ در سینه مادرها و مادر بزرگ ها و پدر بزرگ ها به دست می آید. به گفته مولوی:

ای

خدا جان را تو بنما آن مقام

کاندر

آن بی حرف می روید کلام

جایی که نسل جوان باید بدون الفاظ و کلمات سخن هایی را بیابند، در دوران کودکی است، آن هم با اُنس طولانی با مادر، آن هم مادری که صد تا کار ندارد، که یکی از آن ها مادری است. ما تا در جامعه مان کسی را نداشته باشیم که این نسل بتواند از طریق انس طولانی، از درون سینه او و از طریق بروز احساسات حرف بگیرد، این نسل خود را مقید به هیچ قیدی نمی داند و لذا نسلی عاصی و سرگردان خواهد بود. امروز جامعه جهانی به چنین ورطه ای فرو افتاده و راه نجات آن هم چیزی جز تجدید نظر کلی نسبت به نقش زنان، آن طور که مولی الموحدين عليه السلام مطرح می کنند نیست. یعنی باید بستری فراهم کرد که وظیفه زنان در آشفتگی های زندگی لگد مال نشود. نباید گذاشت گل های بهاری در عرصه اجرائیات خشک و سرد

ص: ۱۲۲

له شوند و ما بمانيم و كودكان سرگردان و عاصي و زنان بي مسئوليت و آرزو زده، و مردان بي مسئوليت.

«والسلام عليكم ورحمهاالله و بركاتة»

ص: ۱۲۳

زن و مرد و حیات طیب

اشاره

ص: ۱۲۵

«مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ (۱)

هرکس از مرد یا زن، عمل صالح انجام دهد و مؤمن باشد، قطعاً او را به حیات طیب احیاء می کنیم و اجر آنان را بر اساس بهترین عملی که انجام می دهند، خواهیم داد.

چگونگی و جایگاه عذاب قیامت

در آیه ی قبل از آیه فوق فرمود: «مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ (۲)
ای انسان ها آن چه نزد شماست ماندنی نیست و آن چه نزد خداوند است ماندنی است. اگر خواستید نتیجه کارتان برایتان بماند باید آن چه را نزد خدا هست بخواهید و گرنه ثمره های حیات شما همه نابود می شود، و این احساس نابودی در قیامت به نحو روشنی آشکار می شود. در ادامه ی همان آیه ما را متوجه این قاعده مهم می کند که اگر در مسیر دین داری صبر پیشه کنید و زندگی را

ص: ۱۲۷

۱- سوره نحل، آیه ۹۷.

۲- سوره نحل، آیه ۹۶.

بر اساس عقاید حق و اعمال صالح ادامه دهید، حاصل و جزای این زندگی بر اساس بهترین اعمالی است که در طول عمر انجام داده اید. عمده آن است که متوجه باشیم آنچه نزد خداوند است پایدار و باقی است و اگر خواستیم در قیامت با خلأ وجودی خود روبه رو نشویم باید به جای پیروی از وهمیات و خیالات خود و اهل دنیا، از دستورات الهی پیروی کنیم تا به خدا وصل شویم و جان ما به حقایق پایدار الهی مرتبط شود.

در قیامت، احساس خلأها و نداشتن هایی که می باید داشت یکی از سخت ترین عذاب ها است، یا بگو پایه کل عذاب ها همین مسئله ی علم به «نداشتن هایی» است که باید داشت. در آن عالم به خوبی احساس می کنیم که ظرفیت چه کمالاتی در ما بود که با اتصال به خداوند و انجام اعمال صالح آن ظرفیت از حالت بالقوه به بالفعل در می آمد و آن ها را بالفعل نکردیم. علم به این که خیلی چیزها می توانستیم بشویم و نشدیم موجب احساس نداشتن و خلأ در ما می شود. اگر استعداد داشتن کمالات را نداشتیم و علم به نداشتن آن را نیز احساس نمی کردیم، عذابی هم در درون ما شعله نمی کشید. ولی علم به نبودن ها و علم به خلأ هایی که باید موجود می شد، بسیار سخت است. در این دنیا از طریق اتصال به خدای باقی و اتصال به اسماء الهیه می توان این خلأها را جبران کرد و لذا فرمود: «مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ»؛ آنچه در نزد شما است ناپایدار و زوال پذیر است و آنچه نزد خداوند است باقی و پایدار است. زیرا در هر قضیه ای، یک طرف آن نفسانی و وجه الخلقی است، و طرف دیگر آن الهی و وجه الحقی است. طرف الهی آن می ماند ولی طرف بشری و دنیایی

آن نمی ماند. همان طور که نیت الهی من در کارهایم می ماند ولی نیت بشری من که به شما نظر داشته باشم و رضایت شما برآیم مطرح باشد، نمی ماند. پس این که همین حالا می توانستم نیت الهی بکنم و نکرده‌ام، خلأ آن به عنوان عذاب می ماند.

هر عملی و هر مخلوقی دو طرف دارد، طرفی الهی و طرفی غیر الهی. من و جنابعالی اگر تلاش کنیم و وجه الهی به عمل خود بدهیم و رضوان الهی مد نظرمان باشد، برایمان می ماند. طرف الهی عمل یعنی «اِئْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ»؛ (۱) عملی برای جلب وجه خداوند. و فرمود: «وَيُبْقِي وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»؛ (۲) و باقی می ماند وجه پروردگاری که دارای جلال و بزرگی است. درست در مقابل پایداری آنچه نزد خداست، نابودی آن چیزی است که نزد ما است، و با نظر به خودمان برای خودمان به وجود آورده ایم، بدون آن که ریشه قدسی و الهی داشته باشد، مثل این که بنده به شما سلام کنم به این امید که روزی هوای مرا داشته باشید، در این جا در نزد خود یک محملی برای سلام کردن به شما ساختم، این سلام کردن برای من نمی ماند ولی خلأ آن می ماند، در حالی که می شد برای خدا به شما سلام کنم، در آن حالت آن سلام کردن برای من می ماند بدون آن که خلأ آن در میان باشد و منجر به عذاب شود. البته عذاب ها درجه دارد گاهی نفس حسرت عذاب است، به اعتبار این که کاش بهتر از این عمل می کردم. گاهی نیتمان الهی است اما خلوصش کم است. این جا عذاب

ص: ۱۲۹

۱- سوره بقره، آیه ۲۷۳.

۲- سوره الرحمن، آیه ۲۷.

نیست اما نسبت به شرایطی که می توانستیم خلوص بیشتری در عمل داشته باشیم، یک نوع محرومیت از شور و شمع بیشتر است. در آن جا در مقایسه با احوالات آن هایی که در خلوص بیشتری بودند می گوئیم چقدر خوب بود که تماماً برای خدا مثلاً به دیدن پدر و مادرمان آمده بودیم.

آری عمل الهی پایدار می ماند ولی به همان اندازه که الهی است، و شدت و ضعف حضور آن عمل به شدت و ضعف خلوص ما در عمل بستگی دارد، به اندازه ای که خودمان به میان باشیم و قاعده ی «مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ» در زندگی مان جاری باشد، به همان اندازه با خلأ و ناپایداری آن عمل روبه روئیم، عملی که باید با نیت الهی جای خالی آن در جان ما نبود.

نیت الهی بکنید و بر آن اساس عمل نمائید و بدانید وجه غیر الهی آن نیت و آن عمل نمی ماند و لذا تلاش باید کرد همواره جنبه الهی عمل را تقویت کنیم و به خود بفهمانیم هر چه پای خود و پای غیر به میان باشد، پای حسرت و خلأ در میان است. آنچه به خدا وصل نیست چیز نیست، خلأ است که جای خالی اش می ماند و همان منشأ عذاب می شود و کل عذاب ها به جهت نبودن چیزهایی است که در جان ما باید باشد، ولی نیست.

چگونگی جزای عمل اهل ایمان

قرآن پس از طرح این نکته در ابتدای آیه، یک قدم جلوتر آمد و فرمود: ای آدم ها بیایید تکلیف خود را یکسره کنید و این را بدانید که هر کس در دینداری یعنی در همان جهت «مَا عِنْدَ اللَّهِ» پایمردی و صبر کرد

ص: ۱۳۰

جزایش برآیند همه ی کارها خویش نیست بلکه جزایش بر اساس بهترین کارهای او است. یک وقت تمام زحماتتان را جمع می کنند و میانگین می گیرند و نتیجه را بر اساس میانگین اعمالتان به شما می دهند، می گویند شما یک بار نمره ۱۰ گرفتی، یک بار ۱۲ و یک بار ۱۷، میانگینش می شود ۱۳. اما یک وقت می گویند آقا تو تلاشت را بکن پایمردی بکن ولی بدان «وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ آن هایی که در دین پایمردی و صبر کردند پاداش آن ها بر اساس آن بهترین است که انجام می دادند. یک بار نمره ۱۰ آوردی، یک بار نمره ۱۲ و یک بار ۱۷ همه را به تو ۱۷ می دهند. و این مژده بزرگی است برای انسانی که بنا را بر این گذاشته است که خلوص خود را روز به روز بیشتر کند. و این خاصیت صبر و پشتکار در دین داری است.

بعد از طرح آیه ی فوق به عنوان یک اصل کلی؛ در آیه بعد می فرماید ای زنان و ای مردان! بگذارید تا قصه ی زندگی شما را برایتان در این راستا روشن کنم، قصه ی زندگی شما این است که «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ»؛ هرکسی می خواهی باش، زن یا مرد، اگر عمل صالح انجام بدهی و مؤمن هم باشی «فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً»؛ حتماً حیات چنین کسی را پاک می کنیم و از وسوسه ها و عدم خلوص ها نجاتش می دهیم «وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»^(۱). و نتیجه کارش را با بهترین عملی که انجام داده به او می دهیم. «مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ یعنی با بهترین آن کارهایی

ص: ۱۳۱

که همواره می کرده جواب همه کارهایش را می دهیم. شما همواره نماز می خواندید و همواره نیتتان این بود که به بهترین شکل نماز را به جا آورید و در این امر پایمردی داشتید و همواره سعی بر بهتر شدن آن می کردید، حالا آن بهترین را می گیرند و تمام نمازهای شما را بر اساس همان نمونه ی عالی اش حساب می کنند. می فرمایند: زن می خواهی باش، مرد هم می خواهی باش، اگر عمل صالح انجام دهی در حالی که روح ایمانی خود را حفظ کرده باشی و جهت گیری قلبت به طرف حق باشد، اولاً: حیات را طیب می کنیم. ثانیاً: اجر بهترین عمل را به همه اعمالت سرایت می دهیم.

بودن پاک

چنانچه ملاحظه می فرمائید وقتی بحث از عالی ترین هدف و غایت یعنی «حیات طیب» از یک طرف و «اجر نیکوترین عمل» از طرف دیگر مطرح است تأکید دارد که در اینجا زن و مرد فرق ندارد، چرا که اوج کمال جایی نیست که برای رسیدن به آن مرد بودن، کمال و یا زن بودن، نقص باشد.

حیات طیب مژده بزرگی است، مشکلی که عموماً ما داریم این است که به داشتن حیات طیب، دل خوشیم ولی به آن نمی اندیشیم. متوجه نیستیم برای رسیدن به آن باید درجه شعورمان از حیات حیوانی بسیار بالاتر بیاید. در حالی که حیات حیوانی، حیات طیب نیست. خوک و گرگ حیات دارند و زنده اند اما این نوع حیات برای بنده حیات طیب نیست، خوک مظهر شهوات است و گرگ مظهر درندگی است، حیات بنده و جنابعالی

باید حیات انسانی باشد که آزاد از غلبه شهوت و کبر است، شأن حیات انسانی حیات طیب است، حیات انسانی باید از هرگونه رذیله ای خالص باشد، نه گرگ باشد، نه خوک، شهوتش شهوتی باشد زیر فرمان عقل شریعت، غضبش غضبی باشد زیر فرمان عقل شریعت، و جهتش، جهت نفی منیت و توجه به حق باشد، این حیات، حیاتی است که به آن حیات خالص و طیب می گویند. شما وقتی می گوید هوا پاک است به این معنی نیست که نیتروژن و اکسیژن نداشته باشد، هوای پاک هوایی است که آنچه نباید داشته باشد را ندارد. عقاید و صفاتی در ما هست که مزاحم جهت گیری ما به سوی حقیقت است آیه مژده می دهد که اگر هر زن و مردی در دین داری صبر و پشت کار داشت، عوامل مزاحم را از صحنه جانش پاک می کنیم، تا اولاً: در شرایط خوبی ادامه حیات دهد. ثانیاً: در قیامت با بهترین اعمال خود برای همیشه روبه رو باشد. گاهی خود آدم ها خود را نمی پذیرند و به جهت ناخالصی های خود، دوست دارند از خود فرار کنند، حیات طیب حیاتی است که انسان با خودش تضاد ندارد و بقاء خود را عین رسیدن به مقصد می داند، خودش با خودش آرام است و بودنش برایش شیرین است. برعکس بعضی ها که بودنشان را نمی خواهند، به هر دری می زنند تا غیر از این باشند که هستند، متوجه اند این نوع بودن که در آن هستند به درد نمی خورد، بودن دیگری هم که ندارند، لذا بودنشان عین اعلام نارضایتی از زمین و زمان است چون با بودن پاک همراه نیستند. شروع می کنند بهانه گرفتن که خانه ام این اشکال را دارد، همسرم آن اشکال را، غافل از این که با خودش مسئله دارد. گفت:

که خصم اوست سایه ی خویشان

چون به حیات طیب نرسیده و راه رسیدن به آن را هم گم کرده است.

با توجه به برکات حیات طیب و آفاتی که حیات ظلمانی برای انسان دارد خداوند برای هر زن و مردی راه رسیدن به حیات طیب را در آیه فوق «ایمان» و «عمل صالح» معرفی کرد و سپس فرمود نه تنها حیات طیب را به آن ها خواهیم داد، بلکه نایل شدن به نتیجه ی کامل ترین اعمال را به همه اعمال شان سرایت می دهیم. کافی است عزم ما آن باشد که در مسیر دین داری پایمردی و شکیبایی پیشه کنیم و هیچ حادثه ای ما را از مسیر دین داری منصرف نکند. در آیه قبل پیش از این که موضوع حیات طیب را برای زن و مرد مطرح فرمایند، فرمود: باید در مسیر دین داری پایداری و صبر داشته باشیم، در این آیه می فرماید: می خواهی زن باشی می خواهی مرد باشی، اگر عمل صالح انجام دهی و مؤمن باشی به عالی ترین درجاتی که ممکن است انسان در زندگی برسد، خواهی رسید. زندگی و مشی خود را مشخص کن که چه کسی می خواهی باشی و بر چه اصولی می خواهی پافشاری کنی. وقتی بنا گذاشتید سراسر عمر را در عین ایمان، در انجام عمل صالح جلو ببرید به طوری که هیچ چیز دیگری نتواند جای این ها را بگیرد، حالا می توان به مژده هایی که در آخر آیه می دهد امیدوار بود که «فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰٓةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مِمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ حتماً او را به حیات طیب احیاء می کنیم و اجرش را بر اساس بهترین عملی که انجام می داده، خواهیم داد.

وقتی خداوند در این آیه می فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً»؛ هر کس عمل صالحی انجام دهد - از زن و مرد - در حالی که مؤمن باشد، او را به حیات طیب احیاء می کنم؛ عملاً راه زندگی همراه با آرامش و نتیجه گیری کامل را در جلو ما قرار می دهد، دیگر اضطراب این که چه باید بکنیم و چه باید نکنیم در درون خود نداریم، راهی مطمئن به ما پیشنهاد می کند. بزرگانی که تکلیفشان را در این دنیا خوب فهمیدند طوری نبودند که همواره در درونشان خاری به جانشان فرود رود. چون راه زندگی خود را در این دنیا معلوم کردند، فهمیدند چه کسی هستند و بناست چه کاری بکنند. از آیه فوق آموختند بناست عمل صالح یعنی آنچه را دین پیشنهاد می کند پیشه ی خود کنند و ایمان به خدا را هم در قلب خود دائماً محفوظ نگه دارند. لذا می بینید نمازشان را سر وقت می خوانند، و کاری که در راستای بندگی باشد و از دستشان برآید انجام می دهند و دیگر هیچ. چون از نظر آن ها دیگری وجود ندارد. حالا ماشین های مدل جدیدی آمده است، به آن ها چه مربوط، چون راهی را انتخاب کرده اند که این چیزها در آن راه قدر و قیمتی ندارد که بتواند آن ها را از آن راه منصرف کند. گفت:

مَر

سفیهان را رباید هر هوا

چون که

نَبُودْشان گرانى قوا

این ها با تعریفی که به کمک آیه فوق برای زندگی خود کردند حجاب های بین خود و خدا و عالم قدس را کنار زدند، حالا شما عزیزان این را امتحان کنید و خود را در وادی وظیفه الهی وارد نمایید تا ببینید

چگونه راه به سوی خدا جلو قلبتان باز می شود. مثلاً بخواهید در نمازتان تشهد را با حضور قلب بخوانید، بگویید فعلاً کار من در این دنیا این است که تشهد خود را بخوانم، اصلاً زنده ام برای همین کار، به خودمان بفهمانیم در حال حاضر کار ما همین است. باز در وقت رکوع بفهمیم کار ما همین رکوع کردن است، اگر این حالت را آرام آرام بعد از مدتی به خود بفهمانید، ملاحظه می کنید که تمام وسوسه ها چون دودی بر هوا می رود، شما می مانید و نظر به زیبایی های عالم معنی، و آرام آرام نزدیک شدن به «حیات طیبه». حیات پاکی که از هرگونه وهمیات و وسوسه میرا است. در چنین فضایی می بینید به راحتی ارتباطتان با عالم غیب برقرار می شود، دیگر قلب مشکلی ندارد. دلیل موضوع هم از نظر علمی مشخص است زیرا تا انسان بی زمان نشود با عالم بی زمان نمی تواند ارتباط برقرار کند. اگر شما قبل و بعد را با خودتان به مسجد بیاورید، با توجه به این که قبل و بعد جنس ماده است و ماده با غیب سنخیت ندارد، لذا می بینید هرچه تلاش بکنید نمی توانید قلب را در حضور ببرید. تمام دستورات دین بر مبنای نظر به آیه فوق و امثال آن است و اگر آن دستورات عمل شود به نتیجه فوق العاده ی «حیات طیبه» می رسید. این آیه می فرماید اگر زندگی شما این شد و خود را این طور تعریف کردی که آمده ای در این دنیا تا عمل صالح انجام دهی، عملی که جنبه ی الهی در آن مطرح باشد و قلب در حین عمل نظر به حق داشته باشد، اگر آن عمل و فعالیت در بازار و کسب و کار هم باشد، و علاوه بر حُسن فعلی و پسندیده بودن عمل از نظر شرعی، حُسن فاعلی هم داشته باشد و طرفِ ایمان به حقایقِ عالم در آن

موجود باشد، در چنین حالتی دیگر بدون هیچ دغدغه ای راه پر نتیجه ای را در پیش گرفته ای. آری اگر توانستی به نور آیه فوق خود را این طور تعریف کنی، راه را پیدا کرده ای، به خود فهمانده ای من کارم در این دنیا آن کارهایی است که حق برایم روشن نموده است. لذا چون کارتان کار حقی است در مشغله های زندگی آنچنان لغزیده نمی شوید که ارتباط شما با خدا قطع شود و گرفتار کارهای روزمره گردید. بزرگان ما هم مثل من و شما فعالیت های مربوط به زندگی زمینی را دارند، هم غذا می خورند هم کار و کاسبی دارند ولی توانسته اند قلبشان را همواره در محضر حق نگه دارند و این حالت بسیار گرانقدری است، گفت:

اول

قدم آن است که او را یابی

آخر

قدم آن است که با او باشی

هنر بزرگان در این است که در هیچ حالی توجه قلبی خود را از نظر به خدا به جای دیگر نمی اندازند و در هیچ حال از آن عالم خارج نمی شوند و از کارها و صحنه هایی که خطر بیرون آمدن از آن عالم را دارد سخت پرهیز می کنند. دائماً باید به قلبمان القاء کنیم که خداوند فرمود: هر کس در این دنیا عمل صالح انجام دهد و مؤمن هم باشد به حیات طیب می رسد، و زندگی ما جز این نیست. حاصل چنین رویکردی شروع زندگی حقیقی است. در چنین فضایی اگر انسان در سخت ترین صحنه های زندگی قرار گرفت که قلب هر انسانی را می رباید، او در آرامش کامل مستقر است و قصه اش قصه انسان هایی می شود که خداوند در وصف آن ها فرمود: «رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ

ص: ۱۳۷

وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ»؛ (۱) انسان هایی که نه تجارت و نه داد و ستدی آنان را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و دادن زکات به خود مشغول نمی دارد و از روزی که دلها و دیده ها در آن زیرو رو می شود می هراسند. در آیه بعد از این آیه نیز در سوره نور می فرماید: «لِيَجْزِيََهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مِمَّا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ»؛ (۲) تا خدا بهتر از آنچه انجام می دادند به ایشان جزا دهد و از فضل خود بر آنان بیفزاید و خداست که هر که را بخواهد بی حساب روزی می دهد. یعنی وقتی در هر حال توجه قلب شما به سوی حق بود برکاتی نصیب شما می شود که غیر قابل پیش بینی خواهد بود، چون در آخر آیه فرمود: «وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ»؛ وقتی چنین آدم هایی خانه هم می سازند شاکله فکری شان این است که می خواهیم عمل صالح انجام دهیم، در راستای انجام عمل صالح باید یک خانه ای هم بسازیم، دیگر قلبشان در سیمان و آجر فرو نمی رود. وقتی این کارها آدم را می رباید و از مسیر اصلی می لغزاند که یادش می رود جای این خانه در زندگی اش کجاست. و این موقعی است که جای خودش را فراموش می کند، حیات طیب را مقصد و مقصود خود نمی گیرد و نگران حیات آلوده به دل دادن به دنیا و تجملات نیست.

ص: ۱۳۸

۱- سوره نور، آیه ۳۷.

۲- سوره نور، آیه ۳۸.

آیه می فرماید در راستای رسیدن به حیات طیب، زن و مرد مطرح نیست، زیرا زن و مرد بودن مربوط به بدن ها است، اصل انسان و حقیقت انسان نه زن است و نه مرد. و بزرگانی مثل حضرت آیت الله جوادی آملی «حفظه الله» در کتاب محققانه «زن در آئینه جلال و جمال» تا حدی که شرایط اجازه می داده این موضوع را روشن کرده اند. و اساساً در فلسفه اسلامی این بحث مشهور است که به طور کلی بدن ابزار روح است و در حقیقت روح دخالتی ندارد. (۱)

با توجه به این نکته مثلاً- اگر شما بخواهید کوه نوردی کنید حال یکی کت پوشیده و دیگری اوزکت، اما هر دو به قله رسیدند، آیا می توان گفت اوزکت مهم تر بود در رسیدن به قله یا کت؟ می بینید که فرقی نمی کند چون هر دو نفر که یکی کت پوشیده و یکی اوزکت هر دو به قله رسیدند، لباس برای این بود که بتوانیم از آسیب های مسیر حفظ شویم ولی لباس هیچ وقت در ارزیابی هدف نقش ندارد. حالا- اگر زن و مرد طبق آیه فوق هر دو می توانند به مقصد الهی خود که همان حیات طیب است، برسند آیا می توان گفت زن مهم تر است یا مرد؟ دقیقاً موضوع تفاوت زن و مرد نیز به همین شکل است که انسان ها از نظر بدن و جسم دو نوع و از نظر حقیقت و هدف یکی هستند و لذا بسیار سطحی نگری است که ارزش این دو نوع انسان را به جهت تفاوت

ص: ۱۳۹

بدن، متفاوت بدانیم. آری تفاوت بدن وظایف متفاوتی را برای هر کدام پیش می آورد، ولی برای هدفی یکسان.

دو نوع لباس است که هر لباسی اقتضاء خود را دارد ولی چه ربطی به ارزش صاحب لباس دارد. بنده این مطلب را نمی خواهم بگویم که از نظر نوع کارها زن و مرد باید یکسان باشند و باید با آن ها یک نوع برخورد کرد، آن قدر رابطه بین روحيات و بدن تنگاتنگ است که شما می دانید که هر بدنی روحيات خاص خود را می آورد، حتی اگر انسان قسمتی از بدنش را از دست بدهد در رابطه با آن قسمت روحيه اش عوض می شود، مادرهایی که مجبور می شوند طی عمل جراحی رحم شان را در آورند دچار تغییراتی می شوند از آن جمله که می گویند تا حدی احساساتمان نسبت به کودکان تغییر می کند. یا بارها تجربه شده با سکتة قلبی و تغییر حالت قلب، حتی پس از گذشتن از مرحله ی حاد بیماری، احساسات انسان تغییر می کند، البته شدت و ضعف این تغییرات به جاهای دیگر نیز مربوط است. به هر حال احساساتی که یک زن دارد به جهت بدن مادری و احساساتی که یک مرد دارد به جهت بدن پدری، جای خودش قابل توجه است اما هیچ کدام از این حرف ها اصل موضوع را منتفی نمی کند که بدن ابزار روح است و در حقیقت انسان دخالت ندارد، هر چند روح بدون تأثیر از بدن نیست، برای همین به ما توصیه می شود مواظب سلامت و بهداشت بدن هایتان باشید، همان طوری که می گویند بدن هایتان را گرفتار غذاهای زیاد نکنید، چون اقتضای بدن پرخور طوری است که دیگر روح نمی تواند

در آن شرایط آزادانه به مسیر روحانی خود ادامه دهد و مسیر لقمانی خود را طی کند. به قول مولوی:

از

برای لقمه ای این خوار، خوار

از

کف لقمان برون آرید خار

می گوید یک لقمه اضافه تمام درهای آسمان را به رویم بست، این خار را از قلبِ لقمانِ وجودِ من در آورید. عین این مشکل از آن طرف هم هست که اگر آقایان و خانم ها بیش از حد به بدنشان بی محلی کنند و آن را ضعیف نمایند، روحشان را گرفتار می کنند و صفای روحیشان را از دست می دهند، در عینی که نمی خواهیم منکر احوالات روح در رابطه با بدن باشیم، اما می خواهیم یک اصل منطقی را نگذاریم از دست برود که ارزش هر انسان به هدفش است، اگر هدف او پست باشد آن انسان پست است، اگر هدف او متعالی باشد آن انسان متعالی است حالا اگر هدف زن و مرد یکسان و متعالی بود پس معلوم می شود آن دو یک ارزش دارند. در این راستا کسی مهم تر است که به این هدف متعالی نزدیک تر است، چه زن باشد چه مرد. آیا دیگر جای این سؤال می ماند که زن مهم تر است یا مرد؟ یا این سؤال نشانه غفلت از معارف عالیه قرآنی است؟ قرآن می فرماید هدف زن و مرد حیات طیب است و فرقی هم بین آن ها نیست. حال با توجه به این که دروغ بستن به خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله موجب بطلان روزه می شود اگر در ماه رمضان کسی بگوید: خدا زن ها را بیشتر از مردها اهمیت داده یا مردها را بیشتر از زن ها بها داده است، روزه او باطل است، چون به خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله دروغ بسته است. حتی اگر به زبان نگوید ولی در قلبش چنین تصویری داشته باشد یقیناً این قلب نمی تواند سیر و سلوک

ص: ۱۴۱

کاملی بکند، قلبی که گرفتار باطل است سلوک الی الله برایش ممکن نیست.

آیه می فرماید برای رسیدن به حیات طیب ابزارها فرق می کنند ابزار زن با ابزار مرد از نظر بدن فرق می کند، به همین جهت گاهی وظایفی که به عهده زنان است با نظر به ابزاری می باشد که مخصوص به آن ها است، ولی وظایفی هم به عهده آنان است که هیچ ربطی به زن بودن آن ها ندارد و نظر به انسانیت آن هاست. در باره مردها هم همین طور است. حالا کدام مهم هستند؟ این یک روح شیطانی و ضد قرآنی است که مردی فکر کند زن پایین تر از خودش است یا زنی فکر کند خودش بالاتر از مرد است. بدن مرد اقتضای خاصی دارد که مثلاً جهاد ابتدایی برای او واجب می شود ولی برای زن نه. یا مسئولیت پیغمبری که همراه است با جهاد و انبوه کارهای اجرایی اقتضا می کند که پیامبر مرد باشد ولی همان خدایی که پیامبران را از جنس مردان انتخاب فرمود، روشن کرد «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقِيكُمْ»؛ در نزد خدا گرامی ترین شما متقی ترین شما است. ملاک ارزش گذاری، قرب به خدا است، قرب به خدا که زن و مرد ندارد.

حضرت زکریا علیه السلام وقتی وارد محراب حضرت مریم علیها السلام می شدند «وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا»؛ (۱) نزد آن حضرت رزق های خاصی دیدند که با غذاهای معمولی متفاوت بود، پرسیدند ای مریم این ها از کجا برای تو می آید؟ «قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ»؛ گفت از

ص: ۱۴۲

طرف خداست، خداوند هر که را بخواهد بدون حساب و اسباب های عادی رزق می دهد. این جا بود که حضرت زکریا علیه السلام متذکر شدند چرا برای پیدا کردن فرزند به عوامل فوق عوامل عادی متوسل نشوند و لذا؛ «قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ»؛^(۱) گفت خدایا! حالا که این قدر کار از تو می آید که این زن تنها را به این مقامات رساندی، یک سِیَلب پاک هم به من بده، چرا که تو به تقاضاهای بندگانت توجه داری، خدا هم وقتی اطمینان آنچنانی را در حضرت زکریا علیه السلام نسبت به الطاف الهی دید، فرمود: «إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ»؛^(۲) تو را به تولد یحیی مژده می دهم. وقتی آن پیامبر خدا با روبه روشن شدن با حضرت مریم علیها السلام متوجه شدند آن حضرت چه مقاماتی به دست آورده متذکر شدند که می توانند بالاتر از این ها به خداوند نظر کنند و از او ماوراء اسباب عادی و از قدرت «لَدُنِّي» او تقاضای فرزند نمایند.

در نگاه قرآنی با توجه به آیه ی فوق، متوجه می شویم حتی در مقایسه یک پیامبر و یک زن الهی، قرآن مقام آن زن را بالاتر نشان می دهد که حتی از جهتی راهنمای آن پیامبر باشد، اینجاست که اگر کسی در مقایسه نسبت به حقیقت زن و مرد یکی را پائین تر از دیگری بداند نگاه قرآنی ندارد. عزیزان متوجه باشید اگر اعتقادتان غیر قرآنی شد به همان اندازه در سلوک معنوی متوقف می شوید زیرا قلب در آن صورت نورانیتش کامل نیست.

ص: ۱۴۳

۱- سوره آل عمران، آیه ۳۸.

۲- سوره مریم، آیه ۷.

پس طبق آیات قرآن چون مقصد زن و مرد هر دو متعالی است پس هر دو می توانند به مقاصد متعالی برسند زیرا حقیقت هر دو از نظر قرآن یکسان است. ممکن است برای رسیدن به مقصد ابزارهایشان فرق کند ولی در سیر به سوی مقصد هیچ تفاوتی با یکدیگر ندارند. به تعبیر عمان سامانی:

همتی

باید قدم در راه زن

صاحب

آن خواه مرد و خواه زن

غیرتی

باید به مقصد رهنورد

خانه

پرداز جهان چه زن، چه مرد

شرط

راه آمد نمودن قطع راه

بر

سر رهرو چه معجز (۱)

چه کلاه

حجاب دوگانگی ها

نکته دیگر که در بصیرت ما مؤثر است این که هر وقت در قلب شما نسبت به زن و مرد از نظر ارزش، دوگانگی پیدا شد بدانید به همان اندازه شیفتگی نسبت به خدا در قلب شما کم شده است. اگر تمام نظرتان به احد باشد هیچ وقت در مخلوقات خدا دوگانگی نمی بینید که بخواهید یکی را پائین تر از دیگری به حساب آورید، واقعاً دوگانگی نمی بینید چون دوگانگی وجود ندارد. حتی اگر قلب شما دوگانگی دید و به ذهنتان آمد که زن مهم تر از مرد است یا مرد مهم تر از زن و بعد هم به خودتان تذکر دادید که هیچ کدام مهم تر از دیگری نیستند، بدانید در نظر به مخلوقات خداوند نگاه کاملی ندارید، اما فاسد نشده اید. یک وقت به قلبتان نمی رسد که راستی زن ها مهم ترند یا مردها و اصلاً دوگانگی بین آن ها نمی بیند. این

نگاه سالمی است و حجابی بین شما و حق از این جهت ایجاد نشده اما اگر حجاب بود ولی متوجه آن حجاب بودید، در مرتبه پائین تری هستید، هر چند محجوب کامل نیستید، بلکه متوجه حجاب می باشید، زیرا به گفته مولوی: «متحد بودیم یک گوهر همه» و به تعبیر قرآن همه در محضر ربوبی حاضر شده ایم و از ما سؤال شد «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟»؛ (۱) آیا من رب شما نیستم. و همه ما، چه زن، چه مرد، گفتیم: «بَلَىٰ شَهِدْنَا» آری تو پروردگار ما هستی و ما در حقیقت وجود خود ناظر چنین ربوبیتی می باشیم. ما آن جا یکی بودیم، وقتی پایین آمدیم دوگانگی ها پیدا شد. خودمان هم در بین صحبت ها تعبیر خوبی داریم می گوئیم «چرا تو و منی می کنی؟» من و تو مقام انسانی است که در حجاب است. حالا اگر ما همدیگر را دوگانه ببینیم، عملاً به خودمان بیشتر نظر می کنیم و این شروع یک نحوه خودخواهی است. اگر انسان خود را دید ولی شما را هم یک حقیقت جدا دید، حتماً خودش را مهم تر از شما می بیند و این شروع «أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ»؛ (۲) و هم سخن شدن با شیطان است. لذا است که قرآن اصرار دارد شما همگی یک حقیقت بوده اید که از آن حقیقت هر کس همسر خود را در کنار خود دارد. می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً»؛ (۳) ای مردم! بترسید از پروردگاری که همه ی شما را از یک نفس واحد خلق کرد و

ص: ۱۴۵

۱- سوره اعراف، آیه ۱۷۲.

۲- سوره اعراف، آیه ۱۲.

۳- سوره نساء، آیه ۱.

زوج آن را نیز از آن نفس واحد خلق نمود و از آن دو، زنان و مردان زیادی را گسترش داد.

وقتی انسان چشم دلش متوجه یگانگی‌ها نبود ولی عقلش متذکر موضوع بود. باید خود را به زحمت بیندازد و موضوع یگانگی بین زن و مرد را به دل تفهیم کند ولی اگر کسی بتواند محو و شیفته حق بشود دیگر دوگانگی نمی‌بیند، این‌ها همه مظاهر حق‌اند با جلوات مختلف. اصلاً این فرهنگ که تلاش می‌کند زن از مرد عقب نیفتد، فرهنگ انسان‌های گرفتار هبوط است و جمع کردن ورقه‌های جنت برای پوشاندن عیب‌ها.

دوگانگی بین زن و مرد از کجا؟

اگر عنایت فرمائید ملاحظه خواهید کرد در دوران جدید و با به صحنه آمدن فرهنگ مدرنیته، به بشر ظلم بزرگی شد، در فرهنگ دینی هزاران سال بشریت زندگی کرد و این حرف‌ها نبود که زن مهم‌تر است یا مرد- البته آسیب‌هایی که حاکی از انحراف در آن فرهنگ است همیشه استثنا بوده است، با طرح استثناها نباید اصل موضوع را فراموش کرد- قرن‌ها مادران ما کنار پدران ما زندگی می‌کردند و هر کدام بر اساس فرهنگ دین، خود را تعریف کرده بودند و جلو می‌رفتند. در فرهنگ دینی این موضوع مطرح نبود که جای زن کجاست و جای مرد کجاست. پیرمردها و پیرزن‌های متدین این زبان را نمی‌شناسند این زبان با انسان دینی بیگانه است که جای زن کجاست و جای مرد کجاست، این زبان، زبان غرب بعد از رنسانس است که با پشت کردن به نگاه دینی، گرفتار دوگانگی‌ها شد و بحث

حقوق زن و مرد به معنی جدید آن مطرح شد، ما هزارسال، نه زن بودیم و نه مرد، بلکه کنار هم مؤمنه و مؤمن بودیم، آری

متحد

بودیم یک گوهر همه

بی

سر و بی پا بُدیم آندم همه

چون

به صورت آمد آن نور سره

شد

عدد چون سایه های کنگره

کنگره

ویران کنید از منجیق

تا

رود فرق از میان آن فریق

نمی خواهم بگویم حالا که به این مصیبت افتاده ایم فکری برای رفع آن نکنیم، ما وظیفه داریم در شرایط موجود جواب انبوه سؤال هایی را بدهیم که در اثر مواجهه با فرهنگ مدرنیته و تعریف آن فرهنگ از عالم و آدم پیش آمده است، ولی در فضایی که همه نظرها به حق است، کسی به خودش نگاه نمی کند تا بحث شود من محترم تر هستم یا او، همه مستغرق در انجام وظیفه اند و از برکات چنان حالتی کاملاً بهره می گیرند. در مقام شیفتگی و دلدادگی این سؤال ها نیست، چون در آن مقام ما به خودمان نگاه نمی کردیم تا مجبور شویم خودمان را وصله و پینه کنیم. در بهشت بودیم و مستغرق تماشای جمال یار، شجره را نگاه نمی کردیم، خدا را نگاه می کردیم. خدا لعنت کند شیطان را که گفت شجره را نگاه کن تا از آنچه به نام جاودانگی است بهره مند شوی، ما که در آن جا در جاودانگی بودیم چه چیزی باعث شد که ما از جاودانگی در آمدیم جز شیطانی که خواست ما را به درخت جاودانگی راهنمایی کند؟ این که کسی بیاید بگوید آقا زن مهم تر است یا مرد، اول محرومیت از یگانگی ها بود. ما داشتیم زندگی می کردیم، این سؤال ها را نداشتیم، ما در همان چیزی بودیم که حالا شما به دروغ شعار می دهید که می خواهید ما را وارد آن کنید. می گویند حقوق

زن و مرد را رعایت کنید آری حتما باید رعایت کنیم، عرض کردم هرکس تصور قلبی اش این باشد که زن مهم تر است یا مرد، این فرد دلش دل ایمانی نیست، ولی در بستر دینی این حرف ها نیست. آنقدر که زن دوست دارد سختی بکشد تا همسرش راحت باشد، خود مرد برای خود دلسوزی نمی کند، و عین این حالت برای مرد هست، خود را به آب و آتش می زند تا همسرش راحت باشد. در چنین فضائی شیطان گفت: «هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَى»؛ (۱) آیا تو را به درخت جاودان و مُلکی زوال ناپذیر هدایت کنم؟ و از آن طریق به طرف چیزی رفتیم که می خواستیم از آن فرار کنیم، اول مشکلات شد و شروع برگ جمع کردن برای پوشاندن زشتی های سر بر آورده. مشکلات مربوط به حقوق زن و مرد را باید در جدایی از فضای زندگی جستجو کرد، حال چه این مشکلات در اثر سوء استفاده از دین باشد و به نام دین مردسالاری را حاکم کنند، و چه ناشی از خروج از دین باشد و رشد دادن دوگانگی و رقابت بین زن و مرد. باید مسئولان فرهنگی جامعه، آرمانی را که دین برای زن از یک طرف و برای خانواده از طرف دیگر مطرح می کند بشناسند و برای نزدیک شدن به آن برنامه ریزی کنند، بدون آن که گرفتار فرهنگ فمینیستی و روحیه دوگانگی بین زن و مرد شوند.

مادر بزرگ های ما نسبت به همسران خود هرگز احساس دوگانگی نمی کردند تا بحث رجحان حقوق یکی بر دیگری پیش آید، آن ها در عین زندگی مشترک و استقلال اقتصادی در آنچه مربوط به خودشان بود،

ص: ۱۴۸

کاملاً به اهداف عالیه زندگی نظر داشتند. پدربزرگ های ما هم هیچ وقت نمی گفتند ما مردیم و باید قلدری کنیم، آن هایی که در فرهنگ اسلام پروریده شده بودند زندگی را مافوق این حرف ها می دیدند. آیت الله جوادی «حفظه الله» از قول استادشان مرحوم فاضل تونی «رحمه الله علیه» نقل می کردند؛ «همکلاسی های ما در اصفهان قبل از این که به عنوان طلبه ی رسمی وارد مدرسه صدر شوند، تا کتاب مکاسب را نزد مادرانشان خوانده بودند». یعنی تا صد و پنجاه سال گذشته چنین فضایی در خانه های ما حاکم بود. عرض کردم ما نباید شرایطی را مورد قضاوت قرار دهیم که با شهادت شیخ فضل الله نوری و حاکمیت روشنفکران و نفوذ فرهنگ مدرنیته در امورات جامعه، از زندگی گذشته خود جدا شدیم و مقلد فرهنگ غریبه ای شدیم که هر جا پا گذاشته بیش از آن که اصلاح کند جامعه را گرفتار بحران کرده، آری نباید برای قضاوت خود چنین جامعه ای را مد نظر قرار دهیم که با شعارهای مدرن گرفتار گسستگی تاریخی شده است. ما از قاجاریه به بعد از همه چیز واماندیم، قوم قاجار به عنوان نژاد مغول خود را به عنوان فاتح ایران احساس می کردند، و نه ایرانی اصیل، آنچنان شیفته غرب شدند که در دوران آن ها همه گذشته ما نفی شد، بین مدرنیته و سنت ماندیم و بحران شروع شد. ما برای خود و برای اداره شهرها برنامه داشتیم، ما هزار سال بهترین نوع ارتباط با طبیعت را آزموده بودیم و بهترین آرامش را در دل طبیعت برای خود شکل داده بودیم. در منظر دینی ارزش انسان به این است که خوب بندگی کند، نه آن که خوب آپارتمان بسازد، ملت ها را نباید با ارزش های غربی مقایسه

کرد، باید آن‌ها را نسبت به اهداف مقدسی که باید بدان دست یابند ارزیابی نمود و این که آیا حکیمان و نخبگان آن‌ها توانسته‌اند بستر رسیدن به آن اهداف را در زندگی شکل دهند یا نه.

آری یک وقت خود را نسبت به اهداف عالی‌ای که باید بدان می‌رسیدیم مقایسه می‌کنیم، مسلّم عقب افتادگی‌هایی داریم، ولی یک وقت خود را با غرب و اهدافی که آن فرهنگ برای انسان در نظر گرفته، مقایسه می‌کنیم که در این صورت با چشم غرب به خود می‌نگریم، این همان موضوعی است که در بهشت خواستیم با چشم شیطان زندگی خود را شکل دهیم و در نتیجه از همه چیز محروم شدیم. زیرا:

زان که هر

بدبخت خرمن سوخته

می‌نیارد

شمع کس افروخته

شیطانی که با تمرد از فرمان الهی همه زحمات خود را بر باد داد نمی‌تواند آرام بنشیند تا ما را در بهشت الهی غرق تماشای جمال پروردگارمان ببیند، با شعار جاودانگی ما را از جاودانگی در بهشت محروم کرد، همچنان که با شعار آزادی زنان، زنان را از زندگی زیبای دینی محروم نمودند و گرفتار یک نوع بی‌کسی کردند. کارشناسان امر به ما خبر می‌دهند: «بی‌کسی و تنهایی زن، ناشی از فروپاشی خانواده، در غرب بیداد می‌کند. این امر بین زن و مرد مشترک است، اما زن به لحاظ ظرافت روحی اش بیشتر آسیب می‌بیند. بسیاری از زنان از آدمی زاد ملول گشته با سگ و گربه روزگار می‌گذرانند»^(۱) آیا نزدیکی به فرهنگ غربی و طرح دوگانگی بین زن و مرد ما را به زندگی بهتری رساند یا آن وقتی که مردم

ص: ۱۵۰

ما بی سروصدا بر اساس راه و رسمی که خود تدوین کرده بودند، زندگی کردند و بندگی خود را رشد دادند؟ مردمی که کتاب های تاریخ - که کتاب زندگی سلاطین است - چیزی در مورد آن ها ننوشتند ولی روح تاریخ مربوط به آن ها است. بناست در دنیا و برای اهل دنیا خبری از آن ها نباشد ولی «طُوبَى لِلْغُرَبَاءِ» زنده باد آن هایی که به ظاهر خبری از آن ها نیست ولی روی این زمین زندگی توحیدی کردند و رفتند. مگر ما در روایت قدسی نداریم «أُولَیَآئِی تَحْتَ قَبَآئِی لَآ- یَعْرِفُونَهُمْ غَیْرِی» (۱) اولیاء و دوستان من زیر قبه ی من هستند هیچ کس جز من آن ها را نمی شناسد. ملت ها و تمدن های بزرگ به اهداف مقدس می اندیشند و نه به نمایش خود در چشم دیگران.

فرهنگ بحران زا

موضوع غرب یک پدیده نوظهوری است که حیات خود را در لوکس کردن زندگی و نمایش دادن خود به دیگران جستجو می کنند، این نشانه بی هویتی و بی ریشه بودن این تمدن است. این ها همیشه برای سایر ملل مسئله ایجاد می کردند، نمونه اش اسکندر مقدونی که از آتن بلند شد و آمد این جاها را به هم ریخت و بعد به مصر رفت. معلوم نیست چرا؟ چون معنی بودن در یک زندگی مقدس و متعالی را گم کرده بودند، کارشان این نبود که خودشان زندگی کنند. یکی از عزیزان تحقیق کرده که باروت را اولین بار چینی ها اختراع کردند اما هیچ وقت با آن توپ نساختند

ص: ۱۵۱

چون باروت را اختراع کردند تا در کنار زندگی از آن استفاده کنند اما همین که باروت به دست اروپایی ها افتاد با آن توپ ساختند و برنامه تجاوز به سایر ملت ها را شروع کردند. ولی چینی ها چون روح تجاوز نداشتند از آن، وسیله ی تجاوز به سایر ملت ها درست نکردند. یا همین چینی ها برای اولین بار قطب نما را اختراع کردند، اما کشتی های غول پیکر برای سرکشی به سایر قاره ها نساختند، چون می خواستند خودشان زندگی کنند ولی همین که قطب نما به دست اروپایی ها افتاد با همان روحیه به اسم مسافرت در اقیانوس ها اکثر ملت های دنیا را تحت استعمار خود درآوردند و بلایی بر سر مردم آفریقا آوردند که عملاً دیگر آن آفریقایی که خود صاحب تمدن بود - بدون آن که خود را برای تجاوز آماده کرده باشد- نابود گشت. گویا باید همه دنیا نوکر روح اروپایی شوند. معلوم است وقتی این روح و روحیه به صحنه آمد مسلم بنده و جنابعالی باید برای مقابله با آن مجهز شویم ولی متوجه باشیم بشر در تاریخ کهن خود به طوری زندگی می کرده که بیش از آن که خود را به رخ سایر ملل بکشد، به ساحت قدسی خود می پرداخته، آن نوع زندگی که قابل نمایش نبوده است.

حرف بنده این بود که ما سالهای سال در یک فضای دینی زندگی می کردیم ولی این حرف ها هم نبود که حق زن یا حق مرد چه شده است، این حرف ها که حکایت از روحیه رقابت و دوگانگی دارد با حضور فرهنگ غربی از دوره ی قاجار که با یک خودباختگی با فرهنگ غربی روبه رو شدیم، پیدا شد و با نهایت بی تدبیری همه گذشته خود را نفی کردیم و هر چه غربی بود برایمان اصیل جلوه کرد، به طوری که پادشاه

قاجار خاک باغچه اش را هم از بلژیک آورد. در جامعه ای که تمام مناسباتش را با دین اسلام تنظیم کرده ناگهان فرهنگی وارد می شود که هیچ توجهی به دین ندارد، حاصل کار رضاخان می شود که به پسرش از جزیره موریس نامه می نویسد؛ «مرا انگلیسی ها آوردند، خودشان هم بردند، باید از آن ها بترسی ولی باید کاری کنی که مردم از تو بترسند». تا این حد خودباختگی و زبونی در مقابل غرب کار را به کشف حجاب اجباری کشاند و چه بلبشویی در این کشور راه انداختند، از گذشته خود رانده شدند و نسبت به غرب هم خود را باخته دیدند. هرکس هرکاری از دستش می آمد می کرد، و لذا فضای خانواده های ما تبدیل شد به قلدری مردها و تضعیف زنان. و متأسفانه غرب زده ها این شرایط را که هنوز هم ما گرفتار آن هستیم و روحیه بعضی از پدران ما حاصل فضای فرهنگ چنین زمانی است، به عنوان فرهنگ خانواده دینی عمده کردند و با فرهنگ غربی مقایسه نمودند و نتیجه گرفتند اسلام زن را تحقیر کرده است. و روشنفکران بریده از فرهنگ کهن ما نیز تحت تأثیر همین حرف ها سخن گفتند و قلم فرسایی کردند. آری در برهه ای از تاریخ تشیع چنین گرفتاری هست که زن تحقیر شده ولی این درست در زمانی است که فرهنگ دینی آسیب دیده است. همان طور که در اهل سنت به جهت آسیب بیشتری که به دین وارد شد، تحقیر زن بیشتر اعمال شد و هنوز هم ادامه دارد، در حالی که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «خِيارُكُمْ، خِيارُكُمْ لِئَسائِهِمْ»؛ (۱) بهترین شما کسانی هستند که برای زنان خود همسران خوبی باشند.

ص: ۱۵۳

آیا این منطقی است که برخورد غیر اسلامی بعضی از مردان را نسبت به زنان به پای اسلام بگذاریم و بعد نتیجه بگیریم باید با روش اروپایی نهضت احیاء حقوق زنان راه بیندازیم و با منظری که غربی‌ها به زن می‌نگرند همه چیز خود را از دست بدهیم؟ چه شد که در خانواده‌های ما تو و منی پیدا شد؟ آیا در فضای خانواده‌های دینی با آن اهداف مقدسی که در آن مطرح است، تو و منی بین اعضاء خانواده مطرح است که حالا- مجبور شویم یک طوری این تو و منی‌ها را وصله کنیم؟ البته وقتی تو و منی پیدا شد باید وصله کرد، ولی اگر شیفتگی دینی بیاید و گذشت قسمتی از دین داری حساب شود دیگر این حرف‌ها پیش نمی‌آید. وقتی دین در میان باشد چیزی پاره نمی‌شود که مجبور شویم وصله کنیم. در فضای هزارسال یگانگی چیزی به نام رقابت زن و مرد نبود، به اندازه‌ای که از خدای یگانه جدا شدیم دوگانگی‌ها خود را نشان داد و در فضای دوگانگی، حق زن و مرد مطرح و هزاران هزار مشکل ظاهر می‌شود.

گاهی دوستان سؤال می‌کنند چرا اسلام جواب سؤال‌های پیش آمده را نمی‌دهد ابتدا عنایت داشته باشید این سؤال‌ها از وقتی طرح شد که انسان‌ها از خانه ایمانشان فاصله گرفتند، آری اسلام آنچنان برای همه تاریخ وسعت دارد که در هر شرایطی جواب گوی سؤالات بشر است، ولی فراموش نفرمائید در مان اصلی سؤالات این است که سعی کنیم مردم به خدا وصل شوند تا اصلاً این حرف‌ها مطرح نباشد. در جلسه سوم کتاب «آشتی با خدا» عرض شد بسیاری از این سؤال‌هایی که در زندگی ما نسبت به خدا پیش می‌آید به جهت بی‌ثمری حیات است، انسانی که از حیاتش بهره

کافی نبرده است و حالا سؤال دارد که «چرا خدا من را خلق کرد» مثل کسی است که مطابق آدرسی که در دست دارد، آن جایی را که باید برود پیدا نکند، در این حالت است که می گوید این چه آدرسی بود که به ما دادید؟ اما اگر مطابق آدرسی که به او داده اند آن جایی را که می خواست پیدا کند، دیگر نمی گوید این آدرس را چرا به ما دادند، وقتی به مقصدی که می خواست رسید، دیگر سؤال برایش نمی ماند. می گوید خوب شد که آمدیم.

وقتی انسان از خانه ایمانش جدا شد و از نظر به اهداف مقدس غفلت کرد، نظر به خود شروع می شود، خود را می بیند و این که خودش غیر از آن دیگری است و این شروع بحث است که آیا حقوق زن و مرد باید مساوی باشد یا نه، چرا ارث زن با ارث مرد مساوی نیست، و هزاران سؤال دیگر که البته اگر جواب درستی به آن ها داده نشود جوانان ما نسبت به حقانیت اسلام مسئله دار می شوند و باید در عین توجه به حیات طیب که قرآن برای زن و مرد به طور یکسان تعیین نموده، روشن شود که این تفاوت ها اولاً: تبعیض نیست، ثانیاً: طوری حقوق زن تنظیم شده که زن بتواند در بستر مسئولیت تربیتی خود بدون هرگونه دغدغه اقتصادی به کار خود ادامه دهد.

بیش های کهنه با واژه های نو

باید روشن شود هر جا پای دین - به عنوان مکتب حساس به تربیت و تعالی انسان - ضعیف شد، حقوق زنان به شدت مورد بی مهری قرار می گیرد، حال

چه به اسم دین - ولی دین منحرف - این بی مهری انجام گیرد، و چه به اسم های دیگر. «مجمع دینی در فرانسه در سال ۵۸۶ میلادی پس از بحث زیادی که در موضوع زن کرده مقرر داشته که زن انسان است ولی برای خدمت مرد آفریده شده است.»^(۱)

ملاحظه بفرمائید وضع چه اندازه اسفبار بوده که مجمع دینی فرانسه که تحت تأثیر تورات و انجیل بوده است، در آن فضایی که زن را حیوانی می دانستند که صورت انسانی دارد، تلاش کرده بفهماند زن انسان است و با این همه تا حدود صد سال پیش در انگلستان زن جزء جامعه انسانی محسوب نمی شد.^(۲) و باز امروزه هر اندازه از نگاه دینی به زن دور شویم، بخواهیم و نخواهیم در منظر جامعه، زن از ارزش واقعی خود دور می افتد، نمونه های آن فراوان است و عفت قلم اجازه سخن راندن از آن را نمی دهد. ولی متوجه باشید همان فکری که معتقد است زن جزء جامعه انسانی محسوب نمی شود و یا موجود پلیدی است که شیطان به وجودش آورده، در دنیای مدرن و با فاصله گرفتن از دین، با همان دیدگاه به زن می نگرد ولی با واژه های جدید و ظاهری حيله گرانه، به عبارت دیگر بینش همان بینش است منتها واژه ها تغییر کردند. امروزه در کشور آمریکا یکی از معضلات دولت، زنانی هستند که در اثر ضرب و شتم مکرر مردان مجبور شده اند از خانه فرار کنند و جایی برای زندگی ندارند. دولت آمریکا سوله های بزرگی برای سکونت این

ص: ۱۵۶

۱- کتاب فراهایی از اسلام، انتشارات جهان آرا، مقاله حقوق زن در اسلام، علامه طباطبائی «رحمه الله علیه»، ص ۱۴۱.

۲- همان، ص ۱۴۱.

زنان به وجود آورده و روز به روز بر تعداد این نوع سوله‌ها اضافه می‌شود. زیرا وقتی بشر از خانه ایمانش فاصله گرفت و معنی ظرائف تربیتی به فراموشی سپرده شد و زن صرفاً به موجودی برای شهوت رانی تبدیل شد، انواع ظلم‌ها به این حساس‌ترین شخصیت اجتماع اعمال می‌شود و فمینیسم چه بداند، چه نداند چون نتوانست جایگاه معنوی زنان را احیاء کند به همان فرهنگی دامن می‌زند که عملاً زنان موجودات بی‌مقدار و دردسر سازی خواهند بود. در حالی که در منظر اسلام این حرف‌ها نیست، خداوند در قرآن می‌فرماید: «أَنِّي لَا أُضَيِّعُ عَمَلَكُمْ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ»؛ (۱) هرگز من عمل هیچ‌کدام از شما را ضایع نمی‌کنم، چه زن باشید چه مرد، بعضی از شما از بعضی دیگر هستید و دوگانگی بین شما نیست. چنانچه ملاحظه می‌فرمائید اولاً: نظر و جهت زن و مرد را به سوی معنویت می‌اندازد که اعمال معنوی شما اصالت دارد. ثانیاً: در اعمال معنوی از نظر نتیجه، هیچ‌فرقی بین زن و مرد نیست. اسلام برای این که جامعه با طرح زن بودن و مرد بودن جبهه‌ی دوگانه نسازد و دعوا بر سر ارزش زن، یا ارزش مرد به وجود نیاید می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا، إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»؛ (۲) ای مردم همه شما را چه مرد، چه زن، ما آفریده‌ایم، آن‌هم به صورت‌ها و شکل‌های مختلف برای آن که با همدیگر آشنا شوید و همدیگر را بشناسید، ولی هیچ‌کدام این تفاوت‌ها

ص: ۱۵۷

۱- سوره آل عمران، آیه ۱۹۵.

۲- سوره حجرات، آیه ۱۳.

عامل ارزش نیست، بلکه فقط گرامی ترین شما نزد ما با تقواترین شماست. اگر این بانگ بلند و رسای اسلام نبود معلوم نبود امروز در شرق و غرب عالم چگونه با زنان برخورد می شد.

بیماری غرب یا بیماری ما؟

آیا وقتی زنان متدین و مردان متدین در کنار هم مشغول انجام وظیفه هستند حرفی تحت عنوان تساوی زن و مرد موضوعیت می یابد؟ یا طرح این حرف جایی معنی می یابد که از فضای دینی و انجام وظایف مطابق دین خارج شویم؟ و این اول مصیبت است و شعار تساوی مرد و زن هم هیچ مشکلی را حل نکرد و نمی کند. در جامعه ای که زن حس کند می تواند مادر خوبی برای فرزندانش یا زن متدینی برای خدمت به جامعه باشد هرگز بحثی تحت عنوان تساوی حقوق زن و مرد مطرح نیست، چون همه چیز بر اساس دینی که مطابق فطرت انسان ها است و مصالح عموم جامعه را در نظر گرفته، تعریف شده است. این بیماری، بیماری غرب است نه بیماری ما، باید مواظب بود این بیماری به جامعه و خانواده ما سرایت نکند. زن در زن بودنش کامل است، بدون این که مرد شود. مرد هم در مرد بودنش کامل است بدون این که بخواهد زن شود. این فضا فضایی است که روح ایمان در منظر ما قرار می دهد و زمینه را جهت شکوفائی ایمان برتر آماده می سازد همان ایمانی که در آخر آیه ۹۷ سوره نحل در موردش فرمود: «وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ یعنی حتما ما اجر آن زنان و مردان متدین را به بهترین شکل از انواع اعمال

صالحی که انجام داده اند می دهیم. ما باید در خلوت انس خود با خدای خود به زندگی خویش هرچه قدر می توانیم رونق بخشیم و به ثمره های غیر قابل پیش بینی اش امیدوار باشیم، بقیه هر چه هست فرع است.

کمال حقیقی از آن کیست؟

حال با توجه به بحث هایی که شد بر گردید به آیه ای که در ابتدای بحث مطرح شد. فرمود: ای انسان ها اگر سیر و مسیر تان آن باشد که عمل صالح شرعی جزء زندگی تان قرار گرفت به حیاتی طیب و پاک یعنی حیاتی که از هر گونه نقص فکری و صفت عملی مبرا است، نایل می شوید و در این مسیر هیچ تفاوتی بین زن و مرد نیست، و در راستای ادامه چنین زندگی، همه اعمالتان به عالی ترین شکل ممکن پذیرفته می شود.

در نگاه فوق نظر زن و مرد را به سوی هدفی فوق اهداف عادی و سطحی زندگی می اندازد و همان طور که عرفا می گویند؛ انسان ها بر اساس آرزوهایشان ارزیابی می شوند. اسلام با داشتن آرزویی چنین بزرگ، انسان ها را دعوت به بزرگی هایی فوق بزرگی های اهل دنیا می کند.

اگر آرزوهای انسان پست شد انسان هم پست می شود هر چند استعداد متعالی شدن داشته باشد و اگر آرزوهایش متعالی شد این انسان متعالی است، هر چند با تلاش به آن آرزوها برسد. وقتی متوجه باشیم ارزش هر موجودی به عظمت اهدافی است که آن موجود استعداد رسیدن به آن اهداف را داشته باشد، متوجه می شویم وسعت انسان با داشتن دست یابی به حیات طیب، تا کجا است. بعضی از اهداف هر چند بزرگ باشد، برای

بعضی موجودات غیر قابل دسترس است؛ مثلاً تفکر عمیق برای حیوان قابل حصول نیست چون استعداد آن را ندارد، اما اگر موجودی استعداد رسیدن به اهدافی را داشته باشد به این معنی نیست که به راحتی و بدون تلاش به آن ها دست می یابد، باید برای رسیدن به اهدافِ متعالی از میل هایی بگذرد و از محدودیت ها خود را آزاد کند تا زمینه رسیدن به اهداف عالی در آن شکل بگیرد. مثل قرب الی الله که زمینه و استعداد آن برای همه انسان ها هست ولی همه انسان ها به آن مقام به طور طبیعی و بدون تلاش خاص نمی رسند، هر چند آن هدف برای همه رسیدنی است. انسان بر این اساس که می تواند به حیات طیب برسد عالی تر از حیوان است ولی تا وقتی نرسیده است فرقی با حیوان نمی کند. پس از یک جهت هر موجودی بر اساس هدفی که استعداد یافتن آن را دارد ارزیابی می شود به این معنی که این موجود می تواند متعالی باشد. هیچ وقت نمی گویند که حیوان می تواند متفکر باشد، ولی می گویند انسان می تواند متفکر باشد. حالا اگر انسان می تواند به حیات طیب برسد به عنوان یک ملاک می توان او را به عنوان مخلوقی بزرگ ارزیابی کرد ولی از جهت دیگر هر کس به این هدف برسد متعالی است نه هر کس که فقط در حد استعداد رسیدن به آن هدف متوقف باشد. در آیه مورد بحث می فرماید رسیدن به حیات طیب، زن و مرد ندارد. یعنی چون ملاک ارزیابی انسان حیات طیب است و چون زن و مرد هر دو امکان رسیدن به این هدف را دارند پس در دیدگاه اسلام زن و مرد هر دو در یک کمال بالقوه با هم برابرند، یعنی هر دو می توانند به این حیات طیب برسند. اما وقتی رسیدند از نظر کمال فرقی

با همدیگر ندارند ولی این بدین معنی نیست که آن دو در هر حال با هر خصوصیت، ارزش مساوی دارند! این چیزی است که روح اومانیستی و پیروان فمینیسم بر آن تأکید دارد. قرآن برای آن که انسان‌ها گرفتار چنین مهلکه‌ای نشوند موضوع «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ»؛ (۱) را به میان می‌آورد تا روشن کند نه تنها هر زنی با هر مردی از نظر ارزش مساوی نیست، که هر مردی با هر مردی نیز مساوی نیست، بلکه ارزش همه به اندازه تقوایی است که دارند و اگر از این موضوع غفلت شود انواع ارزش‌گذاری‌های من در آوری به میان می‌آید و مردم را مشغول خود می‌کند و از اصل کمال غفلت می‌شود.

حرف این بود که برای رسیدن به حیات طیب امکانات مشابهی در اختیار زن و مرد گذاشته‌اند و هدایت قرآن برای رساندن انسان‌ها به آن کمال است، قرآن آمده است تا ما را به سوی حیات طیب هدایت کند. قرآن؛ نیامده بگوید آیا مساوی هستیم یا نیستیم، چون درد ما این نیست، باید دید چطور دردمان را درمان کنیم. از آن طرف نگاه کنیم به جامعه‌ای که چون نتوانسته است در فرهنگ خود این مسئله را درست حل کند با چه مصیبت‌هایی روبه‌روست. پس اگر سؤال شود آیا برای رسیدن به حیات طیب، زن و مرد دارای استعداد مساوی هستند و امکانات مشابهی در اختیارشان گذاشته‌اند؟ جواب مثبت است، منتها باید متوجه بود که هر کدام اگر در مسیری که باید سیر کنند قرار گیرند و استعدادهای خود را به کار اندازند به آن هدف متعالی که برای هر دو یکسان است می‌رسند.

ص: ۱۶۱

باید به این نکته نیز توجه کرد که زن و مرد از یک جهت دارای ابعاد ثابت و یکسانی هستند که هر دو باید آن را رشد دهند، در همین راستا بعضی از احکام الهی به صورت کلی برای زن و مرد یکسان است و به بُعد انسانی و ثابت و مشترک بین آن دو نظر دارد. مثل این که زن و مرد هر دو باید نماز صبح را دو رکعت بخوانند. ولی از جهت دیگر هر کدام برای رسیدن به حیات طیب استعدادهای مخصوص به خود را دارند که پیرو آن استعدادها وظایفی مخصوص به خود دارند. انسانی که بدنش زن است اگر خواست به حیات طیب برسد باید ابعاد مخصوص زن بودنش را بشناسد و رشد دهد، مردی هم که خواست به حیات طیب برسد باید دو کار انجام دهد، یک کار مربوط به انسانیت مشترک بین مرد و زن است و یک کار انجام وظایف مخصوص به مرد بودن است. حال اگر آن وظایفی که مربوط به مرد بودن است درست انجام ندهد در واقع وظیفه اش را که منجر به رسیدن به حیات طیب است درست انجام نداده و به قرب الهی که مقصد و مقصود همه انسان ها است نایل نمی شود.

خداوند ولی مطلق است و قرآن در این رابطه می فرماید: «فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ»؛ آن ولی مطلق هستی برای این که ما را به ولایت و قرب برساند تا از همه ی آفات و خطرات راه آسوده شویم برنامه به ما داده است تا طبق آن وظیفه خود را بشناسیم و بدان عمل کنیم. اگر راه نبوت و امامت بسته است و مخصوص ذوات خاص است، راه ولایت بسته نیست همه می توانند «ولی الله» شوند، اگر کسی عقب افتاد مشکل مربوط به خودش است. خداوند جهانی آفریده و زمینه هایی فراهم کرده است که همه به آن نقطه

انتهاپی کمال یعنی «ولی الله» شدن نایل شوند، و به ما خبر می دهد کسی که به مقام ولی الهی رسید همه ی غم ها و حزن ها که برای انسان های معمولی هست، زیر پایش قرار می گیرد، چون هر غم و حزنی ریشه در محرومیت از مقصد و مقصود دارد، کسی که به مقام اُنس با خداوند رسیده به همه مطلوب های خود نایل شده است. خدایی که ولی عالم هستی است و به حکم رحمت و ربوبیتش می خواهد انسان ها همگی ولی الله شوند و به عالی ترین مقصد دست یابند، برای آن ها برنامه ای تعیین فرموده و وظایفی قرار داده است وظایف الهی دریچه هایی هستند که ولی هستی جلو انسان ها باز کرده است تا بتوانند به قرب او برسند. حال بعضی از آن دریچه ها فرائض اند و نمی شود در انجام آن ها کوتاه آمد و بعضی نوافل اند و رخصت انجام ندادنش را داده اند رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیث قدسی می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: لَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ مُخْلِصًا لِي حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا إِنْ سَأَلَنِي أُعْطِيْتُهُ وَإِنْ اسْتَعَاذَنِي أَعْدْتُهُ» (۱)

خدای تعالی می فرماید: همیشه بنده ی من به وسیله نوافل به من نزدیک می شود در صورتی که کاملاً به من اخلاص دارد تا این که او را دوست دارم، پس هرگاه او را دوست داشتم گوش او می شوم که بدان می شنود و چشم او می شوم که بدان می بیند و دست او می شوم که بدان می گیرد اگر از من چیزی بخواهد به او می دهم و اگر به من پناه آورد پناهِش می دهم.

ص: ۱۶۳

در جای دیگر رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى... وَ مَا يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ عَبْدِي بِمِثْلِ أَدَاءِ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَ لَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَّهَلُّ إِلَيَّ حَتَّى أُحِبَّهُ وَ مَنْ أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَ بَصَرًا وَ يَدًا وَ مَوْئِلاً إِنَّ دَعَائِي أُجِبُّهُ وَ إِنْ سَأَلَنِي أُعْطِيْتُهُ»؛ (۱)

خداوند می فرماید: ... بندگان من آن طور که با اداء واجبات می توانند خود را به من نزدیک کنند، از هیچ طریقه ی دیگر نمی توانند. بنده ی من همواره به طرف من تضرع و زاری می کند تا آن گاه که او را دوست می دارم، و هر کس را دوست گرفتم گوش و چشم و دست او خواهم شد، هر گاه مرا بخواند او را اجابت می کنم و اگر از من چیزی بخواهد به او می دهم.

یعنی انسان از طریق انجام فرائض و نوافل دیگر خودی برایش نمی ماند، خدا به جای مشاعر او قرار می گیرد، تمام وجودش غرق او می شود و مظهر بصیرت خداوند می گردد، و در واقع خداوند چشم او را در تصرف خود در می آورد، الهی می بیند و الهی می شنود، دیگر شیطانی نمی بیند.

پس وظیفه هایی که خداوند برای ما معین فرموده نقش بسیار مهمی در زندگی ما می توانند بازی کنند و دریچه ی رسیدن به مقصداند، اینجاست که ملاحظه می کنید عشق به وظیفه مربوط به کسی است که نمی خواهد در دنیا بیوسد، و قرب الهی را مقصد و مقصود خود قرار داده است و این دیگر زن و مرد ندارد.

ص: ۱۶۴

وظایف الهی؛ راه ورود به قرب

وظیفه‌هایی که خداوند برای زن و مرد تعیین فرموده هدیه اوست به آن‌ها تا آن‌ها را از آن طریق به مقصد برساند. هدیه‌ای که خداوند می‌دهد دو وجه دارد. یک وجه مشترک بین زن و مرد، و یک وجه اختصاصی برای هر کدام، و همه‌ی آن‌ها دریچه‌های ارتباط با خدا می‌باشند و از این لحاظ بسیار دوست داشتنی‌اند. آیا می‌توان گفت چون بعضی از وظایف مردانه است و بعضی زنانه، تبعیض واقع شده است؟ مثلاً مردان بگویند این چه دینی است که باید ما مثل حمال از صبح تا شب کار کنیم و لباس و مسکن و غذای زن و فرزندانمان را فراهم کنیم، دین در جواب او می‌گوید مثل حمال چرا، مثل یک ولی الله وظیفه‌ات را نسبت به زن و فرزندان انجام بده تا راه ورود به خدا را پیدا کنی. یا زن بگوید که این چه دینی است من باید صبح تا شب مثل کلفت‌ها مشغول بچه‌داری و پخت و پز باشم و آقا راحت بروند در اجتماع بگردند. دین در جواب او می‌گوید؛ بگو من مثل یک ولی الله از دریچه‌ی انجام وظیفه نسبت به فرزندان و همسر راه ورود به مقام انس با حق را در جان خود فراهم می‌کنم.

مشکل از این جا پیش آمد که انسان جدید جایگاه وظایفی را که دین برای زن و مرد تعیین فرمود نتوانست تحلیل کند. انسانی که نتواند خودش را درست تعریف و ارزیابی کند، زن و مردی خود را نگاه می‌کند نه وظیفه‌اش را، در مقابل دستورات دین به مشکل می‌افتد. در حالی که اگر من به جایگاه وظایف خودم درست نگاه کنم همه آن‌ها را دوست خواهم

داشت. زیرا آن‌ها سبب پذیرفته شدن من در قرب الهی می‌شوند. خداوند از طریق دین اسلام به من می‌گوید آقا وظیفه ات را نسبت به جامعه و خانواده و خودت درست انجام بده تا ما تو را قبول کنیم. این لطف بزرگی است. لذا اگر به وظیفه ام نگاه کردم دیگر بحث مقایسه وظیفه ی خود با وظیفه زن‌ها مطرح نیست، که کدام مهم تر هستند. اینها دو نوع وظیفه است برای صعود. اگر وظایف را با همدیگر مقایسه کردید مصیبت شروع می‌شود. و قرآن می‌فرماید: «وَلَا تَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ» (۱) هر کدام همانی را که هستید رشد دهید، آرزوی کمالاتی را که خداوند به دیگری داده است ننمایید. چون به هر حال هر کس چیزهایی دارد و چیزهایی ندارد، راه کمال او از طریق استفاده از همان چیزهایی است که دارد. من این جا نشسته‌ام و شما آنجا، یعنی من در جایی که شما نشسته‌اید نیستیم و شما در جایی که من نشسته‌ام نیستید. آیا درست است که بگوییم خدایا چرا من اینجا بنشینم و آن جا نباشم؟ اگر من به آنچه شما دارید نگاه کنم، می‌بینم که ندارم، پس احساس کمبود می‌کنم. در حالی که اگر به جایی که نشسته‌ام به عنوان شرایط انجام وظیفه نگاه کنم این احساس کمبود را ندارم. معنی این که عرض کردم مصیبت از آنجائی شروع شد که زنان و مردان به جای نظر به وظایف، پای مقایسه را جلو آوردند، از این قرار است. زنان به مردان نگاه می‌کنند و در نتیجه امکاناتی را که خداوند در اختیار مردان قرار داده است تمنا می‌نمایند و می‌گویند چرا خدا این‌ها را به ما نداد. مردان هم به زنان نگاه می‌کنند و می‌بینند

ص: ۱۶۶

امکاناتی را که در اختیار زنان است ندارند. پدیده عجیبی پیش می آید که هرکس آن چیزهایی را که دیگری دارد می خواهد. در حالی که خداوند به ما می گوید درست است آن امکانات را به تو ندادیم ولی تو را که از حریم خود بیرون نکردیم، آنچه را باید به تو می دادیم دادیم، تو چرا به دیگران نگاه می کنی، به آنچه که دریچه ی صعود خودت می باشد نگاه کن.

آن چه باعث می شود دوگانگی ها و غفلت ها رخ بنماید این است که به امکانات همدیگر نگاه می کنیم نه به آنچه خود داریم. و لذا احساس نقص برایمان پیش می آید و اعتراض به خدا شروع می شود! در حالی که اگر زن و مرد هر کدام توجه کنند خداوند به هر کدام از آن ها امکانات خاصی داده است تا سکوی صعودشان باشد، بنده با این امکانات می توانم بندگی کنم، پس چه کار دارم دنبال امکانات شما باشم. شما هم چه کار داری به من نگاه کنی، به وظیفه ات نگاه کن و امکاناتی که برای انجام وظیفه در اختیار داری، وظیفه ای که دریچه ورود به مهمانی حق است.

خودت باش، غیر خودبودن را نخواه

اگر زنان و مردان به آنچه که دریچه ی ورود به مهمانی حق است و به آن ها داده اند نگاه کنند در عیش و قرار و آرامش و شغف و حضور قلب و مستی و معنویت قرار می گیرند. در حالی که اگر به آنچه که خدا به آن ها نداده است نگاه کنند در حسادت و پریشانی و غفلت و فرسایش و اضمحلال قرار می گیرند و عملاً راه ورود به شرایط اُنس با خدا در

جلویشان بسته خواهد شد. خداوند می فرماید: اگر می خواهی در آرامشِ بندگی به سر ببری به وظیفه نگاه کن. وظیفه این بود که به شجره نزدیک نشویم، نه تنها از آن نخوریم، حتی نزدیک هم نشویم، وقتی به جای نظر به وظیفه، به شجره نگاه کردیم، دیدیم میوه های شجره را نداریم، مصیبت شروع شد و از همه چیز محروم شدیم. وظیفه این بود که «وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ»؛ (۱) به این شجره نزدیک نشوید تا در مقام اُنس با خدا باشید. «فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِمَ فَاِنَّ عَلَيْهِمَا مِنَ الزَّوْجِ الْجَنَّةِ» چون از آن خوردند زشتی هایشان برایشان آشکار شد زن به نداشتن چیزهایی که خودش ندارد خود را مشغول کرد و به امکانات مرد شدن فکر کرد و مرد هم به چیزهایی که ندارد ولی زن دارد نگاه کرد. به چیزهایی که نباید داشته باشند نگاه کردند، نتیجه اش این شد که ندا آمد «اهْبِطُوا مِنْهَا»؛ (۲) از بهشت خارج شوید. شما بیشتر می خواستید، از همه آنچه داشتید محروم شدید. در حالی که قبلاً فرموده بود: «يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ»؛ (۳) ای آدم تو و همسرت، به عنوان نماد همه زنان و مردان، در بهشت باشید، در بهشت قرار و آرامش، در بهشتی که تو باشی و خدا و آن همه امکانات برای باقی ماندن در مقام لقاء الهی. آری قصه آدم

ص: ۱۶۸

- ۱- سوره بقره، آیه ۳۵.
- ۲- سوره بقره، آیه ۳۸.
- ۳- سوره بقره، آیه ۳۵.

قصه ی آدمیت است، آن جا یکی بودیم و همه آن جا بودیم و آن آدمیت که آن جا بود همه ما بود. (۱)

پس مشکل از آن جا شروع شد که از وظیفه غافل شدیم. آن هایی که در نور وظیفه مستقرند اصلاً احساس کمبود نکردند، کمبودی نیست، من از این طریق می توانم صعود کنم شما از آن طریق. هر چند ممکن است در شرایط حاضر وظایف زنان حضور در صحنه های اجتماعی نیز باشد، باز موضوع انجام وظیفه در میان است، نه مقایسه زنان با مردان. عمده آن است که متوجه باشیم زن باید در جایگاه خودش باشد و آن جایگاه را اسلام تعیین می کند. در بعضی از زمان ها ممکن است جایگاه او علاوه بر خانه، در اجتماع هم باشد ولی مواظب باشد که برای خود جایگاه مرد بودن را نخواهد، بلکه خودش باشد. مصیبتی که برای بعضی از خواهران پیش می آید این است که بخواهند نداشتن هایی که در مقایسه با مردان ندارند، با پیدا کردن خصلت مردان، آن را پیدا کنند. این جا است که از نور وظیفه خارج گشته و راه خلوت و انس با خدا را گم می کنند.

سؤال: قرآن از قول مادر حضرت مریم علیها السلام می فرماید: «لَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَى»؛ (۲) پسر همانند دختر نیست. و معلوم است مادر مریم علیها السلام ناراحت شده اند که چرا فرزندشان دختر شده است. آیا این نشانه ی کم ارزش دانستن دختران نیست؟

ص: ۱۶۹

۱- به کتاب «هدف حیات زمینی آدم» رجوع شود.

۲- سوره آل عمران، آیه ۳۶.

جواب: خیر، قضیه از این قرار بوده که مادر مریم علیها السلام با توجه به اطلاعاتی که داشت مبنی بر این که از نسل او پیامبری خواهد آمد، نذر کرده بوده چون وضع حمل کرد، فرزندش را به عنوان خدمت گذار بیت المقدس در خدمت اوامر الهی قرار دهد، قرآن می فرماید: «إِذْ قَالَتِ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»؛ (۱) آن گاه که همسر عمران گفت: پروردگارا! من نذر کرده ام که آنچه در شکم دارم از زیر فرمان من آزاد باشد و تحت فرمان تو قرار گیرد، پس از من قبول بفرما، که تو شنوای تقاضای بندگانت هستی و می دانی چگونه او را تربیت بفرمائی. جناب عمران یعنی پدر حضرت مریم علیها السلام، خودشان پیامبر نبودند ولی به پیامبران بنی اسرائیل وصل می شوند، این ها متوجه بودند باید از نسل آن ها پیغمبری بیاید. همسر عمران فکر می کرد همین نوزادی را که باردار است همان پیامبر خداست. لذا به این امید نذر می کند برای این که فرزندش خوب تربیت شود او را به بیت المقدس بسپارد، به این امید که آن فرزند پسر است و امکان تربیت او در بیت المقدس فراهم است. اما وقتی کودک به دنیا آمد متوجه شد دختر است، فکر کرد تمام نقشه هایش به هم خورده لذا گفت: «رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ»؛ خدایا! من دختر به دنیا آوردم. خداوند می فرماید: «وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ»؛ و خدا به آنچه او متولد کرد آگاه است «وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ»؛ و آگاه است که زن و مرد مساوی نیستند ولی خبری که به شما داده شده

ص: ۱۷۰

دروغ نیست، در همین رابطه و از طریق همین نوزاد مردی چون عیسی علیه السلام خواهد آمد و عظمت خدا در شکل تولد او ظهور خواهد کرد. پس چنانچه ملاحظه می فرمائید از این آیه به عنوان یک موضوع مستقل استفاده نمی شود که دختر و پسر از نظر ارزش مساوی نیستند. بلکه موضوع در رابطه با امر خاصی بوده است که باید از طریق مردی به نام عیسی علیه السلام انجام بگیرد و حالا با دختری به نام مریم روبه رو شده اند، غافل از این که آن امر خاص با واسطه مریم علیها السلام انجام می گیرد و نه از طریق خود او و لذا مریم تحت تربیت حضرت زکریا علیه السلام قرار گرفت و زمینه تولد حضرت عیسی علیه السلام در او فراهم گشت.

«والسلام علیکم و رحمہ اللہ و برکاتہ»

ص: ۱۷۱

از دواج تولدی دیگر

اشاره

ص: ۱۷۳

سؤال: جایگاه ازدواج در زندگی کجاست؟ چرا اسلام این اندازه به ازدواج سفارش کرده است؟ چه چیزی در ازدواج نهفته است که در روایت از رسول خدا صلی الله علیه و آله داریم؛ «لَرَكْعَتَانِ يُصَلِّيَهُمَا مُتَزَوِّجٌ أَفْضَلُ مِنْ رَجُلٍ عَزَبَ يَتَقَوْمَ لَيْلَهُ وَ يَصُومُ نَهَارَهُ» (۲) بدون تردید دو رکعت نماز که شخص زن دار به جای آرد بالا-تر است از عمل مرد بی زنی که شب هایش را به عبادت پردازد، و روزهایش را روزه بدارد. اهمیت ازدواج در کجاست که اولیاء الهی این چنین برای آن نقش مؤثر قائل اند.

جواب: در ابتدا و به طور مختصر همین قدر بگویم که زن و شوهر قبل از ازدواج یک زندگی فردی داشتند که سرنوشت هر کدام به این شدت که با ازدواج به هم گره می خورد، به همدیگر گره نخورده بود. رابطه پدر و مادر با فرزندان، و رابطه فرزندان با پدر و مادر، به این صورتی که بین زن و شوهر هست، نیست. رابطه ی والدین با فرزندان در مقایسه با رابطه ی

ص: ۱۷۵

-
- ۱- بحث حاضر مجموعه ی سؤالاتی است در باره ی ازدواج و اهدافی که باید در رابطه با آن دنبال کرد، و چون احساس شد می تواند مفید باشد پس از پیاده شدن از نوار و تصحیح توسط استاد، خدمتتان عرضه می شود. «گروه فرهنگی المیزان»
 - ۲- من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۳۸۴.

زن و شوهر فرق اساسی دارد. زن و شوهر هر کدام به طوری خاص و شدید نسبت به زندگی احساس مسئولیت دارند. بنابراین قبل از ازدواج خانم و آقا در این حدی که دقیقاً با یک نوع زندگی مشترک روبه رو باشند، روبه رو نبوده اند. حتی وقتی پدر یا مادر با فرزندشان در نهایت انس هستند این طور نیست که در منظرشان آینده ای که این ها باید از همدیگر جدا باشند را نبینند. یعنی بالا-خره این فرزند بعد از مدتی دنبال زندگی جداگانه ای می رود. اما در مورد زن و شوهر چنین نیست که با حفظ رابطه ی زن و شوهری تصور زندگی جدا از هم مطرح باشد. نهایتاً عرض بنده این است که وقتی خانم و آقا تبدیل شدند به زن و شوهر، نوعی از زندگی و رابطه ای را در منظر خود می یابند که قبلاً این نوع رابطه را نسبت به افراد دیگر تجربه نکرده اند. حال وقتی رسیدیم به این که واقعاً با ازدواج یک نوع زندگی جدید محقق می شود باید بتوانیم آن را درست بشناسیم. مثل کودکی که با تولد خود وارد یک زندگی جدید می شود، با ازدواج برای زن و شوهر زندگی جدیدی به وجود می آید، و عملاً وارد ساحت دیگری می شوند که قبلاً در آن ساحت نبودند.

دختر تا در خانه پدری اش زندگی می کند، عملاً با مادرش و با عواطفی که در رابطه با مادرش دارد، زندگی می کند. حالا که به خانه شوهرش می آید، دو حالت دارد: یا روابط و وابستگی های جدیدی را شروع می کند، که این همان تولد جدید است. یا با این که به خانه شوهرش آمده هنوز زندگی با مادرش را ادامه می دهد و زندگی جدید را جدی نگرفته و مسئولیت های زندگی جدید را نپذیرفته است. که در صورت

اخیر؛ این دختر هنوز از نظر روحی ازدواج نکرده است. بعضی از خانم‌ها که به خانه شوهرشان آمده‌اند، با شوهرشان ازدواج نکرده‌اند، گویا با مادرشان ازدواج کرده‌اند ولی با شوهرشان یک طوری مدارا می‌کنند و هنوز در ساحت خانه پدری هستند و چشم خود را نسبت به واقعیات زندگی جدیدشان بسته‌اند و هم چنین است بعضی از مردها که متوجه این موضوع نیستند. این نوع ازدواج منظور اسلام نیست؛ چون افقی که اسلام پس از ازدواج در مقابل زن قرار می‌دهد طوری است که مسئولیت او نسبت به خانه شوهرش مسئولیت اصلی او حساب می‌شود و دیگر ولایت شوهر در زندگی جدید اصل است و نه ولایت پدر. زن باید مدیریت شوهر را بپذیرد و مرد هم تماماً مسئول این خانواده است، و این مسئولیت یک نوع مسئولیت کاملاً خاص است؛ این مسئولیت هیچ وقت مساوی و یا شبیه مسئولیتی که نسبت به پدر و مادرش داشته است، نیست. بدین معنی که زن و شوهر در این زندگی مسئولیت جدیدی را شروع می‌کنند، که تعبیر «تولد جدید» برای این زندگی تعبیر خوبی است.

در تولد جدید کودک وقتی به دنیا می‌آید، واقعاً دیگر نمی‌تواند با نافش و با اتصال آن به بدن مادر، غذا بخورد و نفس بکشد بلکه باید دهانش را به کار بیندازد و نفس بکشد و شیر بخورد، و با گوشش بشنود یعنی وارد یک ساحت دیگر شده است. ازدواج شبیه همین حالت است، در غیر این صورت ازدواجی محقق نشده است.

در ازدواج، زن و مرد بر اساس نظام حکیمانه عالم و بر اساس آنچه خداوند در عالم قرار داده، وارد زندگی جدید می‌شوند و نسبت به هم

شدیداً «عَلَقَه» پیدا می کنند. همان علقه ای که خداوند در توصیف آن می فرماید: «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (۱). بین آن ها دوستی و ایثار قرار داد به طوری که خود طرف حس می کند دیگر نمی تواند بدون همسرش راحت زندگی کند. با توجه به مودت و رحمت الهی است که وقتی انسان با همسرش مشکل پیدا کرد به شدت ناراحت می شود، در حالی که اگر با پدر و مادرش چنین اختلافی پیدا می کرد تا این حد ناراحت نمی شد. به طوری که اگر انسان در زندگی با همسرش شکست بخورد، تقریباً در کل زندگی شکست خورده است. ریشه این امر آن است که با ازدواج می خواسته تولد مطلوب خود را بیابد و به برکات مودت و رحمت خاص برسد، ولی چون آن تولد محقق نشده عملاً زندگی او به نتیجه ی مطلوب نرسیده است، در حالی که انسان شدیداً به آن زندگی نیاز دارد.

ازدواج و نفی منیت

اولین نتیجه ازدواج این است که انسان، دیگر برای «خود»ش نیست. با ازدواج، یک هسته توحیدی تشکیل می شود که هر عضوی فانی در آن هسته است و هویت خود را در هویت هسته توحیدی خانواده می جوید. «خانواده» به معنای حقیقی اش عین توحید است، همان طور که صفات الهی در ذات حضرت حق فانی است و کثرت صفات، او را از مقام وحدانی خارج نمی کند، یا همان طور که انسان موحد با ظهور نور احدی از خود چیزی نمی بیند؛ توحید خانواده نیز یعنی نفی فردیت فرد در جمع. انسان در

ص: ۱۷۸

مقابل حضرت ربّ العالمین خودی ندارد. استغراق در حاکمیت حکم خدا را «توحید» می گویند، چون در آن حالت انسان از خود، فانی و به حق باقی می شود. خانواده هم به عنوان یک واحد توحیدی، ابتدا فردیت فرد را در خود فانی می کند، شخصیت جمعی مخصوص آن خانواده را در او احیاء می نماید، نظیر وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت.

با این دید ملاحظه می فرمایید چقدر تشکیل خانواده برای هر زن و مردی مورد نیاز است! در هسته ی توحیدی خانواده است که خودخواهی انسان از بین می رود؛ دیگر شما نمی توانی «خود فردی» ات باشی و اگر بخواهی بر منیت خود اصرار کنی واقعاً هم برای خودت زندگی را جهنم می کنی و هم برای بقیه. اساساً هر کس به اندازه ای در خانواده اش خوشبخت است که توانسته باشد در مقابل هسته خانواده به نفی خود فردی دست یابد. دقت کنید؛ عرض کردم برای خانواده، نه برای همسرش؛ برای این که همسر او هم باید نفی خود کرده باشد. اگر فقط یکی از آن ها خود را نفی کرده باشد، هرگز به نتیجه مطلوب و متعالی نمی رسند.

یکی از مشکلاتی که امروزه در بعضی از خانواده ها دیده می شود این است که یکی خودش را برای دیگری نفی می کند. بعضاً مرد برای آن که خودش را از دست گله های همسرش راحت کند، می رسد به این که «هرچه خانم بگوید» را عمل کند! این آقا فکر نکرده است اتفاقاً با این تصمیم گیری، همسرش را از بین برده است، چون او را به یک من بزرگ تر تبدیل کرده و خودش را هم از بین برده است چون در دل هسته توحیدی خانواده منیت خود را نفی نکرده بلکه در منیت همسرش منیت

خود را نفی کرده است. باید آن‌ها هر دو به این مرحله برسند که در حکم جامعی که خدا بر این خانواده حاکم کرده است، خود را نفی کنند، یعنی نفی امیال فردی برای یک هدف بزرگ تر. عین کاری که شما برای اسلام می‌کنید؛ مگر بنا نیست همه‌ی ما برای اسلام نفی بشویم؟! فرمودند که پولتان را خرج سلامتی بدنتان کنید و بدنتان را در خدمت اسلام قرار دهید ولی وقتی پای تهدید شدن اسلام وسط است، دیگر این حرف‌ها نیست که باید مواظب سلامتی مان باشیم، می‌گویند: باید جسم و جان خود را نفی کنید. چرا؟ برای این که پول اگر خرج سلامتی نشود، به چه دردی می‌خورد؟! پول برای سلامتی است ولی سلامتی برای بندگی خدا و نفی منیت در حکم خداوند است، تا انسان به بقای نور الهی باقی شود. حالا حساب کنید این «بود فردی» اگر با تجلی نور اسلام در انسان نفی شود، بقای انسان بقای متعالی می‌گردد! درست مثل پولی است که وقتی خرج سلامتی بشود، پول با برکتی شده است، خود آدم هم که خرج اسلام بشود، تازه به درد بخور خواهد شد.

«خانواده» از نظر اسلام چنین محیطی است و دائم باید به ایجاد چنین شرایطی فکر کرد.

و عده خداوند در آیه «جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» که می‌گوید خداوند بین همسران دوستی و ایثار قرار داد، چنین شرایطی را مد نظر انسان قرار می‌دهد. شرایطی که خداوند طبق آیه فوق بین دو همسر ایجاد می‌کند طوری است که هر یک از آن‌ها دغدغه‌ی کمال دیگری را دارد و به توحیدی شدن خانواده می‌اندیشند. در یک خانواده سالم، اگر آدم

چشمش باز باشد و به این امر دقت کند، می بیند که چه زن و چه مرد هر کدام به نوبه خود شدیداً برای استوانه خانواده دل می سوزانند و ایثار می کنند، سعی در نفی خودخواهی های خود دارند و هزاران تلاش از این نمونه.

خانواده؛ بستر تضادها و سیر به سوی توحید

خداوند برای این که ما را در دل کثرت ها و تضادها به توحید برساند، بستر خانواده را فراهم می کند، عین این که در سایر موارد نیز بسترهایی را فراهم می کند تا ما را با خودش آشنا کند. شرط زندگی توحیدی خلقتی است همراه با اختیار، و با بدنی دارای شهوت و غضب. این ها بستری است که انسان بتواند بر فراز این کشش های متفاوت و متضاد، شخصیت خود را به یگانگی برساند. بدن ما در بستر این تضادها قرار می گیرد تا بندگی ما بر فراز این تضادها روشن شود. بدین معنی که شما هم باید قوه شهویّه داشته باشی و هم قوه ی غضبیّه و هم قوای خیال و وهم و عقل، همه این ها را باید انسان داشته باشد تا بتواند در بین تضادهای مختلف حقیقت را انتخاب کند و به دنبال یکی از این کشش ها راه نیفتد، بلکه همه آن ها را بدون آن که نابود کند، مستغرق حکم الهی بگرداند، و عشق و شیدایی در چنین بستری پیدا می شود. به گفته حافظ خدا خواست مَلَك را خلیفه خودش قرار دهد، دید در ملک اصلاً «عشق» نیست! یعنی چه «عشق نیست»؟ چون شرط عشق «مقابله» است. عشق یعنی توانی از چیزی دل بکنی و به چیزی دل بسپاری. آب هیچ وقت عشقِ ترشدن ندارد چون وجهی دیگر در مقابل آن

نیست که بخواهد از آن وجه دل بکند و به وجهی دیگر دل ببندد! ملک عشق ندارد، به این معناست که مقابل خود کشش دیگری ندارد. لذا به گفته حافظ:

در ازل پرتو حُسن ز تجلی دم زد

عشق پیدا شد و آتش به همه عالم زد

جلوه ای کرد رخت دید ملک عشق نداشت

عین آتش شد از این غیرت و بر آدم زد

شما به عنوان یک انسان، مجبور هستی تصمیم‌گیری که یا غذا بخوری یا نخوری. نمی‌توانی همین طوری عادی باشی، چون یک وجه نداری. حال که باید غذا بخوری، در غذا خوردن نمی‌توانی هر چه دلت خواست بخوری، باید حرام را ترک کنی، و از این قبیل انتخاب‌ها و دل‌کندن‌ها و دل‌سپردن‌ها. در دل این تضادهاست که انسان باید انسانیتش را کشف کند و بنمایاند، خانواده صورت دقیق‌تر این موضوع است که باید در آن دل‌کندن‌ها و دل‌بستن‌های خاصی به میان آید تا ماوراء تضادها توحید شخصیت ظهور کند.

این که سؤال کرده‌اید؛ چرا در اسلام اینقدر توصیه به ازدواج داریم، به دلیل تحقق بستر انتخاب‌هایی است که در دل آن تضادها، شخصیت توحیدی افراد شکل می‌گیرد و *إلا* - اکثر انسان‌ها منهای تشکیل خانواده انسان‌های یک بُعدی خواهند ماند. مرحوم شهید مطهری «رحمه الله علیه» در کتاب «تعلیم و تربیت» می‌گویند: حتی ما مراجعی داشته‌ایم که خیلی آدم خوبی بوده‌اند، ولی چون ازدواج نکرده بودند، آدم می‌بیند یک نپختگی خاصی در آن‌ها بود. علتش این است که انسان در زندگی با همسر باید تصمیم‌های خاصی بگیرد، ولی آدمی که ازدواج نکرده است، در آن

گذرگاه های خاصی که در دل تضادها باید تصمیم بگیرد قرار نمی گیرد. البته این موضوع کلیت ندارد، زیرا می شود انسان خود را در بسترهای دیگری از زندگی قرار دهد و چون با تضادهای خاص آن شرایط روبه رو شد مجبور شود تصمیم های بزرگ بگیرد و پخته و بزرگ شود، ولی خانواده بستر بسیار مهمی جهت امر فوق است.

شاید بتوان گفت درصد چشم گیری از افراد در احیاء خانواده توحیدی شکست می خورند. زیرا نمی توانند ماوراء تضادهای مطرح در زندگی با همسر خود، با نفی خود و حاکمیت حکم خدا آن تضاد را جمع کنند، و در فضای توحیدی آن ها را مستغرق نمایند، عموماً یک طرف می افتند، مردها وقتی قدرت جمع کردن تضادها را پیدا نکردند عموماً به قلدری متوسل می شوند و یا به جای «قلدری»، با «تسلیم شدن در مقابل خواسته های زن» زندگی را نابود می کنند. همه این ها به جهت آن است که در تحقق توحید در هسته خانواده، برنامه ریزی نمی شود تا هر دو از خودیت خود فانی و به حقیقت الهی باقی شوند.

وقتی زن تلاش کرد با نقشه کشی های خود مرد را به جایی برساند که بگوید؛ هرچه شما می گوئید عمل شود، عملاً زندگی را از حقیقت خارج کرده است، چون به توحیدی که باید در آن توحید افراد به «جمع اضداد» برسند و این کثرت به وحدت سیر کند، نرسیده اند. در حالت مردسالاری، مردها عملاً به جای ایجاد هسته توحیدی خانواده، خواسته ی خود را حاکم می نمایند و زندگی را نابود می کنند.

سؤال: با توجه به مباحثی که مطرح فرمودید؛ ازدواج در پرورش و رشد چه صفاتی مؤثرتر است؟ یعنی با ازدواج، کدام صفات را بهتر می توان رشد داد و کدام صفات را باید کنترل نمود. به عبارت دیگر؛ ازدواج چه تأثیری در پرورش ابعاد انسانم از قلب و عقل و خیال و حس - دارد و کدام یک از ابعاد مذکور در کدام یک از زن و مرد نقش بیشتری دارند؟ آیا «ازدواج» در کنترل خیال و حواس پرتی انسان در عبادات و امور دیگری مثل درس خواندن، مؤثر است و در این راستا نقش فریه شدن خیال به وسیله محبت کردن و انس با همسر چقدر است؟

جواب: در مورد جواب قسمت آخر سؤالتان باید عرض کنم. بله ازدواج در امر کنترل خیال مؤثر است؛ چون از طریق ازدواج و انس با همسر قوه وهمیه و خیال مدیریت می شود و جهت می گیرد. ولی خوب است که در راستای همان تولد جدیدی که در اثر ازدواج برای زن و مرد پیش می آید به مسئله نگاه کنید. به طوری که یک عارف در دل حالت جمع اضداد، غذا هم می خورد. یعنی دائم متوجه است که این غذا خوردن در بستر هدف مهم تری که همان «بندگی» خدا است، انجام گیرد. لذا در عینی که از غذا خوردن لذت می برد جهت باطنی شخصیت او از نظر به خداوند خارج نمی شود. زیرا انسان حقیقتی ذات مشکک و دارای مراتب مختلف است، در نتیجه اگر در موطن خیال به لذات مخصوص این قوه مشغول است، در موطن عقل و قلب می تواند از لذات مخصوص آن قوه ها نیز بهره مند باشد. به تعبیر مولوی در مورد پیامبر صلی الله علیه و آله :

این

یکی نقش اش نشسته در جهان

و آن

دگر نقش اش چو مه در آسمان

این

دهانش نکته گویان با جلیس

و آن

دگر با حق به گفتار و انیس

پای

ظاهر در صف مسجد صواف

پای

معنی فوق گردون در طواف

پس طبق مباحث قبلی می توان گفت فایده اصلی ازدواج «نفی خود» است، در عین جواب گویی به همه نیازهای جسمی و خیالی. البته و صد البته باید انسان در بستر تضادها موضوع «نفی خود» را تمرین کند و اگر کسی در رابطه با پیش آمدهای خارجی نفی خود را تمرین نکند، در شخصیت درونی خودش رفع تضاد نکرده و در نتیجه به توحید نرسیده است، بلکه یک طرف تضاد را سرکوب کرده است، نه این که کثرت را مستغرق وحدت کرده باشد. دستورالعمل کاربردی آن همان توصیه ای است که حضرت امام خمینی «رحمه الله علیه» در هنگام ملاقات زوج های جوان به آن ها توصیه می فرمودند: «گذشت کنید».

نباید انتظار داشت جهت رسیدن به توحید و رفع تضادها خیلی زود به نتیجه برسیم. بارها شده است که انسان به جای جمع تضادهای اخلاقی گرفتار جنبه های افراط و تفریط می شود و از احیاء روح توحیدی محروم می گردد، به طوری که خشم و غضب اش او را از تعادل خارج می کند و نمی تواند آن خشم و غضب را در نور توحید به تبری از دشمن خدا تبدیل کند، ولی اگر جهت اصلی ما سیر به سوی توحیدی کردن این صفات متضاد باشد و افق را روشن نگه داریم، این افتان و خیزان ها در اصل کار اشکالاتی به وجود نمی آورد، اما اگر بنایمان در زندگی با همسرمان سیر به سوی ایجاد هسته توحیدی خانه نباشد، هسته ای که در آن همه فردیت ها

در زیر سایه آن نفی شوند، هرچه در زندگی جلو برویم به بحران و عدم رضایت می رسیم، حال یا در نهایت ظرفیت مان تمام می شود و کار به طلاق می کشد و یا «کج دار و مریز» زندگی را ادامه می دهیم.

این که می بینید امروزه طلاق وسعت پیدا کرده است، به دلیل غفلت از سازمان دهی هسته توحیدی خانواده است، از طرفی هر کدام از زن و مرد شدیداً در راستای رشد فردیت، یک خود فربه پیدا کرده اند، و از طرف دیگر معنی زندگی توحیدی برایشان گم شده است. فکر می کنم در بحث «عوامل بحران خانواده و راه نجات از آن» موضوع هسته توحیدی خانواده تا حدی تبیین شده است. در آن جا روشن شده که چرا خانواده امروزی در نفی هوس های سرگردان و کنترل و هم موفق نبوده است، زیرا اگر خانواده آن طور که باید و شاید تشکیل نشود و زن و شوهر به نقش جدید خود در تشکیل خانواده آگاهی پیدا نکنند، اگر هم در اسرع وقت طلاق صورت نگیرد یک عمر در عین جدایی در کنار همدیگر هستند، مثل دو شریک که هر کدام به فکر سود خود می باشد، حال یا مثل دو گرگ همدیگر را تحقیر می کنند و می درانند، و یا مثل دو خوک فقط به لذت جنسی نسبت به همدیگر فکر می کنند. این نوع کنار هم بودن غیر از زن و شوهری است که هر کدام سود خود را در تعالی دیگری می جوید، و هر کدام می خواهد شمعی شود تا جلوی پای دیگری را روشن کند و به عبارت دیگر آینه و مرآت یکدیگر باشند، هر چند ممکن است این آینه ها گاهی کدر شود و به خوبی، خوبی ها و ضعف های همدیگر را نمایانند، ولی اگر همواره آینه همدیگر باشند، این کدورت موقتی اشکالی پیش نمی آورد، بالاخره آینه

همدیگر خواهند بود و دلشان برای همدیگر می‌طپد، همان چیزی که خداوند به نحو تکوینی در همسران قرار داده است. اینجاست که میل‌های جنسی که خداوند قرار داده نقش خود را انجام می‌دهند و نمی‌گذارند آینه همچنان کدر بماند. و ای به خانه ای که از نقش میل‌های جنسی در آن کاسته شود و به آن توجه نشود و زن یا شوهر مجبور شود آن میل را سرکوب کند، که موجب افسردگی‌های بعدی غیر قابل جبرانی خواهد بود. در روایت داریم زن، آنچه‌ای باید خود را در نشاط جنسی قرار دهد که اگر همسرش بر روی شتر ابراز تمایل به او نمود، او جواب مثبت دهد. (۱)

همچنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله به مردان فرمودند: «اغسلوا ثيابکم و خذوا من شعورکم و استاکوا و تزینوا و تنظفوا فإنّ بنی اسرائیل لم یكونوا یفعلون ذلك فزنت نساؤهم» (۲) لباس‌های خود را تمیز کنید و موهای خود را کم کنید، مسواک بزنید و آراسته و پاکیزه باشید زیرا یهودان چنین نکردند و زنانشان زناکار شدند.

اما در جواب آن قسمت از سؤالتان که می‌فرمایید ازدواج چه تأثیری در رشد قلب و عقل دارد، نظر شما را به سخن امام صادق علیه السلام جلب می‌کنم که می‌فرماید:

«إِنَّ فِي حِكْمِهِ آلِ دَاوُدَ يَتَّبِعِي لِلْمُسْلِمِ الْعَاقِلِ أَنْ لَمَّا يُرَى ظَاعِنًا إِلَّا فِي ثَلَاثٍ؛ مَرَمَهُ لِمَعِيشٍ، أَوْ تَرَوُدٍ لِمَعَادٍ، أَوْ لَهْدِهِ فِي غَيْرِ ذَاتِ مُحَرَّمٍ، وَ يَتَّبِعِي لِلْمُسْلِمِ الْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ لَهُ سَاعَةٌ يُفْضَى بِهَا إِلَى عَمَلِهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ

ص: ۱۸۷

۱- مجمع السعادات، گنابادی، ص ۴۴۲.

۲- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۳۷۷.

وَسَاعَةٌ يُلَاقِي إِنْخَوَانَهُ الَّذِينَ يُفَاوِضُهُمْ وَ يُفَاوِضُونَهُ فِي أَمْرِ آخِرَتِهِ، وَ سَاعَةٌ يُخَلِّي بَيْنَ نَفْسِهِ وَ لَذَاتِهَا فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ، فَإِنَّهَا عَوْنٌ عَلَى تِلْكَ السَّاعَتَيْنِ» (۱).

در حکمت آل داود چنین است که شایسته است مسلمانِ عاقل، زمانی از روزِ خود را برای کارهایی که بین او و خداوند انجام می گیرد، اختصاص دهد، و زمانی دیگر برادران ایمانی خود را که با همدیگر در امر آخرت مشارکت دارند ملاقات کند، و زمانی نفس خود را با لذائذ و مشتهیاتش که گناه نباشد آزاد بگذارد. زیرا این زمان؛ آدمی را در انجام وظائف و امر دیگرش کمک می کند. حرف بنده توجه به نکته ی آخر است که می فرمایند؛ لذت با محرم خود روحیه ی عبادت و ارتباط با مؤمنین را رشد می دهد و از انحراف سایر ابعاد انسان جلوگیری می کند.

تأثیر ازدواج بر پرورش ابعاد مختلف انسان

سؤال: وقتی روایت می فرماید: «کسی که ازدواج کرده، چون کسی است که روزها روزه بدارد و شب ها به شب زنده داری بنشیند» از ظاهر آن برمی آید که در اثر ازدواج، قلب آدم رشد می کند؛ به طوری که انسان در عین گذران زندگی عادی در مقام روزه داری و شب زنده داری قرار می گیرد. آیا می توان چنین نتیجه گرفت؟

جواب: در تأثیر ازدواج بر ابعاد مختلف باطنی انسان باید بگوییم که اگر کسی توانست خود را وارد آنچه «ایثار و نفی خود»یت بکند، تمام فعالیت هایش نورانی می شود. که فکر می کنم مقدماتی که عرض کردم

ص: ۱۸۸

مؤید این مطلب باشد؛ اگر شما بتوانید در تشکیل خانواده چند چیز را رعایت کنید، تمام ابعادتان نورانی می گردد که از همه مهم تر نفی خود و خودیت است. خیلی بد می شود که مرد بخواهد در مقابل همسرش تواضع بکند زیرا باید در مقابل حق تواضع کرد، در این راستا است که خود و همسرش را به سوی سیر الی الحق می کشاند، و البته از این طریق هر کدام در مقابل حقوق دیگری که از جهتی حق الله است، باید تواضع کنند. این تواضع در مقابل حق همسر، بسیار نجات دهنده است چون تکبر را می شکند! اما آن تواضعی که فرهنگ لیبرالیسم در مقابل زنان پیشنهاد می کند که عملاً یک نوع ذلت است، خیلی خطرناک است و توحید خانواده را از بین می برد.

همین جا عرض کنم این که در روایات داریم؛ وجود مقدس رسول الله صلی الله علیه و آله دست حضرت فاطمه زهرا علیها السلام را می بوسیدند، مربوط به موضوع خاصی است که در راستای همان موضوع گلوی امام حسین علیه السلام و لب های امام حسن علیه السلام و سر مبارک علی علیه السلام را نیز می بوسند، چون دست و بازوی فاطمه علیها السلام و گلوی امام حسین علیه السلام و لبان امام حسن علیه السلام و سر حضرت علی علیه السلام مظاهر دفاع از اسلام اند. و لذا ما هیچ دلیلی نداریم که کسی دست دختر خود را ببوسد؛ همان طور که پیغمبر صلی الله علیه و آله هیچ وقت دست بقیه دخترانشان را نمی بوسیده اند. پس مردان این حرکت پیامبر را نمی توانند ملاک بگیرند و همان طور با دختر یا همسر خود عمل کنند. ما باید دائماً یادمان باشد در امر ازدواج موضوع «زن و مرد» وسط نیست، موضوع «خانواده» در میان است، خانواده ای که بستر «پروریدن» زن و مرد و

فرزندان است. پس باید در جهت استواری خانواده توحیدی تلاش کرد و این است آن نکته ای که در ازدواج خیلی مهم است! و نقش خاص برای مرد خانواده قائل شدن برای تحقق چنین هدفی است. و اگر «سایه»ی پدر به عنوان عنصر پایداری خانواده که با مدیریت خود عامل ارتباط توحیدی همه اعضای خانواده باید باشد، در عرض سایر اعضای خانواده بیاید، دیگر آن مرد به عنوان قوام خانواده مورد توجه نخواهد بود. اشکال می گیرند چرا پدر خانواده نمی نشیند با فرزندانش اختلاط کند و نظر آن ها را بگیرد، پیشنهاد بدی نیست؛ ولی گاهی با فضای توحیدی که ایجاد می شود بدون عمل به این توصیه های روانشناسانه، همه اعضای در مؤانست و ارادت نسبت به همدیگر هستند و جای خالی ای برای چنین توصیه هایی نمی ماند.

در یک خانواده توحیدی، همه اعضای متذکر یکدیگرند، هرچند مخاطب مستقیم همدیگر نباشند. وقتی انسان زندگی بزرگان دین را مطالعه می کند چنین روابطی که عرض کردم در بین اعضای خانواده می یابد، به طوری که انگار حضور توحیدی شان در خانه بیشتر از حضور فیزیکی شان نقش داشته است. البته هیچ وقت نمی خواهم رابطه مستقیم شان را با تک تک اعضای خانواده نفی کنم.

ازدواج و تکمیل نصف دین

سؤال: منظور رسول خدا صلی الله علیه و آله چیست که می فرمایند: «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَخْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ، فَلَيْتَنِي اللَّهُ فِي النَّصِيفِ الْبَاقِي» (۱) هر کس ازدواج کند نصف

ص: ۱۹۰

دین خود را به دست آورده، پس باید که از خدا بترسد از نصف دیگر دینش.

جواب: بدین معنی است که با ازدواج «أَتْرَكَ نَفْسَكَ»: خودت را نفی کن تا خدا را جای آن بیابی. چون شما برای تجلی نور الهی بیش از این نمی توانید کاری بکنید که خودتان را عقب بکشید تا خدا همه جا حاضر شود. این که می گویند: «نیمی از راه دینداری را رفته است»، به همین دلیل است که وقتی شما نفی خود کردید، نصف دیگر که حضور نور پروردگار است به لطف خدا واقع می شود. از این روایت می شود فهمید که ازدواج یک کار بزرگی در زندگی محسوب می شود. پیامبر توحید صلی الله علیه و آله به همین جهت می فرمایند که انسانِ مسلمان با ازدواج، نصف ایمانش کامل خواهد شد. مثل این که با آزاد شدن از رذائل نفسانی و نظافت از رذائل اخلاقی، زمینه تحقق نصف ایمان به وجود می آید، و نصف دیگر که تجلی انوار الهی است پس از پاک شدن از رذائل اخلاقی، در قلب انسان تجلی می کند. لذا در روایت داریم: «الطُّهْرُ نِصْفُ الْإِيْمَانِ»؛ (۱) نظافت یعنی پاک شدن از رذائل اخلاقی، نصف ایمان است.

وقتی با ازدواج روحیه خودخواهی ما فرو نشست و روحیه ایثار در بسترِ خاصِ آن به صحنه آمد، یکی از چهره های زیبای ایثار را قلب تجربه می کند و این موجب تمرین برای تحقق نحوه های دیگر ایثار در بسترهای دیگر زندگی خواهد شد، چون وقتی انسان مزه ایثار و نفی خودخواهی را در جایی چشید، دوست دارد در جاهای دیگر نیز آن را تجربه کند. لذا

ص: ۱۹۱

اگر دین را دو قسمت فرض کنیم نیمی از آن به دست ما است و نیمی دیگر صرفاً به لطف خدا محقق می شود. نیمه ای که به دست ما است ترک منیت و خودخواهی است که با ازدواج محقق می شود، نیمه ی دیگرش که تجلی انوار الهی است با تقوا و رعایت دستورات شرع پدیدار می گردد.

انس با همسر؛ مرتبه ای از انس با خدا

سؤال: آن سکینه و آرامشی که قرآن به عنوان اثر ازدواج قائل شده است، چه نوع آرامشی است؟

جواب: انسان واقعاً نیاز به «انس» دارد. و مگر نه این که انس با «خدا» یعنی انس با «خوبی ها»؟! بستر خانواده، بستر انس خاصی است نسبت به هم، که زن و شوهر همراه با ایثار فراهم می کنند. من تا حالا ندیده ام زن و شوهری در بستری الهی و صحیح ازدواج کنند و هر کدام برای خوشبختی همسر خود نهایت تلاش را نکنند. یک بار؛ شوهر خانمی پای خروس شان را بسته بود که از قفس بیرون نیاید، بعد هم رفته بود مأموریت! آن خروس هم بدون آن که کسی متوجه شود از گرسنگی و تشنگی مرده بود! خانمش از یک طرف متوجه بود شوهرش کار خیلی بدی کرده و از دست او ناراحت بود و از طرف دیگر نگران بود که عقوبت این کار دامان شوهرش را بگیرد؛ می گفت: کاش اگر خدا خواست عقوبتی برای همسرم بفرستد، بین من و او نصف کند! می خواهم از این نتیجه بگیرم که ببینید ازدواج چه بستر عجیبی به وجود می آورد که طرف مقابل حاضر است خود را نفی کند تا به هدفی که در تشکیل خانواده به دنبال آن بود نزدیک

شود، این همان یگانگی توحیدی است. حال در یک چنین بستری این اُنس، جنس همان اُنسی است که شما نوع بالاترش را می توانید با خدا به دست بیاورید. در چنین فرهنگ و فضایی است که اُنس با همسر زمینه اُنس با خدا می شود.

اخیراً یکی از آقایان که تازه ازدواج کرده سؤال می کرد که؛ «واقعاً من مانده ام این دوست داشتن همسرم ریشه در کجا دارد؟! از طرفی حس می کنم این دوست داشتنم گویا دوست داشتن مقدسی است، از طرفی دیگر می ترسم که نکنند دارم خود را فریب می دهم». عرض کردم علامت دوست داشتن غیر مقدس این است که آن دوست داشتن مانع بندگی خدا شود و ما را به خود مشغول کند، آیا وضع تو این طوری است؟ گفت: نه. به او عرض کردم این شروع، شروعی است که خدا قرار داده است، اگر مواظب نباشید شیطان آن را از شما می گیرد؛ محبت دو همسر از طرف خدا شروع شده است، ولی اگر در جهت حفظ آن برنامه ریزی نکنید، از طرف شما از بین می رود. شیطان با وسوسه خود کاری می کند، که شما فکر کنید همسرت تحت تأثیر مادر و یا خواهرش دارد زندگی تو را اداره می کند. شما می خواهید خانه ات چهاردیواری خودت و همسرت باشد، بعد شیطان می آید می خواهد این را از تو بگیرد. شیطان دروغ هایی به ذهن شما می اندازد؛ که مثلاً همسرت تحت تأثیر مادرش است، یک چنین چیزهای وهمی در زندگی تان داخل می کند، شما هم یک مرتبه با یک توهم دروغین، رفتار همسرت را طوری می بینی که گویا خودش نیست که تصمیم می گیرد و در نتیجه محبت تو به همسرت کم می شود. به

آن جوان

ص: ۱۹۳

عرض کردم اگر می توانی، یک کاری بکن این محبت که از طرف خدا آمده، از طرف نفس اماره و وسوسه شیطان نرود. و واقعاً هم برای شیطان چنین یگانگی که بین دو همسر هست سخت است! نمی گذارد چیزی که خدا شروع کرده است بماند، مگر این که ما خود را برای حفظ آن آماده کرده باشیم.

وظیفه ی هر کدام از زن و مرد است که این محبت خدادادی را نگه دارند. «انس با همسر» در خانواده شور و نشاطی پدید می آورد که هیچ چیز دیگری جای آن را نمی گیرد، باید برنامه ریزی کنیم که آن را نگه داریم.

ما بسیاری از اوقات یا در افراط هستیم و یا در تفریط؛ یا می گوییم: آرامش اولیه ی زندگی برای ما بس است، بعد در عمل با غفلت از وظایف شرعی خود، به خدا هم می گوییم برو می خواهیم بدون حاضر کردن دستورات الهی در زندگی، مودت و رحمت اولیه را حفظ کنیم. یا از این طرف می افتیم؛ و هیچ برنامه و وقتی برای حفظ مودت بین خود و همسرمان نمی گذاریم، و یک زندگی خشک غیر عاطفی برای خودمان درست می کنیم. در هر دو حال تلاشی برای نگه داری آن مودت نکرده ایم، باید کاری کرد که بشود این آرامش و محبت اول زندگی را نگه داشت، و فقط هم از طریق رعایت اصول شرعی و اخلاقی و احترام به حقوق همدیگر و با حساسیت برای حفظ آن، این کار ممکن است.

موضوع را به سیره انبیاء و ائمه علیهم السلام تعمیم دهید؛ ببینید آن ها در زندگی خود به ما نشان داده اند که هنر نگه داشتن آن آرامش و محبت را داشته اند یا نه؟ با دقت در زندگی آن ها روشن می شود که آن ها هنر این را داشته اند

که روابط خود با همسرشان را در شرایط اُنس نگه دارند. چون این انس از طرف خدا آمده است، شور بندگی می آورد. و حالا آن جمله را هم از رسول خدا صلی الله علیه و آله داشته باشید که می فرمایند: «انَّ الرَّجُلَ إِذَا نَظَرَ إِلَى امْرَأَتِهِ وَنَظَرَ إِلَيْهِ نَظَرَ اللَّهِ تَعَالَى إِلَيْهِمَا نَظَرَ الرَّحْمَةِ» (۱). چون مردی به زنش و زنش به او از روی مهر بنگرند، خداوند بزرگ آن دو را با دیده ی رحمت بنگرد. به نظرم این توصیه می خواهد همان مودت و محبت خدادادی را نگه دارد؛ یعنی هر دو باید تلاش کنند که انس اولیه باقی بماند. البته اشکال ندارد نحوه «محبت ورزیدن به همسر» به مرور زمان تغییر کند و پخته تر شود، ولی باید همواره باقی بماند.

محبت اولیه

نگه داشتن محبت و مودت اولیه به معنای «وفاداری نسبت به همدیگر» و رعایت کردن همدیگر است در هر آنچه برای دیگری اهمیت دارد و خداوند هم آن را نفی نکرده است. شاید زن و مرد بعد از مدتی تصورشان این باشد که باید محبت اولیه به همان حالت تا آخر بماند، لازم نیست آن حالت به همان شکل اولیه باقی بماند، آن حالت اولیه، مربوط به دوره ی جوانی آدم است؛ در جوانی، قوه خیال غلبه دارد، و جنبه ی عاطفی خیال در صحنه است و اگر همین جنبه هم تا آخر بماند خیلی خوب است، ولی اگر هم نماند، نباید تصور بشود که آن محبت از بین رفته است، باید متوجه بود به اقتضای شرایط سنی شکل آن به مرور عوض می شود، بدون آن که

ص: ۱۹۵

خداوند لطف خود را در دادن آن محبت پس گرفته باشد، باید دقت کرد و آن مودت و رحمت را در صورت های جدیدش دید.

سؤال: قبلاً گفتید که اگر مواظب نباشیم، شیطان آن مودت و رحمت را می گیرد. حالا می گوئید: طبیعی است که شکلش عوض بشود. آن طوری که شیطان می گیرد با این حالتی که عوض می شود، چه فرقی می کند؟

جواب: ببینید، یک وقت آن مودت را شیطان از ما می گیرد، در نتیجه بین زن و شوهر «کینه» و «رقابت» پیش می آید، ولی در صورتی که شکل محبت پخته تر شود همان ایثار و همان نفی خود به شکلی همه جانبه تر در صحنه است. این که می گویند: عموماً هر ماه غسلی یک ماه سرکه شیره دارد، به این معنی است که آن محبت احساساتی می رود، نه این که به کلی آن محبت برود. اگر انگیزه های ازدواج طوری باشد که شیطان بتواند محبت اولیه را بگیرد همان می شود که شما در بعضی از زن و شوهرها ملاحظه می کنید که تا آخر عمر به عنوان دو «رقیب» با هم زندگی کنند، سخن شان با همدیگر دائم همراه با سرزنش و تحقیر است! ولی بعضی مواقع زن و مرد در عمل نشان می دهند که کاملاً تمام وجودشان برای حفظ همین زندگی مشترک است، هرچند نمی توانند به آن شکل قبلی از خود ابراز احساسات کنند. این جا باید هر کدام از عمل دیگری بفهمد که آن محبت باقی است.

سؤال: آیا منظور شما از «عوض شدن شکل محبت اولیه» این است که نسبت به هم محبت دارند ولی مثلاً الفاظ عاشقانه را کمتر به کار می برند؟

جواب: درست می فرمایید؛ البته من نظرم این است که صورت ایده آل زندگی آن است که در عین پختگی و عقلانی شدن، بیشتر سعی شود آن محبت احساساتی هم بماند. متأسفانه ما هر چقدر جلو برویم و عاقل شویم، عقل جای خیالمان را می گیرد، و تحرک خیالمان ضعیف می گردد. راه درست آن است که خیال هم همواره در جای خود باشد تا نشاط انسان بماند. شما آخر عمر حضرت امام خمینی «رحمه الله علیه» را نگاه کنید؛ چه اشعار زیبایی می سرودند! این یعنی حفظ خیال، ولی به صورتی پاک. با این حال اگر با حضور بیشتر عقل، آن محبت احساسی رفت، نباید فکر کنیم که آن محبت به کلی رفته است در حالی که شکل خیالی اش ضعیف شده است، اگر نگاه کنید آن محبت را در صورت های دیگر می بینید. تقاضاهای همدیگر را از هم بپذیرید و به همدیگر جواب دهید، سعی کنید با احساسات جواب دهید و عاشق پیشگی را تا آخر حفظ کنید و از طریق لذات جنسی نسبت به همدیگر شوق عبادات را در خود زیاد نمایید.

سؤال: پس می توان گفت هنر این است که صورت خیالی محبت اولیه را تا آخر حفظ کنیم. ولی اگر هم صورت آن عوض بشود، این را یک امر طبیعی بدانیم، هر چند بهتر است سعی شود به همان صورت اولیه باقی بماند؟

جواب: بله، منظور این است که زن و شوهرها فکر نکنند آن محبت اولیه شامل مرور زمان شده و از بین رفته است، اشکال این است که نمی توانند صورت های بعدی آن را درست تفسیر کنند، در نتیجه فکر می کنند دیگر آن محبت و مودت اولیه نیست. زن و شوهر باید متوجه

باشند به خصوص زن ها که بیشتر سعی می کنند آن محبت اولیه باقی بماند، باید این جا بیشتر متوجه باشند؛ آن محبت در حرکات مردان باقی است، هرچند در کلمات شوهرشان اظهار نمی شود. مثلاً؛ اگر مرد بفهمد که همسرش زردآلو دوست دارد مثل قبل وقتی زردآلو می خرد، نمی آید بگوید «چون زردآلو دوست داشتی، برایت خریدم». ولی می بینی تا آخر عمر، پیر هم که شده، همین که زردآلوه‌ها به بازار آمد، برای همسرش زردآلو می خرد. این نشان می دهد که آن وفاداری هنوز هست، اما مثل قبل نمی آید بگوید «این زردآلو را برای شما خریده ام»، می رود و آن ها را در آشپزخانه می گذارد. این هنر زن است که بفهمد، پس آن محبت اولیه مانده است. حرکات مرد نشان می دهد تمایلات همسرش برایش مهم است و تا آخر عمر سعی می کند آن را رعایت کند تا از این جهت او در رفاه باشد. زن هم که غذا را می پزد، تا آخر عمر سعی می کند به میل شوهرش غذا بپزد. البته زن ها در ارائه ی عشق هنرمندترند، مگر بعضی از آن ها که متأسفانه در این امر شکست خورده اند. هر اندازه عقل معاش بر زندگی غلبه کند احساسات و صفا کم می شود و امروزه شرایط طوری شده که متأسفانه نه تنها مردها که زن ها هم بدجوری عقل معاش بر عواطف شان غلبه کرده است. در شرایط جدید نه تنها عقل به معنی واقعی آن در حدّ عقل معاش پایین آمده، عشق هم در حدّ احساساتی که یک دختر و پسر با یک نگاه به همدیگر نسبت به هم علاقه پیدا می کنند، پایین آمده است.

ما الآن قالب صحیحی جلوی چشمان نیست که بگوییم این نوع ارتباط، عشق مورد نظر ما است، همان طور که «عقل حکمی» به «عقل

حساب و کتاب سودانگاران» تبدیل شده. عشقی هم که خداوند در ابتدای زندگی به دو همسر لطف می کند، در شرایط جدید با غلبه ی روح فرهنگ مدرنیته آلوده شده است. آن مودّتی که دین از آن خبر می دهد دیگر در ابتدای زندگی ها نیست یا اگر هم هست با افکار و امیال غیر انسانی مخلوط شده است و لذا زن و شوهرها در ابتدای زندگی آن محبت و مودّت را در نگاه یکدیگر احساس نمی کنند، نگاهی که رسول خدا صلی الله علیه و آله در مورد آن فرمودند: «إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا نَظَرَ إِلَىٰ امْرَأَتِهِ وَ نَظَرَتْ إِلَيْهِ، نَظَرَ اللَّهُ تَعَالَىٰ إِلَيْهِمَا نَظَرَ الرَّحْمَةِ»؛ (۱) چون مردی به همسر خود بنگردد و او نیز به شوهر نظر کند، خداوند تعالی به آن ها از سر رحمت نظر می کند.

عشق اولیه

سؤال: آن شور و مودّت اولیه چگونه با غلبه ی روح فرهنگ مدرنیته آلوده شده است؟

جواب: فرهنگ مدرنیته تعریفی از انسان ارائه می دهد که جنبه ی قدسی آن به شدت تقلیل می یابد و بالتبع زن و شوهرانی که تحت تأثیر آن فرهنگ به همدیگر می نگرند با همان منظر همدیگر را می بینند و در نتیجه ازدواج بیشتر با غلبه ی تصور «اطفای شهوت» روح و روان جامعه را پر می کند، در حالی که آن مودّت و رحمتی که خداوند در بستری الهی در جان دو همسر قرار می دهد چیزی بالاتر از دوست داشتن های شهوانی است. در حال حاضر در بعضی از ازدواج ها دو موضوع فوق مخلوط

ص: ۱۹۹

است، گاهی غلبه بر این است و گاهی غلبه با آن. عموماً خانم‌ها و آقایانی که امروز با هم ازدواج می‌کنند، تلویزیون تماشا کرده‌اند و انواع ازدواج‌هایی که از طریق فیلم‌های غربی به صحنه تلویزیون آورده‌اند، در ذهن آن‌ها هست. حالا آن محبت الهی را می‌خواهند با روش غربی مدیریت کنند! در حالی که آن محبت، با روش غربی جلو نمی‌رود و برعکس؛ خیلی زود از صحنه‌ی جان‌زن و شوهر جوان رخت برمی‌بندد. چند روز پیش آقای متدینی که تازه ازدواج کرده بود می‌گفت از محبتی که به همسرم دارم حیرت کرده‌ام. این جوان مسلمان می‌خواهد این محبت خدادادی را دنبال کند. اگر این محبت را خواست با اداهایی که تلویزیون به زن و شوهرها تعلیم داده دنبال کند خیلی زود از همدیگر خسته می‌شوند و آن را از دست می‌دهند. فرهنگ غربی نوع جواب دادن به محبتی که خدا در دل زوج‌های جوان می‌اندازد را در یک شش‌ماه بسیار غیرسالم به کار می‌گیرد. چیزی که امروز در خانواده‌های اشرافی مملکت خودمان هم به چشم می‌خورد، که هرگز اثری از آن صفای بین زوج‌های متدین در آن‌ها نیست، چون ازدواج آن‌ها در بستری غیرطبیعی قرار گرفته است. باید متوجه باشیم محبت اولیه با رعایت وظایف شرعی و این که هرکدام حقوق دیگری را رعایت کنند باقی می‌ماند.

اگر همان‌طور که خداوند تعیین فرموده است همسران به حقوق یکدیگر احترام بگذارند آن محبت اولیه باقی می‌ماند، هرچند شکل بروز آن تغییر کند. در یک زندگی توحیدی خطر این جاست که زن و شوهر حس کنند آن محبت اولیه از بین رفته است. ما می‌خواهیم بگوییم: نه، از

بین نرفته؛ در زندگی سالم توحیدی حتی اگر گاهی زن و شوهر به همدیگر انتقاد هم بکنند، روح توحیدی خانواده، آن محبتی که خدا شروع کرده است را حفظ می کند، هرچند شکل ظهور آن عوض شود. مرد و زن باید چشم شان باز باشد و آن محبت را ببینند. مرد باید چشمش باز باشد و ببیند وقتی همسرش دقیقاً چیزی می پزد که او دوست دارد و خود زن هم ناخودآگاه همان را دوست می دارد، خبر از باقی ماندن آن محبت می دهد. در دنیای مدرن وقتی زن و مرد هرکدام من جداگانه ای شدند، در سر سفره چند غذا ظاهر می شود - البته اگر سفره ای در کار باشد- هراندازه به خانواده های سنتی توحیدی نگاه کنید، اگر از یک طرف مرد سعی می کند دل همسرش را به دست آورد، از آن طرف هم زنی که به خانه شوهرش می آید با تمام عشق دوست دارد هماهنگ با شرایط خانه ی شوهر شود، بعد از دو سه ماه فقط چیزهایی را دوست می دارد که شوهرش دوست می دارد! در مواردی هم مرد در چنین فضایی قرار می گیرد که به غذاهایی علاقمند می شود که همسرش به آن ها علاقمند است. این بدین معنا است که در قلب و روان آن ها «خانواده» و شخصیت جمعی شان مهم است، و نه شخصیت فردی آن ها.

جواب سؤالی که گفته می شود: «چرا جهاد زن «حُسْنُ التَّبَعْلِ» و خوب شوهرداری کردن است؟» همین جاست، در این روایت حقوقی را برعهده ی زن گذاشته اند. برای این که در یک خانه ی توحیدی، زن با نفی «خود»ش و رعایت حقوق همسرش، احیا می شود، حقوقی که مرد با پذیرش مسئولیت کلیه ی امورات زن، به عهده ی زن قرار می گیرد.

در همین رابطه رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: «لو كنت أمرا أحدا أن يسجد لأحد لأمرت النساء أن يسجدن لأزواجهن لما جعل الله لهم عليهن من الحق»^(۱) اگر به کسی دستور می دادم کسی را سجده کند به زنان دستور می دادم به شوهران خویش سجده کنند، از بس که خدا برای شوهران حق به گردن زنان نهاده است.

در این جا سجده کردن، منظور سجده به «مرد» نیست بلکه سجده به مدیریتی است که با پذیرفتن آن، خودش را در هسته ی توحیدی خانه فانی کرده، و عملاً این نوع سجده یک نوع احیای حیات معنوی است و سیر به سوی حیات طیب. مگر آن رزمنده هایی که در دفاع هشت ساله با شهادت، خود را فانی در انقلاب کردند، یک نوع سجده برای هسته ی توحیدی نظام اسلامی نبود؟ شهدای ما دیدند یک کانون توحیدی به صحنه آمده که راه رسیدن انسان ها را به خدا ممکن می سازد، متوجه شدند نفی خود برای بقای این کانون توحیدی، عین احیای خود است. فانی کردن خود برای خانواده ی توحیدی هم عین همان کاری است که شهداء برای انقلاب اسلامی انجام دادند و واقعاً اگر بنا بود به غیر از خدا به کسی سجده کنیم، روزی هزار بار باید به شهدای عزیز سجده می کردیم.

در فضای خانه ای که روح توحید در آن حاکم است، انسان احساس زندگی معنوی دارد، در چنین فضایی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: «مهنة إحدائكم في بيتهما تدرک جهاد المجاهدين إن شاء الله»^(۲) ای زنان! هر

ص: ۲۰۲

۱- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۳۴۹.

۲- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۸۹۲.

یک از شما با اشتغال در خانه خویش اگر خدا خواهد ثواب مجاهدان خواهد یافت. چون در فضای خانه ی توحید راه انسان به سوی آسمان معنویت به خوبی گشوده شده است.

وقتی چنین فضایی ویران شد دیگر هیچ کس با حضور در خانه احساس عبادت نمی کند. زن همین که مدت کمی در خانه می ماند، خسته می شود؛ چون فضا طوری نیست که احساس عبادت کند و بتواند وصل به آسمان باشد و سکینه ی لازم برایش ایجاد شود، به همین جهت ملاحظه می کنید زنان امروزه بیش از این که در خانه باشند در کوچه و خیابان اند، چون به قول «هایدگر»؛ مدرنیته سکناپی برای بشر باقی نگذاشته است.

خانواده؛ بستر انس با خدا

سؤال: از طرفی قرآن می فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»،^(۱)

بدین معنی که فقط با یاد خدا قلب ها به آرامش می رسند. از طرف دیگر قرآن درباره ازدواج می فرماید که انسان با همسرش به آرامش و سکینه می رسد!^(۲) شما آرامش بین زوجین را چطور معنی می کنید که تضادی با آیه ی قبل نداشته باشد.

جواب: ما نمی گوییم؛ آرامش بین زوجین، یک نوع آرامش دیگری است. چون وقتی یک هسته توحیدی به نام خانواده پدید آمد و خود را به همه ی جبهه های توحیدی تاریخ متصل دید، و هر عضوی از اعضا

ص: ۲۰۳

۱- سوره رعد، آیه ۲۸.

۲- سوره روم، آیه ۲۱.

خانواده با نفی خود برای چنان هدفی از خودخواهی آزاد گشت، جز خدا را در روبه روی خود نمی بیند. «ذکرالله» یعنی نفی خود برای حفظ مرکز توحیدی، و خانواده یکی از آن مراکز است. این که می فرماید همسر هر کس موجب آرامش اوست، برای این است که متذکر حیات توحیدی جاری در خانواده است. این دیگر یک «انس حقیقی» با خدا است، منتها در بستر خانواده، مثل انس حقیقی با خدا در مسجدالحرام. وقتی می فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» این یاد خدا صورت ها و بسترهای مختلفی دارد، یکی از بسترهایی که یاد خدا را فراهم می کند، بستر خانه ای است که بر اساس توحید بنا می شود، تا هر کس با رعایت حقوق دیگری، منیت خود را نفی کند.

یکی دیگر از عوامل توحیدی خانواده انگیزه ی عفاف است و باقی ماندن در زیر ولایت الهی، از جمله انگیزه های جوان مسلمان جهت ازدواج نجات از خطرات نگاه به نامحرم است تا با محرم اصلی خود که خداوند است همواره مرتبط باشد. و از این جهت نیز خانواده صورت یاد خدا و «ذکرالله» است و عامل آرامش، و خداوند به این زن و شوهر که با چنین انگیزه ای ازدواج کرده اند محبت و آرامش خاص خود را ارزانی می دارد، و گرنه به مرد و زن غریبه که با یکدیگر ارتباط دارند فقط شهوت می دهد. مودت و رحمت در واقع همان انس است که در بستر ارتباط با خدا در زن و شوهر فراهم می شود. عمده آن است که از خانواده به عنوان اصیل ترین هسته ی توحیدی غفلت نشود تا این نتایج را به دست آوریم.

ممکن است صورتان این باشد که این طور طرح کردن خانواده یک حالت آرمانی و دور از واقعیت است. زیرا نمونه هایی که در خانواده های خودمان بین پدر و مادرها سراغ داریم این طورها نیست. در صورتی که به نظر بنده اگر دقیق بررسی فرمایید و خانواده های خودتان را با زندگی های دنیای جدید که هیچ جنبه ی دینی در آن نیست، مقایسه کنید می بینید به صورت نامرئی روح توحید و جنبه ی تذکر الهی در آن ها با کم و زیادش، حاکم است. اسلام روی هم رفته در جامعه اسلامی خانواده ها را به بستر توحیدی می کشاند. بحران به دست آمده در پنجاه ساله ی اخیر نگذاشته تا از اسلام درست بهره گیری کنیم، همان طور که از نمازمان نتوانسته ایم در راستای دوری از فحشاء و منکر درست بهره گیری نماییم. با این حال همین امروز اکثر خانواده های سنتی در یک بستر توحیدی تنفس می کنند، هرچند غرب زدگی آن ها در بی رنگ کردن تأثیر اسلام بی نقش نیست، ولی وقتی با خانواده هایی که تماماً تجددزده شده اند مقایسه می کنید، تأثیر نور توحید بسیار محسوس می شود. این طور نیست که غرب توانسته باشد تمام حیات توحیدی خانواده های ما را بگیرد.

هنوز در جامعه ی ما به ازدواج به عنوان یک سنّت نبوی نگریسته می شود. همین حالا که بحث ازدواج پیش می آید حتی در بین خانواده هایی که از بسیاری جهات از دین فاصله گرفته اند ازدواج را به عنوان یک سنّت نبوی در جلوی خود دارند، نفسِ چنین نگاهی به ازدواج، هرچند ضعیف، ولی بالاخره رنگ توحیدی آن را می پذیرد. می بینی همان دختر و پسری که با هم بر خلاف دستورات دین دوست

شده اند، با این همه می گویند: باید صیغه ای بخوانیم و محرم شویم، این نشان می دهد باز هم در فطرت خود می خواهد این هسته را به توحید متصل کند. هرچند در بین این قشر موضوع مورد بحث بسیار آسیب دیده است و در شرایط مساعد برگشت ها دوباره به سوی خانواده ی توحیدی است. ما باید نگذاریم موضوع فراموش شود.

سؤال: شما قبلاً فرمودید: «ازدواج یعنی در کنار هم آمدن زن و مردی که نمی توانند به تنهایی نیازهای خود را برطرف کنند، تا بهتر به اهداف خود برسند» منظورتان از این که «به تنهایی نمی توانند نیازهای خود را برطرف کنند، چیست؟

جواب: خود قرآن می فرماید: «وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ»؛ (۱)

آرزوی شما این نباشد که آن توانایی ها و امتیازاتی که خداوند به هر کدام نسبت به دیگری داده، شما داشته باشید. هر کدام کمالاتی دارید که دیگری ندارد، یک کمالاتی به این داده که به آن یکی نداده است و برعکس. این نشان می دهد که زن و مرد در صورت مجموعه بودن کامل اند. بنابراین انسان ها به تنهایی نمی توانند بار خود را به راحتی به منزل برسانند.

معنای پختگی حاصل از ازدواج

سؤال: در جایی می فرمایید؛ «چقدر فرهنگ غرب زشت عمل کرد به طوری که ازدواج را، که وسیله ی انس دو روح است برای پخته شدن

ص: ۲۰۶

هرچه بیشتر دو انسان، به ارضای شهوت تبدیل نمود». لطفاً این «پخته شدن دو روح در سایه انس» را توضیح دهید.

جواب: «پخته شدن دو روح در سایه ی انس با همدیگر» به نظرم با مقدماتی که عرض شد تا حدی روشن است. پخته شدن در هر کاری یعنی «آزادشدن از خواسته های فردی»، و موضوعات را با جوانب دقیق تر نگاه کردن؛ شما می بینید آقا یا خانم قبل از ازدواج، نظر خود را کامل می داند، ولی وقتی ازدواج کرد و در بستر زندگی با تنگناهایی روبه رو شد که راحت نمی تواند نظرات خود را عملی کند مجبور است بیشتر فکر کند و در فکر خود تجدید نظر نماید. در زندگی فردی فکرمی کرده خیلی متفکر است، ولی وقتی همان فکر را آورد در خانواده و با افکار دیگر مقایسه کرد می بیند باید در رفع نواقص فکر خود تلاش نماید. متوجه می شود نمی تواند روی حرف خود اصرار کند و گرنه خانواده اش به بحران می افتد- البته به شرطی که طرف برای خانواده حریم قائل باشد و نخواهد نظر مقابل را سرکوب کند- کسی که در مقابل نظر منطقی بقیه با نظر خودش درگیر می شود در واقع توانسته است از طریق خانواده به یک نوع پختگی برسد که در زندگی فردی به آن نمی رسید. انسان «پخته» به کسی می گویند؛ که جوانب نقص نظر خود را ببیند. شما دیده اید؛ اندیشمندان بزرگ عموماً وقتی نظر می دهند، می گویند: «من نظرم این هست، اما این حرف به این معنی نیست که توانسته باشم همه ی جوانب را هم حل کنم». خیلی حرف است؛ گاهی دیده ایم که علامه طباطبائی «رحمه الله علیه» چقدر دقیق یک آیه را تفسیر می کنند! بعد آخرش می نویسند: «وَاللَّهُ أَعْلَمُ». در اصطلاح آقایان «و»

اللَّهُ أَعْلَمُ» یعنی من مطمئن نیستم که در این مطلبی که گفتم، تمام جوانب موضوع در نظر گرفته شده است. در خانواده، در تقابل آراء، فقط نظردادن و رفتن نیست، راه کار عملی باید داد، لذا به آدم پختگی می دهد.

در بحث «تولد دیگری» که در ابتدای بحث در رابطه با ازدواج عرض کردم یکی از معانی تولد دیگر همین پختگی است. زن و مرد جوان در عین موّدت و محبت به همدیگر با تفاوت آراء روبه رو می شوند. و همه ی هنر در این جا است که هیچ کدام بر حرف خود اصرار نوزند تا فهمی بالاتر به میان آید، و کم اند زن و شوهرهای جوانی که توانسته باشند از این تقابل آراء درست رد شوند. واقعاً بصیرت می خواهد که آدم در آن مرحله بگوید: چرا حرف همسرم درست نیست و حرف من درست است؟! متأسفانه صد دلیل می آورد که حرف خودش درست است، در صورتی که کافی است فقط یک کمی انصاف داشته باشد تا متوجه بشود. در بستر خانواده باید با موضوعات به شکل دیگری برخورد کرد، زیرا موضوع حاکمیت حرف یکی بر دیگری نیست، بلکه موضوع فکر جدیدی است که باید متولد شود، در این حالت است که طرف می بیند عجب! دیگر نمی تواند مثل قبل راحت نظر بدهد و خودش هم نظر خود را تأیید کند، برای تصمیماتی که می خواهد بگیرد، باید جوانب زیادی را در نظر بگیرد. توجه به نظر زنان در جای خود بسیار کارساز است به طوری که قرآن در مورد از شیر گرفتن زودتر از موعد کودک می فرماید چنانچه زن و مرد با همدیگر مشاوره کردند و به نتیجه رسیدند اشکال ندارد، که موضوع آن در جلسات قبل گذشت و روشن شد که بعضاً واژه ی زن در بعضی

روایات به معنی زنانی است که سراسر در فکر هوس های خود هستند و در این رابطه می فرمایند: «و شاوروهنَّ وَ خالفوهنَّ وَ حُبُّكَ لِلشَّيْءِ يَغْمِي وَ يَصِمُ»^(۱) بر خلاف رأی آن ها عمل کنید، زیرا دوستی یک شیئی انسان را در دیدن حقیقت، کور و در گفتن حقیقت کمک می کند. حضرت در این توصیه می فرمایند: مواظب باش این چنین زنانی اندیشه ی تو را تحت تأثیر خود قرار ندهند.

وقتی قرآن موضوع مشورت با زنان را به کلی مسدود نکرده پس معلوم است در آن جایی که مشورت با آن ها نهی شده یا مربوط به موقعیت های خاص است و یا مربوط به زنان خاص که در بحث مشورت با زنان، بحمدالله موضوع تا حدی بررسی شد.

آنچه مورد تأکید است؛ موضوع تضارب آراء در نظام خانواده است که مسلّم اگر انسان نسبت به نظرات همسر خود حساس باشد و به آن توجه کند علاوه بر آن که کشتی خانواده را بهتر به ساحل سعادت می رساند، موجب پختگی آراء خود و همسرش خواهد شد، عمده آن است که هر دو نفر سعی کنند آراء یکدیگر را تصحیح کنند تا تفکر جدیدی متولد شود، نه این که هر کدام سعی بر سرکوب رأی دیگری داشته باشد.

بنده به بعضی از رفقای دینی گله دارم چون بدون دقت به جایگاه روایاتی که زنان را نقد کرده، حکم کلی می کنند و عملاً اندیشه و آراء زنان را از صحنه ی خانواده خارج می نمایند. بعضاً در حدی به زن نگاه می کنند که از او به عنوان صاحب نظر در امور تربیتی که نظرش می تواند

ص: ۲۰۹

در به سعادت رساندن اعضاء خانواده مفید واقع بشود، نظرخواهی نمی شود، و در نتیجه آن استعداد شکوفا نمی گردد. خداوند به حضرت آیت الله جوادی «حفظه الله» خیر فراوان دهد که با طرح کتاب «زن در آینه ی جلال و جمال» بسیاری از شبهاتی که در مورد زن مطرح شده بود را مرتفع نمودند.

نگاه فمینیستی به زن نگاهی است که در فضای خود آسیب هایی را به زن می زند، ولی نگاه به جایگاه ارزشمند و شخصیت اصلی زن نگاه دیگری است که می گوید حذف نظرات زن از زندگی، آسیب های فراوانی به بار خواهد آورد و عملاً زمینه ی رشد فمینیسم را فراهم می کند. در بحث احترام به رأی زنان قصد ما لوس کردن زنان نیست، بلکه حرف این است که ما هرچقدر در متون دینی مطالعه کردیم، به این که بتوان عقل زن را عقل درجه دوم گرفت نرسیدیم، و در واقع وظیفه ی ما این است که متذکر چنین موضوعی باشیم.

مأنوس شفیق

سؤال: شما فرموده اید: «ازدواج برای این است که انسان زندگی را بهتر و همه جانبه ادامه بدهد»، منظور چیست؟

جواب: زن و شوهر اگر به کمک همدیگر بنای ساده زیستی و نظر به زندگی معنوی را داشته باشند، یقیناً بهتر از وقتی که تنها هستند کارشان جلو می رود. کلان نگری مرد از یک طرف، و ظریف نگری زن از طرف دیگر حرکت انسان را کامل می کند. هر کدام در عین سادگی، با صفا و صمیمیت به همدیگر کمک می کنند. همان طور که زنان در طرف منفی

ص: ۲۱۰

زندگی، انسان را گرفتار تجمل می کنند، در طرف مثبت زندگی هم نقش زنان در به وجود آوردن شرایطی که در عین «سادگی»، همراه با آراستگی و صفا باشد، نقش به سزایی دارند. در حالی که آقایان در زمان مجردی، سادگی را با بی قیدی در لباس و در ظاهر یکی می گیرند. به عبارت دیگر بسیار کم اند مردانی که بتوانند سادگی را با آراستگی همراه کنند.

شما از منظر خودتان به خودتان نگاه می کنید، آن منظر برای ارزیابی خودتان منظر کاملی نیست؛ بقیه هم که نمی توانند آن طور که همسر آدم با نگاه کاملاً دوستانه، به آدم نگاه می کند، نگاه کنند. لذا احدی زیر این آسمان به اندازه همسر آدم، حساسیت دوستانه نسبت به آدم ندارد، حتی پدر و مادر؛ چون پدر و مادرتان، خانواده ی شما را به عنوان یک هسته ی مستقل نمی بینند، آن ها فرزندان را عضو خانواده خودشان می بینند.

اگر به این نتیجه برسیم که تنها کسی که اگر نگاهش سالم و مشفقانه باشد، می تواند ما را از همه جوانب درست نگاه کند، همسر آدم است، حال اگر همسر شما شفیقانه توصیه ای به شما کرد، هیچ توصیه ای به اندازه این توصیه نمی تواند زنده و مفید باشد. در یک چنین فضایی، اگر شما بخواهید ساده زندگی کنید، او هم بخواهد ساده زندگی کند، خیلی خوب می توانید کمک کنید.

منظور از راحت زندگی کردن این است که شما از طریق همسرتان مزاحمت های قوه وهمیه را که مانع باقی ماندن در عفت جنسی است، مرتفع می کنید، این موضوع زن و مرد ندارد. با ازدواج سالم از یک طرف مزاحمت های قوه وهمیه مرتفع می شود، از طرف دیگر تنهایی های

آزاردهنده هم نخواهید داشت. انسان‌ها از چهل سالگی به بعد به شدت نیاز دارند که «مأنوس» داشته باشند و این نه به صرف میل شهوانی است، بلکه بیشتر یک نیاز روحی در میان است و در صورتی که شما از ابتدای زندگی نوع برخوردهای خود را طوری تنظیم کنید که در شرایط نیاز به مأنوس، روح‌هایتان همدیگر را بشناسند و همدیگر را درک کنند نتایج خوبی می‌گیرید. حیف که امروزه اکثر زندگی‌ها طوری نیست که همسران بعد از سی، چهل سال، همدیگر را به عنوان «شفیق مأنوس» کشف کنند تا بتوانند دلسوز هم باشند. متأسفانه عموماً در سال‌های چهل به بعد زن‌ها طرف فرزندان می‌روند و مردها طرف رفقای قدیم، و عملاً زن و شوهر در آن سن با هم غریبه‌تر هم می‌شوند، در صورتی که حتی در موقعی که انسان در زندگی سلوکی می‌خواهد تنها باشد و خود باشد و خدای خود، تنها کسی که مزاحم آن تنهایی نیست همسر انسان است. به نظر آن کسانی که چون می‌خواسته‌اند تنها باشند، ازدواج نکرده‌اند، آن قدری که از طریق تنهایی، به زحمت افتاده‌اند و نتیجه نگرفته‌اند؛ امکان آن بوده است که با ازدواج با زحمت‌های کمتری به همین مقامات رسید. زیرا همسر انسان مزاحم خلوت انسان نیست. تنها کسی که در سلوک، خودش بودن مزاحم نیست، همسر آدم است.

به هر حال احساس نیاز به مأنوس چیزی است که با همسر شما حل می‌شود، از طرف دیگر وجود همسر مزاحم نیاز به تنهایی شما نخواهد بود.

سؤال: آیا نیاز هست که یک عارف، در کنار انس با خدا، انس با یک مخلوق مثل همسر هم داشته باشد؟

ص: ۲۱۲

جواب: قوه خیال در دنیا آنقدر مجرد نمی شود که به کلی از توجه به صورت آزاد شود. قوه ی خیال را باید با مأنوس مناسب تغذیه کرد. در تئوری و به صورت انتزاعی ممکن است فکر کنیم قلب وقتی با خدا مأنوس شد دیگر نیاز به مأنوس دیگر ندارد، ولی در عمل چنین نیست. چون قلب یک وجهی دارد که طالب مأنوس مناسب است، حال تا حدی رفقای اهل سلوک این نیاز را جبران می کنند ولی همسر مناسب جای خود را دارد. مولوی در همین رابطه می گوید:

مصطفی

آمد که سازد هم دمی

کلمینی

یا حمیراء کلمی

یعنی رسول خدا صلی الله علیه و آله به همسرشان می فرمودند کمی برای من صحبت کن. چون روخ در جنبه ی خیال خود نیاز به یک مأنوس مجسم دارد. شما زن و شوهرهای جوان، فعلاً راه های نرفته ی زیادی در پیش دارید ولی حدود چهل سالگی که قدرت «جمع» پیدا می کنید می توانید در عین توجه به جنبه های معقول عالم، با مرتبه ی خیال آن معقولات هم زندگی کنید. این که می بینید پیرمردها و پیرزن ها بیشتر حوصله شان سر می رود، چون جنبه ی اُنس خیالی در آن ها بیشتر از قبل به میدان آمده منتها اگر خود را درست تربیت کرده بودند جنبه ی ارتباط با مأنوسات غیبی در آن ها غلبه می کرد و این همه از تنهایی خود گله مند نبودند.

سؤال: پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید: «خِيارِ اُمَّتِي اَلْمُتَأَهِّلُونَ وَ شِراؤُ اُمَّتِي اَلْعُزَّابُ» (۱) بهترین افراد امت من متاهلان اند و بدترین امت من عزب ها هستند. منظور حضرت از این حدیث چیست؟

ص: ۲۱۳

جواب: عذب‌ها یعنی کسانی که از زیر بار مسئولیت خانواده بدون دلیل شانه خالی می‌کنند و آماده‌ی فداکاری نیستند. علامه طباطبائی «رحمه الله علیه» می‌گویند؛ بسیاری از کسانی که جرئت ازدواج ندارند، به این دلیل است که حاضر نیستند خود را برای یک زندگی همراه با همسر و فرزند فدا کنند و محدودیت‌های یک زندگی و تربیت فرزندان را به عهده بگیرند. پس منظور از عذب آن‌هایی نیستند که می‌خواهند ازدواج کنند اما شرایط ازدواجشان فراهم نیست، این‌ها را که نمی‌شود گفت بدترین افراد امت پیامبراند. قرآن می‌فرماید: اگر کسی به خاطر فراهم نبودن شرایط، ازدواج نکند با خویشتن داری عفت خود را حفظ کند تا خداوند امکانات آن را به فضل خود به او برساند. (۱) این نوع عذب بودن غیر از آن است که انسان به جهت زیر بار نرفتن مسئولیت خانواده ازدواج نمی‌کند. ولی به هر حال ازدواج یک امر مستحب است، لذا حتی ممکن است افرادی باشند که به دلایل دیگر ازدواج نکنند، پس اطلاق بدترین افراد امت به افراد عذب، مربوط به افراد خاص و در شرایط خاص است.

شخصی از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در رابطه با ازدواج سؤال کرد؛ حضرت فرمودند: می‌توانی به شیوه برادر عیسی علیه السلام عمل کنی - و ازدواج نکنی - و می‌توانی به سنت حبیب محمد صلی الله علیه و آله عمل کنی - و ازدواج نمایی -

آن روایاتی که نشان می‌دهد رسول خدا صلی الله علیه و آله اصرار بر ازدواج دارند و حتی می‌فرمایند: از من نیست کسی که از سنت من - که ازدواج کردن است - فاصله بگیرد، می‌خواهند بگویند؛ مسلمان حق ندارد در بستر طبیعی

ص: ۲۱۴

۱- «وَلْيَسْتَغْفِرِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ...» (سوره نور، آیه ۳۳).

زندگی، از ازدواج فرار کند. اما اگر شخص خاصی در موقعیت خاص اجتماعی یا روحی، یا جسمی قرار دارد وظیفه اش چیز دیگری است.

آقایی می گفت پدر و مادرم اصرار دارند که ازدواج کنم در حالی که در خودم چنین نیازی را احساس نمی کنم، می ترسم با ازدواج نه تنها برای خودم دردسر درست کنم، بلکه برای آن دختری که با او ازدواج می کنم دردسر باشم. این از همان هایی است که می تواند به سیره ی حضرت عیسی علیه السلام عمل کند.

سؤال: چرا اگر انسان در رابطه با ازدواج شکست بخورد، گویا در همه ی زندگی شکست خورده ولی شکست در سایر امور زندگی این چنین جانکاه نیست؟

جواب: اگر انسان زندگی را درست شناخت و متوجه شد اهدافی در زندگی هست که باید برای رسیدن به آن اهداف خانواده تشکیل دهد، آن هم خانواده ای با فضا و فرهنگ دینی. حال اگر با انجام ازدواج متوجه شد همسر او متوجه چنین حساسیتی نسبت به کانون خانواده نیست، این جاست که احساس می کند در کلّ زندگی شکست خورده است، و گرنه افرادی که با تشکیل خانواده هدف بزرگی را دنبال نمی کنند، اینان نه شکستشان در زندگی یک شکست جانکاه است و نه پیروزی آن ها یک پیروزی بزرگ است. ازدواجی که بنای زن و مرد عبارت باشد از ترک خود و جای دادن حکم خدا در زندگی، شکستش شکست بزرگ، و پیروزیش پیروزی بزرگ است و برای این دو نفر ازدواج عبارت است از

ورود در جاده ای که آرام آرام به نتیجه ی بزرگی منتهی می شود، و حال اگر در ازدواج شکست بخورند از آن نتیجه ی بزرگ محروم شده اند.

سؤال: آیا این همه ی فوایدی که برای ازدواج شمردید، ریشه در تجربه ی جنابعالی دارد یا اشارات دینی نیز در این رابطه مدّ نظر می باشد؟

جواب: فکر می کنم هر دو. قرآن می فرماید؛ «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (۱) از آیات الهی آن است که برای شما همسرانی قرار داد تا در کنار همدیگر به آرامش و سکینه برسید. اگر در قرآن عنایت بفرمایید واژه ی «سکینه» یک حالت روحانی و الهی است و نه یک موضوع روانی، و لذا خداوند هدف ازدواج را «سکینه» قرار داده است تا انسان ها در یک حالت بقاء و ارتباط با باقی مطلق قرار گیرند و در راستای بستر کمال بودن خانواده امیرالمؤمنین علیه السلام در وصف فاطمه زهرا علیها السلام می فرماید: «نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَي طَاعِهِ اللَّهِ» (۲) چه یار خوبی است همسری که انسان را در سیر طاعت الهی یاری رساند. پس موضوع فواید ازدواج موضوعی است که در عمق آیات و روایات ما مطرح است، چون در یک خانواده ی توحیدی، زن و مرد احساس مسئولیت می کنند تا بستر خانواده را جهت تعالی توحیدی همدیگر فراهم نمایند و در چنین بستری نتایجی گرفته می شود که در شرایط مجرد بودن گرفته نمی شود. به همان دلیل که بستر ایثاری که در خانواده فراهم می شود شرط بعضی از کمالات است و

ص: ۲۱۶

۱- سوره روم، آیه ۲۱.

۲- بحار الأنوار، ج ۴۳، ص ۱۱۷.

در چنین بستری است که آن محبت اولیه می ماند و پخته می شود و گرنه اگر زن و شوهری نتوانند در کنار هم به کمالات معنوی دست یابند، روحیه ی نارضایتی از همدیگر در آن ها رشد می کند و از نتایجی که می توانستند با ازدواج به دست آورند محروم می شوند.

ملکوت ازدواج

سؤال: مطالعه آثار شما ما را به این فهم کشانده است که همه چیز در این عالم صاحب ملکوتی است، از واجبات و محرمات تا مباحات. ولی بعضی از اعمال برای ما غیرقابل فهم است. راستی ملکوت زناشویی و مقاربت همسران چیست؟ متأهل هستم ولی هرچه می اندیشم این عمل را در شأن مؤمن نمی یابم. البته چون دستور و سیره ی حضرات معصوم علیهم السلام است قابل انکار نیست ولی به هرجهت در حالت زناشویی گویی عقل رخت برمی بندد و شهوت آدمی را اداره می کند، چگونه برای مؤمنین و در مرتبه ی بالاتر برای انبیاء و ائمه علیهم السلام قابل تصور است؟

جواب: همان طور که بحمدالله خودتان متوجه اید؛ آری! هر حکمی از احکام الهی و هرچیزی به جز اعتباریات، صورتی قدسی و باطنی دارد که آیه «وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ» متذکر آن است و خداوند می فرماید: هیچ چیز نیست مگر آن که خزائن آن چیز در نزد ما است. به این معنا هرچه در آن عالم هست صورت لطیف چیزهایی است که در این عالم ما با آن روبه روئیم. در راستای همین اعتقاد است که متوجه هستیم «قلم اعلی» حقایق معنوی را بر «لوح محفوظ» می نگارد و از

آن جا بر لوح محو و اثبات نگاشته می شود و در انتها در عالم شهود ظاهر می گردد. مثل این که خداوند بر لوح قلب و عقل انسان حقایقی را می نگارد و از عقل بر خیال نگاشته می شود و در انتها در اعمال و الفاظ انسان ظاهر می گردد. بر همین اساس در عالم اعلی عقل کلی بر نفس کلی تجلی و تراوش می کند و حاصل آن حقایقی هستند که از تجلی عقل کلی و قبول نفس کلی پدید می آیند. و هر اتحادی اگر در مسیر شرعی باشد با عالم تکوین مرتبط است و از جمله این ارتباط ها، ارتباط زن و شوهر است که به مثابه ی یگانگی بین عقل و نفس است و این یگانگی و یا عشق، عامل تداوم وجود و حضور و شور و شمع می باشد، چه وجود و بقاء زن و شوهر، چه وجود فرزندی که حاصل این یگانگی و نزدیکی است. در هر حال این نزدیکی صورت زمینی عشق موجود بین عقل کلی و نفس کلی در عالم اعلی است، همچنان که صفات الهی در ذات حق یگانه اند و کثرت صفات مانع وحدت ذات نمی شود و از عشق و یگانگی نسبت به هم دست بر نمی دارند. در نزدیکی زن و شوهر، اسم رب و اسم لطف و اسم باقی و ... به هم می آویزند تا شیرینی بقا و شمع حضور دو همسر در وجود هر دو ظاهر گردد و از این بستر به مرتبه ی عالی تر آن اسماء منتقل شوند و لذا حضرت صادق علیه السلام در این رابطه می فرماید: «إِنَّ فِي حِكْمِهِ آلِ دَاوُدَ يَتَّبِعِي لِلْمُسْلِمِ الْعَاقِلِ أَنْ لَا يُرَى ظَاعِنًا إِلَّا فِي ثَلَاثٍ؛ مَرَمَهُ لِمَعَاشٍ، أَوْ تَرَوُدٍ لِمَعَادٍ، أَوْ لَذَّةٍ فِي غَيْرِ ذَاتِ مُحَرَّمٍ، وَ يَتَّبِعِي لِلْمُسْلِمِ الْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ لَهُ سَاعَةٌ يُفْضَى بِهَا إِلَى عَمَلِهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ سَاعَةٌ يُلَاقِي إِخْوَانَهُ الَّذِينَ يُفَاوِضُهُمْ وَ يُفَاوِضُونَهُ فِي أَمْرِ آخِرَتِهِ، وَ سَاعَةٌ يُخَلِّي بَيْنَ نَفْسِهِ وَ

لَعْدَاتِهَا فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ، فَإِنَّهَا عَوْنٌ عَلَى تِلْكَ السَّاعَتَيْنِ» (۱) در حکمت آل داود چنین است که شایسته است مسلمانِ عاقلِ زمانی از روز خود را برای کارهایی که بین او و خداوند انجام می گیرد، اختصاص دهد و زمانی دیگر برادران ایمانی خود را که با همدیگر در امر آخرت مشارکت دارند، ملاقات کند و زمانی نفس خود را با لذائذی که گناه نباشد آزاد بگذارد. زیرا این زمان، آدمی را در انجام وظایف دو امر دیگرش کمک می کند.

ملاحظه می فرمایید که حضرت می فرمایند از طریق لذت با همسر حلال خود کمک بگیر برای ارتباط با خدا و آبادانی آخرت؛ «فَإِنَّهَا عَوْنٌ عَلَى تِلْكَ السَّاعَتَيْنِ» و معنی انتقالی که عرض کردم به همین معنی است، و لذا نه باید از آن لذت فاصله گرفت، و نه باید در آن متوقف شد. لذات حرام بر عکس لذات شرعی که دارای باطن قدسی و عمق معنوی است، بی باطن و بی ریشه می باشند و به همین جهت عمق جان مرتکبین را ارضاء نمی کنند و لذا آن ها گرفتار کثرت لذات دنیایی می شوند. (۲)

سؤال: گاه شبهاتی راجع به جایگاه زن در اسلام مطرح می شود و به آیاتی از قبیل ۵ و ۶ سوره مؤمنون، ۲۴ سوره نساء و ۱۴ سوره آل عمران و آیاتی که مضمونی به ظاهر مردسالار دارد استناد شده و می گویند در خطبه ۸۰ نهج البلاغه زنان افرادی کم عقل خوانده شده اند یا به علت

ص: ۲۱۹

۱- الکافی، ج ۵، ص ۸۷.

۲- برای تحقیق بیشتر نسبت به امر ملکوتی ازدواج به کتاب عالمانه دانشمند محترم حاجیه خانم لطفی آذر تحت عنوان «آئین زندگی - همسر داری» رجوع فرمائید.

عادت ماهیانه که امری غیر ارادی است برای آنها نقص در ایمان قائل شده اند. لطفاً راجع به خطبه حضرت و آیات نامبرده توضیح بفرمایید.

جواب: در مورد خطبه ۸۰ نهج البلاغه که سید رضی صراحت دارد که پس از جنگ جمل ایراد شده و با توجه به این که روش سید رضی تقطیع کردن خطبه های حضرت بوده و قسمت هایی را می آورده که جنبه ی بلاغت آن زیاد بوده معلوم می شود عایشه مورد خطاب است. به گفته ی آیت الله جوادی این خطبه هیچ پایگاهی ندارد، چون برهان هایی می آورد که خود را نقض می کند، لذا به اهلش وا می گذاریم. برای آن که فرهنگ قرآن را در مورد زنان بدانیم باید آیات زیادی را مد نظر قرار دهیم، در ضمن در رابطه با موضوع کنیزان که در جنگ اسیر می شدند و به عنوان غنائم جنگی خرید و فروش می شدند، لازم است مفصلاً بحث شود، همین قدر بدانید که اسلام با ورود آن ها در خانواده ی یک مرد مسلمان نه تنها پناهی برای او ایجاد می کرد و جلوی فحشاء گرفته می شد، زمینه ی مادرشدن او پیش می آمد و جهت شخصیت او تغییر می کرد که البته شرح آن احتیاج به بحث طولانی دارد. اما در مورد شخصیت زن در اسلام، عنایت داشته باشید ابتدا باید آیات صریح را که موضوع را روشن می کند مورد توجه قرار داد و سپس بقیه ی آیات را بر مبنای آن ها تحلیل نمود.

«والسلام علیکم ورحمہ اللہ وبرکاتہ»

عوامل بحران خانواده و راه های برون رفت از آن

اشاره

ص: ۲۲۱

خانواده؛ گسست ها و پیوست ها

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا * وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (۲)

و از نمونه های تدبیر الهی این که از جنس خود شما همسرانتان را آفرید تا در کنار همدیگر آرامش داشته باشید و بین شما محبت و از خود گذشتگی به وجود آورد، این ها نشانه هایی از ربوبیت حضرت ربّ است برای آنهایی که اهل تفکرند.

خانواده؛ اولین واحد توحیدی

خانواده یکی از مظاهر فرهنگ و ادب هر دوره، و پایه آن است و نیز جزیی از فرهنگ و ادب جامعه است. در فرهنگ دینی، خانواده واحدی است توحیدی که با توحید الهی ارتباط دارد و همچون اسماء الهی که

ص: ۲۲۳

۱- این بحث برعکس مباحث گذشته که سخنرانی های استاد بوده، به عنوان مقاله به سمینار خانواده ارائه شده است.

۲- سوره روم، آیه ۲۱.

همه آن اسماء، مستغرق ذات احدی هستند، همه اعضای خانواده نیز مستغرق روح واحد خانواده می باشند و لذا در فرهنگ دینی؛ خانواده اولین واحد توحیدی روی زمین خواهد بود، در این حالت، عالم محسوس در نظام خانواده، جلوه صورتِ عالم معقول می شود و عالم شهادت، متذکر عالم غیب می گردد.

از نظر دین؛ خانواده معنی «وحدت در عین کثرت، و کثرت در عین وحدت» است. به طوری که همه اعضاء در عین این که هر کدام خودشان هستند، مستغرق در دیگری می باشند و همه و همه مستغرق در روح حاکم بر خانواده. چنین خانه ای راه ارتباط انسان با خدا را می گشاید، به طوری که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «نِعْمَ صَوْمِعُهُ الْمُسْلِمِ بَيْتُهُ» (۱) چه نیکو صومعه و عبادتگا هی است خانه ی مسلمان برای او.

گسستگی خانواده، یک بحران

وقتی از نقش روابط جدیدی که در برخورد با فرهنگ غرب، در زندگی ما وارد شد غفلت کردیم، نسبت به مشکلات جدید، ساده لوحانه برخورد می کنیم، گمان می کنیم گران فروشی کاسبان ایرانی در سده اخیر، پدیده ای است شخصی و گذرا، و یا گمان می کنیم طلاق های میلیونی در خانواده های ایرانی صرفاً به جهت غفلت از رعایت حقوق خانوادگی و نبودن قانون حمایت از زنان است. غافل از این که در فرهنگ مدرن، عهد انسان با خدا و اعتقاد به قیامت - که زندگی خاصی را به همراه می آورد

ص: ۲۲۴

فراموش شده و دیگر فضای زندگی متذکر خدا و قیامت نیست، تا حقوق خانوادگی معنی حقیقی خود را داشته باشد.

باید متوجه شد یورش بزرگی از طریق فرهنگ غربی به فرهنگ اسلامی شده است. ما به کمک فرهنگ اسلامی در برابر حمله مغول، همه با هم برادرانه به مقابله برخاستیم و نه تنها از بین نرفتیم، بلکه با اتحاد هرچه بیشتر، هویت اسلامی خود را تقویت کردیم. ولی در مقابل حمله فرهنگ غرب، هم آن برادری و هم اسلام عزیز را فراموش کردیم و به جای مقابله با آن فرهنگ، دانسته یا ندانسته به استقبالش رفتیم و لذا روز به روز فرهنگ دشمن بیشتر نفوذ کرد و ما را از خطرات دشمنی اش غافل نمود و ما نیز آن را همراهی کردیم، دنیا و دنیاداری محور و هدف زندگیمان شد و دین و دینداری و حیات ابدی به حاشیه زندگی رفت و در نتیجه از بزرگ ترین نعمت خدا در زمین یعنی «خانواده توحیدی» محروم شدیم، و هنوز هم متوجه نیستیم این محرومیت، محرومیت از اساس زندگی است و گمان می کنیم با ادامه یک دین داری نیم بند می توانیم از بحرانی که در نظام خانواده به وجود آمده در امان باشیم. وضعیت ما در حال حاضر آن چنان نیست که بتوانیم در مقابل خطری که خانواده را تهدید می کند ایستادگی کنیم، چرا که از یک طرف بحران فوق العاده بزرگ است به طوری که خود جهان غرب را به کلی ریشه کن خواهد کرد، و از طرف دیگر هنوز ما از زمینه های دینی خود به نحوه شایسته در این شرایط بحرانی استفاده نکرده ایم. نجات از این خطر نیاز به کاری بزرگ دارد، بسیار بزرگ تر از آن چه در دفاع هشت ساله انجام دادیم.

طبق آمارها در دنیای مدرن، گسستگی خانواده ها دیگر یک مشکل اجتماعی نیست، بلکه یک «بحران» است. «در آمریکا سال ۱۹۸۸ براساس آمار گزارش شده، از هر سه ازدواج، بیش از یکی به طلاق انجامید. در تحقیق دیگری توسط مارتین و بامپاس، دوسوم ازدواج ها در آمریکا در سال ۱۹۸۹ به طلاق انجامید. در سال ۱۹۸۰، ۴۰٪ کودکان سوئدی از مادران بی شوهر زاده شدند. در فرانسه در سال های ۱۹۸۲ و ۱۹۸۶ شمار این کودکان تا ۵۰٪ افزایش داشته است. در آمریکا در سال ۱۹۸۹ یک میلیون کودک از مادرانی متولد شده اند که هرگز ازدواج نکرده اند. در سال ۱۹۸۵ در فرانسه ۲۷٪ مردان ۳۰-۴۰ ساله و ۲۶٪ زنان ۳۴-۳۰ ساله تنها زندگی می کنند» (۱).

این آمارها نمونه بسیار مختصری از وضع گسستگی خانواده در جهان غرب است. «نیمی از ازدواج ها در اتریش به طلاق منجر می شود و زندگی متوسط اتریشی ها به طور متوسط ۵/۹ سال دوام دارد، که البته در کشور آمریکا، وضع بسیار از این هم بدتر است» (۲).

«از ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ تولدهای نامشروع در آمریکا ۴۰٪ افزایش یافته است. در ابتدای قرن ۲۱ از هر دو کودک آمریکایی یکی نامشروع به دنیا می آید، ۸۰٪ مادرانی که این فرزندان را به دنیا می آورند گرفتار فقر می شوند. در آمریکا روزانه ۱۳۰۰ کودک نامشروع به دنیا می آید و ۱۱۰۰ کودک دیگر سقط می شوند» (۳).

ص: ۲۲۶

۱- دکتر شکوه نوابی نژاد، فصل نامه کتاب نقد، شماره ۱۷.

۲- روزنامه کیهان ۱۶/۴/۸۴.

۳- نشریه سیاحت غرب، مرکز پژوهش های سازمان صدا و سیما شماره ۷.

به گزارش ایرنا؛ در آمریکا نسبت به سال های گذشته تعداد کودکان متولد شده از زوج های ازدواج نکرده، شش برابر شده، به طوری که تقریباً از هر سه کودک متولد شده یکی حرام زاده است.....(۱)

اگر علت این گسستگی در خانواده را عمیقاً بررسی کنیم و ابعاد آن را هم خوب بشناسیم، آن وقت است که گسستگی خانواده را به عنوان یک پدیده جدی برای آینده کشور باید مورد توجه قرار داد و در راه نجات کشور از چنین آینده ای به جد بکوشیم و نیز سعی خواهیم کرد در برخورد با این پدیده، از سطحی نگری پرهیز نموده و عمیقاً مسئله را ریشه یابی نماییم و از خود پرسیم؛ به راستی چه رابطه ای بین فرهنگ غرب و گسست خانواده وجود دارد که هر جا این فرهنگ حاضر شد، اولین نتیجه تخریبی آن، گسست خانواده است.

به گفته ی «دیوید اچ اولسون» استاد علوم اجتماعی در دانشگاه مینوستا و از جمله صاحب نظران حوزه خانواده در آمریکا؛ «شواهد، بیانگر آن است که هرچه جوامع غربی تر می شوند، بر میزان طلاق در آن ها افزوده می شود. بیست سال پیش پدیده طلاق به ندرت در ژاپن اتفاق می افتاد، پنج سال پیش پدیده طلاق در چین پدیده غیر محسوسی بود، اما در همین مدت کوتاه آمار طلاق و شکل گیری پدیده هم خانگی بدون ازدواج در پکن به نحو فزاینده ای افزایش یافته».

اولسون در ادامه سخنان خود می گوید: «متأسفانه حدود بیست سال پیش که در آمریکا زوجین علیه نظام ارزشی والدین و جامعه شان دست به

ص: ۲۲۷

اعتراضاتی گسترده زدند، نتیجه اش تجویزی برای زندگی جدید شد. یعنی هم خانگی بدون ازدواج که در آن زوجین نیازی به زندگی مشترک در خود احساس نمی کنند و چون بخشی از مسائل ازدواج به روابط جنسی باز می گردد، و شرایط امروز به نحوی است که دیگر افراد نیاز به چنین انتظاری در زندگی مشترک ندارند و می توانند به سهولت در جامعه خود را ارضاء نمایند و از این رو با ارضای خود خارج از زندگی مشترک، تعهدی نسبت به مقوله ازدواج هم ندارند، اساساً بی قید و بندی جنسی و عرف شدن هم خانگی بدون ازدواج، مردم را بسیار منفعت جو و بی توجه به ارزش های روابط خانوادگی ساخته است».

می گوید: «با روی کار آوردن زنان به کار بیرون خانه، پس از ساعات کار و بازگشت همسرانشان به منزل، روابط صمیمی گذشته جای خود را به روابطی سست و متزلزل داد...».

در ادامه می گوید: «آنچه بیش از همه چیز جامعه را به سوی طلاق سوق می دهد، استرس و شتاب زدگی در زندگی جدید است. همه چیز در این زندگی به قدری شتاب گرفته که شتاب در کارها، به نیاز یکایک افراد تبدیل شده، مردم باید با یکدیگر مبارزه نمایند تا وقتی، برای تنهایی بیابند و خلوتی بدون دردسر داشته باشند».^(۱)

عزیزان عنایت داشته باشند اگر روند غرب گرایی جوامع اسلامی تغییر نکند، فرهنگ غرب با تمام لوازم خود جای خود را در جامعه باز خواهد

ص: ۲۲۸

لذا در آینده با نوعی از زندگی روبه رو خواهیم شد که می‌خواسته ایم از آن فرار کنیم، (۲)

و چون جامعه آمریکا صورت تمام نمای فرهنگ غرب است، توجه به وضع موجود آن جامعه، آینه خوبی است برای نمایش آینده سایر جوامعی که به طور جدی با مسأله بحران خانواده برخورد نکرده اند.

آقای دکتر جیمزسی دابسون در رابطه با بحران خانواده در آمریکا می‌گوید: خانواده‌هایی که با زوج‌های ازدواج نکرده اداره می‌شود رشد ۷۲٪ یافته و هم‌چنین تعداد خانواده‌هایی که به وسیله یک مادر مجرد یا پدر مجرد اداره می‌شوند با رشدی ۲۵ و ۶۲٪ روبه روست، و برعکس؛ تعداد خانواده‌های هسته‌ای مرسوم، به کمتر از ۲۵٪ کل خانواده‌ها کاهش یافته است. امروزه ۳۳٪ نوزادان به مادران ازدواج نکرده تعلق دارند، در حالی که آمار مشابه در سال ۱۹۴۰ میلادی فقط ۵/۳٪ بود. هم‌خانگی یک زن و مرد - بدون ازدواج رسمی - در دوره‌ای ۳۸ ساله از ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۸ رشد ۱۰۰۰٪ داشته. هم‌چنین تعداد خانواده‌های مربوط به هم‌جنس‌بازان سر به فلک گذارده است. از دیگر سو، ما با رشد فزاینده تعداد زنان

ص: ۲۲۹

-
- ۱- برای بررسی موضوعِ تمامیت‌خواهی فرهنگ غرب، به کتاب «فرهنگ مدرنیته و توهم» رجوع فرمایید.
 - ۲- به گزارش شبکه تلویزیون العربیه آمارهای وزرات دادگستری عربستان نشان می‌دهد در مدت یک سال میزان طلاق به ۲۴۰۰۰ مورد رسیده که این میزان، ۲۴٪ از مجموعه ازدواج‌ها محسوب می‌شود. (روزنامه کیهان ۳/۱۰/۱۳۸۵)

ازدواج نکرده در دهه های سوم و چهارم زندگی آن ها روبه رو هستیم که تمایل دارند فرزندان خود را به تنهایی به دنیا بیاورند و تربیت کنند.^(۱)

وی در ادامه می گوید: « خانواده سنتی، مؤثرترین محیط برای گسترش تعالیم دین بوده، اکثر مؤمنین در کودکی متدین شده اند و این انتخاب دین تحت تأثیر و راهنمایی والدین آن ها صورت گرفت و با نابودی این نهاد؛ به هر ترتیب ایمان و اعتقاد نسل ها به مخاطره می افتد.»^(۲)

در ادامه می گوید: «یکی از پژوهشگران افکار عمومی به نام جورج بارنا معتقد است اگر یک دختر یا پسر تا سن ۱۴ سالگی با دین مسیح آشنا نگردد، تنها ۴٪ احتمال دارد در سنین ۱۴ تا ۱۸ سالگی به مسیحیت ایمان آورد و احتمال گرایش این فرد در بقیه عمر تنها ۶٪ است. این آمارها نکته ای را روشن می کند که خانواده در تبلیغ و گسترش مذهب نقش اساسی دارد.»

همچنان که عرض شد فاجعه بزرگ برای جامعه ما آن است که یا این پدیده را نادیده بگیریم و یا در برخورد با آن گرفتار سطحی نگری شویم و عمیقاً مسأله را ریشه یابی نکنیم.

ص: ۲۳۰

۱- مجله سیاحت غرب، شماره ۳۰ دی ماه ۸۳.

۲- همان.

ريشه فرو ريختن خانواده در دنياي مدرن و در فرهنگ مدرنيته را بايد در اومانيسم يعني اصالت بشر و خودبنیادی او دانست که عبارت است از اصالت دادن به نفس اماره، در مقابل اصالت دادن به بندگی خدا.

حال پس از دقت به روح و فرهنگ اومانيسم که بشر را به جای خدا، ملائک همه بدی ها و خوبی ها می داند و در این فرهنگ «بد» چیزی است که بشر نخواهد، و «خوب» چیزی است که بشر بخواهد. آیا در چنین فرهنگی حفظ خانواده به هر عنوانی ممکن است؟ و به عبارتی دیگر آیا جمع «اصالت نفسائیات» با هر عنوانی با «حفظ خانواده» ممکن است؟ آن هم حفظ خانواده ای که شرط بقائش عدم حاکمیت نفسائیات است. زیرا که در حاکمیت نفسائیات هیچ جمعی به عنوان جمع هممدل باقی نمی ماند، یا همه پراکنده اند و یا همه مقهور قدرت یک فرد قرار می گیرند، که هیچ کدام از این دو نوع جمع، جمع خانواده نیست.

خانواده مرگب از اجزای پراکنده ای که در کنار هم آمده باشند نیست، بلکه جمع یگانه ای است برای زندگی و پایداری در زیر پرتو مودت و رحمت حق. یعنی جمعی که امکان پرورش خود را همواره در چشمه سار آرامش جستجو می کنند و مسلّم با پذیرش تمدن غربی یا «اومانيسم» که ناخودآگاه در روح و روان افراد غیر موحد جریان می یابد، خانواده باقی نمی ماند.

ص: ۲۳۱

۱- در این قسمت مقاله از کتاب «مبانی نظری تمدن غرب و مناسبات انسانی» نوشته دکتر رضا داوری نکاتی اقتباس شده است.

متأسفانه ظلم و ستم علیه زنان در دنیای غرب، بیشتر ریشه در ساختار فکری و فرهنگی دارد و شبیه ظلم بر زنان در جوامع دیگر نیست. در جوامع غیر غربی ظلم به زنان یک رفتار منفی بوده و هست، در حالی که در فرهنگ غرب بحث روی انسان بودن یا انسان نبودن او بوده است. ارسطو زن را نسخه دوم مرد می داند و با نهایت تأسف همین طرز فکر وارد متون مقدس شده و امروز واقعاً یک مسیحی متدین چنین می پندارد و عملاً با همین منظر به زن و دختر خود می نگرد.

از سال ۱۷۵۰ میلادی زن در کارخانه کار می کرد ولی حقوقش را باید شوهرش بگیرد، و این جا بود که زنان غربی در مقابل چنین جامعه ای با آن تفکر دینی باید کاری می کردند تا ساختار حقوقی زن در جامعه تغییر کند، و لذا فرهنگ «فمینیسم» با شعار احیاء حقوق زنان شروع شد، ولی برای تحقق این هدف به نتایج سخت خطرناک گرفتار شدند. گفتند: آن چیزی که در طول تاریخ موجب ظلم به زنان شده، وجود نقش های جنسیتی است و اگر زنان بخواهند به حقوق برابر با مردان برسند باید با نقش های جنسیتی مقابله کنند، و آنچنان در این مسیر جانب افراط را گرفتند که گفتند: نقش های جنسیتی هیچ حقیقتی ندارد، و معلول جامعه ی مردسالار است. و واقعاً به این توهم رسیدند که زن از نظر احساس و عاطفه و توان جسمی با مرد تفاوت ندارد و تاریخ، مردسالاری این ها را بر زنان تحمیل کرده و متأسفانه بسیاری از زنان غربی شعار فمینیست را باور کردند.

گفتند: نقش جنسیتی یکی نقش مادری و دیگری نقش همسری است، و چون زنان این دو نقش را پذیرفته اند مورد ظلم قرار گرفتند و لذا شعار «فمینیسم افراطی» تا مرز نفی مادری و همسری برای زنان جلو رفت.

در حالی که زیست شناسان و روانشناسان غربی در جواب فمینیسم می گویند: درست است که در رابطه با زن و مرد با انسان روبه روییم، ولی با دو نوع انسان، و طوری آن ها با هم متفاوت اند که گویا از دو کره جداگانه آمده اند و این طور نیست که اگر آن دو را در شرایطی واحد تربیت کنیم یک طور عمل کنند.

در هر حال زنان غربی در مقابل ظلم اجتماعی و تاریخی خود طوری عمل کردند که عملاً گرفتار ظلم مضاعف شدند و خانواده که بهترین شرایط تعالی روح زن بود و با ساختار جسمانی زن بیشتر همخوانی داشت، از دست زن غربی تا حد زیادی رفت و فمینیسم از این طریق موجب بحران خانواده شد و به تبع آن عامل اضمحلال اخلاق و رشد فحشاء گشت و به گفته منتقدین به فرهنگ غربی: «مدرنیته حریم خصوصی را بر زنان تنگ کرد چنان که دیگر زنان با خود خلوت ندارند».

آنچه هنوز جوامع سنتی را به بحران هایی شبیه بحران جهان غرب گرفتار نکرده است، حضور زنان در فعال نگهداشتن خانواده و دل سوزی نمودن برای حفظ آن است، می توان گفت: رمز پایداری هر جامعه ای در مقابل بحران خانواده در جهان غرب، ایثار زنان است در حفظ ساختار خانواده و به همین جهت جهان غرب تلاش می کند نقش سنتی زنان را در جوامع غیر غربی تخریب نماید تا بتواند در این جوامع نیز نفوذ کامل داشته

باشد، و مسئولیت اساسی متفکران جامعه اسلامی برای تعریف درست از نقش زنان در حفظ خانواده می تواند تأثیر این خطر را کاهش دهد.

غرب از نقش زنان به صورت فمینیستی آن در جوامع تجددزده نهایت بهره برداری را کرده و می کند، تا زنان را برای جامعه به عنوان یک معضل جلوه دهد، درست بر عکس آنچه زن می تواند به عنوان یک رحمت برای جامعه باشد.

در منظر دینی از آثار ظلمات آخرالزمان؛ شبیه شدن زنان به مردان و شبیه شدن مردان به زنان است. یعنی آن دو جنس، از کارکردهای متفاوتی که خداوند در اختیار آنان گذارده فاصله می گیرند و در نتیجه موجب بحران نسل و عاطفه و اخلاق می شوند.

در دستورات دینی نظر بر این است که هر کدام از زن و مرد به تنهایی ناقص اند و با همدیگر کامل می شوند و به همین جهت شریعت در تفکیک نقش زن و مرد اصرار می ورزد تا امکان رفع جنبه های نقص هر کدام توسط دیگری به راحتی فراهم گردد.

راز احیاء خانواده اصیل

حفظ عادات خشک و خالی خانوادگی باقی مانده از فرهنگ گذشته را نباید به اسم حفظ خانواده قلمداد کرد. این بیگانگی ها در خانواده ها که آدای یگانگی در می آورند، کجا، و آن یگانگی اصیل خانواده دینی و توحیدی کجا؟ که در آن هر کدام از اعضاء عامل سُکنا گزیدن دیگری در محل خانواده خواهند بود.

اصرار بر عادات خشک و خالی، بدون برگشت به ریشه های بقای خانواده، ما را از اصل مطلب دور می کند و برسرگردانی مان می افزاید، و لذا باید توجه داشت که با پند و اندرز نمی توان خانواده ای را که به جهت اومانیسیم یا اصالت دادن به نفس امّیاره در حال فروریختن است بر پا نگه داشت، عامل برپاداشتن خانواده اصیل، یعنی «خانه توحید» برگشت به روح بندگی است. در چنین خانه ای هیچ کس بر هیچ کس حکومت نمی کند، بلکه خدا است که حاکمیت دارد و همه افراد هم در فضای روحانیتِ بندگی خدا، پذیرای حکم خدا در خانه هستند و این است رمز و راز یگانگی در خانه و سِکنی گزیدن در آن.

حفظ گذشته توحیدی خانواده، در فضای تمدن اومانیسیمی محال است. همچنان که اومانیسیم با علم و تمدن گذشته ی توحیدی ما نمی تواند مناسبتی داشته باشد و با خانواده توحیدی گذشته ما هم هیچ مناسبتی ندارد. نه خانواده امروزی، کوچک شده خانواده گذشته است و نه علم امروزی، رشدیافته علم گذشته است. علم امروز به عالم و آدم از منظری دیگر می نگرد که در نگاه آن، نه آدم بنده خدا است و نه عالم آیت حق. آدم ها ابزار اند و عالم هم شیء ای که باید هرچه بیشتر در آن تصرف کرد و از آن سود برد، در چنین منظری سرنوشت خانواده جز گسستگی نخواهد بود.

اومانیسم که تحت عنوان اصالت بشر آن را مطرح می کنند همان اصالت نفس اماره است، به معنی تصرف در همه چیز، حتی تصرف در انسان و در نتیجه با یک نوع استبداد ملازمه دارد. بشر در نگاه اومانیسمی معنی اش عوض می شود و آنائیت، محور همه چیز او می گردد، چیزی که مبنای تمدن و خانواده امروز غرب است. در چنین حالتی همه ی اعضای خانواده می خواهند بر یکدیگر حکومت کنند و هرکس می خواهد حق بقیه را به نفع خود مصادره نماید.

با توجه به نکته ی فوق، باید متوجه بود طی یک تحول طبیعی، خانواده قدیم به صورت خانواده جدید در نیامده است، بلکه موضوع عبارت است از تغییر جهتی که خانواده جدید نسبت به خانواده قدیم پیدا کرده، تغییر جهت از بندگی خدا به آنائیت و یا بندگی نفس اماره.

راه حل اساسی

مسلم ما نمی توانیم نسبت به امر خانواده بی اعتنا باشیم، ولی به صورتی هم که امروزه معمولاً خانواده مورد اعتنا و بحث قرار می گیرد، اعتنای واقعی به مشکلات خانواده نیست، این هنر نیست که یک راه حل مقطعی بدهیم و گوشمان را به نقص های آن راه حل ببندیم. هنر آن است که قبل از این که با ناکامی برنامه هایمان روبه رو شویم، آن ناکامی را گوشزد کنیم. و لذا باید متوجه بود، اگر در مواردی مثل کنترل موالید و مسائلی نظیر آن، نتایجی به دست آید در اساس مشکلات موجود خانواده و رفع

گسست های آن اثری ندارد، زیرا مسائل کلی مثل کنترل موالید و پند و اندرز های سطحی، ربطی به ویرانی بنیان خانواده ای که براساس اومانیسم شکل گرفته، نمی تواند داشته باشد، و فضای خانواده ای که از دست رفته است را نمی تواند به ما برگرداند.

اگر خانواده کنونی دچار گسست و پریشانی است، این پریشانی و گسست و عدم همدلی، امر عارضی و ظاهری نیست که بر اثر عوامل خارجی به وجود آمده باشد و عواملی از همان نوع بتواند آن را مرتفع کند، باید بشر از فرش به عرش برگردد تا به خانواده ای که عامل سُکُنای بشر است، دست یابد. و چنانچه بشر بفهمد وقتی خانواده صورت حقیقی به خود گرفت چه برکاتی به همراه دارد، در پیدایش آن خواهد کوشید.^(۱)

باید مردم ما در صدد ادامه تمدن دینی خود باشند و علت گسستگی در خانواده را ریشه ای ارزیابی کنند تا در درمان آن موفق باشند.

خصوصیت خانواده جدید

در خانواده جدید، اعضای خانواده همه در عرض یکدیگرند، و مراتبی که خداوند برای والدین تعیین کرده است، نادیده گرفته می شود، و لذا انسان هایی که همه در عرض یکدیگرند، هرکدام هر وقت بخواهند از خانه و خانواده جدا می شوند، بدون آن که در این جدایی احساس ضرر و خسران بکنند. پیدا است که در این وضع، خانواده بنیادی ندارد، و در عینی که همه افراد از این بی بنیادی گله منداند، هیچ کس هم حاضر نیست

ص: ۲۳۷

۱- به بحث «سکنای گمشده» که در مباحث آینده طرح می گردد، رجوع شود.

به جهت غلبه اومانيسم و اصالت متيت ها، مراتب الهی و حقوق معنوی افراد را در خانواده رعایت کند، رعایت حقوق مادر، پدر، زن، شوهر، فرزند، همه مورد غفلت قرار گرفته است.

از طرفی باید به این مسئله نیز توجه داشت که اگر پیوند و یگانگی اعضاء خانواده، با اعماق روح بشر نسبتی نداشت، انسان ها در هر گوشه دنیا برای حفظ آن به تدبیر و تعلیم و تربیت متوسل نمی شدند، و نگران فروپاشی آن نبودند. با اندکی تأمل می توان فهمید پیوندی که بشر با خانواده دارد نظیر نسبت او با دیانت است و لذا است که با دین قوام می یابد و حفظ می شود. و همچنان که اصل دین نیز با رعایت قیدها و دستورات خاصی که از طرف خداوند آمده، ادامه می یابد و شخص دیندار برای حفظ دین باید آن قیدها و دستورات را رها نکند، خانواده نیز با دستورات و قیدهایی که دین برای اعضای آن تعیین کرده است حفظ می شود و اعضای خانواده برای حفظ آن باید خودشان مقتید باشند آن دستورات را رها نکنند، و گرنه نگرانی از فروپاشی خانواده منهای رعایت قیدهایی که باید بر آن گردن نهاد، یک نگرانی بی حاصل است.

وقتی ارزش خانواده را شناختیم، می فهمیم که باید در مراقبت از آن سخت کوشا بود و در این حالت است که پایبندبودن به قیدهای خانوادگی برای ما گوارا می شود.

باید روشن شود در نظام خانواده اسلامی، بشر به چه چیزی دست می یابد که غفلت از آن بزرگ ترین محرومیت زندگی اش به حساب می آید. در بحث «سُکنای گمشده» سعی شده معنی و برکات حضور

خانواده اسلامی روشن شود، تا معلوم گردد چرا باید بشریت تمام تلاش خود را برای احیای خانواده اسلامی به کار گیرد.

دگرگونی در معنی خانواده

دگرگونی در معنی خانواده موجب از بین رفتن سُکنای حقیقی شده به طوری که بشر دیگر مسکن ندارد، چون خانواده از معنی دینی خود بیرون رفته، دیگر کسی بهشت را در زیر پای مادران جستجو نمی کند. همه اعضاء خانواده به یکدیگر به عنوان یک ابزار می نگرند و هیچ کس آرامش خود را در دیگری نمی یابد، و هیچ کس نمی خواهد منشأ آرامش دیگری باشد. هیچ کس تلاش نمی کند نور «مودت و رحمت» را که خداوند به والدین داده است، پاس دارد و با اندک حادثه ای مودت و رحمت خدادادی زیر پا گذارده می شود، بدون آن که هیچ کدام نگران قهر و غلبه کدورت در فضای خانه باشند، هیچ کس نگران فرو ریختن سرای بقاء و خانه سُکنی نیست، آیا بشر نیاز به بقاء و سُکنی ندارد؟ آیا در جایی غیر از خانواده می توان آن را سراغ گرفت؟ آیا برای نجات از این گسست و برگشت به آن پیوست، راهی جز احیاء خانواده به روش دینی در پیش داریم؟

یگانه شدن دو انسان از دو سوی زندگی

همان طور که پل، سبب می شود که هر کدام از کناره های رودخانه، در سوی دیگر قرار گیرد و پل، هر کناره ای را در همسایگی با دیگری وارد می کند و دو طرف پهنه های رودخانه را در کنار هم می آورد، ازدواج؛ دو

انسان را که هر کدام در یک سوی از زندگی قرار دارند، به سوی دیگر متصل می کنند، و همچنان که از طریق پل، دیگر کناره رودخانه، کناره نیست، و دو طرفی بودن دشت ها نیز از بین می رود و به همدیگر می پیوندند، در ازدواج نیز تفرقه همه کرانه های انسان به اتصال و زنده دلی تبدیل می شود و این معجزه «پیوند» است.

دیری است که اندیشه ما به کم بهادادن به خانواده عادت کرده است و به چیزی غیر قابل درک تبدیل شده و آنچه در سرشت خانواده نهفته است، دیده نمی شود. اگر خانواده «پیوند»، آری «پیوند» نباشد، خانواده نیست. هر کدام از اعضاء اولیه خانواده یعنی دوهمسر، به یمن وجود «پیوند»، قدم به عرصه وجودی جدید گذاشتند. پس اگر در سراسر وجود خانواده، این پیوند و آن هم پیوندی مقدس و پایدار حاکم نباشد، در واقع وجودش را از دست داده است و دیگر اعضای آن از فضای حقیقی خانواده که همان سکنی گزیدن است، محروم گشته اند.

فمینیسم و حیلۀ سرمایه داری جهت ویرانی خانواده

از جمله نکاتی که باید در موضوع خانواده در شرایط جدید، مورد توجه قرار داد، موضوع حضور زنان در صحنه فعالیت های اجتماعی است، آن نوع فعالیت هایی که به نوعی با شخصیت زن هماهنگی و سازگاری دارد، چراکه شرایط جدید طوری نیست که زنان به صرف کار در خانه، امکان انجام کارهایی افزون تر از همسررداری و تربیت فرزند را نداشته

باشند و در راستای نگاه به زن، از این زاویه امام خمینی «رحمه الله علیه» در وصیت نامه سیاسی - الهی خود می فرمایند:

«ما مفتخریم که بانوان و زنان پیر و جوان و خرد و کلان در صحنه های فرهنگی و اقتصادی و نظامی حاضر و همدوش مردان یا بهتر از آنان در راه تعالی اسلام و مقاصد قرآن کریم فعالیت دارند».

امام خمینی «رحمه الله علیه» حتی سخت گیری های مقدس مآبانه را که منجر به عدم حضور زن حتی در صحنه های آموزش نظامی می شود، یک نوع قید خرافی می دانند و می فرمایند: «این قیدها را دشمنان برای منافع خود، به دست نادانان و بعضی از آخوندهای بی اطلاع از مصالح مسلمین به وجود آورده اند».^(۱)

پس ملاحظه می فرمایید در یک نگاه دینی ناب و سالم هرگز نمی توان از حضور زنان در صحنه های اجتماعی - اعم از سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی و تربیتی - جلوگیری کرد. بلکه برعکس، وظیفه همه آحاد جامعه است که با ایجاد بستری طبیعی چنین حضوری را شکل دهند و مسلم چنانچه این حضور در بستر طبیعی خود جریان یابد علاوه بر این که جامعه از جنبه همسر بودن و مادر بودن زنان در خانه محروم نمی گردد، بلکه از توانایی آنان در حوزه های دیگر نیز برخوردار خواهد شد، و از همه مهم تر زنان احساس نمی کنند از نظر اجتماعی در درجه پایین تری از مردان قرار دارند و حقوق انسانی آنان ضایع شده است، که چنین احساسی خسارات فوق العاده زیانباری برای خودشان و خانواده و فرزندانشان خواهد داشت.

ص: ۲۴۱

۱- وصیت نامه سیاسی - الهی امام خمینی «رحمه الله علیه»، ص ۴.

فمینیسم با شعار آزادی زنان و حضور آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی، مسیری را برای آنان تعیین می‌کند که با احساس استقلال در مقابل مردان، سخت به ویرانی خانواده می‌انجامد. در حالی که اسلام با توجه به شرایط جدید که امکان فعالیت زنان در بیرون خانه فراهم است مسیری را می‌گشاید که در عین حضور زنان در فعالیت‌های بیرون خانه، نقش مادری و همسری آن‌ها مورد غفلت قرار نگیرد.

زن و اسارت جدید

آنچه باید مورد دقت قرار گیرد نقشه‌هایی است که نظام سرمایه‌داری در سال‌های اخیر برای هرچه بیشتر بهره‌برداری از زنان به کار بسته است به طوری که با شعار فمینیستی و رهانیدن زن از کار منزل و وظایف خانواده، زن را - به عنوان نیروی کار ارزان و مطیع و پرحوصله و پر دقت - به خدمت در کارخانجات و مراکز توزیع کالا واداشته و عملاً او را با همان مشاغل شبه خانگی، به خدمتکاری جامعه گماشته است، اما این‌جا دیگر در خدمت صاحبان ثروت است، بدون توجه به نیازهای روحی آنان، و متأسفانه عده‌ای از زنان، بدون آن‌که متوجه شوند چه نقشه‌ای برای آن‌ها کشیده شده و بنا است در چه دامی سقوط کنند خودشان پیش‌تاز شعارهایی هستند تحت عنوان «جنبش آزادی زنان» و معلوم نیست از چه چیزی می‌خواهند آزاد شوند و به چه چیزی مکلف گردند.

جنبش فمینیسم در برخی جوامع صرفاً نظم سنتی خانواده را از هم گسست، بدون آن‌که قادر باشد نظم قابل قبول و سالم دیگری را جایگزین

آن سازد و لذا تخم دشمنی و رقابت را در فضای پاک خانواده پراکند و وفا و موّدت و رحمت، جای خود را به رقابت و بی‌مهری داد و خانواده به شرکت تجاری منفعت طلبانه تبدیل شد و همه اعضاء خانواده به خصوص زنان گرفتار بحران روحی بی‌عاقبتی، غمزدگی و بیهوده بودن شدند و همه این‌ها عوارض پشت کردن به خانواده‌ای است که با قیود دینی اداره می‌شود و در آن هرکس موظف به وظایفی نسبت به خود و نسبت به سایر اعضای خانواده است.

فمینیسم یا جنگ بین زن و مرد؟

فمینیسم یا جنبش به اصطلاح دفاع از حقوق زنان طوری به صحنه آمده که گویا باید به جنگ مردان بیاید و لذا فضای تفاهم و موّدت‌ی که خداوند بین زن و شوهر به وجود آورده است را به شدت تخریب می‌کند و از این طریق لذت آرامشی را که یک خانواده می‌تواند با پذیرفتن حقوق متقابل زن و مرد، به وجود آورد، به کلی از بین می‌برد، به طوری که پروفیسور رابرت، اچ بورگ می‌گوید: «امروزه با مشکلات زیادی که جنبش فمینیسم بر زنان تحمیل کرده یعنی آزادی‌ها و انتخاب‌های بی‌شمار و حیران‌کننده‌ای که بر سر راه زنان قرار داده، زنان جامعه را مجبور کرده برای تسکین آلام خویش، تئوری کهنه قرون وسطایی «توطئه مردان علیه زنان» را بپذیرند».^(۱)

ص: ۲۴۳

از جمله پیش فرض های ناصواب فمینیستی، پست پنداشتن زاییدن و تربیت فرزند و همسررداری، برای زنان است. در این عقیده، گذشته زنان در تاریخ- به عنوان مادران- بی ارزش قلمداد شده است و چنین تلقی می کنند که در طول تاریخ توسط مردان، به زنان ظلم شده است و زنان مجبور شده اند در خانه بمانند و همسررداری و مادری کنند که به واقع باید گفت چنین قضاوتی نسبت به گذشته زنان توسط مدافعان حقوق زن، ظلم مضاعفی است به زن. راستی در افتخارات گذشته تاریخ، زنان هیچ کاره بودند؟! این است نتیجه دفاع از حقوق زن؟

تن های زنانه و ذهن های مردانه

اصولاً- «مرد انکاری زن» و نگرش مردوار به حیات و مناسبات انسانی، به معنی تنزل دادن شأن زن از جایگاه رفیع انسانی اوست. چرا که لازمه «انسان بودن» زن، «مردشدن» او نیست، بلکه باید زن را در معیارهای انسانی تعریف کرد نه با معیارهای مرد بودن.

امروزه «مرد انگاری زن» تحت عنوان فمینیسم، زن را از خود بیگانه ساخته، به طوری که دیگر نه زنان می توانند زن باشند و نه مرد، و لذا به ورطه بحران شخصیت دچار شده اند و در این حالت، زنان از کارآیی و ایفاء نقش های ثابت و مؤثر ساقط می شوند. و دیگر در این حالت زن از خود تعریف مشخصی ندارد، نمی داند زن است یا مرد، مسلمان است یا غیر مسلمان، ایرانی است یا غربی، گاهی این است و گاهی این نیست، نمی داند دنبال افکار خودش باشد یا نه، حتی نمی داند باید لباس مردها را

بپوشد یا لباس زنان را. زنان در چنین شرایطی سریعاً اسباب بازی دیگران می شوند و دیگر خدمت و خیانت را تشخیص نمی دهند، به راحتی در مقابل کوچکترین انتقادی از کارهای قبلی شان عقب نشینی می کنند.

«مکتب زن سالاریِ افراطی یا فمینیسم، زنان را به دنبال کسب مجهول می دواند... و ریشه آن، اصالت دادن به میل های حیوانی یا اومانیسیم است - به جای اصالت دادن به فطرت و میل عبادی».^(۱)

یک زن روزنامه نگار طرفدار حقوق زن می گوید: «زنان آمریکایی با اشتغال در خارج از خانه و رقابت بی فایده با مردان، بزرگ ترین موهبت زندگی یعنی مادرشدن را از دست داده اند».

در دوران مدرنیته، فمینیست ها پیوند بین انسان و خدا و دین را قطع کردند و در راستای احیاء حقوق خود گفتند؛ «نه خدا، نه مرد و نه هیچگونه قانونی نمی تواند سدّ راهمان باشد».^(۲)

خواهان بهره مندی از سهم خود شدند بدون آن که متوجه شوند برده چه جریانی گشته اند ستم مضاعفی را متحمل شدند منتهی در این دوران خودشان عامل اجرای حکم بردگی خویش اند.

زنان؛ بر تخت تربیت نسل انسان

فزونی توان جسمی مرد، او را به بازار کار کشانده و محوریت تحصیل و تدبیر خرج خانه را به او داده، و لطافت روحی زن، او را بر تخت تربیت

ص: ۲۴۵

۱- مقاله « زنان و فمینیسم» از فاطمه رجبی، فصلنامه کتاب نقد، ج ۱۷، ص ۲۰۰.

۲- رابرت، اج بورگ، فصلنامه کتاب نقد، ج ۱۷، ص ۱۲۱.

نسل انسانی نشانده است، آیا با چنین تفاوتی چگونه باید برخورد کرد؟ نفی این تفاوت، کارساز و مفید است؟

حفظ دو نظام تربیتی و معیشتی، چنین تفاوتی را در وضع حقوق مادی اقتضاء می کند تا این که صنفی از سر نیاز اقتصادی ناچار نشود نقش تربیتی خویش را رها کند و در جای دیگر همانند مرد به ایفای نقش پردازد.

کشاندن زن که از قدرت جسمی کمتر و توان تربیتی بالاتر برخوردار است به بازار کار و فعالیت های بدنی و دورساختن او از محیط تربیت نسل انسانی، نه فقط به صلاح زن نیست، بلکه نظام جامعه را از رشد و تعالی باز می دارد.

به گفته روزه گاردی: « بعضی پیشنهادها مبنی بر مشارکت دادن زنان در امور، برای حفظ منافع آن ها نیست، بلکه هدف استفاده از زنان است جهت حذف موانع موجود بر سر راه مردان».^(۱)

حاصل کلام این که: نه می توان نسبت به وجود زنان و نقش اجتماعی آنان بی تفاوت بود و نقش زنان امروز را در گذشته جستجو کرد- که آن شرایط اقتضای آن نقش را داشت- و نه می توان به اسم نقش آفرینی زن در شرایط جدید، اسیر فیمینیسیم افراطی شد و خدمت در خانه را بر قدرت اجتماعی سیاسی، اقتصادی ترجیح داد.

ص: ۲۴۶

۱- زنان چگونه به قدرت می رسند؟ گارودی، ص ۸۴ ترجمه امان الله ترجمان.

همان طور که مطلعید، نظام سرمایه داری برای استفاده از کار زنان، آنان را تشویق به خارج شدن از نظام خانوادگی می کند و جنبش فمینیسم هم علاوه بر تحریک شدن توسط نظام سرمایه داری به دلایل دیگری که برشمرده شد،^(۱) هسته خانواده را نشانه رفته و درصدد وارد کردن خسارت به کانون خانواده است. راه حل برون رفت از این خطر بزرگ، احیاء کرامت حقیقی زنان است که خالق آنان به آنان و مردان گوشزد کرده است. لذا در همان راستا نظر عزیزان را به نکات زیر جلب می نمایم.

رعایت کرامت زن

۱- قال رسول الله صلی الله علیه و آله : «مِا أكرمُ النساءِ إلاَّ کریمٌ ولا أهاننَّ إلاَّ لئیمٌ»^(۲) زنان را بزرگ نمی دارد مگر انسان بزرگ و بزرگووار، و آنان را کوچک نمی شمارد مگر انسان پست و فرومایه.

پس اگر ما متوجه شویم تحقیر جنس زن یک نوع فرومایگی است و نه یک شرافت، از این کار فرومایه دست می کشیم. وظیفه هر مسلمانی است که اجازه ندهد به دلایل واهی زن تحقیر و سبک گردد، وگرنه کرامت و بزرگی خود را از دست داده است.

و نیز حضرت فرمودند: «لَعَنَ اللهُ الَّذِي ضَيَّعَ مَنْ يَعْوَل» نفرین و لعنت خدا بر مردی که حقوق و حرمت خانواده خود را ضایع کند.

ص: ۲۴۷

۱- خودبنیادی بشر یا اومانیسیم.

۲- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۱۵۲۰.

طبق روایت فوق؛ بی تفاوت بودن به حقوق همسر با لعنت خداوند همراه است و انسان را از رحمت های الهی دور می کند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «خِيَارُكُمْ، خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ»^(۱). بهترین شما کسانی هستند که برای زنان خود بهتر باشند.

چون انسانی که به بهترین نحو رعایت حقوق زنان را در جامعه نمود، نشان می دهد که به ظرائف مسائل تربیتی آشناست و انسان سطحی و کم عمقی نیست. لذا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: بهترین شما مردان، آن هایی اند که برای زنانشان بهترین باشند و رعایت روح و روان آن ها را بنمایند.

ایجاد بستری برای تربیت

۲- حال که اسلام مسئولیت تربیت را بیشتر به عهده زنان قرار داده، به مردانی که فضای سالم اقتصادی را برای چنین کاری بس خطیر، برای زنان تنگ کنند، سخت اشکال کرده، به طوری که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ وَسِعَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَتَرَ عَلَى عِيَالِهِ»^(۲) یعنی؛ از ما مسلمانان نیست کسی که خداوند برای او گشایش فراهم کرده و او بر عیالش تنگ بگیرد و زمینه پرورش طبیعی او را از بین ببرد، یا قلدرمآبانه مانع ارتباط عاطفی با خواهر و مادر و ارحامش شود.

ص: ۲۴۸

۱- نهج الفصاحه حدیث شماره ۱۴۷۷.

۲- همان، حدیث شماره ۲۴۱۷.

و نیز می فرمایند: «كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ»^(۱) گناهکاری مرد همین بس که همسر خویش را بی تکلیف گذارد، و نسبت به شرایط زندگی او بی تفاوت باشد. حضرت اشاره به مردانی دارند که نسبت به مسئولیت اداره ی خانواده بی تفاوت اند و از وظیفه ی خطیری که به عهده دارند شانه خالی می کنند.

همسران صالح، بستر تعالی مردان

۳- اسلام به مؤمنین متذکر می شود که خوبی های همسرانتان را از الطاف خدا بدانید و سخت پاس دارید. به طوری که رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: «مؤمن، پس از تقوای الهی، چیزی بهتر از زن پارسایی که چون فرمانش دهد، اطاعت کند و اگر بدو نگیرد، مسرورش کند و اگر در باره او قَسَم خورد، قَسَم اش را رعایت کند، و اگر غایب شود، مال وی و عفت خویش را حفظ کند، چیزی بهتر از چنین زنی نیابد»^(۲).

همچنان که به مردان متذکر می شود: «مَنْ رَزَقَهُ اللهُ امْرَأَةً صَالِحَةً فَقَدْ أَعَانَهُ عَلَى شَطْرِ دِينِهِ، فَلْيَتَّقِ اللهُ فِي الشَّطْرِ الْبَاقِي»^(۳) هر کس را همسر صالحی داده اند، عملاً وی را در نصف دین اش یاری کرده اند، باید در باره نصف دیگر آن از خدا بترسد و تقوا پیشه کند.

ص: ۲۴۹

۱- همان، حدیث شماره ۲۱۷۲.

۲- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۶۱۵.

۳- همان، حدیث شماره ۲۹۳۶.

۴- پیامبر صلی الله علیه و آله در راستای حاکمیت محبت و احترام در فضای خانه می فرمایند: «إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا نَظَرَ إِلَى امْرَأَتِهِ وَ نَظَرَتْ إِلَيْهِ، نَظَرَ اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِمَا نَظَرَ الرَّحْمَةِ» (۱) چون مرد به همسر خود بنگردد و او هم متقابلاً بر او بنگردد، خداوند به هر دوی آنها با نظر رحمت می نگردد.

چون در چنین توجه متقابل نسبت به همدیگر، حرمت ها حفظ می گردد و بستر تعالی زن و مرد فراهم می شود.

۵- در راستای مدارا با روحیه زنان و در تنگنا قرار ندادن آنها پیامبر صلی الله علیه و آله می فرمایند: «إِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلْعٍ وَ إِنَّكَ إِنْ تُرِدَ إِقَامَةَ الضِّلْعِ تُكْسِبُ رُهَا، فَدَارِهَا تَعِشْ بِهَا» (۲) زن از دنده ای خلق شده (به عنوان مثال چون دنده، حالت منحنی دارد) و اگر بخواهی دنده را راست کنی آن را می شکنی، پس با او مدارا کن.

مدارا با زنان خود عاملی است برای شیرینی زندگی، زیرا روح زن، روح حساس است و در مقابل برخوردهای خشن شدیداً فرسایش می بیند و علاوه بر زیبایی ظاهری، زمینه تعالی روح او نیز از بین می رود و به سرعت احساس شکست می کند.

۶- توصیه رسول خدا صلی الله علیه و آله به زنان این است که: ظاهر خود را نیکو و آراسته نگهدارند؛ «أَعْظَمُ النِّسَاءِ أَحْسَنَهُنَّ وَجْهًا وَ أَرْحَصُهُنَّ مُهُورًا» (۳)

ص: ۲۵۰

۱- همان، حدیث شماره ۶۲۱.

۲- همان، حدیث شماره ۸۲۵.

۳- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۳۵۶.

بهترین زنان، آن هایی اند که ظاهر نیکو و آراسته داشته باشند و مهر یا صدقشان کم باشد.

به مردان نیز توصیه می کنند که: لباس و ظاهر خود را بیارایند. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «اغْسِلُوا ثِيَابَكُمْ وَ خُذُوا مِنْ شُعُورِكُمْ وَاسْتَاكُوا وَ تَزَيَّنُوا وَ تَنْظِفُوا فَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمْ يَكُونُوا يَفْعَلُونَ ذَلِكَ فَرَزَتْ نِسَاؤُهُمْ» (۱) لباس های خود را پاکیزه کنید، موهای اضافه تان را کوتاه نمایید، مسواک بزنید، زینت کنید و نظیف باشید که مردان بنی اسرائیل چنین نکردند، پس زنانشان زناکار شدند.

از این طریق بستر خانواده را بستر توجه عاطفی و صفا و صمیمیت می کند.

۷- اسلام، دامنه برخورد خوب با زنان را تا آنجا می داند که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرمودند: ملائک کمال ایمان مؤمنین، خلق خوب داشتن، و ملائک خوبی مردها، خوب بودن برای زنانشان است. «اَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا، أَحْسَنَهُمْ خُلُقًا، وَ خَيْرُهُمْ لِنِسَائِهِمْ» (۲) بالاترین مؤمنین از نظر ایمان، آن هایی اند که اولاً؛ اخلاقشان نیکو باشد. ثانیاً؛ بهترین کسان برای زنانشان باشند.

ص: ۲۵۱

۱- همان، حدیث شماره ۳۷۷.

۲- همان، حدیث شماره ۴۵۳.

۸- اسلام پیوند ازدواج را به عنوان پیوندی پایدار مورد توجه قرار می دهد و زنان و مردانی که این پیوند مقدس را به اندک بهانه ای می شکنند مورد نکوهش قرار می دهد. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «تَزَوُّجُوا وَلَا تَطْلُقُوا، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الذَّوَاقِينَ وَلَا الذَّوَاقَاتِ»^(۱) ازدواج کنید و طلاق مدهید، که خداوند زنان و مردانی که مکرر ازدواج کنند دوست ندارد.

۹- در رعایت حقوق زنان در امور خودشان، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «الَّتَيْبُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا وَ الْبِكْرُ يَسْتَأْذِنُهَا أَبُوْهَا فِي نَفْسِهَا وَ إِذْنُهَا صُمَاتُهَا»^(۲) زن به اظهار نظر در کار خویش، بر ولی اش مقدم است، و پدر دختر باید در باره امور دختر از خود او اجازه بگیرد و اجازه دختر، سکوت است.

۱۰- فمینیسم آنچنان به افراط گری افتاده که حاصل آن امروزه همجنس بازی است، به طوری که زنان همجنس بازی از افتخاراتشان را شوهرنکردن می دانند و اگر خانواده در بستر دینی و طبیعی خود قرار نگیرد و الگوهای دینی مد نظر اعضاء خانواده نباشد، این خطر به صورت های مختلف در خانواده های ما نیز ظاهر خواهد شد.

در روایت هست: زنی به محضر امام صادق علیه السلام آمد و اظهار داشت، که ازدواج نکرده است. امام علیه السلام علت را پرسیدند. آن زن، این کار را نوعی

ص: ۲۵۲

۱- نهج الفصاحه حدیث شماره ۱۱۴۶.

۲- همان، حدیث شماره ۱۲۹۷.

فضل و مباحات عنوان کرد. امام علیه السلام با نکوهش به او فرمودند: «انصَرَفِي فَلَوْ كَانَتْ ذَلِكُ فَضْلًا لَكَانَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ أَحَقُّ بِذَلِكَ مِنْكَ، إِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يَسْبِقُهَا إِلَى الْفَضْلِ» (۱) از این فکر منصرف شو که این کار را فضل بدانی، اگر این کار فضل بود فاطمه علیها السلام به این شایسته تر بود که شوهر نکند، چرا که هیچ کس در برخورداری از فضل به پایه او نمی رسد.

راه بازگشت

گسستگی خانواده با جایگزینی «قانون بشر» به جای «قانون خدا» آغاز شد، چون در شرایطی که قانون خدا از اجتماعی رخت بر بست، «أحد» که مبنای همه یگانگی ها و پیوندها است، از صحنه خارج می شود، در چنین شرایطی هر یک از افراد خانواده، خود را اتمی تنها و سرگردان میان بقیه انسان ها می یابد که هیچ پیوند حقیقی با اعضاء خانواده و با گذشته و با امروز، در خویش نمی یابد و در آن حال هیچ کس به هیچ جای پایداری تعلق ندارد.

وقتی علت گسستگی خانواده را متوجه شدیم و ایمان پیدا کردیم که خانواده اولین جمعی است که می تواند با پیوندی قدسی، حضور «أحد» را در آن جمع، ممکن سازد، پس اگر در آینده جهان گسسته امروز، چیزی بتواند نقش آفرین باشد و این گسستگی را به پیوستگی تبدیل کند، احیاء خانواده توحیدی است با پاس داشتن همان دستوراتی که خداوند تعیین فرموده است و ارج نهادن به دستورات خدا به شرطی است که راز

ص: ۲۵۳

گسستگی جهان امروز را بتوانیم به خوبی بشناسیم و خسارات وارد آمده از این طریق را درست ارزیابی کنیم.

جمعی غیر ممکن

آن‌هایی که می‌پندارند می‌توان خانواده‌ای ساخت که هم خوبی‌های قدیم را داشته باشد و هم افکار و آداب متجددان در آن جاری باشد، در غفلت بزرگی به سر می‌برند، صورت منطقی دادن به فرهنگ غرب، فریب کاری را عمیق می‌کند و به تنفر بین افراد اجتماع و خانواده می‌افزاید.

ساکنان کشورهای تجدیدزده، خانواده را گم کردند، از خانواده دینی بیرون آمدند و به بی‌خانمانی موجود در دنیای مدرن گرفتار شدند و لذا آشوب و هیجان، جای رشته پیوند قلب‌ها را گرفت و اگر آداب و رسوم هم باقی ماند، همه خالی و بی‌روح و بی‌تأثیر است.

راه حل خیالی

اشاره

در دنیای مدرن پشت کرده به دین، جدایی بین اعضای خانواده، آرام آرام خود را به نمایش گذارد، ولی اعضای خانواده نمی‌توانستند در این جدایی باقی بمانند و آن را تحمل کنند، لذا راه‌های فرهنگی برای جبران این جدایی پیش کشیدند، مثل روز مادر و روز زن و در حالی که با رفتن خدای احد که او اساس یگانگی است، این پیوستگی نیز رفت، و فقط با برگشتن او آن پیوستگی برمی‌گردد. باید به خانواده‌ای برگشت که حکم خدا، محور آن باشد و اراده آزاد از بندگی، به اراده مقید به

ص: ۲۵۴

بندگی تبدیل گردد و مسلم اگر آفت «اراده آزاد از بندگی» روشن شود، گزینه «اراده مقید به بندگی» انتخاب خواهد شد و در آن حال، همه در خدمت همدیگر قرار می گیرند، و همسران جوان نمی پرسند چرا نباید بدون اجازه شوهر از خانه خارج شد.

خانواده آرمانی اسلامی با «عقلانیت»، «معنویت» و «عدالت» خود را به حکم خدا مجهز و حیات خود را ادامه می دهد و در عین حاکمیت عواطف، هرگز در آن محیط؛ سه موضوع فوق مورد غفلت قرار نمی گیرد، زیرا هرگز نباید عاطفه، تنها حاکم روابط اعضاء خانواده قرار گیرد.

خانواده ای که در فضای دینی خود به «حق الناس» توجه داشت، انسان عادل می پروراند که جامعه سخت به او نیاز دارد و مسلم بزرگترین حامی حق الناس، حق الله است، چرا که راه تقرب به خدا از راه رعایت حقوق مردم ممکن است، زیرا «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ» مردم عیال خداوندند.

در راستای بازگشت به خانواده توحیدی لازم است موارد زیر بازنگری شود:

۱- غفلت از کرامت زن و گسست خانواده

گوهر یکتای زن و مرد: زن در آفرینش از همان گوهری آفریده شد که مرد آفریده شده و هر دو در جوهر و ماهیت، یکسان و یگانه اند و در همین راستا قرآن می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ

ص: ۲۵۵

نَفْسٍ وَّاحِدَةٍ، وَ خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا...» (۱) ای مردم در برابر امر خدا تقوا پیشه کنید، خدایی که شما را از یک نفس واحد آفرید و از همان نفس، همسر او را پدید آورد. یا می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا...» (۲) از نشانه های حضور حضرت حق این که از جان خود شما، همسران شما را آفرید تا در کنار آن ها آرامش یابید، همان طور که می فرماید: خداوند، رسولی از جان خودتان برایتان مبعوث کرد «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ...» (۳) همان طور که رسول خدا صلی الله علیه و آله جان مؤمنین است و در یگانگی با روح مؤمنین قرار دارد، همسران شما نیز در این حد با جان شما یگانه اند.

امام صادق علیه السلام می فرمایند: «... خداوند تبارک و تعالی آنگاه که آدم را از خاک آفرید و به ملائکه فرمان داد تا او را سجده کنند، خوابی عمیق بر او چیره ساخت، سپس مخلوقی جدید بیافرید... که وقتی به حرکت آمد، آدم از حرکت او به خود آمد، چون بدان نگریست، دید زیباست و همانند خود اوست، جز این که زن است... آدم در این هنگام گفت: خداوند این مخلوق زیبا کیست که من نسبت به او چنین احساس انس می کنم؟ خداوند گفت: این بنده من حوا است.» (۴)

ص: ۲۵۶

- ۱- سوره نساء، آیه ۱.
- ۲- سوره روم، آیه ۲۱.
- ۳- سوره آل عمران، آیه ۱۶۴.
- ۴- بحار الأنوار، ج ۱۱، ص ۲۲۱.

در همین روایت امام سخنان کسانی را که می گویند: خداوند حوّا را از دنده پائین آدم آفرید، رد می کند، بلکه روشن می نماید که آدم دید «همانند خود اوست».

در آیه ۳۵ سوره احزاب کمالات معنوی را برای زن و مرد مساوی نقل می کند و می فرماید:

«إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصِدِّقِينَ وَالْمُتَصِدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا».

چنانچه ملاحظه می فرمایید در آیه فوق تمام مراتب کمال را برای زن و مرد مساوی نقل فرموده و سپس مغفرت الهی و اجر عظیم را نتیجه کار هر دوی آن ها قرار داده است. یا می فرماید: «وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا» (۱). هر کس کاری شایسته انجام دهد، چه زن و چه مرد، اگر مؤمن باشد، به بهشت می رود و به قدر شکاف هسته خرما به کسی ستم نمی شود. از آیه فوق به خوبی می توان نتیجه گرفت که نه مرد بودن عامل کمال و نه زن بودن مانع کمال خواهد بود.

ص: ۲۵۷

همچنان که می فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (۱) هر زن و مردی که کاری نیکو انجام دهند، اگر ایمان آورده باشند، حتماً به حیات طیبه خواهند رسید و حتماً جزایشان بر اساس بهترین کاری است که انجام داده اند.

پس طبق آیات فوق رسیدن به کمال حقیقی مشروط به جنس خاص اعم از زن یا مرد نیست و آن فهم و اندیشه و عقلی که موجب کمال انسانی است مخصوص به زن یا مرد نیست، زیرا وقتی آیه می فرماید هر زن و مردی می تواند به اوج کمال انسانی برسد، معلوم است که خرد و فهم رسیدن به آن کمال در هر دوی آنان هست.

۲- عقل زن

الف: وقتی امام علی علیه السلام می فرماید: «اعجابُ المرءِ بنفسِهِ دليلٌ على ضَعْفِ عَقْلِهِ» (۲) خودبینی شخص، نشانه ضعف عقل اوست. و یا وقتی می فرماید: «لا عقلَ مَعَ شهوه» (۳) وقتی شهوت در میان است، عقل در صحنه نیست. پس می فهمیم آنجا که در روایت مسئله نقص عقل زنان را مطرح می کند، وقتی است که زنان به خود و مسائل شهوانی بیشتر نظر دارند و چون گاهی در جوامع خاص و یا زمان های خاص، فضای جامعه

ص: ۲۵۸

۱- سوره نحل، آیه ۹۷.

۲- الحیاه، ج ۱، ص ۱۸۰.

۳- همان.

را زنان با جنبه های شهوانی خود متأثر می کنند و کمتر به مسائل فکری و عقلی می پردازند، روایات به چنین شرایطی نظر دارد، نه این که سرشت زنان، از عقل لازم جهت کمال انسانی، کمتر از مردان برخوردار باشد، و تعبیر به نقص عقل برای زنان به منظور بی فرهنگی های متداول زمانه است که در اکثر زنان در جوامع عادی دیده می شود.

ب: زنان در بُعد عاطفی از مردان نیرومند ترند، که این توانایی جهت تربیت فرزندان و سالم سازی محیط، امری ضروری است و مسلم این نوع حالات عاطفی با عقل گرایی خشک حسابگرانه همطراز نمی باشد و زنان با موضوعات زندگی صرفاً با روش عقل حسابگرانه برخورد نمی کنند و از این رو درک برخی مسائل عقلی برای مردان آسان تر است و این به تفاوت های طبیعی آنان بر می گردد و نه یک ضد ارزش برای زنان به حساب آید.

۳- مشورت با زنان

وقتی قرآن می فرماید: «...فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَ تَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا...»^(۱) اگر پدر و مادر بخواهند با رضایت و مشورت یکدیگر، فرزندشان را از شیر باز گیرند، گناهی مرتکب نشده اند. نشان می دهد که مشورت کردن زن و مرد با همدیگر مورد تأیید قرآن است و می فرماید: پس از این که مرد، زن خود را طرف مشورت قرار داد و هر دو به چنین نتیجه ای رسیدند که فرزند خود را از شیر باز گیرند، در این حالت

ص: ۲۵۹

۱- سوره بقره، آیه ۲۳۳.

گناهی مرتکب نشده اند. پس اگر در فرمایش امام علی علیه السلام داریم که: «إِيَّاكَ وَ مُشَاوِرَةَ النِّسَاءِ إِلَّا مَنْ جُرِّبَتْ بِكَمَالِ عَقْلٍ» (۱) بر حذر باش از مشاوره با زنان، مگر آن هایی که کمال عقل آنان آزمایش شده باشد. روشن می شود اولاً: توصیه ی مطلق به ترک مشورت با زنان نیست. ثانیاً: نساء در این روایت مثل بسیاری از روایات به معنی زنانی است که بیشتر جنبه ی شهوانی زندگی را محور قرار داده اند و حضرت ما را از مشورت با چنین زنانی بر حذر می دارند.

امروز جامعه غربی در اثر میدان داری میل این گونه زنان، در حال سقوط کامل است. آیا در این سقوط زن و مرد فرق می کند یا همه سقوط خواهند کرد؟ پس توصیه امام برای نجات جامعه است.

آفات پشت کردن به طرح اسلام در خانواده

کسانی که می خواهند یکی از خطرات بزرگی که آینده کشورهای اسلامی را تهدید می کند، بشناسند و پیشاپیش جلوی آن را بگیرند و از این طریق خدمت بزرگی به مسلمانان کرده باشند، باید خطر فروپاشی خانواده های اسلامی را درست بشناسند و علت آن را ریشه یابی کنند و راه های نجات را که به خوبی در متن دین اسلام نهفته است گوشزد نمایند. وقتی عمق فاجعه به خوبی روشن شد و آثار زیان بار آن بررسی گردید تازه متوجه ارزش امکاناتی می شویم که خداوند برای نجات مسلمانان به جهان اسلام لطف نموده است.

ص: ۲۶۰

میزان از دست رفتن خانواده‌هایی را که به روش غیردینی ادامه حیات می‌دادند، امروز آمارها به خوبی نشان می‌دهند. و موارد زیر کافی است تا ما را به تأمل وادارد.

الف: شش میلیون کودک در سال‌های اخیر در اثر بیماری ایدز، پدر و مادرشان را از دست داده‌اند.

ب: تعداد تلفات کودکان در سال‌های اخیر بیش از کل تلفات جنگ جهانی دوم بوده است.

ج: میلیون‌ها دختر و پسر جوان که از خانه فرار می‌کنند و با تن دادن به فحشاء و مواد مخدر کل زندگی بشر را تهدید می‌کنند.

د: از همه مهم‌تر، حجم گسترده ناسازگاری‌های بین فرزندان و والدین و عنان گسیختگی فرزندان که باید فردا پدران و مادران فرزندان‌شان باشند.

همه و همه حاصل شکستن حرمت خانواده است و این که مأواهای دروغین را که اسم خانواده بر آن گذاشته ایم، به جای خانواده‌ای که آداب و قوانین دیگری دارد، انتخاب کرده ایم.

فرهنگ مدرنیته‌ای که زیر پوشش علم، عقد نکاح را که پیوندی مقدس بین دو زوج بود، به چیزی نگرفت، منجر به چنین وضعیتی شد که ما امروز با آن روبه‌رو هستیم. آیا جای آن نیست که از خود پرسیم بشر نسبت به چند قرن پیش چه پیشرفت انسانی و اخلاقی کرده است؟

ص: ۲۶۱

نظر و تدبیر به فجایع امروزِ زندگی بشر، انگیزه ای خواهد بود که نظر اسلام را در رابطه با خانواده، یعنی این اساسی ترین هسته توحیدی، با جدیت کامل مورد تأمل قرار دهیم.

ریشه اصلی عقب رفت

پرسش اصلی این است که ریشه این همه عقب رفت بشر جدید کجاست؟ این خشونت جدید که تمام روح و روان جوامع را در بر گرفته است از کجا شروع شده است؟ اگر همچنان بشر جلو برود به کجا می رسد؟ آیا باید فکری و عملی برای نجات بشر از این عقب گرد بزرگ انجام داد؟ از کجا باید شروع کرد؟ و بر چه چیزی و چقدر باید تأکید نمود؟

وقتی دقیقاً معنی خانواده در مکتب اسلام شناخته شد و تأثیر دراز مدت و کوتاه مدت آن مورد ارزیابی قرار گرفت و متوجه شدیم باید بیش از پیش بر روی خانواده به معنی دینی آن تأکید کنیم و بفهمیم خانه، اولین هسته توحیدی است که اعضای خود را برای شایستگی به قرب الهی آماده می کند. راه حل گمشده است، ولی مشکلات را، اساسی یافته ایم و دیگر به شعارها و پیشنهادهای غیر واقعی برای رفع مشکل، که یا مشکل را بیشتر و یا پنهان می کند، دل نمی بندیم.

مدرنیته فرهنگ انسان محوری به جای خدا محوری را پایه گذاری کرد و در آن فرهنگ، نفس اماره برنامه ریز بشریت شد و در چنین فضایی شعارِ برابری زن و مرد، عملاً معنی اش عدم وفاداری واقعی زن و مرد نسبت به

خانواده گشت و «آزادی» معنی اش بی بند و باری و آزادی برای حاکمیت سود و سرمایه شد و عدالت زیر پا قرار گرفت.

اینک نوبت اسلام است

وقتی متوجه شدیم ریشه نجات جامعه ی بشری بازگشت به توحیدی است که از خانواده شروع می شود، پس بعد از لیبرالیسم و سوسیالیسم و فاشیسم، اینک نوبت اسلام است که طرح زندگی خود را ارائه دهد.

تمدن شناسان معاصر گفته اند: دنیای جدید که فعلاً ما با آن روبه رو هستیم حاصل لیبرالیسم و سوسیالیسم و فاشیسم است و خبر جدید این که انقلاب دینی وارد عرصه تمدن سازی شده است و هرکس بخواهد جهان جدید را بشناسد، بدون توجه به انقلاب دینی نمی تواند ارزیابی درستی از جهان بعد از مدرنیته داشته باشد. و این مسلم است که انقلاب دینی، با احیاء خانواده ماندنی است.

توجه به هسته توحیدی خانواده و بازگشت به معنی خانواده از منظر دینی آن، می تواند در جهان امروز نقشی تعیین کننده داشته باشد، چرا که همواره انقلاب های دینی با تکیه بر پایه ریزی نظام خانواده توحیدی، ریشه خود را ماندگار و مؤثر می کنند و به همین جهت هم در جهان معاصر برای ریشه کنی انقلاب اسلامی ایران که تهدیدی برای نظام استکباری شد، همه کارشناسان دشمن پیشنهادشان اضمحلال انسجام خانوادگی مردم مسلمان شیعه بود و منحرف کردن جهت ارضای غریزه جنسی، از خانواده و پیوند ازدواج، به مسیری دیگر.

ص: ۲۶۳

اگر ما معتقدیم اسلام قابلیت جهانی شدن را دارد - که دارد- این در صورتی است که هسته های کوچک خانواده به روش اسلامی درست پا بگیرد و جمع توحیدی خانواده بر اساس اسلام بازسازی شود که در آن جمع، حریم ها و حرمت ها و حقوق اعضاء به خوبی پاسداری شود.

نقشه هایی برای ضربه زدن به اسلامی که می تواند جهانی شود طرح ریزی کرده اند که اساس آن بر روی ویرانی خانواده است. باید متوجه بود همان طور که قلب معنوی انسان، محل خلوت با خدا است، خانواده دینی، انعکاس قلب خالی شده از اغیار و نامحرمان در زمین است، و لذا خداوند در خانواده دینی با تمام تجلیاتش جلوه می کند و به همین دلیل گفته می شود: خانواده توحیدی جایگاه خدا است، همان طور که «قَلْبُ الْمُؤْمِنِ، عَرْشُ الرَّحْمَانِ» است، پس صلاح و فساد جامعه به صلاح و فساد خانواده، یعنی قلب اجتماع است.

ممکن است انسان ها فکرهای صحیح ولی پراکنده داشته باشند، چنین افکاری در نقطه های بحرانی تصمیم به کمک صاحبانش نمی آیند، زیرا نتوانسته اند به یک هسته فکری جامعی دست یابند، آن هسته های فکری که دارندگان آن در آرمان های بلند الهی به سر می برند و هر عضوی از اعضاء آن هسته از افکار بقیه ی اعضاء استفاده می کنند و هر کس در آن هویت جمعی، خود را معنی می کند و به معنی داری می رسد و از پوچی و بی هویتی نجات می یابد، چنین هسته فکری جامع هدف دار، در خانواده ی دینی به راحتی شکل می گیرد و تأثیرگذار خواهد بود.

هریک از اعضاء خانواده ی دینی می داند برای آرمان های بلندی کنار همدیگر آمده اند و در عین متذکر کردن همدیگر نسبت به آن آرمان ها، در واقع به همدیگر معنی می بخشند، چنین خانواده ای از یک مرد و زن شروع می شود و سپس تکثر می یابد، ولی در عین تکثیر یافتن، از یگانگی و وحدت، خارج نمی گردد و معنی «وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت» را در خود متجلی می سازد.

تمرین حفظ هویت توحیدی و نجات از پراکندگی، از خانواده ی دینی شروع می شود، تا افراد در پراکندگی های جامعه غرق نشوند. هر کس که در زندگی خانوادگی خود، در حیات توحیدی هدفدار، تمرین لازم را نکرده است، در جامعه، بازی می خورد و نه تنها کمکی به جامعه نمی کند، بلکه مزاحم یگانگی و وحدت جامعه نیز می شود.

شهر خدا در زمین، ابتدا باید از خانواده شروع شود و معنی ایثار و احترام و رعایت مراتب در آن نهادینه گردد، و گرنه زمین را شیاطین اشغال می کنند و شهرها شهر شیطان می گردد.

بنیاد اخلاق در خانواده دینی شکل می گیرد و مسئولیت پدر و مادر که مسئولان اصلی این هسته هستند، در این راستا بسیار زیاد است چرا که راه و روش صحیح با حضور پلیس، عملی نیست، باید جایی باشد که مقید بودن به راه و روش صحیح را در روح انسان ها نهادینه کند، آن هم نهادینه کردن روش ها در بینش ها و نه در عادات.

مرد خانواده به کمک مشاوره صادق و دقیق و دلسوز یعنی همسرش، هیئت مرکز توحیدی خانواده را پایه گذاری می کنند و آرام آرام خود را

برای پروراندن سایر اعضاء آن هیئت، آماده می نمایند، تا حاصل این هیئت های کوچک، جامعه ای شود به نام شهر خدا.

سال های سال بشر با هسته توحیدی خانواده زندگی می کرد ولی اخیراً از رازها و رمزهای آن غافل گشته، اما وقتی از طریق فرهنگ مدرنیته روح آن خانواده به ضعف گرایید و بحران های اجتماعی یکی بعد از دیگری سر برآورد، تازه بشر، آن هم بشری که اهل تفکر است، فهمیده چه گنج ذیقیمتی در دست داشته، و این است که امروز بیشتر از دیروز نیاز است به خانواده توجهی جدی شود و بدانیم هرقدر محیط پیرامون ما ناپایدارتر می گردد، اهمیت حضور خانواده توحیدی بیشتر خواهد شد. باید بیش از پیش زشتی فرهنگی که این هسته مقدس را نشانه رفته است، بشناسیم.

ما در آثار فردوسی و سعدی و مولوی و حافظ به طور مستقیم راه و رسم زندگی را نمی آموزیم، بلکه آن ها روح خانه ما را آباد کرده اند و ما در آن خانه قرار و طمأنینه و شیوه زندگی خود را یافته ایم. ولی خانه ای که در آن تکنیک فرمان رواست، به حافظ و مولوی وقعی نمی نهد و به آن ها نیازی ندارد، نه این که ساکنان خانه به اخلاق و معنویت احساس نیاز نکنند، آن ها معمولاً به شعر و حکمت رجوع می کنند، اما شعر و دستوره های تکه تکه، اخلاق ما را مثل اثاثیه به خانه می برند و شاید مدتی در کنار آن ها احساس آرامش کنند، ولی بنیاد خانه بر آن پایه گذاری نمی شود. (۱)

ص: ۲۶۶

۱- این تعابیر از کتاب «مبانی نظری تمدن و مناسبات انسانی» از دکتر رضا داوری اقتباس شده است.

استبدادهای جزئی بعضی پدران را که معنی خانواده توحیدی را نمی شناختند بهانه کردند، تا حکمت جاری در روح و روان خانواده را که سال های سال بشر در آن سکنی گزیده بود، نفی کنند.

آری؛ همچنان که انحراف رهبری در نظام اجتماعی، عامل استبداد و غیرقابل پذیرش است، اداره خانوادهایی هم که به جای اعمال مسئولیت الهی پدر، گرفتار پدرسالاری شوند، محکوم است. اما همچنان که با استبدادی شدن رهبری نظام اجتماع، از اجتماع نباید دست برداشت و باید در اصلاح امر کوشید، با پدید آمدن پدرسالاری - به جای حق سالار همراه با مدیریت صحیح پدر- نیز نباید از خانواده دست برداشت و به تضعیف آن کوشید و خود را از اجتماعی قدسی که با حکم خدا به حیات خود ادامه می دهد، محروم نمود.

خانواده ی دینی؛ دولت حق و تکلیف اصول گرا و آزادگراست و تا این آرمان ها در خانواده پایه گذاری نشود در جامعه محقق نمی گردد و نباید گفت چون نمی توان در جوامع امروزی جهان به این مفاهیم مقدس دست یافت، پس باید چنین آرمان هایی را از آرزوهای دست نیافتنی بشر پنداشت، در حالی که در خانواده می توان این آرمان ها را قابل دسترس کرد.

خانواده؛ سایه ی درختی است که دو زوج آن را به وجود آورده اند تا هم خود را به بهترین نحو با عقد نکاح به آسمان وصل کنند و هم در زیر چنین سایه ای عده ی دیگر را بیورانند.

خانواده؛ پایگاهی است که می توان در زیرسایه آن انسان های مستقل و مبتکر تربیت کرد. پس سربازان انقلاب جهانی اسلام در خانواده ی توحیدی ساخته می شوند و همه ی این نتایج با شناخت خانواده توحیدی و اهداف آن عملی است. پس باید ابتدا گمشده ی جهان معاصر یعنی خانواده توحیدی را شناخت.

سکنای گمشده

سکنای گمشده (۱)

کجاست آن خانواده ای که متذکر یگانگی اعضای آن با همدیگر و یگانگی همه با آن یگانه مطلق بود؟

امروزه انسان هایی در کنار همدیگر و بیگانه از هم، در داخل چهاردیواری ای به نام خانه هستند و خانواده نامیده می شوند که بیشتر به مسافرخانه می ماند تا خانواده.

کجا رفت آن وحدت ربّانی اعضای خانواده که متذکر وحدت ذات با صفات حق بود؟

کجاست رسم بندگی در مقابل خدایی که همه چیز غرق اوست و اوست که اوست و بقیه در مقابل او هیچ اند هیچ، و این در خانواده توحیدی تجسم عینی می یافت؟

ص: ۲۶۸

۱- واژه «سکنای گمشده» و بعضی از مطالب این بحث، از فیلسوف مشهور آلمانی، مارتین هایدگر در کتاب «شعر، زبان و اندیشه رهایی» اقتباس شده است.

کجاست خانواده ای که یگانگی اعضای آن متذکر وحدت ربّانی پروردگار است و هر عضوی از آن، همچون سایه ای است برای راحتی عضوی دیگر؟

کجاست جامعه ای که نمونه ای است بزرگ تر از خانواده ی یگانه توحیدی؟ جامعه ای که مانند سینه ی سراسر حکمت حکیمان، در فعالیت است و متذکر عبرت ها و مظهر تعادل هاست.

حفظ قلب یا حفظ خانواده

خانواده همچون قلب انسان است که محل گذران حالات مختلف و محل وزش انوار غیبی فرشتگان است. هرچه قلب در یگانگی خود بیشتر مستقر باشد، در ارتباط و اتحاد با عالم قدس، بیشتر موفق است، و خانواده نمادی از همان یگانگی قلبی انسان ها است، تا نمادی از «کثرت در عین وحدت» در عالم محسوس به نمایش آید و یگانگی ها و اتحادهای زیبای عالم قدس در بستر زمین از طریق خانواده به ظهور برسد، و همچنان که حفظ کردن قلب از طریق در حضور حق قرارداد آن، ممکن است، حفظ کردن خانواده نیز با در محضر حق قرارداد آن، ممکن می باشد. گویا همه اعضای خانواده در جمع خود و با ارتباط صحیح با همدیگر، در انتظار دائمی ریزش انوار قدسی هستند و امیدوارانه نسبت به همدیگر خوبی می کنند و در صمیمیت هرچه بیشتر با همدیگر، زمینه ایجاد صمیمیت فرشتگان با خود را فراهم می نمایند و سخت مواظب اند که جدایی صورت

نگیرد تا این صمیمیت از بین برود و خیر و برکت ساکنان آسمان از آنها دریغ شود.

حفظ خانواده با درک آسمان غیب و انتظار برکات عالم قدس پدید می آید، و این که هر یک از اعضاء سعی نماید خود را دائماً در حضور حق احساس کند. مثل حفظ قلب، توسط عارفی که دائماً خود را در معرض ریزش انوار قدسی قرار می دهد.

معجزه پیوند

قبلاً عرض شد همان طور که پل، سبب می شود تا هر کدام از کناره های رودخانه، در سوی دیگر قرار گیرد و هر کناره ای به همسایگی با دیگری درآید و دو طرف پهنه های رودخانه کنار هم آیند، ازدواج؛ دو انسان را که هر کدام در یک سوی از زندگی قرار دارند، به سوی دیگری متصل می کند، و همچنان که از طریق پل، کناره رودخانه، دیگر کناره نیست، و دو طرفی بودن دشت ها نیز از بین می رود و به همدیگر می پیوندند، از طریق ازدواج نیز تفرقه همه کرانه های انسان به اتصال و زنده دلی تبدیل می شود و این معجزه «پیوند» است.

دیری است که اندیشه ما به کم بها دادن به خانواده عادت کرده است و به چیز غیر قابل درکی تبدیل شده و آنچه در سرشت خانواده نهفته است، دیده نمی شود. اگر خانواده «پیوند»، آری «پیوند» نباشد، خانواده نیست، اعضاء خانواده به یمن وجود «پیوند»، قدم به عرصه ی وجودی جدیدی گذاشتند. پس اگر در سراسر وجود خانواده، این پیوند و آن هم با

حالتی مقدس، پایدار و حاکم نباشد، در واقع خانواده معنی وجودی خود را از دست داده است و دیگر اعضای آن از فضای حقیقی خانواده که همان سکنی گزیدن است، محروم گشته اند.

پیوند قدسی در خانواده، فضایی را فراهم می آورد که در آن فضا، چندین انسان با نام های پدر و مادر و فرزندان می توانند حضور یابند و مکان های دور اطراف این پیوند را نیز در بر گیرند. این پیوند، چون پل میان دو کناره رودخانه، فضای میانی ارتباط ها می گردد و دوری و نزدیکی انسان ها را معنی می کند و نزدیک ها و نزدیک ترها ظاهر می شوند. چنانچه قرآن می فرماید: «... وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ» (۱) بعضی از ارحام نسبت به بعضی دیگر نزدیک ترند. پس در پیوند قدسی خانواده جای افراد و اندازه نزدیکی آنها مشخص می شود. در روایت داریم که «رَحِم» به عنوان یک واقعیت در عالم قیامت تعین می یابد و مانع ورود کسانی به بهشت می شود که حق «رَحِم» را رعایت نکرده اند. پس ارحام یک ارتباط واقعی با همدیگر دارند که ریشه در عالم غیب و قیامت دارد و ارتباط آنها با یکدیگر، صرفاً قراردادی و ذهنی نیست.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «الرَّحِمُ شَجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ اللَّهُ» (۲) «رَحِم» رشته ای است از رحمان، هر کس بدان وصل شود به خدا وصل شده، و هر کس از رَحِم قطع شود، از خدا قطع شده است. چنانچه ملاحظه می فرمایید حفظ ارتباطی که در اثر پیوند

ص: ۲۷۱

۱- سوره انفال آیه ۷۵.

۲- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۱۶۹۰.

ازدواج حاصل می شود موجب ارتباط با خدا می گردد و آن کس که متوجه است ارتباط با خدا یعنی چه، جایگاه این پیوند و جایگاه فضای الهی ای که در اثر این پیوند به وجود می آید می شناسد.

بازرسول خدا صلی الله علیه و آله در رابطه با جایگاه «رَحِم» در عالم اعلی و نقش آن در سرنوشت انسان ها می فرمایند: «الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ، يَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ» (۱). رَحِم به عرش الهی متصل است و همواره از آن مقام ندا می دهد، هرکس به من وصل شد به خدا وصل شده و هرکس از من قطع شد از خدا قطع شده و فاصله گرفته است.

این حدیث شریف حاوی نکات ظریفی است که بسیار قابل تأمل است. همین قدر باید متوجه بود که پیوند ازدواج در زمین، حقیقتی را در آسمان - آن هم در مرتبه عرش - ایجاد می کند که در تعیین سرنوشت دنیا و آخرت افراد نقش دارد. به طوری که رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: «رعایت حقوق ارحام و ارتباط فعال با آنها موجب زیادی عمر و دفع مرگ سیاه می شود» (۲). پس در یک کلمه می توان گفت: جایگاه خانواده جایگاهی است آسمانی و ملتی که این جایگاه و فضای معنوی آن را نادیده گرفت، عملاً راه آسمان را به روی خود خواهد بست و خود را گرفتار دنیای تنگ مادی خواهد نمود.

ص: ۲۷۲

۱- همان، حدیث شماره ۱۶۹۱.

۲- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۱۸۳۸.

ماهیت خانواده، ایجاد کردن فضایی برای سکنی گزیدن است، اگر توانستیم سکنی بگزینیم می توانیم ریشه بدوانیم و رشد کنیم و سر به آسمان برآوریم.

پیوند قدسی دو همسر، موجب ظهور درخت نستوهی می شود که شاخه های آن سقف آسمان را پر می کند و سایه هایش محل زندگی کردن سایرین می گردد.

انسان ها چون سکنی گزیدند، قادر به گوش دادن می شوند و در این حال سینه پر تجربه پیرانِ خانه، برای کوچک ترها، کلاس درس پر از حکمت و بصیرت خواهد شد و هر کدام از اعضاء، محصول تجربه های طولانی و تمرین بی پایان زندگی برای دیگران می شوند.

نزدیکی های حقیقی

حذف فاصله ها به وسیله ماشین، هرگز موجب نزدیکی نشد. نزدیکی را باید در سکنی گزیدن یافت که جایگاه آن خانواده است و اگر خانواده خراب شود، دیگر هیچ نزدیکی و اُنسی در جهان تحقق نمی یابد.

آیا از خود پرسیده ایم چرا به یک کوزه سفالین بیشتر احساس نزدیکی می کنیم تا به یک بلوک سیمانی؟ در حالی که فاصله مکانی هر دو با ما یکسان باشد. قصه نزدیکی ما به کوزه سفالین به جهت آرامشی است که در کنار آن داریم.

آیا وقتی در نیم متری لاشه ای پر از عفونت ایستاده ایم، همان قدر به آن نزدیکیم که وقتی در نیم متری باغچه ای از گل ایستاده ایم؟ جز آن است

که احساس آرامشی که در کنار باغچه گل به ما دست می دهد ما را به آن نزدیک تر کرده است؟ اگر خانواده محل سکنی باشد، ما در هر گوشه از دنیا هم که باشیم همیشه خود را به آن خانواده و به روح حاکم بر آن نزدیک می یابیم و در آن حالت هیچ وقت خود را بی خانمان احساس نمی کنیم و همواره به اید آل های خانواده می اندیشیم و خانواده را همچون ریشه ای می دانیم که انسان هر جا می رود، آن را با خود می برد و مثال لنگرگاهی است که انسان را در برابر طوفان تغییرات، محفوظ نگاه می دارد.

فضای خانه، چیزی غیر از در و دیوار و اسباب و اثاثیه آن است. اگر فضای خانه را با اخلاق بد و حرص و آرزوهای بلند و خیالی، تنگ نکنیم، خانه محل سکنی گزیدنِ روح می گردد. به همین دلیل آنهایی که معنی فضای سبک خانواده و ایدآل های آن را می شناسند و می دانند اخلاق بد و عدم مدارا، همچون بمب اتم آن فضا را منفجر می کند، - بدون آن که به اسباب و اثاثیه ی خانه آسیبی برساند- سخت مواظب اند آن فضا را تخریب نکنند، تا عالم خانه را از سکنی بودن خارج نکرده باشند.

فضای خانه را که حیات خانواده به آن بستگی دارد، نباید نادیده گرفت و به فکر ظاهرِ اثاثیه ای بود که در خانه جای می گیرد. اگر فضای خانه تنگ و سنگین باشد، اثاثیه و ظاهرِ در و دیوار هر قدر هم که لوکس باشد، بیشتر آزار دهنده است. هرگز اثاثیه و ظاهرِ در و دیوار، خانه را خانه نکرده و نمی کند، فقط فضای سکنی گزیدن و پناه یافتن است که خانه را خانه کرده است.

در فضای آرام و سبک خانه، سکنی گزیدن موجب می شود که همه اعضا به یکدیگر آرامش و احترام پیش کش کنند، مثل فضایی که قدسیان در آن سکنی گزیده اند. و این نوع پیش کش کردن آرامش و احترام، یک پیش کش کردن اصیل و ریشه دار است و نه تعارفات مصنوعی بدون ریشه که هیچ رابطه ای با عالم قدس، یعنی انجام تکلیف نسبت به همدیگر، ندارد. و لذا خداوند از زبان ائمه معصومین علیهم السلام فرمود: «هدیه ارحام نسبت به همدیگر، قابل بازپس گیری نیست.» چون آن هدیه در جایی قرار گرفته که آن جا، جای حقیقی آن است و نباید چیزی را که در جای حقیقی خود قرار گرفته است، جابجا کرد. ارحام نسبت به همدیگر در جایگاه هدیه دادن به همدیگر هستند، مثل ابر که باید در جایگاه باران دادن قرار داشته باشد، و گرنه ابر نیست. مثل خدا که دائم فیض و آشناترین موجود نسبت به بندگانش است.

آری! وقتی فضای خانه سبک بود و خانه محل سکنی گزیدن گشت، اعضا خانه به یکدیگر آرامش و احترام پیش کش می کنند و چه چیزی می تواند بالاتر از این هدیه وجود داشته باشد؟

خانه ی گمشده

در خانه، به جای فکر کردن به امور اساسی آن، یعنی سکنی گزیدن و بقاء یافتن و با قدسیان به سربردن، نباید به در و دیوار و اثاثیه فکر کرد، و گرنه منظور اصلی پیوند خانوادگی فراموش می شود و خانواده از شکوه خود فرو می ریزد. مثل وقتی که در ارتباط با دریا فقط به خوردن ماهیان

آن فکر کنی و شکوه آن را نیابی. یا به جای نظر به شکوه بستان، آن را در رابطه با میوه هایش ببینی، که گفت:

تنگ چشمان

نظر به میوه کنند

ما

تماشاگران بستانیم

وقتی از دریا فقط به خوردن ماهی های آن چشم بدوزیم، دیگر شکوه دریا از ما دور می شود و دریا را با طبق ماهی فروشی یک شکل می بینیم و نمی فهمیم چه چیزی از ما دور شده و آن را گم کرده ایم. وقتی در و دیوار و اثاثیه خانه، اصل شد و فکر ما را اشغال کرد، سکنی گزیدن خانه از ما دور می شود، همین قدر احساس می کنیم که دیگر خانه، خانه نیست، بدون آن که متوجه شویم چه چیزی را تخریب کرده ایم،^(۱) مشکل بزرگ تر این که گمان کنیم با تجدید بنا و تغییر اثاثیه، تجدید فضا خواهیم کرد.

محل بشارت پروردگار

وقتی خانه محل سکنی گزیدن شد، محل بشارت پروردگار است و خداوند در چنین فضایی با اسم «مودت و رحمت» خود، رخ می نمایاند «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...»^(۲) در این حال انسان با خدا زندگی می کند.

خانواده بدون حضور مودت و رحمتی که خداوند بر آن ارزانی داشته، محل سکنی نیست، و انسان بدون این مودت و رحمت، در عین حضور در

ص: ۲۷۶

۱- وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله جهیزیه حضرت فاطمه زهرا علیها السلام را دیدند، فرمودند: «خداوندا زندگی را بر گروهی که بیشتر ظروف آن ها سفال است، مبارک گردان» (بحار الأنوار، ج ۴۳، ص ۹۴) و بدین شکل چون این خانواده نسبت به ظاهر اثاثیه کم توجه بودند، خانه را محل مراوده حضرت جبرائیل علیه السلام نمودند.

۲- سوره روم، آیه ۲۱.

خانه خود، بی خانمان خواهد بود، چرا که «انسان، شاعرانه سکنی می‌گزیند»^(۱). پس آنگاه که راه انسان‌ها به خدا بسته شد و مودت و رحمت الهی در میان نیامد، سکنی‌گزینی در میان نیست.

همواره مودت و رحمت از خدا شروع می‌شود، چه کسی جز خود ما مقصر است اگر در حفظ آن نکوشیم و بی‌خانمان شویم و سکنی‌گزینی خود را متزلزل نماییم؟

مودت و رحمت الهی، خانه را به سکنی تبدیل می‌کند، ولی حرص‌ها و رقابت‌ها و مقایسه‌ها و آرزوهای بلند دنیایی، آن مودت و رحمت را از بین می‌برد و خانه ما دیگر محل زندگی ما نخواهد بود و نمی‌توانیم در عین حضور و بودن در خانه، احساس کنیم در وطن خود هستیم. وطنی که «مصر و عراق و شام نیست»، بلکه آن وطن وطنی است که آن را نام و جای نیست، بلکه وطنی است که در آن، با بودن خود به سر خواهیم برد و با بقاء مطلق رابطه خواهیم داشت.

از خانه‌ای که وطن ما نیست همواره گریزانیم، در اولین فرصت از آن بیرون می‌پریم، به سوی پاساژهای نمایش لباس و پارک‌های سرگردانی و بی‌خانمانی. چه کسی مقصر است؟ و چه کسی جز خودمان را باید ملامت کنیم؟

ص: ۲۷۷

۱- هولدرلین، شاعر آلمانی.

سرای بودن (۱)

بشر همواره سه نوع «بودن» داشته که عبارت است از «معنای بودن»، «حقیقت بودن» و «شکل و سرای بودن»، که اگر این سه بودن برایش درست حاصل شود، دیگر خود را بی خانمان و بی وطن احساس نمی کند. ولی اگر نتواند به بودن خود معنای حقیقی دهد، و حقیقت بودن خود را با پوچی ها پُر کند و سرای بودن خود را گم کند، هر جا و به هر شکل زندگی کند، احساس بقاء و حالت وطن داشتن نخواهد داشت. چنانچه مولوی گفت:

نی

به هند است ایمن و نی در یمن

آنکه

خصم اوست سایه خویشتن

یعنی آن کس که با بودن خود نتوانسته است آرام باشد و با خودش درگیر است، حال هر کجا که می خواهد باشد، چه در هند و چه در یمن، ایمن نیست. چون بودنی را برای خود پدید آورده است که در هیچ کجا نمی تواند سُکنی و آرامش داشته باشد.

راستی انسان باید چگونه مسکنی برای خود پدید آورد و چه نوع خودی برای خود پایه ریزی کند که در تمام ابعاد، در سکنی و آرامش به سر برد؟

ص: ۲۷۸

اگر انسان توانست بودنِ خود را معنا ببخشد، در واقع به حالت «بقاء» که ضد «فنا» است، دست می‌یابد و در حالت «وطن داشتن» قرار خواهد گرفت.

حالت «بقاء» یعنی حالتی که انسان از دو نیستی یعنی از «گذشته» و «آینده»، آزاد شده باشد و در این حالت به جای وطن کردن در ناکجاآباد، در «بودن» قرار گرفته است و معنای بودنِ خود را احساس می‌کند و همواره به دنبال بودنِ گمشده خود نمی‌گردد. (۱)

آن کس که بودن ندارد، اندیشه ندارد، چون به معدوم یعنی به گذشته و آینده نمی‌توان اندیشید، پس آن کس که به گذشته و آینده مشغول است، ادای اندیشیدن در می‌آورد. به طوری که مولوی گفت:

عمر

من شد فدیۀ فردای من

وای

از این فردای ناپیدای من

کسی که گرفتار آینده شد، چون آینده پیش آمد و «حال» شد، به آن «حال» نظر ندارد، بلکه باز به آینده ای که نیامده می‌نگرد و همواره در آینده ناپیدا سیر می‌کند و در هیچستان زندگی می‌کند.

اندیشیدن با در خانه بودن، عملی است و اگر انسان به بودن و اندیشیدن توجه داشت به مسکن و سکنی که محل بودن و اندیشیدن است سخت حساس خواهد بود. راستی در کدام سرای، «بودن» و «اندیشیدن» شکل می‌گیرد؟

ص: ۲۷۹

۱- به نوشتار «چگونگی فعلیت یافتن باورهای دینی» رجوع شود.

از رسول خدا صلی الله علیه و آله است که «تا وقتی در مسجد هستید جزء عمرتان محسوب نمی شود» یعنی از گذشته و آینده آزاد شده اید و در «حال» یا «بودن» سکنی گزیده اید. نیز آن حضرت فرمود: خانه های خود را مسجد قرار دهید. پس خانه ها در فرهنگ دین محمدی صلی الله علیه و آله می تواند محل سکنی گزیدن و آزادی از گذشته و آینده باشد و انسان با بودنِ خود، روبه رو شود.

جایگاه «بودن»

زندگی با بودن شروع می شود و بودن در خانه است و آن کس که خانه یا سکنی ندارد در همه جا بی وطن است، حتی در خانه ای که با پول خود خریداری کرده است، ولی نمی تواند در آن جا با بودنِ خود به سر ببرد و در آن سکنی گزیند.

انسان در خانه ای که محل سکونت اوست - نه محل غرور و تکبر و تجمل - آزاد از افکارِ مزاحم، خود را درست می تواند بیابد. در محفل های یک بعدی، انسان با پاره پاره ی خود روبه رو می شود که هیچ کدام از پاره ها، خود او نیست، یک نوع زیستن در زمان و مکان است. اداره و محل کار انسان؛ زیستگاهی است برای هشت ساعت، که در زمان به سر ببرد. خیابان؛ مکانی است برای رفتن، و پاساژها؛ محلی است برای مقایسه پول های خود و قیمت کالا، و هیچ کدام از این ها جایی نیست که جایگاه حقیقی بودنِ انسان باشد.

خانه؛ می تواند جایگاه بودن حقیقی باشد، زیستن با دیگرانی که همه محرم رازهای وجود همدیگرند و همه پاره ی تن همدیگر می باشند. زیستن در خانه به خاطر چیزی نیست، محلی است برای «بودن» و لذا راهی است به سوی بهشت که «بقاء» یکی از خصوصیت آن است، نه مثل پاساژ و خیابان و اداره.

بودن؛ مثل نوری است که در عین ناپیدایی، پیدایی محض است و عامل پیدایی همه چیز، و لذا بودن «رمز» است و مسلم «رمز» را نمی توان در پشت ویتترین مغازه پیدا کرد. «رمز» در خانه جای دارد و آن کس که معنی سکنی را نمی فهمد و با «بودن» در خانه آشنا نیست، هرگز به رمز یا حقیقت بودن راه نمی برد و به هیچ رازی نخواهد رسید.

خانه مرکز هستی است، به همه جا راه دارد، ولی خودش خودش است. رهایی از محدودیت ها وقتی عملی است که انسان در مرکز هستی قرار گیرد و در آن جا هیچ رنگی نداشته باشد، و این در خانه ای ممکن است که محل سکنی باشد، آزاد از حرص سودجویی کسب و کار، تا امکان خودماندن را به ما بدهد، نه غیر خود شدن را.

خداوند به پیامبرش صلی الله علیه و آله فرمود: «إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا، وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا» (۱) در هنگام روز، تحرک های طولانی و کثیر، تو را از یگانگی و آرامش خارج می کند، پس در نیمه شب با تنهایی و یگانگی با پروردگارت، از آن پراکنندگی روز، خود را آزاد نما. و امکان سکنی گزیدن از این طریق به انسان برگردانده می شود. چرا که در عرصه

ص: ۲۸۱

خیابان و بازار و اداره، انسان ابزار می شود و شیئی می گردد و از خود بودن و از نفس «بودن» محروم می گردد، و این عین به خفا رفتن حقیقت انسان و پیداشدن سلطه ی چیزها بر روان او است. با سکنی گزیدن در خانه، چیزها و دیگران را آن گونه که هستند تجربه می کند، همه چیز را در جای خودش قرار می دهد و همه چیز را درست می بیند و تفکر واقعی که ارتباط با آیات الهی است، عملی می گردد.

ازدواج؛ شروع سکنی گزیدن

امکان بروز «تفکر» در جایی است که آنجا «مسکن» است، و واقع شدن در مسکن اصیل، افق دید ما را به سوی ابعاد فرو بسته «بودن» باز می گشاید و ازدواج زن و مرد، شروع مسکن گزیدن آن دو توسط حضرت حق خواهد شد که فرمود: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...» (۱). یعنی؛ از نشانه های حضور حضرت حق در صحنه های هستی، این که از جان خود شما همسرانی را قرار داد تا در کنارشان در آرامش باشید و در بین شما مودت و دوستی و گشایش قرار داد.

تفکر صحیح نیاز به محل آرامش دارد و آن با خانواده محقق می شود و والدین منشأ این مسکن و آرامش اند و تا آخر هم حامل و عامل چنین

ص: ۲۸۲

آرامشی خواهند بود، حتی آنگاه که بر چهره آنان بنگری، موجب آرامش تو خواهند شد. (۱)

مسکن به انسان رخصت فکر کردن می دهد و والدین زمینه ساز این رخصت اند و این گونه زیستن، زیستن با خدا است که بقای مطلق و آرامش محض است و وارد شدن در بهشتی است که زیر پای مادران است و در بهشت - یعنی در سکنايي که مادران پدید آورده اند- لقای پروردگار که «بودن محض است» عملی می شود و انسان در آن حال، با حقیقتِ بودن ارتباط برقرار می کند.

هرکسی در خانواده، که منشأ سکنی و استقرار است، رخصت بقاء نیافت، چگونه به لقای مطلق دست می یابد؟

وقتی زندگی، مغلوب نظر به ناکجا آباد های خیالی شد و انسان ها به وسیله ای برای پول در آوردن تبدیل شدند، خانواده به چیزی تقلیل می یابد که دیگر خانه امن نیست و مسلّم در چنین شرایطی اصل حیات انسانی به خطر می افتد و از ایمنی پایدار که در خانه می توان به آن دست یافت محروم می شود.

دگرگونی در معنی خانواده موجب از بین رفتن سِکِنای حقیقی شده و دیگر بشر مسکن ندارد، چون خانواده از معنی دینی خود بیرون رفته، دیگر کسی بهشت را در زیر پای مادران جستجو نمی کند. همه اعضا به یکدیگر به عنوان یک ابزار می نگرند و هیچ کس آرامش خود را در دیگری نمی یابد، و هیچ کس نمی خواهد منشأ آرامش دیگری باشد.

ص: ۲۸۳

۱- بنا به روایت، نگاه کردن بر صورت پدر و مادر عبادت است.

هیچ کس تلاش نمی کند نور «مودت و رحمت» را که خداوند به والدین داده است، پاس دارد و به اندک حادثه ای آن مودت و رحمتِ خدادادی زیر پا گذارده می شود و نگران قهر و غلبه کدورت در فضای خانه نیستند و هیچ کس نگران فرو ریختن سرای بقاء و خانه سُکنی نیست، آیا بشر نیاز به بقاء و سُکنی ندارد؟ آیا در جایی غیر از خانواده می توان آن را سراغ گرفت؟

خانواده؛ زمینه ی وجودی آرامش بخش

انسان اگر هدف از زیستن را که عبارت است از، «در قرب حق قرار گرفتن»، بشناسد، جایگاه خانواده را در راستای هدفِ زیستن خود ارج می نهد، چرا که انسان هیچ گاه نمی تواند منقطع از «زمینه وجودی آرامش بخش»، بودنِ منطقی خود را ادامه دهد، و از طرفی قابل دسترس ترین عالم برای یافتنِ «زمینه وجودی آرامش بخش» خانواده است.

انسان ابتدا در خانواده جای می گیرد و احساس قرار گرفتن در سُکنی را پیدا می کند و سپس انسانیت خود را می سازد، و گرنه در روزمره گی ها استحاله می شود و بدون آن که به یک خودِ حقیقی دست یابد، گرفتار یک خودِ منتشر و پراکنده می گردد و از اصل زیستن، که هیچ اضطرابی در آن نیست، محروم می شود و در این حال، اندیشیدن از زندگی انسان رخت برمی بندد، چرا که روشن شد در مسکن و آرامش است که امکان اندیشیدن فراهم می شود، پس آن کس که نتواند در خانه خود به سکینه

برسد و یا به عبارت صحیح تر، آن که در سُکُنی نیست، عملاً تفکر را شروع نکرده است و با بی فکری تا به انتها می رود.

در سُکُنی گزیدن است که می شود با اطراف درست ارتباط پیدا کرد، بی خانمانی موجب غربت در دنیا است و امکان خروج از این بی خانمانی و غربت، در خانواده ای که معنی خانواده در آن از بین نرفته است، ممکن است.

انسانی که خانواده معنی دار ندارد، بی ریشه است و انسان دینی سعی در معنی دار کردن خانواده دارد تا بتواند انسانِ ریشه دار بپروراند.

راستی اگر انسان ها بی ریشه شدند، آیا می توانند بنایی جدید برای زندگی خود بسازند که بتوان بر آن تکیه کرد و در آن سُکُنی گزید؟

فرهنگ مدرنیته با محوریت اومانیسم، تهدیدی علیه ریشه داشتن انسان است. چرا که در این فرهنگ انسان روز و شب گرفتار وسائل ارتباط جمعی و سراب های خود ساخته خویش است. در چنین شرایطی تأمل و تفکر از دست رفته و خانه تأمل ویران شده است. خانه تأملی که با کشفِ «حقیقتِ بودن» شروع می شود و با جای گرفتن در منزل قرب با بقاء مطلق، به نتیجه می رسد.

تکنولوژی در عین ویران کردنِ «عالمِ سُکُنی»، هر روز خود را بیش از گذشته به کمک نتایج خود، توجیه می کند، آن وقت انسانیتِ انسان که پنجره در حضور حق قرار گرفتن است به حاشیه می رود و دیگر در این حال، انسان نگران تخریب خانواده نخواهد بود، همچنان که نگران تخریب خودش نیست.

به نظر می‌رسد که تنها از طریق خانواده سکناى حقیقی درک می‌شود و انسان می‌تواند بدان دست یابد و خداوند خانواده را که با پیوند دو زوج شکل می‌گیرد، بستر تحقق چنین سکناى قرار داده است و در این رابطه فرمود: «...خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا...» (۱) از جنس و جان خودتان همسران شما را قرار دادیم تا نسبت به اودر آرامش باشید. پس طبق این آیه سکنى گزیدن، هدف تشکیل خانواده است و لذا هر جایی، جائی و محلّی سکنى نیست. گرچه ما می‌توانیم در ماشین خود جای بگیریم، ولی ماشین نمی‌تواند محلّ سکنى و پناهگاه ما باشد و با در ماشین بودن، احساس در خانه بودن را نداریم، مگر این که اصلاً سکنى را نشناسیم.

گفتیم؛ پناه یافتن و سکنى گزیدن، هدف تشکیل خانواده است. پس اول باید هدف از تشکیل خانواده مشخص باشد تا براساس آن، خانواده را بسازیم و هرگز نباید خانواده تشکیل دادن از سکنى گزیدن و پناه گرفتن جدا باشد و نسبت به عزم مراقبت از رشدی که ثمره ی چنین سازمان دادن به خانواده است، غافل شویم. وقتی ارزش خانواده را شناختیم، می‌فهمیم که باید در مراقبت از آن سخت کوشا بود.

در انگیزه تشکیل خانواده، حالتی به نام سکنى گزیدن و پناه یافتن پنهان است که باید سخت از آن مراقبت کرد. مثل این که از گیاه زنده مراقبت می‌کنیم تا حیات پنهان واقع در آن، از دست نرود، و گرنه منزلت والای

سکني گزیدن در خانواده رخ نمی نمایاند و منکشف نمی شود و اعضای خانه نخواهند توانست با آن ارتباط پیدا کنند و در نتیجه از سرشت اصلی تشکیل خانواده فاصله می گیرند و از حوزه آزادی در یک آرامش درونی محروم می شوند و دیگر محافظت از سرشت انسانی خود که همان فطرت الهی است و هم جواری با خدای عالم، از دست ما خارج می گردد و دیگر از تعلق و توجه جان ما به قدسیان که خود عین سکینه و سکني گزیدن در خود هستند، خبری نیست.

خدایا! چنین محرومیتی را هرگز برای ما مپسند.

نیست

در عالم ز هجران سخت تر

هر چه

خواهی کن، ولیکن این مکن

نامه ای به زوج هایی که در ابتدای پرواز خود هستند

ای همسرانی که بنا دارید در کنار همدیگر راه های کشف ناشده ی زندگی را طی کنید- راه هایی که هرگز به تنهایی نمی توانستید وارد آن ها شوید- بدانید که:

در پیوند ازدواج، هر دو باید از بسیاری از چیزهایی که قبلاً با آن ها مأنوس بودید، دل بکنید و معلوم است که این مطلب پیشنهاد سختی است. ولی کسی که از مأنوسات زندگی فردی دل نکند، به زندگی جدید وارد نخواهد شد و هنوز در زندگی کودکانه ی خود به سر می برد.

وارد شدن به شرایط جدید سخت است، ولی متوجه باش که پذیرفتن آن، یک تولد جدیدی است و کسی که حاضر نیست در هوای تازه تنفس کند، هنوز متولد نشده است و « تا جینی، کار خون آشامی است».

ص: ۲۸۷

باید در زندگی جدید هر کس قامت خود را اندازه بزند و ببیند در چنین شرایطی چه اندازه قد کشیده است، خوشه های گندم را در خرمن گاه باید کوفت تا برهنه شوند و اندازه خود را بیابند و گاه را قسمتی از خود نیندارند. و مسلّم رمز و راز برهنگی گندم از گاه، راز و رمز دل کندن از مزرعه است، چرا که تولّد جدید با مستوریِ دیروز در پوشش گاه های خیال و آرزوهای دروغین، امکان ندارد.

پیوند ازدواج؛ یک تولّد جدید و در پی آن، تجلّی جدیدی در عرصه خانواده است و هرگز نباید به جهت سختی های زندگی، از تمّای این تولّد دست برداشت، پس قدم در راه نهد.

گداختن، آب شدن، صاف شدن و سر به راه نهادن، مانند جویباری که نغمه خود را در تنهایی شب، ساز می کند، معنی پیوند جدید دونفری است که دیگر دونفر نیستند، یک نفر هم نیستند، اصلاً دیگر از نفر بودن در آمده اند. آیا می توان به نوری که در تولّد صبحگاهانِ خورشید متولّد می شود و در پهن دشت زمین متجلّی می گردد، صفت یک نفر و یا دونفر داد؟ راهی بلندتر از یکی ها و دوتاها، راهی ماوراء تعدّد و تکثّر، راهی از کثرت به سوی وحدت.

در تولّد جدید پیوند ازدواج است که چون شامگاهان مرد به خانه می رود در رویارویی با همسرش، معنی قدردانی و سپاس، ظهور خواهد کرد.

پیوند همسری؛ یعنی همراهی دوبال که باید با هماهنگی کامل به سوی آرمان های الهی زندگی سیر کنند، اما این همراهی و موَدّت خدادادی را به

زنجیر بدل نکنید که پای هر دو بدان گرفتار شود و هر کدام مانع رفتن دیگری گردد. «از نان خود به هم ارزانی دارید، اما هر دو از یک قرص نان تناول نکنید. امان دهید هریک در حریم خلوت خویش آسوده باشد و تنها» (۱).

«دل سپردن، آری؛ حکایتی است دلپذیر، لیکن دل را نشاید به اسارت دادن در میانه ی همراهی، اندکی فاصله باید، که پایه های حایل معبد، به جدایی استوارند» (۲).

خدا دو زوج را گرد هم آورد تا در حصارِ محرمِ خود، راز جان های یگانه را از بیگانه پنهان نماید.

«هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا...» (۳)

اوست خدایی که همه ی شما را از گوهری واحد آفرید و از همان گوهرِ واحد همسرش را نیز آفرید تا در کنار او آرام گیرد و در آرامش به سر برد.

خانه؛ محیطِ خوشِ آرامشی است که توان شناسایی انسان را به خودش ارزانی می دارد، که تو تا کجا می توانی در درون خود بالا روی، و همسر تو بسترِ چنین آرامشی را برای تو فراهم کرده است.

ص: ۲۸۹

۱- اقتباس از کتاب «پیامبر» از جبران خلیل جبران، قسمت زناشویی.

۲- همان

۳- سوره اعراف، آیه ۱۸۹.

خانه؛ محل صعود به سوی قلّه های بلند اندیشه و اندیشیدن است، در روشنائیِ روح همسری که محرم تنهایی تو است و نه مزاحم صعودت.

خانه اگرچه محلّ اندکی برای تن به راحت دادنِ انسان است در پرتو محبت همسرِ خود، ولی نه آنچنان که در اسارت رفاه در آیی و همسر خود را گرفتار خودخواهی هایت گردانی.

از برای زیستن در کنار هم نباید ساکن مقبره هایی شویم که مردگان بنا کرده اند، مردگانی که سال ها کنار هم زندگی کردند ولی هرگز معنی زیستن را نمی دانستند. خانه هایی که با شکوه های دروغین، هرگز محرم راز ساکنان نخواهند شد، و با ظاهر فریبنده ی خود راه گذر به سوی آسمان را می بندند و دعوت به زمینی شدن دارند، مقبره هایی هستند که مردگان بنا کرده اند.

آن هایی که در پیوند ازدواج به یگانگی رسیدند و وطن خود را در جمعی که دیگر هیچ کدام فرد نیستند یافتند، دیگر بی وطن نیستند و در ناکجاآباد زندگی نمی کنند.

وقتی خانه سُکنی می شود، که نامحرمی در آن جا نباشد. نه افکار نامحرم، و نه هموعی نامحرم، و در این حال که خانه سُکنی شده است، جایگاه بودنِ حقیقی خواهد بود.

زیستن با دیگرانی که پاره ی تن خود آدم هستند، زیستن به خاطر چیزی نیست، صِرف خود بودن و با خود بودن است و در چنین شرایطی است که امکان سُکنی گزیدن برای انسان ممکن می گردد و انوار «مودّت و رحمت» الهی بر سکنی گزیدن انسان سرازیر می گردد که خداوند فرمود:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...» (۱) از نشانه های حضور خدا در بین شما، این که از جان خود شما همسرانتان را خلق کرد تا در آرامش و سکنی قرار گیرید و بین شما مودت و دوستی و رحمت و گشایش قرار داد.

واقع شدن در سکنی و مسکنی اصیل، اندیشه ما را به سوی ابعاد همواره فرو بسته، باز می کند و پیوند ازدواج مقدمه ی شروع سکنی یافتن و سکنی گزیدن انسان است، تا هر کس آرامش خود را در دیگری بیابد و هر کس مشتاق است تا منشأ آرامش دیگری باشد.

اگر انسان هدف از زیستن را که عبارت است از «در قرب حق قرار گرفتن» بشناسد، جایگاه خانواده را در راستای چنین هدفی قدر می نهد.

بدانید که انسان ها هیچ گاه نمی توانند منقطع از «زمینه وجودی آرامش بخش»، یعنی منقطع از سکنی، بودن منطقی خود را ادامه دهند و قابل دسترس ترین عالم برای یافتن «زمینه وجودی آرامش بخش»، پیوند ازدواج و سکنی گزیدنی است آنچنان.

آن کس که نتوانسته است در خانه خود به سکینه و آرامش برسد، عملاً تفکر را شروع نکرده و با بی فکری تا انتهای زندگی می رود.

انسان ابتدا در خانواده جای می گیرد و احساس قرار گرفتن در سکنی را پیدا می کند و سپس انسانیت خود را می سازد.

ص: ۲۹۱

در انگیزه تشکیل خانواده حالتی به نام سکنی گزیدن و پناه یافتن پنهان است که باید سخت از آن مراقبت کرد تا به همجواری با خدای رحمت و مودت نایل شوید.

«والسلام علیکم و رحمہاللہ و برکاتہ»

ص: ۲۹۲

قرآن

نهج البلاغه

نهج الفصاحه

تفسیر المیزان، علامه طباطبایی «رحمه الله علیه»

اسفار اربعه، ملاصدرا «رحمه الله علیه»

فصوص الحکم، محی الدین بن عربی

بحار الأنوار، محمد باقر مجلسی «رحمه الله علیه»

الکافی، ابی جعفر محمد بن یعقوب کلینی «رحمه الله علیه»

من لا یحضره الفقیه، علی ابن بابویه

وصیت نامه ی الهی سیاسی امام خمینی «رضوان الله علیه»، انتشارات وزارت ارشاد اسلامی

انسان شناسی در اندیشه امام خمینی «رضوان الله علیه»، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی «رضوان الله علیه»

سیمای زن در کلام امام خمینی «رضوان الله علیه»، وزارت ارشاد اسلامی

مجله کتاب نقد، شماره های ۱۲ و ۱۷

مثنوی معنوی، مولانا محمد بلخی

روح مجرد، آیت الله حسینی طهرانی «رحمه الله علیه»

احیاء علوم الدین، ابو حامد غزالی

کلیات شمس تبریزی، مولانا جلال الدین محمد بلخی

دیوان حافظ، شمس الدین محمد شیرازی

تفسیر انسان به انسان، آیت الله جوادی آملی

بحران دنیای متجدد، رنه گنون، ترجمه ضیاء الدین دهشیری

سیطره کفایت، رنه گنون، ترجمه علی محمد کاردان

زن در آینه ی جلال و جمال، آیت الله جوادی آملی

ص: ۲۹۳

سیاست، تاریخ، تفکر، مقاله «ملاحظاتی در باب طرح مدینه اسلامی»، دکتر رضا داوری

شعر، زبان و اندیشه‌ی رهایی، مارتین هایدگر

زنان چگونه به قدرت می‌رسند، ژرژ گارودی، ترجمه امان‌الله ترجمان

روان‌شناسی زن، سید مجتبی‌هاشمی

سیمای زن در قرآن، علی‌اکبر بابازاده

زن در عرفان و تصوف اسلامی، آنماری شیمل

خصوصیات روح زن، محمدعلی سادات

ده نکته از معرفت نفس، اصغر طاهرزاده

آنگاه که فعالیت‌های فرهنگی پوچ می‌شود، اصغر طاهرزاده

منزلت زن در اندیشه‌ی اسلامی، محمد فنائی اشکوری

شرح فصوص قیصری، سیدجلال‌الدین آشتیانی

فرازهایی از اسلام، علامه طباطبایی «رحمه الله علیه»

فص الحکمه عصمتیه فی کلمه فاطمیه، آیت الله حسن زاده آملی

ارشاد القلوب، دیلمی

هدف حیات زمینی آدم، اصغر طاهرزاده

تحف العقول، ابن شعبه حرّانی

حضرت خدیجه علیها السلام اسطوره‌ی ایثار و مقاومت، محمد مهدی اشتهاوردی

مجمع السعادات، ملا سلطان محمد گنابادی

نشریه سیاحت غرب، مرکز پژوهش‌های سازمان صدا و سیما

پیامبر، جبران خلیل جبران

«تربیت اسلامی»، آیت الله محی الدین حائری شیرازی

مستدرک الوسائل، محدث نوری

مجموعه ورام، ورام بن ابی فراس

وسائل الشیعه، شیخ حرّ عاملی

ص: ۲۹۴

عوالى اللالى، ابن ابى جمهور إحصائى

مصباح الشرىعه، ترجمه عبدالرزاق گىلانى

عىون اخبار رضا علىه السلام، شىخ صدوق

امالى، شىخ صدوق

الإرشاد فى معرفه حجج الله على العباد، شىخ مفيد

محججه البىضاء، فىض كاشانى

چهل حدیث، امام خمینى «رضوان الله علیه»

ص: ۲۹۵

آثار منتشر شده از استاد طاهرزاده

• گزینش تکنولوژی از دریچه بینش توحیدی

• علل تزلزل تمدن غرب

• آشتی با خدا از طریق آشتی باخود راستین

• جوان و انتخاب بزرگ

• ده نکته از معرفت النفس

• ماه رجب، ماه یگانه شدن با خدا

• کربلا، مبارزه با پوچی ها (جلد ۱ و ۲)

• زیارت عاشورا، اتحادی روحانی با امام حسین علیه السلام

• فرزندانم این چنین باید بود (شرح نامه ۳۱ نهج البلاغه)

• مبانی معرفتی مهدویت

• مقام لیل القدری فاطمه علیها السلام

• از برهان تا عرفان (شرح برهان صدیقین و حرکت جوهری)

• جایگاه رزق انسان در هستی

• زیارت آل یس، نظر به مقصد جان هر انسان

• فرهنگ مدرنیته و توهم

• دعای ندبه، زندگی در فردایی نورانی

• معاد؛ بازگشت به جدی ترین زندگی

• بصیرت فاطمه زهرا علیها السلام

• جایگاه و معنی واسطه فیض

• صلوات بر پیامبر عامل قدسی شدن روح

• آنگاه که فعالیت های فرهنگی پوچ می شود

هدف حیات زمینی آدم

ص: ۲۹۶

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹